МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ СЛОВНИК

*За редакцією доктора економічних наук,
професора Ф.Ф. Бутинця*

ЖИТОМИР
ПП “РУТА”
2001

УДК 657 (03)
ББК 65.052 я2
Б94

Рецензенти:

д.е.н., професор О.С. Бородкін,
Інститут статистики, обліку і аудиту (м. Київ)

д.е.н. проф. А. М. Герасимович,
Київський національний економічний університет

д.е.н. професор Г.Г. Кірейцев,
Національний аграрний університет (м. Київ)

д.е.н., професор Ю.І.Осадчий,
Міжгалузевий інститут управління (м. Київ)

Відповідальний редактор *доктор економічних наук, професор Ф.Ф. Бутинець*

Колектив авторів:
д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинець
к.е.н., доц. Н.Г. Виговська
к.е.н., доц. С.В. Івахненков
к.е.н., доц. Н.М. Малюга
к.е.н., доц. Л.В. Чижевська
доц. С.В. Бардаш
доц. Т.А. Бутинець
доц. В.М. Пархоменко
доц. О.М. Петрук
ст. викл. С.Л. Береза
ст. викл. Л.Л. Горецька
ст. викл. І.В. Жиглей
ст. викл. М.М. Шигун
ст. викл. Л.Й. Юрківська
викл. Т.В. Барановська
викл. Ю.Ф. Бутинець
викл. Н.В. Герасимчук
викл. Т.В. Давидюк
викл. С.О. Куліков
викл. Я.В. Лебедзевич
викл. О.В. Олійник
викл. Т.П. Остапчук
викл. Н.І. Петренко
викл. С.М. Шулепова

Б94 **Бухгалтерський словник.** / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 224 с.

ISBN 966-7570-85-1

Словник в Україні видається вперше. Він є довідковим, систематизованим виданням, яке містить основні терміни і поняття, що широко використовуються у вітчизняному бухгалтерському обліку, а також притаманні міжнародній обліковій термінології. При розкритті змісту багатьох термінів використано нормативні акти, національні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Знання термінів та понять, наведених в словнику, підніме престиж професії бухгалтера, полегшить розуміння практичних проблем, допоможе розібратися в складній системі сучасних обліково-економічних понять.

В словнику також наведено інформацію про вчених, які здійснили вагомий внесок в розвиток теорії і практики бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту. Інформація допоможе аспірантам і здобувачам зорієнтуватися в напрямах їх наукової діяльності.

Студентам, аспірантам і викладачам навчальних закладів, керівникам і бухгалтерам підприємств різних форм власності, іншим практичним працівникам, а також широкому колу читачів, які цікавляться проблемами бухгалтерського обліку, аналізу, аудиту, ревізії, фінансів та бухгалтерської експертизи.

УДК 657 (03)
ББК 65.052 я2

ISBN 966-7570-85-1

Передмова

Бухгалтерський словник, який Ви тримаєте в руках, містить багато термінів та тлумачень, доповнених необхідною інформацією. Він включає: поняття українського бухгалтерського обліку, терміни, що притаманні міжнародній обліковій термінології, включаючи країни СНД; терміни різних шкіл з теорії бухгалтерського обліку; термінологію аудиту, ревізії, бухгалтерської експертизи, а також поняття, що враховують особливості обліку в різних галузях економічної діяльності. Багато термінів в значній мірі деталізовані, щоб читач у випадку необхідності міг зорієнтуватися, наприклад, як вести облік запасів за сальдовим методом, як класифікувати баланси, документи, витрати тощо.

Терміни в словнику розміщені в алфавітному порядку їх назв за принципом "літера за літерою". Інколи мають місце відхилення від алфавітного порядку, коли на перше місце ставиться головне слово з конкретної бухгалтерської проблеми. Назва кожного терміну виділена напівжирним шрифтом, після чого в дужках курсивом наводиться його аналог російською та англійською мовами (по ряду термінів зазначається їх походження), далі слідує визначення (тлумачення) терміну українською мовою. Якщо термін має декілька значень, всі вони об'єднанні в одній статті, але всередині її кожне значення виділене цифрою.

Назва статті в багатьох випадках складається з двох і більше слів, в такому разі вони розташовуються в тій послідовності, яка прийнята в живому мовленні та літературі – спочатку ключове слово, яке несе загальне смислове навантаження, а потім – деталізуюче його слово. Якщо назва статті включає власне ім'я, воно також виноситься на перше місце. Складні терміни подаються у вигляді, найбільш вживаному в економічній мові, літературі та діловій практиці, переважно в однині, але інколи, у відповідності з прийнятою науковою термінологією, – у множині. Деякі облікові терміни починаються зі слова, яке визначає їх специфічне значення або зі слова, яке є чисто бухгалтерським терміном. Якщо читач не знаходить термін, який його цікавить, з одного слова (напр., зі слів "звіт авансовий"), то він може його шукати за іншим словом цього терміну (напр., "авансовий звіт" тощо).

В словнику застосовуються скорочення окремих слів та їх словосполучень, які є загальноприйнятими в обліковій літературі. Напр., П(С)БО – Положення (стандарти) бухгалтерського обліку, МСБО – міжнародні стандарти бухгалтерського обліку тощо.

Більшість термінів, приведених в Словнику, взаємопов'язані, тому з метою економії місця та більш детального пояснення конкретного терміну використовується система посилань. Терміни, на які надаються посилання, набрані

курсивом. Наприклад, в статті "Індосат" курсивом виділено слово "*індосамент*"; це означає, що під такою назвою в Словнику є стаття, в якій читач може знайти пояснення терміну.

Словник вигідно відрізняється від інших довідкових видань з бухгалтерських питань: по-перше, кожен термін дається на трьох мовах. Отже, крім енциклопедичного, довідкового, цей словник виконує роль українсько-російсько-англійського спеціального бухгалтерського словника. Такі словники в Україні є бібліографічною рідкістю. Маючи тлумачення терміну на російській та англійській мовах, можна точніше підібрати його еквівалент на будь-якій з інших мов, а отже, можна уникнути багатьох непорозумінь. На наш погляд, вдалим є вибір термінів для словника, зміст яких розкривається. Укладачі включили в цей словник поряд з міжнародною термінологією терміни, які мають значення саме для вітчизняних бухгалтерів, оскільки вони відображають практику формування обліку в країнах, що входили раніше до складу СРСР. По-друге, Словник містить інформацію про українських вчених, які здійснили вагомий внесок в розвиток теорії і практики бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту. Це допоможе аспірантам і здобувачам наукових ступенів зорієнтуватися в напрямах їх наукової діяльності, обрати наукового керівника, консультантів, офіційних опонентів.

Словник відрізняється стислістю тлумачення термінів, що дозволило уникнути багатотомності видання, завжди пов'язаної з певними незручностями.

При створенні словника за мету ставилося зробити дане видання корисним спеціалістам, працюючим на підприємствах різних форм власності, в тому числі в малому бізнесі, в державних органах управління, в бюджетній сфері, в різних галузях економічної діяльності.

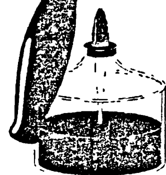
Для зручності користування Словником в кінці книги розміщений іменний та предметний покажчик, що дає можливість швидко знайти потрібний термін.

Окремі терміни, приведені в словнику, є для нашої літератури новими і носять дискусійний характер. Нерозробленість термінології і недостатність словникового запасу, обумовлені відсутністю видань подібного роду. Праця над словником продовжується, і автори будуть вдячні за всі критичні зауваження, що сприятимуть поліпшенню словника, а також більш глибокому розумінню проблем, що стоять перед сучасним обліком в Україні.

д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинець,
м. Житомир, Квітень, 2001 р.

Людина освічена - та, яка знає, де знайти те, чого вона не знає.

Георг Зиммель

Алфавіт

Аа Бб Вв Гг Ґґ Дд Ее

Єє Жж Зз Ии Іі Її Йй

Кк Лл Мм Нн Оо Пп

Рр Сс Тт Уу Фф Хх

Цц Чч Шш Щщ Ьь

Юю Яя

А

Абак *(рос.: абак; англ.: abacus)* – перший рахунковий пристрій, батьківщиною якого є Греція (500 р. до н.е.). Його застосовували в Європі до XVIII ст., а потім почали рахувати подумки.

Абшлюсс *(від нім.: Abschlüß; рос.: абшлюсс; англ.: abschluss)* – запис *сальдо* на слабку сторону рахунку, причому повинно бути дотримане рівняння: "залишок + надходження = витрачання + залишок новий". Цей підхід був запропонований М.І. Поповим (1910 р.) та називався теорією "балансу в рахунку".

Аваль *(від фр.: aval, рос.: аваль; англ.: collateral security, aval)* – поручительство за особу, яка має зобов'язання по *векселю*; може видаватися на всю суму або її частину за будь-яку відповідальну особу: векселедавця, акцептанта або індосанта. Таке поручительство дається у формі підпису і печатки на лицьовому боці векселя або на прикріпленому до нього листі (алонжі). А. підвищує надійність векселя і сприяє його обігу.

Аваліст *(рос.: авалист; англ.: avalist)* – особа, яка надає гарантію, поручительство за іншу особу, що має зобов'язання по *векселю*; А. несе солідарну відповідальність.

Аванс *(від фр.: avance – плата наперед; рос.: аванс; англ.: advance)* – грошова сума або цінність майна, що видається в рахунок наступних платежів. Напр., за наступне виконання робіт, послуг, фрахту; передачу майна в рахунок належної оплати праці, зарплати; на витрати по відрядженню або *господарські витрати* тощо.

Авансовий звіт *(рос.: авансовый отчет; англ.: advance statement)* – документ типової форми, що складається *підзвітними особами*. У ньому зазначається одержана в підзвіт сума, фактично понесені витрати, залишок одержаних коштів або перевитрачання. До А. з. додаються виправдовуючі документи на витрачання підзвітних сум: посвідчення про відрядження з відмітками про місце і час відрядження, проїзні квитки, квитанції готелю; *чеки*, рахунки на придбання матеріальних запасів тощо.

Авансовий платіж *(рос.: авансовый платеж; англ.: advance payment)* – 1) внесення *грошових коштів*, здійснення платежу в рахунок оплати товарів, робіт, послуг до їх одержання або виконання; 2) сплата до бюджету податків та податкових платежів у розмірах, визначених за прогнозними оцінками об'єкта оподаткування або за його фактичними розмірами в попередньому періоді чи в аналогічному періоді попереднього року.

Авізо *(від іт.: avviso; рос.: авизо; англ.: aviso)* – повідомлення про стан взаємних розрахунків або розрахунків з третіми особами. А. може бути поштовим або телеграфним. Розрізняють: дебетове або кредитове авізо: акредитиву, власнику акредитиву, клієнту, про виставлення тратти, про оплату тратти, про відмову оплати тратти; банківське: про виставлення переказного векселя, про

надходження переказів на рахунок клієнта в банку, про обов'язкове перерахування грошових коштів з поточного рахунку клієнта виконавчими органами за платежами І-го ступеня, строкове тощо.

Автоматизована система управління (АСУ) підприємством *(рос.: автоматизированная система управления (АСУ) предприятием; англ.: enterprise resource planning (ERP) system)* – система управління, побудована на основі застосування засобів обчислювальної техніки, економіко-математичних методів та інформаційних технологій. Автоматизація управління спрямована насамперед на інтеграцію, яка в сучасних виробничих системах є однією з найважливіших особливостей. АСУ стимулювала тенденцію до централізації обліку (середина XX ст.).

Автоматизоване робоче місце бухгалтера *(рос.: автоматизированное рабочее место бухгалтера; англ.: automated working place of accountant)* – професійно-орієнтований програмно-апаратний комплекс, що забезпечує вирішення облікових задач бухгалтера безпосередньо на його робочому місці. В практиці застосовується **автоматизоване робоче місце бухгалтера локальне** – комп'ютерні програми бухгалтерського обліку, призначені для виконання окремих облікових задач – обліку праці і заробітної плати, основних засобів, запасів тощо, охоплюють окремі ділянки бухгалтерії і, як правило, не пов'язані між собою. АРМ мають високий рівень спеціалізації і тому можуть ефективно комп'ютеризувати окремі бухгалтерські завдання без виходу на зведену звітність. АРМ бухгалтера стимулює тенденцію до децентралізації обліку.

Авторське право *(рос.: авторское право; англ.: copyright)* – право на видання, публічне виконання або інше використання творів науки, літератури і мистецтва.

Авуари *(від фр.: avoir – майно, рос.: авуары; англ.: assets)* – 1) *активи* (грошові кошти, чеки, векселі, перекази, акредитиви), за рахунок яких проводяться платежі і погашаються зобов'язання; 2) кошти банку в іноземній валюті на його рахунках, в іноземних банках; 3) внески фізичних і юридичних осіб в банках. Розрізняють вільні авуари (активи), що використовуються без обмежень, та авуари з особливим режимом використання.

Агент *(від лат.: agence, agences – діючий; рос.: агент; англ.: agent)* – 1) особа, яка діє за дорученням і в інтересах будь-кого; уповноважений представник підприємства, який виконує доручення. Франческо Вілле (Італія, XIX ст.) агентами називав осіб, що працювали всередині підприємства; 2) суб'єкт підприємницької діяльності, що одержав у встановленому законодавством порядку ліцензію на проведення діяльності з випуску та проведення державних лотерей.

Адміністрація *(від лат.: administration – управління; рос.: администрация; англ.: administration)* – 1) сукупність державних органів, які здійснюють функції управління; 2) посадові особи управління, керівний персонал підприємства, затверджений штатним розкладом. Напр., президент підприємства, банку, віцепрезидент, директор, виконавчий ди-

ректор, їх заступники, головний бухгалтер з працівниками бухгалтерії, комерційний директор, начальники, завідувачі та інші працівники відділів, служб, які виконують адміністративно-управлінські функції для забезпечення основної діяльності підприємства.

Адреса господарської одиниці *(рос.: адрес хозяйствующей единицы; англ.: business (company) address)* – адреса, яка зазначена в дозволі на розміщення господарської одиниці (договорі оренди, документі на право власності чи користування господарською одиницею).

Ажіо *(рос.: ажио; англ.: agio)* – перевищення курсової ціни цінного паперу над номіналом. Пауль Гернстер (Німеччина, поч. XIX ст.) вважав, що ажіо слід відносити не на рахунок збитків та прибутків, а на спеціальний фінансово-розподільчий рахунок, з якого в подальшому ця сума повинна бути списана до складу прибутку.

Ажур *(від фр.: ajoir – в день; рос.: ажур; англ.: up-to-date)* – реєстрація господарських операцій в день їх здійснення, тобто така організація бухгалтерського обліку, за якого всі господарські операції правильно і своєчасно оформлюються відповідними документами, відображаються на рахунках і забезпечують одержання достовірних показників та їх взаємоув'язку.

Акредитив *(від лат. accredo – довіряю; рос.: аккредитив; англ.: letter of credit)* – 1) вид банківського рахунку, на якому здійснюються безготівкові розрахунки; 2) іменний *цінний папір*, що засвідчує право особи, на ім'я якої він виписаний, одержати в кредитній установі вказану в ньому суму. А. бувають грошові і товарні (документарні); поштові і телеграфні; безвідзивні, тобто відкриті на визначений строк без права анулювання до закінчення цього строку, і відзивні, дія яких може бути припинена банком до настання вказаного в акредитиві строку. А. може бути підтвердженим іншим банком і непідтвердженим. У випадку підтвердженого А. банк, через який проходить його оплата, приймає на себе зобов'язання провести платіж вказаної в А. суми незалежно від надходження коштів від банку, в якому А. був відкритий. За відсутності такого підтвердження А. є непідтвердженим; 3) грошовий документ, який містить доручення про виплату певної суми грошей фізичній чи юридичній особі відповідно до умов, вказаних в документі. Грошові А. є іменними. Вони дозволяють отримати вказану в А. суму повністю або частинами протягом певного часу; 4) спосіб безготівкових розрахунків між підприємствами та організаціями, суть якого полягає в тому, що банк платника дає доручення банку, що обслуговує одержувача платежу, оплатити відповідну суму в обумовлений строк згідно умов, передбачених в акредитивній заяві платника.

Акт *(від лат.: actus – дія; actum – документ; рос.: акт; англ.: report)* – 1) *документ*, який має юридичну силу підтвердження виконання договору і є підставою для взаєморозрахунків; 2) документ, що містить результати документальної перевірки господарсько-фінансової діяльності. Широко застосовується в *бухгалтерському обліку* як первинний доку-

мент. Складається, як правило, комісією. Форма А. залежить від його призначення (А. приймання-передачі основних засобів, виконаних робіт, послуг, А. про ліквідацію основних засобів, *А. ревізії, А. інвентаризації*).

Акт інвентаризації *(рос.: акт инвентаризации; англ.: inventory control report) – документ*, що складається при проведенні *інвентаризації* дебіторської та кредиторської заборгованості, а також інших *об'єктів інвентаризації*, фактичний стан і оцінку яких можна визначити шляхом *перевірки* або підтвердження *сальдо* рахунків обліку даних об'єктів.

Акт ревізії *(рос.: акт ревизии; англ.: auditor's report) – документ*, що узагальнює результати *ревізії*, в якому фіксується стан виробничої і фінансово-господарської діяльності *підприємства*. Відображаються як виявлені недоліки, порушення діючих законів, положень, інструкцій, випадки зловживань, крадіжок і недостач, так і позитивні сторони роботи підприємства, застосування нових прийомів і методів організації виробництва, праці. Основні вимоги, що висуваються до А. р.: документальне обґрунтування фактів, послідовне і систематичне викладення виявлених ревізією недоліків. А. р. повинен бути написаний таким чином, щоб запобігти невисловленим думкам та різного трактування фактів, виявлених *ревізором*. А. р. складається ревізором та підписується, крім ревізора, керівником і головним бухгалтером підприємства, діяльність якого ревізується. Якщо останні не погоджуються з фактами, зазначеними в А. р., вони, згідно чинного законодавства, зобов'язані поставити свої підписи, а свої заперечення в письмовому вигляді додати до А. р. Поряд з цим до А. р. додаються необхідні матеріали: пояснення посадових осіб за фактами, виявленими в ході проведення ревізії; матеріали *інвентаризації*, тощо.

Актив *(рос.: актив; англ.: asset)* – 1) ресурс, що контролюється підприємством в результаті минулих подій, використання якого, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому; 2) частина бухгалтерського балансу, що відображає на визначену дату в грошовому вираженні засоби підприємства, їх склад і розміщення. Крім А., бухгалтерський баланс включає пасив. А. і пасив складаються із розділів і статей.

Активи відчутні *(рос.: активы осязаемые; англ.: tangible assets)* – засоби, які можна побачити або відчути, тобто ті що мають реальний матеріальний зміст (термін запроваджений МСБО).

Активи ліквідні *(рос.: активы ликвидные; англ : liquid assets) – активи* підприємства, які можуть бути швидко реалізовані. До них відносяться грошові кошти, банківські депозити, цінні папери, що мають стійкий попит (напр., державні цінні папери), а також матеріальні оборотні кошти, які при даній ринковій кон'юнктурі можна легко реалізувати і перетворити на грошові кошти.

Активи матеріальні *(рос.: активы материальные; англ.: tangible assets) – активи* в будь-якому вигляді, що відрізняються від коштів, цінних паперів, деривативів і нематеріальних активів.

Активи монетарні *(рос.: активы монетарные; англ.: monetary assets)* – грошові кошти та їх еквіваленти, а також дебіторська заборгованість у фіксованій сумі грошей.

Активи невідчутні *(рос.: активы неосязаемые; англ.: intangible assets)* – засоби підприємства, які не мають відчутного матеріального змісту (термін запроваджений МСБО).

Активи нематеріальні *(рос.: активы нематериальные; англ.: intangible assets)* – 1) *немонетарні активи*, які не мають матеріальної форми, можуть бути ідентифіковані і утримуються підприємством з метою використання протягом більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях або для надання в оренду іншим особам; 2) об'єкти інтелектуальної, в тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані в порядку, встановленому відповідним законодавством, об'єктом права власності платника податку.

Активи немонетарні *(рос.: активы немонетарные; англ.: non-monetary assets)* – всі активи, крім грошових коштів, їх еквівалентів і дебіторської заборгованості у фіксованій (визначеній) сумі коштів.

Активи необоротні *(рос.: активы необоротные; англ.: non-current assets)* – всі *активи*, які не є оборотними, тобто використовуються підприємством протягом періоду, що перевищує один рік (або один *операційний цикл*, якщо він перевищує рік). Напр., *довгострокова дебіторська заборгованість, довгострокові фінансові інвестиції*, основні засоби.

Активи оборотні *(рос.: активы оборотные; англ.: current assets)* – *грошові кошти* та їх еквіваленти, які не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації або споживання протягом *операційного циклу*, або протягом дванадцяти місяців з дати *балансу*.

Активи податкові відстрочені *(рос.: активы налоговые отсроченные; англ.: deferred tax assets)* – сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню у наступних періодах внаслідок: тимчасової різниці, що підлягає вирахуванню; перенесення податкового збитку, не включеного до розрахунку зменшення податку на прибуток у звітному періоді; перенесення на майбутні періоди податкових пільг, якими скористатися у звітному періоді неможливо.

Активи фінансові *(рос.: активы финансовые; англ.: financial assets)* – будь-які *активи*, які є: грошовими коштами; контрактними правами отримання грошових коштів або іншого фінансового активу від іншого підприємства; контрактними правами обміну фінансових інструментів з іншим підприємством при потенційно сприятливих умовах; інструментами капіталу іншого підприємства.

Активи чисті *(рос.: активы чистые; англ.: net assets)* – *активи* підприємства за вирахуванням його *зобов'язань*.

Акцепт *(від лат.: acceptus – прийнятий; рос.: акцепт; англ.: acceptance)* – згода на пропозицію укласти *договір* на визначених умовах. При безготівкових розрахунках означає згоду покупця на оплату рахунку постачальника. Існує декілька різновидів А.: на оплату грошових і товарних документів у внутрішньому і міжнародному оборотах; позитивний і негативний; попередній і наступний, повний і частковий.

Акцептант *(рос.: акцептант; англ.: acceptor)* – особа, яка приймає на себе платіж по *векселю*. За допомогою *акцепту* платник стає основним боржником по векселю. З того

моменту, як А. повернув акцептований ним вексель, його зобов'язання по векселю стає безвідзивним. У випадку, якщо А. закреслив свій акцепт до повернення векселя, але вже письмово повідомив *держателя* про свій акцепт, він є зобов'язаним згідно з умовами свого акцепту. У випадку несплати по векселю акцептантом держатель векселя або особа, яка оплатила вексель в порядку регресу (в тому числі і *трасант*), мають право прямого позову на підставі *векселя.*

Акциз *(від фр.: accise; рос.: акциз; англ.: excise)* – вид непрямих *податків*, на товари і послуги, включені до ціни товарів або тарифів на послуги, що сплачується покупцями. До А. належить акцизний збір та податок на додану вартість.

Акція *(від гол.: actie; рос.: акция; англ.: share)* – цінний папір, що засвідчує внесення частки в капітал акціонерного товариства. А. дає право її власнику на одержання прибутку у формі дивідендів, але її власник (одержувач) не може вимагати повернення вартості акції, крім випадків ліквідації акціонерного товариства. При цьому за рахунок коштів, одержаних від реалізації майна ліквідованого підприємства, в першу чергу погашаються претензії кредиторів, а сума, що залишається, розподіляється між власниками акцій. Звідси, акціонери несуть обмежену відповідальність (в межах номінальної вартості акцій) за зобов'язаннями *акціонерного товариства.* А. можуть бути *простими, привілейованими*; *іменними, на пред'явника*; *засновницькими.*

Акції засновницькі *(рос.: акции учредительские; англ.: founders bonus stock)* – *акції* товариства, що розподіляються між засновниками.

Акції іменні *(рос.: акции именные; англ.: inscribed shares)* – акції, ім'я власника яких вказується на акції і занесено до реєстру *акціонерного товариства.*

Акції на пред'явника *(рос.: акции на предъявителя; англ.: bearer shares)* – акції, в яких не зазначається ім'я власника.

Акції привілейовані *(рос.: акции привилегированные; англ.: preference shares, ordinary shares*) – дають право власникам на першочергове одержання *дивідендів*, а також при *ліквідації акціонерного товариства* – на першочергове одержання коштів, вкладених в ці акції за їх *номінальною вартістю*, але після задоволення прав власників облігацій даного товариства. Привілейовані акції дають право акціонерам на одержання фіксованих дивідендів незалежно від доходів підприємства, але не дають права на участь в управлінні акціонерним товариством.

Акції прості *(рос.: акции простые; англ.: common shares)* – дають право їх власникам не тільки одержувати *дивіденди*, але й брати участь в управлінні товариством через загальні збори. А. п. складають, як правило, більшу частину акцій, що випускаються *акціонерними товариствами.* При розподілі дивідендів по А. п., а також при *ліквідації* акціонерного товариства і одержанні коштів, вкладених в ці акції за їх номінальною вартістю, акціонери одержують їх тільки після задоволення прав власників облігацій і *привілейованих акцій* акціонерного товариства.

Акціонер *(рос.: акционер; англ.: shareholder)* – *фізична* або *юридична особа*, яка володіє *акціями акціонерного товариства.*

Аліменти *(від лат.: alimentum – утримання, рос.: алименты; англ.: alimony)* – кошти, які одні особи в силу родинних зв'язків або шлюбу повинні згідно закону надати іншим особам. А. зазвичай утримуються на підставі виконавчих листів суду із заробітної плати осіб, зобов'язаних надати матеріальне забезпечення іншим особам. Утримані суми передаються за призначенням.

Альбом форм документів *(рос.: альбом форм документов; англ.: album of document forms)* – збірник еталонних уніфікацій форм документів, які застосовуються для діяльності підприємства.

Амортизація *(від лат.: amortisatio – погашення; рос.: амортизация; англ.: depreciation, amortization)* – 1) систематичний розподіл вартості, яка амортизується, *необоротних активів* протягом *строку їх корисного використання (експлуатації)*, який встановлюється підприємством при визнанні цього об'єкту *активом*. Нарахування А. призупиняється на період реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання та консервації необоротних активів; 2) кількісний показник, який являє собою накопичення грошових коштів для придбання нових основних засобів шляхом включення амортизаційних відрахувань до витрат підприємства.

Амортизація акумульована *(рос.: амортизация аккумулированная; англ.: accumulated depreciation)* – загальна сума амортизації основних засобів, накопичена на певну дату. Якщо ця сума вираховується з величини вартості основних засобів, то отримана різниця являє собою їх *книжкову вартість* (термін запроваджений МСБО).

Амортизована собівартість фінансової інвестиції *(рос.: амортизированная себестоимость финансовой инвестиции; англ.: depreciated investment cost)* – собівартість *фінансової інвестиції* з урахуванням її часткового списання внаслідок зменшення корисності, яка збільшена (зменшена) на суму накопиченої амортизації *дисконту* (премії).

Аналіз *(від гр.: analyses – розклад; рос.: анализ; англ.: analysis)* – 1) розчленування явища або предмету на складові частини (елементи) для вивчення як окремих частин цілого. А. нерозривно пов'язаний з синтезом (поєднанням елементів в єдине ціле); 2) метод наукового дослідження. А. широко застосовується як в науці, так і в повсякденній виробничо-практичній діяльності підприємства. А. *може бути вертикальний, горизонтальний, А. господарської діяльності, економічний, оперативний, порівняльний, ретроспективний, трендовий, фінансовий, фінансових коефіцієнтів, функціонально-вартісний.*

Аналіз вертикальний *(рос.: анализ вертикальный; англ.: vertical analysis)* – *порівняльний аналіз*, за допомогою якого вивчається структура економічних явищ і процесів шляхом розрахунку питомої ваги частини в загальному цілому, співвідношення частин цілого, а також вплив факторів на рівень результативних показників.

Аналіз горизонтальний *(рос.: анализ горизонтальный; англ.: horizontal analysis)* – *порівняльний аналіз*, що застосовується для визначення абсолютних та відносних відхилень фактичного рівня досліджуваних показників від базового (планового, минулого періоду, середнього рівня тощо).

Аналіз господарської діяльності *(рос.: анализ хозяйственной деятельности; англ.: business activity analysis)* – вивчення та оцінка використання всіх видів господарських ресурсів і результатів роботи підприємства з метою підвищення її ефективності.

Аналіз економічний *(рос.: анализ экономический; англ.: economic analysis)* – 1) система спеціальних знань для дослідження зміни і розвитку економічних явищ та процесів у їх взаємозв'язку з метою забезпечення цільового управління ними; 2) наука, що вивчає господарську діяльність підприємств, її результати на підставі показників планів, обліку, звітності та інших джерел інформації.

Аналіз оперативний *(рос.: анализ оперативный; англ.: performance analysis)* – вид *економічного аналізу*, який полягає у забезпеченні управління своєчасною дієвою інформацією про зміну економічної ситуації, причини змін з метою своєчасної розробки рішень, спрямованих на попередження та усунення негативних змін та ефективне маневрування ресурсами і капіталом.

Аналіз порівняльний *(рос.: анализ сравнительный; англ.: comparative analysis)* – аналіз господарської діяльності, що базується на співставленні значень окремих груп аналогічних показників між собою; порівнянні груп аналогічних показників між собою; порівнянні фактичних даних з нормативними, минулих періодів, середньогалузевими, даними підприємств-конкурентів тощо.

Аналіз ретроспективний *(рос.: анализ ретроспективный; англ.: retrospective analysis)* – вид *економічного аналізу*, що полягає у системному комплексному дослідженні тенденцій технічного, соціального, економічного розвитку підприємства, що склалися, для формування стратегії його розвитку. А. р. проводиться після здійснення господарських процесів.

Аналіз трендовий *(рос.: анализ трендовый; англ.: trend analysis)* – *порівняльний аналіз*, що застосовується при вивченні відносних темпів росту та приросту показників за ряд років до рівня базисного року; визначенні загальних тенденцій їх змін (при дослідженні рядів динаміки).

Аналіз фінансовий *(рос.: анализ финансовый; англ.: financial analysis)* – процес дослідження *фінансового стану* та основних результатів фінансової діяльності підприємства з метою виявлення резервів підвищення його ринкової вартості і забезпечення ефективного розвитку.

Аналіз фінансових коефіцієнтів *(рос.: анализ финасовых коэффициентов; англ.: ratio analysis; R-analysis)* – система *фінансового аналізу*, методами якого є розрахунки співвідношень окремих фінансових показників, що характеризують різні аспекти фінансової діяльності підприємства. При фінансовому аналізі розглядають, як правило, такі основні групи коефіцієнтів: коефіцієнти оцінки фінансової стійкості підприємства, коефіцієнти ліквідності та платоспроможності підприємства, коефіцієнти ділової активності, коефіцієнти рентабельності, коефіцієнти *майнового стану* підприємства, коефіцієнти ринкової активності.

Аналіз функціонально-вартісний *(рос.: анализ функционально-стоимостной; англ.: function value analysis)* – вид *економічного аналізу*, суть якого полягає у комплексному дослідженні функцій об'єкта (продукції технологічного процесу тощо) з метою мінімізації витрат на всіх стадіях життєвого циклу при збереженні ним своїх функцій та збільшенні його корисності для споживачів.

Аналітик *(рос.: аналитик; англ.: analyst)* – спеціаліст, який аналізує господарську діяльність та фінансовий стан підприємства; сегменти фінансового ринку; надає рекомендації.

Аннуїтет *(рос.: аннуитет; англ.: annuity)* – серія рівнозначних платежів, перший із яких здійснюється через один період, починаючи з теперішнього моменту, тобто платіж розглядається в кінці досліджуваних періодів.

Апроксимізація витрат *(рос. аппроксимизация издержек; англ. cost approximation)* – проблема, яку вирішують менеджер або бухгалтер, пов'язана з тим, що витрати, як правило, не бувають суворо змінними або суворо постійними. Вона передбачає два припущення: 1) функція витрат в межах певного інтервалу приймається лінійною; 2) динаміка витрат пояснюється однією, вирішальною, змінною, а не їх комплексом, як це є в реальному житті.

Архів *(від лат.: archivum; рос.: архив; англ.: archives, record keeping office)* – 1) орган пам'яті та довідкове бюро установи, що дозволяє розвантажувати людську пам'ять; 2) установа, в якій зберігаються старі документальні матеріали;3) сукупність бухгалтерських документів, облікових регістрів і матеріалів звітності, які зберігаються протягом встановлених строків. Строки зберігання документів даного року обчислюються починаючи з 1 січня наступного року. Видача справ з бухгалтерського А. проводиться за розпорядженням головного бухгалтера. Чіткий порядок зберігання документів в архіві був заведений ще в III ст. до н. е. в Греції (маєток Аполлонуща, де управляючим був Зенон).

Асистенти аудитора *(рос.: ассистенты аудитора; англ.: auditors assistants)* – співробітники, які залучаються до виконання окремих аудиторських процедур і підпорядковуються аудитору, відповідальному за проведення перевірки.

Асортимент *(рос.: ассортимент; англ.: assortment)* – склад, різновид, набір видів продукції, товарів, послуг, що виготовляються на підприємстві або призначені для продажу.

Аудит *(рос.: аудит; англ.: audit)* – перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності, іншої інформації про фінансово-господарську діяльність підприємства з метою формування *аудиторського висновку* стосовно достовірності фінансової звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та П(С)БО в Україні. Інститут аудиторів виник в Англії ще в 1299 р., але сучасні його форми беруть початок в Единбурзі з 1854 р. Л. Р. Діксі (Англія, XIX ст.) визначив аудит як роботу, пов'язану з підтвердженням правильності та об'єктивності бухгалтерського балансу.

Аудит внутрішній *(рос.: аудит внутренний; англ.: internal auditing)* – незалежна діяльність внутрішніх *аудиторів*, що здійснюється в інтересах господарюючого суб'єкта і включає перевірку та оцінку роботи підприємства. Метою А. в. є надання посадовим особам та іншим працівникам допомоги в підвищенні ефективності виконання їх функціональних обов'язків.

Аудит зовнішній *(рос.: аудит внешний; англ.: external auditing)* – аудиторські перевірки, що виконуються зовнішніми по відношенню до господарюючого суб'єкту незалежними *аудиторами*.

Аудит ініціативний *(рос.: аудит инициативный; англ.: initiative auditing)* – аудиторські перевірки або аудиторські послуги, що надаються *аудиторськими фірмами (аудиторами)* за рішенням господарюючого суб'єкта.

Аудит на відповідність *(рос.: аудит на соответствие; англ.: conformity based auditing)* – перевірка дотримання персоналом господарюючого суб'єкта правил і процедур, встановлених вищим керівництвом. Замовниками А. н. в. можуть бути адміністрація підприємства, власники тощо.

Аудит обов'язковий *(рос.: аудит обязательный; англ.: compulsory auditing)* – аудиторські перевірки або аудиторські послуги, що надаються *аудиторськими фірмами (аудиторами)* у випадках, прямо передбачених чинним законодавством.

Аудит операційний (управлінський) *(рос.: аудит операционный (управленческий); англ.: managerial auditing)* – діяльність внутрішніх і зовнішніх *аудиторів*, що включає вивчення господарських операцій з метою підготовки рекомендацій відносно ефективного використання ресурсів, розробки політики підприємства тощо. У випадку здійснення внутрішніми аудиторами А. о. виступає елементом внутрішнього аудиту; при виконанні зовнішніми аудиторами А. о. є видом консультаційних послуг.

Аудитор *(рос.: аудитор; англ.: auditor)* – фахівець, який має сертифікат аудитора і проводить свою діяльність відповідно до Національних нормативів аудиту та Кодексу професійної етики аудиторів України. Вперше аудитори з'явилися в Англії, що було викликано необхідністю гарантувати правильність звітності. Перша згадка про аудиторів відноситься до 1299 р.

Аудитор діючий *(рос.: аудитор действующий; англ.: practicing auditor)* – юридична особа, яка внесена до Реєстру суб'єктів аудиторської діяльності, не склала своїх повноважень і зобов'язань перед клієнтом у виконанні договору з надання *аудиторських послуг*.

Аудитор наступний *(рос.: аудитор последующий; англ.: further auditor)* – практикуючий аудитор, якому діючий аудитор або його клієнт передають можливість проведення *аудиту* або надання *аудиторських послуг*.

Аудиторська вибірка, вибіркова перевірка *(рос.: аудиторская выборка, выборочная проверка; англ.: auditing sampling)* – використання аудиторських процедур стосовно менш, ніж 100 % документів, операцій чи показників фінансової звітності, які дозволяють аудитору одержати *аудиторські докази* і, оцінивши характеристики відібраних даних, розповсюдити дієвість цих доказів на всю сукупність даних.

Аудиторська діяльність *(рос.: аудит; англ.: auditing)* – підприємницька діяльність *аудиторських фірм (аудиторів)*, яка включає організаційне і методичне забезпечення *аудиту*, практичне виконання аудиторських перевірок (аудиту), надання *аудиторських послуг*. Основною метою А. д. є встановлення достовірності бухгалтерського (фінансового) обліку та звітності економічних суб'єктів, його повноти, відповідності чинному законодавству, встановленим нормативам.

Аудиторська Палата *(рос.: аудиторская Палата; англ.: Auditing Chamber)* – незалежний, самостійний орган, що функціонує на засадах самоврядування і є юридичною особою, створений шляхом делегування членів від Спілки аудиторів України і державних органів з метою науково-методологічного забезпечення аудиторської діяльності в Україні. АПУ здійснює сертифікацію осіб, що мають намір займатись *аудиторською діяльністю*, затверджує нормативи аудиту, веде реєстр суб'єктів аудиторської діяльності, здійснює контроль за дотриманням *аудиторами* та *аудиторськими фірмами* вимог законодавства з аудиту, регулює взаємовідносини між аудиторами (аудиторськими фірмами) та замовниками в процесі проведення аудиторської діяльності.

Аудиторська фірма *(рос.: аудиторская фирма; англ.: auditing firm)* – організація, юридична особа, яка має право і фактично займається виключно аудиторською діяльністю.

Аудиторський висновок *(рос.: аудиторское заключение; англ.: auditing report)* – офіційний документ, засвідчений підписом та печаткою суб'єкта аудиторської діяльності, який складається у встановленому порядку за результатами проведеного *аудиту* або наданих *аудиторських послуг.*

Аудиторський доказ *(рос.: аудиторское доказательство; англ.: auditing evidence)* – інформація, одержана *аудитором* при проведенні перевірки. На підставі А. д. формулюються *висновки аудитора*, грунтується його думка. До аудиторських доказів відносять первинні документи і бухгалтерські записи, що лежать в основі *фінансової звітності*, а також підтверджуючу інформацію, одержану з інших джерел.

Аудиторський ризик *(рос.: аудиторский риск; англ.: auditing risk)* – ризик вираження аудитором позитивної думки у випадках, коли *фінансова звітність* містить суттєві викривлення. А. р. включає три складові: властивий ризик; ризик системи контролю; ризик невиявлення.

Аудиторські послуги *(рос.: аудиторские услуги; англ.: auditing services)* – передбачають економіко-правове забезпечення господарської діяльності суб'єктів підприємництва і можуть надаватись у формі консультацій з питань бухгалтерського обліку та фінансової звітності, експертизи, оцінки стану фінансово-господарської діяльності, інших формах. Перелік А. п. визначається *Аудиторською Палатою* України.

Б

База даних *(рос.: база данных; англ.: database)* – набір необхідної інформації, що вводиться в комп'ютер для її подальшого зберігання, поновлення і видачі користувачам, яким надається можливість (платна і безоплатна) її вивчення.

Баланс *(рос.: баланс; англ.: Balance Sheet)* – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає його *активи*, *зобов'язання* та *власний капітал* на певну дату.

Баланс абсолютний *(рос.: баланс абсолютный; англ.: absolute balance sheet)* – окремий випадок більш загальної – "абсолютної" – моделі бухгалтерського балансу, яка може складатися з нескінченного ряду можливих членувань. Вчення про Б. а. розробив М.С. Помазков (1889-1968).

Баланс-брутто *(рос.: баланс-брутто; англ.: gross balance sheet)* – бухгалтерський баланс, що містить регулюючі статті. В Б.-б. *необоротні активи* відображаються активі за *первісною* або *відновлювальною вартістю* їх придбання, а сума *зносу* відображається окремою статтею в пасиві. Розгорнуте відображення в Б.-б. засобів та джерел їх утворення за допомогою регулюючих статей дозволяє одержати додаткові дані, які використовуються в процесі аналізу фінансового стану підприємства.

Баланс бухгалтерський *(від фр.: balance – рівновага, врівноважування; bilanx – такий, що має дві терезові чаші; рос.: баланс; англ.: balance sheet)* – спосіб узагальненого відображення в грошовій оцінці стану господарських засобів, *власного капіталу* та *зобов'язань* на певну дату у формі звітної таблиці для внутрішніх і зовнішніх користувачів з метою прийняття ними управлінських та інвестиційних рішень.

Баланс бухгалтерський вступний *(рос.: баланс бухгалтерский вступительный; англ.: beginning balance sheet)* – 1) баланс, що формується на початок звітного періоду (початковий баланс); 2) баланс, що формується при створенні підприємства (засновницький баланс).

Баланс генеральний *(рос.: баланс генеральный; англ.: general balance sheet)* – баланс, який складають на підставі облікових записів і даних *інвентаризації.* Згідно з Б. г. уточнюються залишки засобів, тим самим підвищується реальність балансу.

Баланс двосторонній *(рос.: баланс двухсторонний; англ.: account-form balance sheet)* – баланс, що побудований за формою: актив зліва, пасив справа. Можливе зворотнє розташування, яке зустрічається в практиці окремих англійських підприємств.

Баланс динамічний *(рос.: баланс динамический; англ.: balance sheet dynamic)* – баланс, складений за рівнянням: Доходи – Витрати = Прибуток. Завдання Б. д. – обчислити одержаний за звітний період фінансовий результат. При цьому дотримується принцип постійно діючого підприємства. Прихильниками Б. д. були М.С. Лунський (1867-1956), Е. Шмаленбах (1873-1955).

Баланс директивний *(рос.: баланс директивный; англ.: directive balance sheet)* – баланс, що включає значення показників директивно заданих та тих, що підлягають виконанню.

Баланс евдинамічний *(рос.: баланс эвдинамический; англ.: eudynamic balance sheet)* – баланс, який складається для досягнення двох цілей: виявлення фінансових результатів та оцінки майнового стану підприємства. Для першої цілі необхідно суворо розрізняти реалізовані в грошах доходи від нереалізованих, а для другої припускається кон'юнктурна переоцінка майна.

Баланс еквівалентний *(рос.: баланс эквивалентный; англ.: equivalent balance sheet)* – баланс, у якому всі господарські операції згруповані в чотири множини: 1) фінансування – початкові операції, пов'язані з вкладенням капіталу в підприємство; 2) ангажування – операції, пов'язані з перетворенням грошової форми капіталу в товарну; 3) реалізація – операції, пов'язані з перетворенням товарної форми капіталу в грошову; 4) оприбуткування – повернення капіталу в початкову форму.

Баланс заключний *(рос.: баланс заключительный; англ.: summary balance sheet)* – баланс, який складається по закінченні року і відображає фінансовий результат цього року.

Баланс зведений *(рос.: баланс сводный; англ.: composite balance sheet)* – баланс, який отримують шляхом механічного складання сум, які обліковуються на статтях кількох *балансів одиничних*, і підрахунком загальних підсумків активу і пасиву. Б. з. є джерелом інформації про стан господарських засобів і результатів господарської діяльності кількох підприємств (об'єднань підприємств).

Баланс інвентарний *(рос.: баланс инвентарный; англ.: inventory balance sheet)* – скорочений і спрощений варіант *інвентарю*, який складається тільки на його підставі. Такі баланси необхідні при створенні нового підприємства на існуючій раніше майновій основі, при зміні форми власності (наприклад, перетворення його з державного на колективне).

Баланс квантифікаційний *(рос.: баланс квантификационный; англ.: quantification balance sheet)* – баланс, який представляє собою дві окремі, рівні за сумою, групи рахунків, які в свою чергу поділяються на два ряди: майно і капітал, що зумовлює подвійний запис, який систематизує бухгалтерського роботу. Б. к. виступає засобом обчислення вартості. Поняття Б. к. введено Г. Хольцером у 1936 р..

Баланс книжковий *(рос.: баланс книжный; англ.: book balance sheet)* – баланс, що складають на підставі тільки книжкових записів (даних поточного бухгалтерського обліку), без попереднього порівняння їх з даними *інвентаризації*.

Баланс конкурсний *(рос.: баланс конкурсный; англ.: competition balance sheet)* – один із видів *балансу заключного*, який передбачає оцінку за продажними цінами на день складання балансу.

Баланс консолідований *(рос.: баланс консолидированный; англ.: consolidated balance sheet)* – різновид *балансу зведеного*, що представляє собою об'єднання балансів підприємств, юридично самостійних, але взаємопов'язаних в економічному і фінансовому відношенні.

Баланс ліквідаційний *(рос.: баланс ликвидационный; англ.: liquidation balance sheet)* – бухгалтерський звітний баланс, який характеризує майновий стан підприємства на дату припинення його діяльності як юридичної особи; баланс підприємства-банкрута, складений ліквідаційною комісією після реалізації необхідної частини його активів та повного задоволення усіх вимог кредиторів, який передається до суду.

Баланс майновий *(рос.: баланс имущественный; англ.: property balance sheet)* – баланс, який відображає відносини власника з агентами та кореспондентами. Складається з кредиторської заборгованості та зміни капіталу.

Баланс матеріальний *(рос.: баланс материальный; англ.: physical balance sheet)* – баланс, що фіксує джерела та масштаби надходження і витрачання *матеріальних ресурсів* та відповідність їх обсягів.

Баланс-нетто *(рос.: баланс-нетто; англ.: net balance sheet)* – бухгалтерський баланс, що не містить регулюючих статей. В Б.-н. необоротні активи відображають за залишковою вартістю (за вирахуванням суми зносу). Виключення з балансу регулюючих статей проводиться для його спрощення і обчислення підсумкових показників стану засобів і результатів діяльності підприємства.

Баланс оборотно-сальдовий *(рос.: баланс оборотно-сальдовый; англ.: adjusted balance sheet)* – зведення залишків і оборотів по рахунках за певний (звітний) період.

Баланс одиничний *(рос.: баланс единичный; англ.: single balance sheet)* – баланс, що відображає діяльність тільки однієї юридичної особи.

Баланс односторонній *(рос.: баланс односторонний; англ.: report-form balance sheet)* – баланс, що побудований по формі: спочатку актив, а потім пасив, який наводиться не як протиставлення, а як продовження активу (вертикальний баланс).

Баланс окремий *(рос.: баланс отдельный; англ.: detached balance sheet)* – баланс, що складають структурні підрозділи підприємства (*філії, цехи*, автотранспортні та житлово-комунальні господарства тощо).

Баланс перспективний *(рос.: баланс перспективный; англ.: forecast balance sheet)* – баланс, що розраховується на найближчий звітний період, включаючи дані, що очікуються.

Баланс поточний *(рос.: баланс текущий; англ.: current balance sheet)* – баланс, який складають періодично протягом всього часу існування підприємства. Б. п. буває *початковим* (вступним), *проміжним* і *заключним*.

Баланс пробний *(рос.: баланс пробный; англ.: trial balance sheet)* – баланс, що використовується для перевірки рівності сум дебетових і кредитових залишків (*сальдо*) *рахунків Головної книги*; залишки кожного рахунку записуються у відповідну дебетову або кредитову колонки, які підсумовуються і порівнюються. Якщо в процесі ведення бухгалтерського обліку за системного подвійного запису не було допущено помилок, підсумки граф повинні збігатися. Якщо ж підсумки відрізняються, – слід провести перевірку з метою виявлення помилки. Дані пробного балансу після коригування використовуються у підготовці підсумкової звітності.

Баланс проміжний (операційний) *(рос.: баланс промежуточный (операционный); англ.: interim balance sheet)* – баланс, що складається за період між початком і кінцем звітного періоду тільки на підставі даних поточного бухгалтерського обліку.

Баланс річний (заключний) *(рос.: баланс годовой (заключительный); англ.: annual balance sheet)* – баланс, що формується на кінець звітного періоду, а показники його активу та пасиву представляють собою підсумкову характеристику господарської діяльності підприємства. Перед складанням Б. р. обов'язково проводиться інвентаризація всіх статей балансу з відображенням її результатів в обліку, внаслідок чого Б. р. є більш реальним.

Баланс розподільчий *(рос.: баланс распределительный; англ.: distribution balance sheet)* – система вартісних показників, які характеризують на певну дату обсяг і структуру майна, закріпленого за створюваними при реорганізації *юридичними особами*. Б. р. повинен містити положення про правомірність по всіх зобов'язаннях реорганізованої юридичної особи відносно всіх кредиторів і боржників, включаючи зобов'язання, що оскаржуються сторонами. Б. р. визначає межі майнового відокремлення частин, що виділяються і залишаються (реорганізація шляхом виділення), або кожної частини, що одержує самостійність (реорганізація шляхом розподілу). Б. р. визначає обсяг майнових прав і *зобов'язань*, що переходять до кожного із знов створюваних об'єктів права. Б. р. затверджується керівником юридичної особи, що реорганізується.

Баланс сальдовий *(рос.: баланс сальдовый; англ.: balance list)* – баланс, який включає лише сальдо бухгалтерських рахунків.

Баланс статико-динамічний *(рос.: баланс статико-динамический; англ.: static-dynamic balance sheet)* – баланс, складений за рівнянням: актив + витрачання = пасив + надходження. Ліва частина рівняння показує, як витрачаються кошти, наведені в правій частині. Концепція розроблена німецьким теоретиком бухгалтерського обліку XX ст. Й. Бурріем.

Баланс статичний *(рос.: баланс статический; англ.: static balance sheet)* – баланс, складений за рівнянням: актив = пасив. Завдання Б. с.– реально оцінити майно, яким володіє підприємство. Теоретиком Б. с. був Г. Нікліш (1876-1946).

Баланс тотальний *(рос.: баланс тотальный; англ.: total balance sheet)* – баланс, що відображає актив і пасив підприємства в стані моментального спокою, є статичним за своєю природою. Поняття Б. т. введено В. ле Кутром у 1938 р., на думку якого наведене формулювання є узагальненим і передбачає можливість будь-якої змістовної інтерпретації балансу, звідки і назва – тотальний, тобто всезагальний, поглинаючий будь-які погляди, що висуває на перше місце облікову процедуру. Процедурний характер Б. т. полягає у тому, що кожна стаття бухгалтерського балансу повинна відповідати своєму рахунку в Головній книзі. Б. т. переслідує наступні цілі: 1) відображення майна; 2) визначення прибутку; 3) спостереження за господарськими процесами; 4) надання звітності. Актив в Б. т. поділяється на п'ять розділів: 1) основні та оборотні засоби, які знаходяться в роботі, – номінальний капітал (при цьому засоби повинні були розташовуватися за зменшуваною ліквідністю, тобто від каси; 2) засоби, які прямо не стосуються господарської діяльності – страховий капітал; 3) засоби, вкладені в соціально-культурну сферу управління – управлінський капітал; 4) засоби, які не використовуються на підприємстві – надлишковий капітал. Пасив поділяється на три розділи: 1) власні засоби, 2) кредиторська заборгованість та 3) прибуток.

Баланс шаховий *(рос.: баланс шахматный; англ.: matrix balance sheet)* – баланс, складений у вигляді матриці, у якому, крім сальдо, наводяться обороти по кожному рахунку із зазначенням кореспондуючих рахунків. Шаховий баланс можна побудувати за даними Головної книги.

Баланс щоденний *(рос.: баланс ежедневный; англ.: daily balance sheet)* – форма поточної (щоденної) реєстрації господарської діяльності підприємства, в основі якої лежить наступна рівність: актив повинен дорівнювати капіталу плюс (мінус) фінансовий результат плюс кредиторська заборгованість.

Балансомісяць *(рос.: балансомесяц; англ.: book month)* – один місяць в періоді, що ревізується, який підтверджується складанням бухгалтерського балансу. Напр., з 1 лютого по 1 грудня – 10 балансомісяців.

Банк (*рос.: банк; англ.: bank*) – установа, функцією якої є кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок залу-

чення коштів підприємств установ, організацій, населення та інших кредитних установ, касові і розрахункове обслуговування народного господарства виконанні валютних та інших банківських операцій.

Банк уповноважений *(рос.: банк уполномоченный; англ.: authorized bank)* – банк, зареєстрований на території України, який має ліцензію Національного банку України на проведення валютних операцій і здійснює валютний контроль за операціями суб'єктів підприємницької діяльності, що проводять операції з купівлі-продажу *іноземної валюти* на підставі агентських угод з цим банком.

Банківська ставка *(рос.: банковская ставка, англ.: banking rate)* – розмір плати банку за користування банківською позикою, виражений у *відсотках*.

Банківські білети *(рос.: банковские билеты; англ.: bank notes)* – кредитні грошові знаки, що випускаються емісійними банками і замінюють металеві гроші в обігу. Представляють собою безстрокові боргові зобов'язання.

Банкрутство *(від італ.: banko – лавка, банк; rotto – зламаний; рос.: банкротство; англ.: bankruptcy)* – визнана арбітражним судом неспроможність боржника відновити свою *платоспроможність* та можливість задовольнити визнані судом вимоги кредиторів лише через застосування ліквідаційної процедури.

Бартер *(рос.: бартер; англ.: barter)* – *господарська операція*, що передбачає проведення розрахунків за товари (роботи, послуги) у будь-якій формі, іншій, ніж грошова, включаючи будь-які види заліку і погашення взаємної заборгованості, в результаті яких не передбачається зарахування коштів на рахунки продавця для компенсації вартості таких товарів (робіт, послуг).

Беззбитковість *(рос.: безубыточность, англ.: break-even)* – режим господарської діяльності *підприємства*, *фізичної особи*, за якого *доходи* діяльності перевищують *витрати*, пов'язані з нею, або дорівнюють їм.

Бенефіціар *(рос.: бенефициар; англ.: beneficiary)* – особа, якій призначений *платіж*; одержувач грошей.

Бізнес *(від англ.: business – справа, антрепренерство, підприємництво; рос.: бизнес)* – ініціативна економічна діяльність, яка проводиться за рахунок власних або позикових коштів на свій ризик та під свою відповідальність, головною метою якої є отримання *прибутку* та розвиток власної справи.

Бізнес-план *(рос.: бизнес-план; англ.: business-plan)* – підприємницький план, що передбачає стислі відомості, характеристику підприємства, аналіз *фінансового стану підприємства* і перспектив його розвитку. Він включає в себе план виробництва (виробнича програма підприємства, запланований обсяг продажу продукції, розрахунки потреб в основних засобах, в ресурсах на виробничу програму, в персоналі та заробітній платі, в додаткових інвестиціях; зведену структуру собівартості), *фінансовий план* (прогноз фінансових результатів, потребу в

додаткових інвестиціях і формування джерел фінансування, модель дисконтованих грошових потоків, визначення дисконтного строку окупності проекту, графік погашення кредиторської заборгованості, відсотків, штрафів, розрахунки коефіцієнту внутрішньої норми прибутку, точки беззбитковості або межі рентабельності, прогнозний баланс, розрахунок коефіцієнтів поточної ліквідності і забезпечення власними засобами на основі прогнозного балансу).

Білуха Микола Тимофійович (17.01.1923 р.) – український вчений, д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, довічний стипендіат Президента України, в 1964 р. захистив канд. дис. "Учет и контроль деятельности предприятий транспорта", в 1971 р. – докт. "Проблемы учета и экономического анализа на автомобильном транспорте в условиях АСУ". Основні праці присвячені науковій організації облікової роботи, автоматизації бухгалтерського обліку, бухгалтерському обліку і аудиту в галузях економічної діяльності, в банках; ревізії і контролю в торгівлі та на автотранспорті, судово-бухгалтерській експертизі.

Біржова угода *(рос.: биржевое соглашение; англ.: stock exchange agreement)* – угода, укладена під час роботи біржі та зареєстрована на ній належним чином.

Бланк *(рос.: бланк; англ.: blank form)* – стандартний аркуш паперу, на якому відображена постійна інформація і відведено місце для змінної.

Бланки суворого обліку *(рос.: бланки строгого учета; англ.: strict reporting forms)* – бланки *документів*, що підлягають обліку і видаються в підзвіт окремим працівникам для оформлення *господарських операцій.*

Блок фіскальний *(рос.: блок фискальный; англ.: fiscal block)* – невід'ємна складова частина реєстратора розрахункових операцій, яка забезпечує реєстрацію обороту, визначення розміру податків, керування механізмом друку чеків та службових документів, виведення інформації на індикатори і містить фіскальну пам'ять та інтерфейс для зв'язку з прикладним програмним забезпеченням *реєстраторів розрахункових операцій.*

Бонус *(рос.: бонус, англ.: bonus)* – 1) додаткова винагорода, заохочення, надбавка до виплати, *премія*; 2) додаткова знижка з вартості (ціни) товару, яка надається продавцем відповідно до умов договору про купівлю-продаж або постійним покупцям.

Борг *(рос.: долг; англ.: debt)* – грошова сума, позичена на строк на певних умовах і належна до сплати. Особу, яка має борг, називають боржником. Боргові зобов'язання, які повинні бути погашені в першу чергу, називають першочерговими боргами.

Борг податковий *(рос.: долг налоговый; англ.: tax debt)* – податкове зобов'язання (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), узгоджене *платником податків* або встановлене судом (арбітражним судом), але не сплачене у встановлений строк, а також *пеня*, нарахована на суму такого *податкового зобов'язання.*

Борг сумнівний *(рос.: долг сомнительный; англ.: doubtful debt) – поточна дебіторська заборгованість* за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість у її погашенні *боржником*.

Боржник *(рос.: должник; англ.: debtor)* – 1) особа, яка заборгувала *гроші* іншій особі; 2) підприємство, яке не виконує або не може виконати у найближчий час свої зобов'язання перед кредиторами.

Боржник за векселем солідарний *(рос.: должник по векселю солидарный; англ.: joint debtor)* – боржник, що відповідає за зобов'язаннями разом зі всіма іншими боржниками, які зробили свої надписи на *векселі*. За солідарним зобов'язанням кредитор має право вимагати оплати боргу як від усіх боржників разом, так і від кожного з них окремо, причому як всієї суми повністю, так і її частини.

Бородкін Олексій Сергійович (14.03.1930 р.) – український вчений, д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, в 1964 р. захистив канд. дис. “Вопросы учета и экономического анализа в хозрасчетных цехах машиностроительных предприятий”, в 1981 р. – докт. “Проблемы учета издержек и экономического эффекта новой техники”. Основні праці присвячені обліку витрат на створення та впровадження нової техніки, витрат виробництва і калькулювання собівартості продукції, управлінському обліку та проблемам теорії і практики аудиторської діяльності.

Брак продукції *(рос.: брак продукции; англ.: spoilage)* – виготовлена продукція, яка через низьку якість не може використовуватися за прямим призначенням або її використання пов'язано з додатковими витратами по виправленню дефектів. За характером знайдених дефектів Б. буває кінцевим *(невиправним)* і *виправним*, а залежно від місця знаходження – *внутрішнім* і *зовнішнім*: 1) **кінцевий (невиправний)** – продукція, яка має дефекти, які технічно виправити неможливо або економічно недоцільно; 2) **виправний** – *продукція*, що має дефекти, які виправляти технічно можливо та економічно доцільно; 3) **внутрішній** – продукція, дефекти якої виявлені на підприємстві до відвантаження її споживачу. Собівартість внутрішнього браку визначається в розрізі калькуляційних статей даної галузі виробництва; 4) **зовнішній** – продукція, дефект якої виявлений у споживача в процесі її приймання або використання. Б. з. може бути кінцевим або виправним. Втрати від кінцевого браку дорівнюють його собівартості за мінусом суми шкоди, що стягується з винних осіб. Собівартість цього браку складається з *виробничої собівартості продукції*, витрат по заміні і транспортуванню забракованих виробів. Втрати від зовнішнього виправного браку складаються з витрат по його виправленню за мінусом вартості замінених деталей за цінами їх можливого використання і сум шкоди, що стягується з винних осіб. Втрати від зовнішнього кінцевого або виправного браку відносяться до собівартості аналогічних видів продукції, що випускаються в тому місяці, коли була прийнята рекламація покупця. Якщо в даному місяці не випускається продукція, аналогічна забракованій,

то втрати від зовнішнього браку розподіляються між всією товарною продукцією непрямим шляхом за методом розподілу адміністративних витрат. До собівартості зовнішнього кінцевого браку включаються його собівартість і витрати по заміні та транспортуванню забракованої продукції.

Бреваріум (книга імперських рахунків) *(рос.: бревариум (книга имперских счетов); англ.: brevarium)* – книга, що велась в окремих провінціях Риму в II ст. для ведення бюджетного обліку в масштабах всієї держави. В ній відображались як кошторисні асигнування, так і їх виконання першим балансом державного господарства.

Брокер *(рос.: брокер; англ.: broker)* – посередник, який сприяє здійсненню різних *угод* (комерційних, кредитних, страхових тощо) між зацікавленими сторонами-клієнтами від їх імені, за їх дорученням та за їх рахунок.

Брутто *(від італ.: brutto; рос.: брутто; англ.: gross)* – вага товару разом з *тарою* та упаковкою (на відміну від ваги нетто – чистої ваги товару); наявність даних про таку вагу, хоча і необхідна в деяких випадках, не може відображати дійсної ваги товару. Для цього потрібно знати і враховувати чисту вагу товару.

Бутинець Франц Францович (04.11.1938 р.) – український вчений, д.е.н., професор, в 1970 р. захистив канд. дис. "Хозяйственный контроль и ревизия в колхозах СССР и кооперативах социалистических стран", в 1986 р. – докт. "Проблемы хозяйственного контроля и ревизии в сельском хозяйстве: вопросы методологии, теории и практики". Опублікував більше 150 навчальних та наукових праць загальним обсягом понад 770 д.а. Основні праці присвячені проблемам контролю і ревізії, теорії бухгалтерського обліку, питанням фінансового та управлінського обліку, організації та комп'ютеризації обліку, аналізу і аудиту.

Бухгалтер *(від нім.: buchhalter; рос.: бухгалтер; англ.: accountant)* – спеціаліст з бухгалтерського обліку. Термін "бухгалтер" з'явився в XV ст. Першою посадовою особою, що одержала звання Б., був Христофор Штехер, діловиробник Інсбрукської рахункової палати, який був призначений на цю посаду Указом імператора Максиміліана I від 13 лютого 1498 р.

Бухгалтер-аналітик *(рос.: бухгалтер-аналитик, англ.: accountant-analyst)* – бухгалтер, який займається управлінською діяльністю.

Бухгалтер-аудитор *(рос.: бухгалтер-аудитор; англ.: Certified Public Accountant)* – бухгалтер, що пройшов атестацію на право займатися аудиторською діяльністю і займається *перевіркою* правильності ведення бухгалтерського обліку при проведенні *аудиту юридичної особи*. В зарубіжній практиці – це особа, що займається веденням бухгалтерських книг, в яких реєструються всі фінансові операції комерційних або інших організацій, і складанням періодичної звітності.

Бухгалтер головний *(рос.: бухгалтер главный; англ.: chief accountant)* – посадова особа, яка підпорядковується безпосередньо керівнику підприємства і забезпечує дотримання на підприємстві єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку, скла-

лання і подання у встановлені строки *фінансової звітності*, організовує контроль за відображенням в обліку всіх *господарських операцій* тощо.

Бухгалтер-ревізор *(рос.: бухгалтер-ревизор; англ.: controller, general inspector)* – працівник бухгалтерії, в посадові обов'язки якого входить: здійснення відповідно до чинних інструкцій і положень планових та за спеціальними завданнями документальних ревізій господарсько-фінансової діяльності організацій, а також їх підрозділів, які знаходяться на самостійному балансі.

Бухгалтерія *(рос.: бухгалтерия; англ.: accounting department)* – 1) обліковий апарат, який організовує і веде *облік бухгалтерський*. Б. є самостійним структурним підрозділом апарату управління, очолюється головним бухгалтером; на підприємствах, де штатом не передбачено посаду головного бухгалтера – старшим бухгалтером, який має такі ж права і обов'язки, як і головний бухгалтер. Працівники Б. зобов'язані організовувати і вести бухгалтерський облік, складати *звітність*, контролювати всі *господарські операції* з точки зору їх законності і господарської доцільності, здійснювати контроль за дотриманням кошторисної і фінансової дисципліни тощо. Структура Б. залежить від галузі та особливостей організації бухгалтерського обліку. На великому підприємстві створюється головна Б. на чолі з головним бухгалтером і його заступником. Головна Б. складається із відділів (груп) на чолі зі старшими бухгалтерами. Такими можуть бути відділи: матеріального обліку, обліку виробництва і калькуляції собівартості продукції, обліку готової продукції, обліку розрахунків з робітниками і службовцями, фінансово-розрахунковий, зведений (загальний) тощо. На невеликих підприємствах облікові роботи розподіляють між окремими працівниками Б.; 2) ведення бухгалтерського обліку.

Бухгалтерія комп'ютерна *(рос.: бухгалтерия компьютерная; англ.: computerized accounting)* – *бухгалтерія*, робота якої базується на комплексному використанні комп'ютерних систем бухгалтерського обліку.

Бухгалтерія-міні *(рос.: бухгалтерия-мини; англ.: mini accounting)* – комп'ютерні програми бухгалтерського обліку, призначені для використання одним чи кількома працівниками в бухгалтеріях невеликих підприємств. Такі програми не мають чіткої спеціалізації за ділянками обліку. Вони реалізують функції ведення *синтетичного* і вартісного *аналітичного обліку*, дозволяють вводити *господарські операції* та обробляти їх, формувати невеликий набір первинних документів та звітних форм.

Бюджетування *(рос.: бюджетирование; англ.: budgeting)* – дозволяє встановити зв'язок кожної господарської операції з бюджетом, тобто це метод обчислення або обліку нових оцінок, які утворилися в новому процесі обороту.

Бюджет *(рос.: бюджет; англ.: budget)* – грошове вираження збалансованого розпису доходів (надходжень) і витрат (використання), що складається для підприємства на певний строк

В

Вага *(рос.: вес; англ.: weight)* – вираження кількості товару, що постачається або пропонується до поставки. В міжнародній торгівлі широко використовується англо-американська система терезів: "довга тонна" (близько 1016 кг), "англійський центнер" (50,8 кг), "англійський фунт" (454 г), "унція" (28 г) тощо. Останнім часом вводиться визначення кількості товару за масою, яка вважається більш стійкою величиною ваги. Вага може бути нетто, тобто вага самого товару без *тари* і упаковки, і брутто, тобто вага товару з тарою і упаковкою, а також півбрутто, тобто вага брутто без ваги зовнішньої упаковки. В сучасній українській мові ці терміни іноді застосовують для уточнення і лаконічності викладення до грошових сум: цифра "нетто" – без податків і обов'язкових платежів, а цифра "брутто" – включає ці платежі. Розрізняють вагу: натуральну (система мір визначеного обсягу сипучих рослинних товарів); відвантажену (встановлюється при відвантаженні в місце відправлення і вказується в товарно-транспортному документі); розвантажену (встановлюється при розвантаженні на місці призначення і вказується в документі (акті) *перевірки* ваги. В такому випадку ризик можливого убутку при перевезенні та перевалці несе продавець).

Валентність рахунку *(рос.: валентность счета; англ.: account valence)* – кількість рахунків, які можуть кореспондувати з даним рахунком.

Валуєв Борис Іванович (30.11.1930 р.) – український вчений, д.е.н., професор, в 1968 р. захистив канд. дис. "Внутрифабричный хозяйственный расчет в швейной промышленности, учет и оценка его результатов", в 1979 р. – докт. "Развитие организации управления экономическо-производственных объединений (программно-целевой подход)". Основні праці присвячені проблемам розвитку обліку в промисловості, оперативному контролю економічної діяльності підприємств, контролю внутрішньовиробничого госпрозрахунку, обліку і контролю витрат на виробництво в легкій промисловості, нормативному методу обліку. Підготував 24 кандидати наук.

Валюта *(від італ.: valuta – вартість; рос.: валюта; англ.: currency)* – 1) грошова одиниця країни; 2) кошти на рахунках, паперові та металеві грошові кошти, векселі, чеки, що використовуються в міжнародних розрахунках (*іноземна валюта*). Валюта може бути двох видів: оборотна (вільно конвертується), з обмеженою оборотністю (частково конвертована) і замкнена (неконвертована), яка використовується в межах однієї країни.

Валюта балансу *(рос.: валюта баланса; англ.:balance sheet total)* – сума (підсумок) *бухгалтерського балансу*, повинна бути однаковою по активу і пасиву балансу.

Валюта звітності *(рос.: валюта отчетности; англ.: money of account)* – одиниця виміру, що застосовується для заповнення фінансової звітності (в Україні – гривня).

Валюта іноземна *(рос.: валюта иностранная; англ.: foreign currency)* – 1) валюта інша, ніж *валюта звітності*; 2) валюта готівкова, грошові знаки (банкноти, білети державної скарбниці, монети), що знаходяться в обігу і є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені або ті, які вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, які знаходяться в обігу; платіжні документи в грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових одиницях; кошти в грошових одиницях іноземних держав, міжнародних розрахункових одиницях та у діючій на території України валюті з вільною конверсією, які знаходяться на рахунках, та вклади у банківсько-кредитних установах на території України та за її межами.

Валюта національна *(рос.: валюта национальная; англ.: national currency)* – валюта, яка випускається окремою державою (центральним банком держави) і перебуває в обігу, насамперед, на території даної країни.

Валюта України *(рос.: валюта Украины; англ.: currency of Ukraine)* – грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України.

Вантажна митна декларація *(рос.: грузовая таможенная декларация; англ.: cargo customs declaration)* – заява, що містить відомості про *товари* та інші предмети і транспортні засоби, мету їх переміщення через митний кордон України або про зміну митного режиму щодо цих товарів, а також інформацію, необхідну для здійснення митного контролю, митного оформлення, митної статистики, нарахування митних платежів.

Вартість акцій номінальна *(рос.: стоимость акций номинальная; англ.: nominal value of shares)* – початкова ціна, за якою *акції* реалізують у разі акціонування підприємства та створення *акціонерного товариства.* В. а. н. зазначається на бланку *цінного паперу.*

Вартість балансова *(рос.: стоимость балансовая; англ.: book value)* – оцінка *необоротних* та *оборотних активів*, а також *капіталу* і *зобов'язань* в грошовому вираженні в *бухгалтерському балансі.*

Вартість відтворення *(рос.: стоимость воспроизводства; англ.: replacement cost)* – сума витрат в поточних цінах на будівництво точної копії об'єкту, що оцінюється, в його "новому" стані (без урахування зносу), з використанням таких самих архітектурних рішень, будівельних конструкцій і матеріалів, а також з тією ж якістю будівельно-монтажних робіт.

Вартість залишкова *(рос.: стоимость остаточная; англ.: residual value) – первісна вартість необоротних активів* за вирахуванням зносу. За В. з. необоротні активи відображаються в балансі.

Вартість інвестиційна *(рос.: стоимость инвестиционная; англ.: investment value)* – ціна вкладеного капіталу, визначена виходячи із очікуваних даним інвестором доходів і конкретної ставки їх капіталізації.

Вартість книжкова *(рос.: стоимость книжная; англ.: book value)* – термін, розповсюджений в зарубіжному обліку, який означає різницю між вартістю засобів та їх акумульованою амортизацією, тобто накопиченим зносом (запроваджений МСБО).

Вартість ліквідаційна *(рос.: стоимость ликвидационная; англ.: liquidation value)* – сума коштів або вартість інших активів, яку підприємство очікує отримати в результаті реалізації (ліквідації) *необоротних активів* після закінчення строку їх корисного використання (експлуатації), за вирахуванням витрат, пов'язаних з їх продажем (ліквідацією). При проведенні орендних операцій виділяють два види ліквідаційної вартості: 1) **гарантована** – для *орендаря* – частина ліквідаційної вартості, що є гарантованою для оплати орендарем або пов'язаною з ним стороною; для *орендодавця* – частина ліквідаційної вартості, що є гарантованою для оплати орендарем або незалежною третьою стороною, здатною своїм *фінансовим станом* відповідати за гарантіями; 2) **негарантована** – частина ліквідаційної вартості об'єкту оренди, отримання якої орендодавцем не забезпечується або гарантується тільки пов'язаною з ним стороною.

Вартість первісна *(рос.: стоимость первичная; англ.: historical cost)* – сума витрат, пов'язаних з придбанням та виготовленням активу. Виділяють В. п.: 1) **запасів** – сума фактичних витрат на придбання або виготовлення запасів; 2) **необоротних активів** – *історична (фактична) собівартість* необоротних активів в сумі грошових коштів або *справедливої вартості* інших активів, сплачених або витрачених для придбання (створення) необоротних активів.

Вартість переоцінена *(рос.: стоимость переоцененная; англ.: change in accounting value)* – вартість *необоротних активів*, одержана в результаті їх *переоцінки*.

Вартість реалізації *(рос.: стоимость реализации; англ.: realizable value)* – вартість *грошових коштів* або їх *еквівалентів*, яку можна було б отримати на поточний момент в результаті продажу активу в ході *звичайної діяльності*.

Вартість ринкова *(рос.: стоимость рыночная; англ.: market value)* – 1) сума, яку можна отримати від продажу або сплатити за придбання фінансового інструменту на *активному ринку*; 2) найбільш імовірна ціна, яку можна отримати від продажу майна на конкурентному та відкритому ринку за дотримання умов "рівноваги", тобто продавець і покупець діють раціонально, інформовано, а при визначенні ціни сторони не відчувають тиску будь-яких надзвичайних обставин.

Вартість робочої сили *(рос.: стоимость рабочей силы; англ.: labor value)* – розмір витрат роботодавця на утримання робочої сили.

Вартість споживча *(рос.: стоимость потребительская; англ.: consumer value)* – відображає цінність об'єкта для конкретного власника, який не має наміру продавати цей об'єкт. Розраховується виходячи із поточного використання об'єкта.

Вартість справедлива *(рос.: стоимость справедливая; англ.: fair value)* – сума, за якою можна обміняти *актив* чи погасити *заборгованість* за операцією між проінформованими, зацікавленими і незалежними сторонами.

Вартість теперішня *(рос.: стоимость настоящая; англ.: current value)* – дисконтована сума майбутніх платежів за вирахуванням суми очікуваного відшкодування, яка буде необхідна для погашення *зобов'язання* в процесі *звичайної діяльності* підприємства.

Вартість, що амортизується *(рос.: стоимость амортизируемая; англ.: depreciated value)* – *первісна* або *переоцінена вартість необоротних активів* за вирахуванням їх *ліквідаційної вартості*.

Ваучер *(рос.: ваучер; англ.: voucher)* – 1) поручитель; 2) розписка, виправдовуючий документ; 3) порука; 4) майновий купон, який видається в процесі приватизації для придбання акцій підприємств, що приватизуються.

Вексель *(від нім.: wechsel – обмін; рос.: вексель; англ.: bill)* – 1) *цінний папір*, що підтверджує безумовне грошове *зобов'язання боржника (векселедавця)* сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику В. *(векселедержателю)*; 2) письмове боргове зобов'язання, складене за суворо встановленою формою. Воно дає векселедержателю безспірне право в строк, вказаний у векселі, вимагати від боржника його сплати у повній сумі. В., як правило, обслуговують комерційний кредит, а також шляхом вексельного обігу (передачі векселів від одного власника іншому) заміщують гроші.

Вексель доміцільований *(рос.: вексель домицилированный; англ.: domiciled bill)* – вексель, в якому вказано окреме місце платежу, що не є місцем проживання особи, яка зобов'язана здійснити платіж за векселем. Доміцілювання *простого векселя* ставить поза сумнів місце і умови оскарження. Доміцілювання *переказного векселя* може іноді підвищити його внутрішню вартість, усуваючи ускладнення і витрати, що пов'язані з платежем у віддаленому чи недоступному місці.

Вексель казначейський *(рос.: вексель казначейский; англ.: treasury bill)* – один з видів державних *цінних паперів*. В. к. є короткостроковим *зобов'язанням* держави (строком до 12 місяців), випускається на пред'явника, надходить в обіг на ринок цінних паперів.

Вексель переказний *(рос.: вексель переводной; англ.: Bill of Exchange)* – письмовий наказ *векселедержателя* платнику про сплату йому чи тому, кому накажуть, визначеної суми по закінченні вказаного строку. В торговому обороті переказні векселі виписуються продавцем на покупця, як правило, на користь свого банку, де він бере необхідний для фінансування угоди кредит. В. п. може бути виставлений за власним наказом *трасанта*. В цьому випадку трасант і ремітент є однією і тією ж особою.

Вексель-прима *(рос.: вексель-прима; англ.: first bill of exchange)* – перша копія векселя (копії векселів називають відповідно до їх порядкового номера: прима-вексель, секунда-вексель тощо). Копії з векселів знімаються для відновлення *зобов'язань* при втраті оригіналу векселя. *Переказні векселі* можуть на вимогу першого покупця складатися в декількох примірниках однакового змісту. Перший примірник відправляється *трасанту* для *акцепту*, другий – знаходиться в обігу. Основним документом вважається весь комплект копій векселів. Кожен з наступних примірників нумерується в порядку їх складання. Якщо на векселі відсутнє позначення (номер або надпис "прима-вексель", "секунда-вексель"), то кожен з примірників вважається самостійним векселем. Платник повинен акцептувати тільки одну копію векселя, інакше він повинен буде сплатити зобов'язання за всіма копіями. Якщо ж вексель передбачає акцептування платником всіх примірників, то використовуються обумовлення: "Сплатити проти другого примірника (перший не оплачується)", "Заплатити, якщо перший примірник ще не оплачений".

Вексель простий *(рос.: вексель простой; англ.: promissory note (PN))* – просте, нічим не обумовлене *зобов'язання векселедавця* сплатити власнику *векселя* у вказаний строк у зазначеному місці вказану суму.

Векселедавець *(рос.: векселедатель; англ.: promissor)* – *боржник*, який видав *вексель*, отримав за ним *кредит*, який він зобов'язаний повернути і тим самим погасити вексель.

Векселедержатель *(рос.: векселедержатель; англ.: bill holder)* – особа, якій передано у володіння *вексель*. В. має право на отримання грошової суми, вказаної у векселі, від *векселедавця*.

Верифікатор *(рос.: верификатор; англ.: verifier)* – технічний засіб контролю відповідності програмного забезпечення *реєстратора розрахункових операцій* еталонному зразку шляхом послідовного порівняння одиниць виміру інформації.

Верифікація *(рос.: верификация; англ.: verification)* – перевірка та підтвердження достовірності матеріалів, документів.

Взаємозалік *(рос.: взаимозачет; англ.: set-off)* – один із способів безготівкових розрахунків, в основі якого лежить погашення взаємної заборгованості між підприємствами в рівновеликих сумах. Можуть проводитися в грошовій і натуральних формах.

Вигода втрачена *(рос.: выгода упущенная; англ.: unrealized profit)* – *дохід* або *прибуток*, який міг би одержати господарюючий суб'єкт і який він не одержав внаслідок дії обставин, що не залежать від нього, якщо розмір передбачуваного доходу або прибутку можна обгрунтувати.

Вигода економічна *(рос.: выгода экономическая; англ.: economic benefit)* – потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів. Виділяють В. е. майбутню: 1) потенціал, який зможе сприяти надходженню на підприємство (прямо або непрямо)

грошових коштів або їх *еквівалентів*. Потенціал може бути виробничим, тобто частиною *господарської діяльності* підприємства. Він також може бути конвертований у грошові кошти або їх еквіваленти; 2) здатність зменшити відтік грошових коштів, напр., коли альтернативний виробничий процес сприяє зменшенню витрат на *виробництво*.

Види калькулювання *(рос.: виды калькулирования; англ.: types of costing)* – прийоми обчислення *собівартості*, що відрізняються один від одного залежно від технологічних особливостей *виробництва*, характеру продукції та мети *калькулювання*. Виділяють: *калькулювання позамовне, калькулювання попроцесне*.

Виконавець *(рос.: исполнитель; англ.: executor)* – 1) будь-яка особа (підприємство, організація, людина), що виконує роботу або надає послуги на замовлення, завдання іншої особи або відповідно договору з *замовником* робіт або послуг; 2) суб'єкт *господарської діяльності*, що здійснює переробку, обробку, збагачення або використання *давальницької сировини*.

Викривлення *(рос.: искажение; англ.: misstatement)* – неточність фінансової інформації, що може виникнути внаслідок помилок чи *шахрайства*.

Вимірники в обліку *(рос.: измерители в учете; англ.: measurement in accounting)* – одиниці виміру об'єктів *бухгалтерського обліку*. Виділяють такі В. о.: 1) **грошові** – за допомогою яких одержують показники у грошовому вираженні. Застосування В. о. г. обумовлено наявністю товарно-грошових відносин; 2) **натуральні** – за допомогою яких одержують показники про об'єкти бухгалтерського обліку в натуральному вираженні (вага, міра). В. о. н. застосовуються для обліку основних засобів, тварин на відгодівлі, сировини, матеріалів, палива, товарів, продукції та інших товарно-матеріальних цінностей. Натуральні показники мають контрольне значення, знаходять широке застосування в аналітичному обліку, переводяться у *грошові* за допомогою *оцінки господарських засобів*; 3) **трудові** – за допомогою яких одержують показники про кількість відпрацьованих людино-днів і людино-годин.

Вимірювання *(рос: измерение; англ.: measuring)* – процес з'ясування відношення даної величини до іншої однорідної величини, що прийнята за одиницю вимірювання. Результат вимірювання виражається числом.

Вимоги до аудиту *(рос.: требования к аудиту; англ.: requirements to audit)* – основні правила, яких аудитори повинні дотримуватися в обов'язковому порядку під час проведення аудиту або надання аудиторських послуг. В. д. а. поділяються на дві групи: 1) **етичні професійні** визначаються в Кодексі професійної етики аудиторів України та в Законі "Про аудиторську діяльність", їх дотримання є обов'язковим в усіх випадках. Включають: незалежність, об'єктивність, компетентність, конфіденційність, доброзичливість; 2) **методологічні** *вимоги* визначаються в нормативах, в окремих випадках можуть мати необов'язковий характер. Включають: планування аудиту; обгрунтованість оцінки значущості аудиторських доказів, сис-

теми внутрішнього контролю; доцільність вибору методики і техніки аудиту, визначення критеріїв суттєвості й достовірності; дотримання методики оцінки ризику та вибіркової перевірки даних; аналіз інформації та формування висновків; відповідальність за зроблений висновок; дотримання порядку документального оформлення; взаємодія аудиторів; обгрунтування використання результатів роботи іншого аудитора або спеціаліста іншої галузі; повне інформування клієнта; контроль якості роботи аудитора.

Виплати *(рос.: выплаты; англ.: payments)* – видана плата, повна уплата. Розрізняють В.: 1) **заохочувальні та компенсаційні** – виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, *премії* відповідно до спеціальних систем і положень, компенсаційні та інші грошові та матеріальні виплати; 2) **через екстрені (невідкладні) обставини** – соціальні виплати громадянам України на поховання, допомога при народженні дитини, допомога одиноким та багатодітним матерям, допомога на лікування у разі хвороби, компенсації особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, тощо.

Виробництво *(рос.: производство; англ.: production)* – процес створення продуктів, необхідних для задоволення потреб суспільства. В цьому процесі поєднуються робоча сила і засоби виробництва (*предмети праці* і *засоби праці*). В бухгалтерському обліку розрізняють наступні види В.: 1) **основне** – виробництво з виготовлення тієї продукції, заради якої існує підприємство; 2) **допоміжне** – виробництво, призначене для обслуговування основного виробництва (ремонтні роботи, перевезення вантажів, подача води, виробництво пари, електроенергії тощо). Роботи і послуги В. д. в основному споживаються самим підприємством і в окремих випадках можуть відпускатися на сторону; 3) **обслуговуюче** – виробництво, яке сприяє нормальній роботі основних та допоміжних цехів; 4) **незавершене** – залишок предметів праці, не закінчених обробкою в процесі виробництва. У В. н. включаються також напівфабрикати, призначені для подальшої обробки на даному підприємстві. Розмір В. н. залежить, головним чином, від тривалості виробничого циклу і обсягу виробництва.

Виручка *(рос.: выручка; англ.: revenue)* – сума грошових коштів, отриманих за визначений період магазином, фірмою, підприємцем від покупців в результаті продажу їм готової продукції, товарів, виконання робіт, надання послуг і позареалізаційні надходження.

Виручка від реалізації *(рос.: выручка от реализации; англ.: sales revenue)* – вартість реалізованої продукції, виконаних робіт та послуг. При визначенні виручки від реалізації *продукцію*, роботи та *послуги* оцінюють за договірними, вільними, купівельними *цінами* тощо; при *продажу акцій* та облігацій використовують курс *цінних паперів*; виручку від реалізації визначають з урахуванням *податку на додану вартість*, *акцизного збору* тощо.

Висновок експерта *(рос.: заключение эксперта; англ.: expert opinion)* – 1) процесуальна форма, в якій *експерт* доводить свій висновок до відома органу або особи, що при-

значила *експертизу*; 2) письмово оформлений *документ* експерта, в якому він на підставі проведеного дослідження і відповідно до своїх спеціальних знань дає відповідь на поставлені в законодавчому порядку перед ним питання. В. е. є особливим самостійним джерелом доказів по кримінальній (цивільній) справі.

Витрати *(рос.: расходы, издержки; англ.: costs, expenses)* – 1) зменшення *економічних вигод* у вигляді вибуття активів або збільшення *зобов'язань*, що призводять до зменшення *власного капіталу* (за виключенням зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками); 2) грошове вираження суми ресурсів, використаних з певною метою; 3) економічний показник роботи підприємства, що характеризує суму витрат, понесених в процесі *господарської діяльності*.

Витрати адміністративні *(рос.: расходы административные; англ.: administrative expenses)* – загальногосподарські витрати, спрямовані на обслуговування та управління підприємством. До В. а. відносяться: загальні корпоративні витрати; витрати на службові відрядження і утримання апарату управління підприємством, винагороди за надані послуги, плата за розрахунково-касове обслуговування тощо.

Витрати валові *(рос.: расходы валовые; англ.: gross operation costs)* – 1) сума *постійних* і *змінних витрат* при кожному конкретному рівні виробництва; 2) сума будь-яких витрат платника податку у грошовій, матеріальній або нематеріальній формі, здійснюваних як компенсація вартості товарів (робіт, послуг), які придбаваються (виготовляються) таким платником податку для їх подальшого використання у власній господарській діяльності.

Витрати виробництва *(рос.: расходы производства; англ.: production costs)* – витрати підприємства, пов'язані з виробництвом продукції. В. в. є основною складовою ціни на продукцію підприємства.

Витрати вичерпні *(рос.: расходы исчерпаемые; англ.: expired costs)* – витрачені ресурси, що принесли *дохід* в *звітному періоді* та втратили здатність приносити дохід у майбутньому.

Витрати (дохід) з податку на прибуток *(рос.: расходы (доход) по налогу на прибыль; англ.: income tax expense (income))* – загальна сума витрат (доходу) з *податку на прибуток*, обчислена з облікового прибутку (збитку), яка складається з поточного податку на прибуток з урахуванням *відстроченого податкового зобов'язання* і *відстроченого податкового активу*.

"Витрати-ефективність" *(рос.: "расходы-эффективность"; англ.: cost-efficiency)* – найбільш поширений спосіб аналізу економічних процесів (одночасно критерії їх оптимальності), базується на порівнянні варіантів, виходячи із співвідношення витрат ресурсів і отриманого при цьому ефекту.

Витрати загальновиробничі *(рос.: расходы общепроизвоственные; англ.: overhead production costs)* – витрати на загальне обслуговування, організацію виробництва та управління на рівні окремих виробництв або структурних підрозділів підприємства.

Витрати змінні *(рос.: расходы переменные; англ.: variable production costs)* – витрати, величина яких змінюється прямо (або майже прямо) пропорційно до зміни обсягу діяльності. До таких витрат відносять витрати на сировину, заробітну плату робітників основних виробництв тощо.

Витрати інші операційні *(рос.: расходы другие операционные; англ.: miscellaneous operation costs)* – елемент *операційних витрат*, до складу якого включаються витрати *операційної діяльності* на відрядження, послуги зв'язку, виплату матеріальної допомоги, плата за розрахунково-касове обслуговування тощо.

Витрати комплексні *(рос.: расходы комплексные; англ.: mixed costs)* – витрати, що складаються з декількох економічних елементів. Характерним прикладом В. к. є *витрати загальновиробничі.*

Витрати контрольовані (регульовані) *(рос.: расходы контролированые (регулируемые); англ.: controllable costs)* – витрати, які менеджер може безпосередньо контролювати або чинити на них значний вплив. Це поняття широко використовується в рамках обліку за відповідальністю.

Витрати майбутніх періодів *(рос.: расходы будущих периодов; англ.:deferred expenses)* – витрати, які здійснені (понесені) підприємством у звітному періоді, але підлягають віднесенню на витрати в майбутніх *звітних періодах* В. м. п. відображаються в активі *балансу* підприємства. До них відносяться витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса; передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо.

Витрати маржинальні *(рос.: расходы маржинальные; англ.: marginal costs)* – витрати на виробництво додаткової одиниці продукції.

Витрати матеріальні *(рос.: расходы матеральные; англ.: material (physical) costs)* – 1) частина витрат виробництва, до яких включаються витрати на сировину, основні та допоміжні матеріали, паливо, енергію та інші витрати, прирівняні до матеріальних; 2) елемент операційних витрат.

Витрати на збут *(рос.: расходы на сбыт; англ.: distribution costs)* – витрати, пов'язані з реалізацією (збутом) продукції (товарів, робіт, послуг). В. н. з. включають: витрати пакувальних матеріалів для затарювання готової *продукції* на складах; витрати на ремонт тари; оплату праці і комісійні винагороди продавцям тощо.

Витрати на оплату праці *(рос.: расходы на оплату труда; англ.: payroll expense)* – елемент *операційних витрат*, до складу якого включаються *заробітна плата* за окладами і *тарифами, премії*, *заохо-*

чувальні та компенсаційні виплати, оплата відпусток та іншого невідпрацьованого часу, інші витрати на оплату праці.

Витрати надзвичайні (*рос.: расходы чрезвычайные; англ.: extraordinary expenses)* – невідшкодовані *збитки* від надзвичайних подій, включаючи витрати на запобігання виникненню втрат від стихійного лиха та техногенних аварій, які визначені за вирахуванням суми страхового відшкодування та покриття втрат від надзвичайних ситуацій за рахунок інших джерел.

Витрати накладні *(рос.: расходы накладные; англ.: overhead costs)* – витрати, пов'язані з виконанням функцій управління.

Витрати невичерпні (вхідні) *(рос.: расходы неисчерпаемые: англ.: unexpired costs)* – витрати, які, як очікується, повинні принести дохід в майбутньому.

Витрати неконтрольовані (нерегульовані) *(рос.: расходы неконтролируемые (нерегулируемые); англ.: uncontrollable costs)* – витрати, які менеджер не може контролювати або впливати на їх величину.

Витрати непродуктивні *(рос.: расходы непродуктивные; англ.: non-productive costs)* – витрати, які утворюються з причин, що свідчать про недоліки в технології та організації виробництва (*брак продукції*, втрати від простоїв, оплата надурочних робіт тощо). У випадку ідеальної організації технології виробництва і праці всі витрати повинні бути тільки продуктивними.

Витрати непрямі *(рос.: расходы непрямые; англ.: indirect costs)* – витрати на виробництво, які не можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкта витрат економічно доцільним шляхом і тому потребують розподілу.

Витрати неявні (імпліцитні) (*рос.: расходы неявные (имплицитные); англ.: implicit costs*) – альтернативні витрати при використанні ресурсів, що належать власникам підприємства або знаходяться у власності підприємства як *юридичної особи*. Такі витрати не передбачені контрактами і не відображаються в *бухгалтерській звітності.*

Витрати одноелементні *(рос.: расходы одноэлементные; англ.: simple costs)* – економічно однорідні витрати, які не поділяються на різні компоненти незалежно від місця їх виникнення і цільового призначення.

Витрати основні *(рос.: расходы основные; англ.: production costs)* – витрати, безпосередньо пов'язані з виробничим (технологічним) процесом виготовлення продукції (виконання робіт, надання послуг).

Витрати періоду *(рос.: расходы периода; англ.: period costs)* – витрати, що не включаються до *собівартості* запасів (сировини, матеріалів, готової продукції, товарів) і розглядаються як витрати того періоду, в якому були здійснені.

Витрати постійні *(рос.: расходы постоянные; англ.: fixed costs)* – витрати, величина яких не змінюється або майже не змінюється при зміні обсягу виробництва. До В.п. відносяться, як правило, витрати на обслуговування і управління.

Витрати поточні *(рос.: расходы текущие; англ.: current expenses)* – витрати, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції даного періоду.

Витрати представницькі (*рос.: расходы представительские; англ.: representative costs*) – витрати підприємства по офіційному прийому і обслуговуванню представників інших підприємств (організацій), включаючи іноземні, які прибули для переговорів з метою встановлення або підтримання співробітництва, а також осіб, які прибули на засідання Ради директорів чи іншого керівного органу або його ревізійної комісії.

Витрати продуктивні *(рос.: расходы продуктивные; англ.: productive costs*) – витрати, до яких відносяться виправдані чи доцільні для даного виробництва витрати.

Витрати прямі *(рос.: расходы прямые; англ.: direct costs)* – витрати на виробництво, які можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкта витрат економічно-доцільним шляхом.

Витрати фінансові *(рос.: расходы финансовые; англ.: financial costs)* – витрати, що виникають в результаті *фінансової діяльності*. До В. ф. відносяться витрати на проценти (за користування *кредитами* отриманими, за *облігаціями* випущеними, за *фінансовою орендою* тощо) та інші витрати підприємства, пов'язані із залученням *позикового капіталу*.

Витрати явні *(рос.: расходы явные; англ.: explicit costs)* – витрати альтернативні, що приймають форму прямих платежів постачальникам факторів виробництва і проміжних виробів, витрати підприємства за винятком завуальованих витрат, що прямо не пов'язані з виробництвом та збутом.

Відкриття рахунку *(рос.: открытие счёта; англ.: opening of account)* – бухгалтерські дії по вибору з балансу показників, що характеризують стан об'єкту спостереження на початок звітного періоду, і перенесення їх як початкове сальдо на бухгалтерські рахунки.

Відомість *(рос.: ведомость; англ.: sheet/statement)* – *обліковий регістр*, список будь-якої облікової інформації. У бухгалтерському обліку застосовуються різноманітні В.: *накопичувальні*, *оборотні*, *порівняльні*, *платіжні*, *розрахунково-платіжні* тощо.

Відомість накопичувальна *(рос.: ведомость накопительная; англ.: cumulative list)* – бухгалтерський *документ* для послідовного запису зростаючим підсумком даних первинних документів за певний період часу з метою отримання зведених показників та фіксування їх на відповідних рахунках.

Відомість оборотна *(рос.: ведомость оборотная; англ.: account turnover statement)* – спосіб узагальнення даних облікової реєстрації на

рахунках бухгалтерського обліку; складається в кінці місяця на підставі залишків (*сальдо*) рахунків на початок і кінець місяця та оборотів за місяць. В. о. може складатися по рахунках синтетичного та аналітичного обліку.

Відомість оборотна шахова *(рос.: ведомость оборотная шахматная; англ.: account turnover statement)* – *оборотна відомість*, що складається за шаховою формою. На відміну від звичайної оборотної відомості містить *кореспонденцію рахунків* і є більш складною і громіздкою за побудовою.

Відомість платіжна *(рос.: ведомость платежная; англ.: payroll sheet)* – *документ*, що складається в бухгалтерії на виплату *заробітної плати* або авансу в рахунок заробітку. В. п. відрізняється від розрахунково-платіжної тим, що в ній не вказуються стан розрахунків на початок місяця, види нарахувань і утримань із заробітної плати. У В. п. зазначається тільки прізвище, ім'я та по батькові працівника, його табельний номер і порядковий номер за відомістю, сума до отримання і розписка про отримання. Суми авансу в рахунок заробітної плати, видані за В. п., повинні відповідати сумам утриманого авансу за *розрахунково-платіжною відомістю.*

Відомість порівняльна *(рос.: ведомость сличительная; англ.: collation statements)* – найважливіший заключний документ, що складається на результативній стадії інвентаризаційного процесу. В. п. складаються на підставі *інвентаризаційних описів* і даних бухгалтерського обліку. Вартість матеріальних цінностей визначається за цінами, прийнятими в бухгалтерському обліку. У В. п. записуються тільки ті матеріальні цінності, за якими існують недостачі або лишки.

Відомість розрахунково-платіжна *(рос.: ведомость расчетно-платежная; англ.: pay-slip sheet)* – *зведений документ*, що відображає розрахунки з працівниками і службовцями з оплати їх праці. В. р.-п. . складається щомісячно за встановленою формою. В ній по кожному працівнику вказуються: табельний номер, прізвище, ім'я та по батькові, посада, стан розрахунків на початок місяця, нараховані суми оплати праці за місяць, утримання за виконавчими документами судових органів та інші передбачені законом суми до видачі, розписка про отримання грошей. Підсумки за відомістю (вся нарахована заробітна плата за даною відомістю, сума, що підлягає до виплати, фактично виплачена сума і депонована сума) вказуються цифрами і прописом. Як і будь-який *документ*, В. р.-п. відповідним чином перевіряється і затверджується.

Відпустка *(рос.: отпуск; англ.: vacation, leave)* – тимчасове звільнення від роботи для відпочинку. В. можуть бути: 1) **без збереження заробітної плати** – відпустка, яка надається працівнику за сімейними обставинами та іншими поважними причинами; 2) **додаткова** – щорічна відпустка, яка надається працівникам з ненормованим робочим днем та працівникам підприємства із шкідливими умовами праці тощо; 3) **основна що-**

річна – відпустка, яка надається працівникам тривалістю не менше 24 календарних днів за відпрацьований робочий час та обчислюється з дня укладання *трудового договору*; 4) **у зв'язку з навчанням** – надається працівникам, які здобувають загальну середню освіту в середніх загальноосвітніх, вечірніх школах, класах, з денною і заочною формами навчання.

Відрахування на соціальні заходи *(рос.: расходы на социальные мероприятия; англ.: deductions for social purposes)* – 1) певні види внесків (зборів) на загальнообов'язкове державне пенсійне та соціальне *страхування*, які законодавчо встановлені для роботодавців та нараховуються на суми фактичних витрат на оплату праці *найманих працівників*; 2) *елемент* операційних *витрат*, до складу якого включаються: відрахування на пенсійне забезпечення, відрахування на соціальне страхування, страхові внески на випадок безробіття, відрахування на індивідуальне страхування персоналу підприємства, відрахування на інші соціальні заходи.

Відрядження службове *(рос.: командировка служебная; англ.: business trip)* – поїздка працівника за розпорядженням керівника підприємства, установи, організації на визначений термін в інший населений пункт для виконання службового доручення не за місцем його постійної роботи. В Стародавній Персії кожний чиновник, який посилався у роз'їзд, отримував у конторі лист (прообраз посвідчення про відрядження), після пред'явлення його за місцем відрядження отримував за суворо встановленими нормами продукти.

Відсотки *(рос.: проценты; англ.: interest)* – 1) *дохід*, який виплачується (нараховується) позичальником на користь *кредитора* у вигляді плати за користування залучених на визначений строк грошових коштів або майна; 2) плата за користування *грошовими коштами*, їх еквівалентами або сумами заборгованості.

Відходи *(рос.: отходы; англ.: waste)* – залишки *виробництва*, які можуть бути придатні для другорядного використання, переробки. Розрізняють такі види В.: 1) **безповоротні** – відходи виробництва, які не можуть бути використані на підприємстві або реалізовані на сторону (угар, розпил, усушка тощо). В. б. не підлягають оцінці; 2) **зворотні** – відходи виробництва, які використовуються на самому підприємстві або реалізуються на сторону. Розмір відходів визначається за їх фактичною кількістю, переданою на склади, в утильцех або реалізованій на сторону. Кількість відходів може також визначатися розрахунковим способом виходячи з норм відходів, що встановлюються на кожний об'єкт, що виготовляється.

Відшкодування бюджетне *(рос.: возмещение бюджетное; англ.: tax reimbursement)* – сума, що підлягає поверненню платнику податку з бюджету у зв'язку з надлишковою сплатою податку у передбачених законодавством випадках.

Власність *(рос.: собственность; англ.: property)* – приналежність засобів та продуктів виробництва певним особам – індивідам або колективам – в певних історичних умовах, які відо-

бражають конкретний тип відносин власності. Право власності як право конкретних суб'єктів на певні об'єкти (майно) зводиться, як правило, до трьох взаємопов'язаних повноважень: 1) право володіння – можливість фактичного володіння річчю та утримання її у власному володінні, яке надається законом; 2) право користування – основана на законі можливість експлуатації майна, вилучення з нього корисних властивостей та/або отримання від нього доходів; 3) право розпорядження – надана власнику можливість на свій розсуд та в своїх інтересах здійснювати дії, які визначають юридичну долю майна.

Власність пайова *(рос.: долевое участие; англ.: shared property)* – загальна власність з визначенням паїв. Згідно цивільного законодавства одне і те ж майно може належати двом і більше власникам.

Внесок *(рос.: взнос; англ.: deposit/ contribution)* – певна сума *грошових коштів* у вигляді вкладу в банк, платежів, плати за вступ (засновницький внесок), участь в організації (членський внесок), оплати своєї частки в майновому придбанні (пайовий внесок).

Восьмичленна формула *(рос.: восьмичленная формула; англ.: eight-member formula)* – сукупність питань, на які повинен дати відповіді ревізор в ході перевірки документів та фактів господарського життя: що порушено, хто порушив, коли порушено, як порушено, чим викликано порушення, наслідки порушення, скільки покрито в ході ревізії, які недоліки усунені в ході ревізії. Дає можливість правильно встановити за кожним фактом межі та повноту ревізії.

Вплив суттєвий *(рос.: влияние существенное; англ.: essential influence)* – повноваження брати участь у прийнятті рішень з фінансової, господарської і комерційної політики об'єкту інвестування без здійснення контролю цієї політики.

Втрати від простоїв *(рос.: потери от простоев; англ.: downtime loss)* – непродуктивні витрати сировини, матеріалів, палива, від простоїв устаткування, нарахування заробітної плати і відрахувань, внаслідок незапланованих зупинок виробництва, аварій, стихійного лиха тощо.

Втрати від псування *(рос.: потери от порчи; англ.: spoilage costs)* – втрати, спричинені псуванням запасів при їх зберіганні. Списання втрат проводиться на рахунки винних осіб. Якщо винних осіб не виявлено, то суми втрат відповідно до встановленого порядку списуються на витрати підприємства.

Втрати від участі в капіталі *(рос.: потери от участия в капитале; англ.: shareholder's losses)* – збитки від інвестицій в асоційовані дочірні або спільні підприємства, які обліковуються за методом участі в капіталі.

Втрати природні *(рос: потери естественные; англ.: normal shrinkage)* – втрати, які передбачені технологічним процесом та виникають внаслідок впливу механічних дій, що виконує робітник відносно *предметів праці* в процесі виробництва.

Г

Гарант *(рос.: гарант; англ.: warrantor)* – поручитель; держава, *юридична* чи *фізична* особа, яка дає *гарантію* в будь-чому.

Гарантійний лист *(рос.: гарантированное письмо; англ.: guarantee sheet)* – те ж саме, що і *гарантійне зобов'язання.* Іноді замість гарантійного зобов'язання певної форми, встановленої законодавчими актами, видається Г. л., але він повинен містити такі ж обов'язкові *реквізити,* що і гарантійне зобов'язання.

Гарантійний термін *(рос.: гарантийный срок; англ.: guarantee period)* – період часу, протягом якого виробник та продавець *товару* гарантують його відповідність вимогам *договору,* показникам *якості,* паспортним даним. *Гарантія* нормальної безперервної роботи, надійного функціонування, збереження властивостей, які вимагаються, придатності до використання протягом Г. т. видається за умови дотримання покупцем, споживачем умов зберігання та використання *товару.* Розрізняють Г. т.: 1) **експлуатації** продукції, товарів (машин, устаткування, приладів, меблів), які змінюють необхідні їм якості, властивості в процесі виробничого та побутового застосування; 2) **зберігання** продукції, товарів, схильних до втрати необхідних якостей в процесі зберігання, – період часу, протягом якого виробник гарантує збереженість всіх встановлених стандартами та технічними умовами експлуатаційних показників та споживчих якостей продукції за умови дотримання споживчих правил експлуатації і зберігання; 3) **придатності** товарів, споживчі якості яких знижуються, зменшуються в часі – період часу, протягом якого виробник гарантує всі встановлені стандартами та технічними умовами експлуатаційні показники та споживчі якості продукції за умови дотримання споживачем правил експлуатації та зберігання.

Гарантія *(рос.: гарантия; англ.: warranty)* – *зобов'язання,* обумовлене законом або *договором,* в силу якого *фізична* або *юридична особа* несе повну або часткову відповідальність перед *кредиторами.* Розрізняють наступні види Г.: 1) **банківська** – банк бере на себе *зобов'язання* у випадку несплати клієнтом в строк відповідних платежів провести платіж за свій рахунок; як правило, видається банком під відповідне забезпечення; 2) **підприємницької діяльності** – право займатися підприємницькою діяльністю, створювати підприємства та купувати необхідне для їх діяльності майно; недопущення відмови в реєстрації підприємства з причини недоцільності; захист прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, що діють на території даної країни та іноземних держав на підставі міжнародних угод; недопущення дискримінації з боку держави, її органів та посадових осіб; рівне право доступу всіх суб'єктів підприємницької діяльності на ринок, до матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних та природних

ресурсів, рівні умови діяльності підприємств, незалежно від виду власності та організаційно-правової форми тощо; 3) **ризику експорту** – державна чи банківська гарантія щодо ризиків (виробничого, транспортного, ризику відмови чи несплати) в процесі проведення експортних операцій; 4) **ризику інвестицій** – державна гарантія щодо ризику *капітальних інвестицій*, спрямованих за кордон для інвестування в державний сектор іншої країни.

Гармонізація бухгалтерської практики *(рос.: гармонизация бухгалтерской практики; англ.: accounting practices harmonization)* – приведення національних бухгалтерських принципів та стандартів у відповідність до міжнародних.

Герасимович Анатолій Михайлович (08.12.1936 р.) – український вчений, д.е.н., професор, в 1971 р. захистив канд. дис. "Эффективность использования оборотных средств в племенном скотоводстве (на примере племенных заводов, племенных совхозов и конных заводов Украины)", в 1993 р. – докт. "Учет издержек производства (методологические аспекты на примере плодоовощеперерабатывающих предприятий АПК Украины"). Опублікував понад 100 наукових і методичних праць, в т.ч. 12 монографій і підручників. Основні праці присвячені ефективності використання оборотних засобів, обліку витрат і собівартості продукції, переробки плодів та овочів, нормативному методу планування та обліку витрат, обліку і аудиту в комерційних банках, аналізу діяльності банків, коментарям до рекомендацій та інструкцій з бухгалтерського обліку валових витрат і валових доходів, податку на додану вартість.

Гонорар *(рос.: гонорар; англ.: fee, royalty)* – винагорода, яка сплачується автору або його спадкоємцям за використання (видання, публічне виконання тощо) творів науки, літератури, мистецтва.

Горелкін Василь Георгійович (11.02.1918 р.) – український вчений, д.е.н., професор, в 1951 р. захистив канд. дис. "Методы измерения производительности труда в хлопчатобумажной промышленности", в 1975 р. – докт. "Проблемы бухгалтерского учета в условиях совершенствования управления внутренней торговлей". Основні праці присвячені бухгалтерському обліку в торгівлі, громадському харчуванні, споживчій кооперації, механізації та автоматизації бухгалтерського обліку, організації первинного обліку та веденню облікових регістрів.

Господарська одиниця *(рос.: хозяйствующая единица; англ.: economic unit)* – стаціонарний або пересувний об'єкт, у тому числі транспортний засіб, де реалізуються товари чи надаються послуги та здійснюються розрахункові операції.

Господарський рік *(рос.: хозяйственный год; англ.: accounting year)* – період часу (як правило, календарний рік), за який складається *звітність підприємства.*

Готівка (готівкові грошові кошти) *(рос.: наличность (наличные денежные средства); англ.: cash)* – 1) форма існування грошей. Г. використовується як засіб обігу та платежу; 2) грошові знаки національної валюти України – банкноти і монети, в тому числі пам'ятні та ювілейні монети, що знаходяться в обігу і є дійсними платіжними засобами.

Гранти *(рос.: гранты; англ.: grants)* – безповоротні субсидії підприємствам, організаціям та *фізичним особам* в грошовій або натуральній формі на проведення наукових або інших досліджень, дослідно-конструкторських робіт, на навчання, лікування та інші цілі з наступним складанням звіту про їх використання.

Графік *(рос.: график; англ.: schedule)* – 1) **беззбитковості** – графік, що показує, який рівень *доходу* від продажу повинен бути досягнутий, щоб повністю покрити *постійні* та *змінні витрати*; 2) **виконання облікових робіт** – розподіл облікових робіт між працівниками. Г. в. о. р. сприяє раціональному використанню робочого часу і підвищенню продуктивності облікової праці, створює умови для ритмічної роботи і підвищує відповідальність кожного працівника за якість і строки виконання окремих робіт; 3) **відпусток** – розклад черговості надання відпусток працівникам і службовцям даного підприємства (цеху, ділянки); 4) **документообігу** – затверджений порядок обробки інформації, що міститься в первинних документах, яким регулюються строки складання, надання до бухгалтерії та обробки первинних документів; 5) **документообігу зведений** – графік, за яким здійснюється комплекс робіт за будь-які звітні періоди (місяць, квартал, півріччя, дев'ять місяців, рік); 6) **отримання коштів** – Г., за яким підрядник отримує періодичні платежі або виставляє *тратти*.

Гросбух *(рос.: гросбух; англ.: ledger)* – назва *Головної книги* в *бухгалтерії*; в ній подаються зведення всіх *рахунків* і прибутково-видаткових операцій.

Гроші *(рос.: деньги; англ.: money)* – металеві та/або паперові знаки, що є мірою вартості при купівлі-продажу і виконують роль всезагального еквіваленту, тобто виражають вартість всіх інших товарів і обмінюються на будь-який з них. Г. бувають: 1) **електронні** – умовна назва грошових коштів, які використовуються їх власниками в електронній системі банківських послуг. Фактично, це кредитні гроші, що обертаються не за допомогою паперових носіїв, а через впровадження до сфери розрахунків комп'ютерної техніки і сучасних систем зв'язку; 2) **кредитні** – одна з форм грошей, що виникла внаслідок розвитку кредитних відносин. Усі види Г. к. походять або від переказного векселя, або від депозиту; 3) **паперові** – номінальні знаки вартості, що випускає держава примусовим курсом замість повноцінних грошей, для використання у функціях засобу обігу і засобу платежу. Г. п. не розмінюються на золото, не мають власної вартості, не виступають засобом створення скарбу і не є світовими грошима.

Грошова одиниця *(рос.: денежная единица; англ.: monetary unit)* – встановлений в законодавчому порядку грошовий знак. Один з елементів національної грошової системи. Г. о. призначена для вимірювання та відображення цін всіх товарів.

Грошові знаки *(рос.: денежные знаки; англ.: monetary signs)* – представники дійсних грошей, які істори-

чно виникли як знаки грошового товару, що перебувають в обігу і в грошових заощадженнях. Г. з. виступають банківські білети та розмінні монети, виготовлені з металу, вартість якого нижча за зазначений на монеті номінал.

Група *(рос.: группа; англ.: group)* – 1) **нематеріальних активів** – сукупність однотипних за призначенням і умовами використання *нематеріальних активів;* 2) **основних засобів** – сукупність однотипних за технічними характеристиками, призначенням і умовами використання *необоротних* матеріальних *активів*; 3) **товарна** – група однорідних товарів за Гармонізованою системою опису і кодування товарів.

Групування документів *(рос.: группировка документов; англ.: classification of documents)* – один з елементів обробки *документів*, тобто підготовки їх до наступних записів в *облікові регістри синтетичного* та *аналітичного обліку*. Для скорочення кількості записів в *облікових регістрах* проводиться Г. д. за однорідними ознаками і за визначений період. Для цього використовуються засоби механізації і *зведені* (групувальні) *документи*. На підставі зведених документів проводяться записи по *рахунках*.

Гудвіл *(рос.: гудвилл; англ.: goodwill)* – 1) перевищення вартості придбання над часткою покупця в справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань на дату придбання. У разі перевищення вартості частки покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань над вартістю придбання на дату придбання виникає **негативний гудвіл**; 2) переваги, які отримує покупець при купівлі вже існуючого та діючого підприємства порівняно з організацією самостійного нового підприємства. Ці переваги можуть бути пов'язані з наявністю постійної клієнтури, вигідним місцезнаходженням, домінуючою позицією на ринку товарів (робіт, послуг), висококваліфікованим персоналом тощо. Г. виникає лише в момент купівлі-продажу підприємства як цілісного майнового комплексу і відображається в бухгалтерських записах лише покупця.

Гуцайлюк Зіновій Володимирович (06.01.1950 р.) – український вчений, д.е.н., професор, у 1979 р. захистив канд. дис. "Совершенствование учета производственных затрат и оперативного контроля себестоимости продукции в сахарной промышленности (на материалах Тернопольской и Черновицкой областей)", в 1992 р. – докт. "Учёт и контроль в управлении эффективностью производства: методические и организационные аспекты (на примере пищевой промышленности)". Основні праці присвячені обліку і контролю матеріальних ресурсів, виробничих відходів, розробці показників ефективності в харчовій промисловості, обліку і аналізу матеріальних витрат у швейній галузі, оперативному контролю витрат у цукробуряковому виробництві, нормативному методу обліку в деревообробних виробництвах, обліку затрат та калькулюванню собівартості продукції.

Д

Давальницька сировина *(рос.: давальческое сырье; англ.: goods made on commission)* – 1) сировина, яка передається на переробку, в тому числі в іншу країну, з метою виготовлення *готової продукції*, з оплатою *замовником* витрат по переробці; 2) сировина, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, ввезені на митну територію України іноземним замовником (чи закуплені іноземним замовником за іноземну валюту в Україні) або вивезені за її межі українським замовником для використання у виробленні готової продукції з наступним поверненням усієї продукції або її частини до країни власника (чи реалізацією в країні виконавця замовником або за його дорученням виконавцем) або вивезенням до іншої країни. Готова продукція може бути реалізована в Україні, якщо давальницька сировина, з використанням якої вироблено цю продукцію, ввезена іноземним замовником на митну територію України чи закуплена іноземним замовником за іноземну валюту в Україні. Право власності імпортовану давальницьку сировину та вироблену з неї готову продукцію належить іноземному замовнику.

Дайфукушос *(рос.: дайфукушос; англ.: daifucushos)* – єдина облікова книга в японській бухгалтерській практиці XVI-XVII ст.

Дата балансу *(рос.: дата баланса; англ.: balance sheet date)* – дата складання *балансу* підприємства. Як правило, датою балансу є кінець останнього дня *звітного періоду*.

Дата вексельна *(рос.: дата вексельная; англ.: bill date)* – вексельний реквізит, що вказує на дату і місце складання *векселя*.

Дата придбання *(рос.: дата приобретения; англ.: purchase date)* – дата, на яку контроль над *чистими активами* і діяльністю підприємства, що купується, переходить до покупця.

Дебет *(від лат.: debet – він винен; рос.: дебет; англ.: debit)* – частина *рахунку бухгалтерського обліку*. В *активних рахунках* по Д. записується збільшення, а в *пасивних* – зменшення вартісного вираження *об'єкту обліку*. З кінця XVст. дебет і крéдит втратили етимологічний зміст та стали означати збільшення або зменшення облікових об'єктів бухгалтерських рахунків.

Дебітори *(від лат.: debitor – боржник; рос.: дебиторы; англ.: debtors)* – *юридичні* та *фізичні* особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми *грошових коштів*, їх *еквівалентів* або інших *активів*.

Девізи *(рос.: девизы; англ.: bills of exchange)* – боргова вимога або *зобов'язання*, виражені в *валюті*. За допомогою Д. здійснюються міжнародні розрахунки. До Д. відносяться *переказ*, *чек* та *акредитив*, які виставлені в іноземний банк; *платіжна вимога*, *платіжне доручення*, *вексель*, що належать до оплати за кордоном; іноземні банківські *банкноти* та монети.

Декларант *(рос.: декларант; англ.: declarant)* – *юридична* та *фізична* особа, яка здійснює декларування *товарів* чи інших предметів.

Дем'яненко Микола Якович (06.07.1935 р.) – український вчений, д.е.н., професор, академік Української Академії аграрних наук, в 1970 р. захистив канд. дис. "Совершенствование учета и анализ эффективности использования основных производственных фондов в совхозах (на примере хозяйств Киевского специализированного треста овощемолочных совхозов)", в 1991 р. – докт. "Управління оборотними засобами аграрного сектору АПК". Опублікував понад 220 праць, основні з яких присвячені удосконаленню обліку основних засобів, обліку та аналізу оборотних засобів в сільському господарстві, методологічним аспектам обліку та оперативного аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств, формуванню собівартості продукції при орендних відносинах, фінансовому аспекту приватизації, основам податкових та фінансово-кредитних відносин в АПК.

Демпінг *(рос.: демпинг; англ.: dumping)* – імпорт на *митну територію* країни *товарів* за ціною, нижчою від порівняної ціни на подібний товар в країні *експорту*, яке заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару.

Депозит *(від лат.: depositum – річ, що знаходиться на зберіганні; рос.: депозит; англ.: deposit)* – 1) *грошові кошти* і *цінні папери*, що знаходяться на тимчасовому зберіганні у фінансово-кредитній установі і належать іншим установам чи особам. Розрізняють наступні найпоширеніші види депозитів: строкові і безстрокові вклади в кредитних установах; цінні папери (акції, облігації), що передаються на зберігання до кредитних установ; внески до митних установ в забезпечення оплати *мита* і *митних зборів*; внески грошових сум до судових і адміністративних установ в забезпечення *позову*, явки до суду; 2) кошти, надані *фізичними* або *юридичними особами* в управління *резиденту*, визначеному фінансовою організацією відповідно до чинного законодавства України, або *нерезиденту* на визначений строк під *відсотки*. Залучення Д. може здійснюватись у формі випуску (емісії) ощадних (депозитних) сертифікатів.

Депонент *(від лат.: depono – кладу; рос.: депонент; англ.: depositor)* – організація або особа, що має *депозити* банку, а також працівники підприємства, які не одержали свою *заробітну плату*, та інші *фізичні* та *юридичні особи*, кошти яких знаходяться на зберіганні у підприємства або організації. Депоненти по заробітній платі можуть вимагати повернення їх коштів в будь-який момент часу протягом строку позовної давності (три роки).

Державна податкова служба *(рос.: государственная налоговая служба; англ.: state tax service)* – підпорядкований урядові України орган, до складу якого входять Головна державна податкова адміністрація України, державні податкові адміністрації областей, міст і районів у містах. Основні завдання Д. п. с. полягають у забезпеченні дотримання законодавства про *податки*, повному

обліку усіх *платників податків* та інших обов'язкових сплат до бюджету, здійсненні *контролю*, *перевірці* правильності обчислення податків та своєчасності перерахувань.

Державний реєстр реєстраторів розрахункових операцій *(рос.: государственный регистр регистраторов расчетных операций; англ.: state register of payments transaction registers)* – перелік моделей реєстраторів розрахункових операцій та їх модифікацій, які відповідають вимогам нормативних актів України, сертифіковані у державній системі сертифікації на відповідність вимогам діючих державних стандартів і дозволені для застосування у сфері, визначеній законодавством України.

Держатель векселя законний *(рос.: держатель векселя законный; англ.: legal bill-holder)* – вексельний кредитор, який має право вимагати виконання вексельного зобов'язання від платника і від інших відповідальних за векселем сторін. Д. в. з. є формальним суб'єктом права, оскільки лімітується як такий за формальними ознаками. Законному держателю векселя належать два види прав: право на вексель як на папір і *право вимагати, що випливає з векселя*. Законний *держатель* також володіє правом утримання векселя від посягань колишнього власника втраченого векселя і правом захисту від заперечень зобов'язаної по векселю особи – так зване право обмеження заперечень (зобов'язана сторона не може висувати проти вимоги *держателя* заперечень, що грунтуються на особистих відносинах з іншими сторонами по векселю).

Дериватив *(рос.: дериватив; англ.: derivative)* – *документ*, що засвідчує право та/або *зобов'язання* придбати чи продати *цінні папери*, *матеріальні і нематеріальні активи*, а також кошти на визначених ним умовах в майбутньому. Стандартна (типова) форма Д., порядок їх випуску та обігу встановлюється законодавством. Розрізняють Д.: 1) **валютний** – стандартний документ, що засвідчує право продавати та/або купувати *валютну цінність* на обумовлених умовах в майбутньому; 2) **товарний** – стандартний документ, що засвідчує право продавати та/або купувати біржовий товар (крім *цінних паперів*) на обумовлених стандартних умовах в майбутньому; 3) **фондовий** – стандартний документ, що засвідчує право продавати та/або купувати *цінний папір* на обумовлених умовах в майбутньому.

Дефіцит балансу *(рос.: дефицит баланса; англ.: balance deficit)* – перевищення видаткової частини над доходною частиною *балансу*.

Дефляція *(від лат.: deflatio – здування; рос.: дефляция; англ.: deflation)* – вилучення з обігу частини надлишкових коштів. Проводиться шляхом збільшення ставок податків, підвищення облікової ставки і обов'язкових резервів комерційних банків в Центральному банку, продаж державних *цінних паперів* на "відкритому" ринку, скорочення бюджетних видатків тощо. Проводиться для зниження рівня інфляції.

Диверсифікація *(від лат.: diversificato – зміна, різноманіття; рос.: диверсификация; англ.: diversification)* – поширення господарської діяльності підприємства на нові

сфери (номенклатури; види послуг, що надаються тощо). В статутах підприємств часто записують фразу: "всі види діяльності в порядку диверсифікації", маючи на увазі "інші види діяльності підприємства, що не суперечать чинному законодавству".

Дивіденди *(від лат.: dividendum – те, що потрібно поділити; рос.: дивиденды; англ.: dividends)* – 1) частина *чистого прибутку*, розподілена між *учасниками* (власниками) відповідно до часток їх участі у *власному капіталі підприємства*; 2) платіж, що проводиться *юридичною особою* на користь власників (довірених осіб власника) корпоративних прав, емітованих такою юридичною особою, у зв'язку з розподілом частини її *прибутку*.

Дивіденди проміжні *(рос.: дивиденды промежуточные; англ.: dividend)* – *дивіденди*, які виплачуються *акціонерам* у вигляді *авансового платежу* щоквартально або один раз на півроку.

Дизажио *(рос.: дизажио; англ.: disagio)* – перевищення номіналу цінного паперу над курсовою ціною. Пауль Гернстер (Німеччина, поч. XIX ст.) вважав, що дизажио слід відносити на спеціальний фінансово-розподільчий рахунок, з якого в подальшому ця сума повинна бути списана до складу збитків.

Дилер *(рос.: дилер; англ.: dealer)* – *фізична* або *юридична особа*, яка від свого імені та за свій рахунок перепродає *товари. Прибуток* дилера утворюється за рахунок різниці в цінах купівлі і продажу.

Директ-костинг (калькулювання змінних витрат) *(рос.: директ-костинг (калькуляция переменных расходов); англ.: direct costing)* – система визначення *собівартості* на підставі *прямих (змінних) виробничих витрат*.

Дисконт *(від італ.: sconto – рахувати; рос.: дисконт; англ.: discount)* – 1) облік *векселів*; 2) придбання *банками* векселів до закінчення строку *платежу* по них; 3) *відсоток*, що отримується банками за операцію купівлі векселів до закінчення строку платежу по них; 4) сума перевищення вартості придбаних *фінансових інвестицій* над собівартістю їх придбання, яка амортизується інвестором протягом періоду від дати фінансових інвестицій до дати їх погашення за методом ефективної ставки відсотка.

Дисконтування *(рос.: дисконтирование; англ.: discounting)* – 1) *метод*, що застосовується при *оцінці* і відборі інвестиційних програм; 2) обчислення за формулою складних *відсотків*, що застосовуються для визначення вартості *грошових коштів* при розрахунках по внесках, *позиках*, страхуванню, *амортизації*, оцінці прибутковості фінансових *угод* тощо; 3) застосування коефіцієнта дисконтування для переведення майбутніх значень вартості в поточну вартість.

Дистриб'ютор *(рос.: дистрибьютор; англ.: distributor)* – збутовий торговий *посередник*, який укладає з фірмою-виробником агентську *угоду* на право продажу *продукції* на певній території протягом визначеного терміну.

Дія *(рос.: действие; англ.: action)* – спрямований факт господарського життя (придбання, продаж товарів, нарахування *заробітної плати* тощо).

Діяльність господарська *(рос.: деятельность хозяйственная; англ.: economic activity)* – 1) будь-який вид діяльності особи, спрямований на отримання *доходу* в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, у випадку, якщо безпосередня участь такої особи в організації такої діяльності є регулярною, постійною і суттєвою; 2) будь-яка діяльність, в т. ч. підприємницька, пов'язана з виробництвом та обміном матеріальних і нематеріальних благ, що виступають у формі *товару*.

Діяльність звичайна *(рос.: деятельность обычная; англ.: normal course of business activities)* – будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення.

Діяльність зовнішньоекономічна *(рос.: деятельность внешнеэкономическая; англ.: foreign economic activities)* – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що здійснюється як на території України, так і за її межами.

Діяльність інвестиційна *(рос.: деятельность инвестиционная; англ.: investment activity)* – придбання і реалізація тих *необоротних активів*, а також тих *фінансових інвестицій*, які не є складовою частиною *еквівалентів грошових коштів*.

Діяльність надзвичайна *(рос.: деятельность чрезвычайная; англ.: extraordinary activities)* – діяльність, яка чітко відрізняється від звичайної діяльності підприємства; не очікується, що підприємство здійснюватиме її періодично або в кожному наступному періоді.

Діяльність операційна *(рос.: деятельность операционная; англ.: operating activities)* – *основна діяльність* підприємства, а також інші види діяльності, які не є *інвестиційною* чи *фінансовою діяльністю*.

Діяльність основна *(рос.: деятельность основная; англ.: continuing operations)* – операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частину його *доходу*.

Діяльність спільна *(рос.: деятельность совместная; англ.: joint activities)* – *господарська діяльність* зі створенням або без створення *юридичної особи*, що є об'єктом спільного контролю двох або більше сторін відповідно до письмової *угоди* між ними. Види Д. с: 1) **без створення юридичної особи** – діяльність, що здійснюється на підставі *договору* про спільну діяльність, що передбачає об'єднання коштів або майна учасників для досягнення спільної господарської мети; 2) **підприємницька** (гос-

подарська) – діяльність, що базується на співробітництві між суб'єктами *господарської діяльності* України та іноземними суб'єктами господарської діяльності і на спільному розподілі результатів і ризиків від її здійснення.

Діяльність торгова *(рос.: деятельность торговая; англ.: trading)* – ініціативна, самостійна діяльність юридичних осіб і громадян щодо здійснення купівлі і продажу споживчих товарів з метою одержання прибутку.

Діяльність фінансова *(рос.: деятельность финансовая; англ.: financial activities)* – діяльність, що призводить до змін розміру і складу *власного* і *позикового капіталу* підприємства.

Довіреність *(рос.: доверенность; англ.: power of attorney/warrant)* – 1) *документ* на право одержання визначеною особою *товарно-матеріальних запасів*, *грошових коштів*, *документів*, а також здійснення окремих дій. Оформлюється на бланку типової форми. Обов'язковими реквізитами є: назва підприємства; номер його поточного рахунку і в якій установі банку він знаходиться; строк дії Д.; кому довіряється одержання товарно-матеріальних запасів і від кого; найменування і кількість запасів; зразок підпису особи, що одержала Д.; підписи керівника підприємства і головного бухгалтера, засвідчені печаткою; 2) *документ*, яким довіритель засвідчує, що він уповноважив свого представника (довірену особу) здійснювати певні вказані в документі дії від імені довірителя, тобто від свого імені. Д. скріплюється підписом довірителя, як правило, засвідченою печаткою установи.

Договір (контракт) *(рос.: договор (контракт); англ.: agreement (contract))* – 1) у цивільному праві – згода двох або більше осіб (*фізичних* та/або *юридичних*) про встановлення, зміну і припинення цивільних прав і обов'язків (позика, купівля-продаж, підряд тощо). Д. може бути укладений в усній, письмовій або нотаріальній формі. Деякі види договорів підлягають реєстрації в державних органах (напр., договір купівлі-продажу житлового будинку тощо); 2) комплексне (інтегроване) поняття, що включає в себе угоду про виникнення договірного *зобов'язання*, форму, якого воно приймає, і саме договірне зобов'язання аж до моменту його зникнення.

Договір генеральний *(рос.: договор генеральный; англ.: general agreement)* – договір, укладений на весь строк та обсяг робіт чи поставок товарів.

Договір господарський *(рос.: договор хозяйственный; англ.: business contract)* – цивільно-правова угода між суб'єктами господарювання (підприємствами, товариствами, приватними підприємцями), спрямована на встановлення, зміну чи припинення їх господарських прав і обов'язків.

Договір даріння *(рос.: договор дарения; англ.: gift contract)* – *договір*, за яким одна сторона (той, хто дарує) передає безкоштовно або зо-

бов'язується передати іншій стороні (тому, кому дарують) річ (майно) у власність або майнове право (вимогу) до себе або третій особі або звільняє/зобов'язується звільнити її від майнових зобов'язань перед собою або третьою особою.

Договір доручення *(рос.: договор поручения; англ.: contract of agency)* – договір, згідно з яким одна сторона (довірений) зобов'язана здійснити від імені і за рахунок іншої сторони (поручителя) певні юридичні дії. Д. д. оформлюється діяльність довіреної особи щодо виконання дій юридичного характеру (правочинів, складання актів приймання товарів тощо) від імені і за рахунок довірителя, і тому за даним договором права та обов'язки набуває безпосередньо довіритель.

Договір засновницький *(рос.: договор учредительный; англ.: memorandum of association)* – договір, що укладається між засновниками (учасниками) товариства, предметом якого є створення і діяльність того чи іншого господарського товариства.

Договір зовнішньоекономічний *(рос.: договор внешнеэкономический; англ.: foreign economic contract)* – матеріально оформлена *угода* двох або більше суб'єктів *зовнішньоекономічної діяльност*і та їх іноземних *контрагентів*, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

Договір колективний *(рос.: договор коллективный; англ.: collective agreement)* – документ, який регулює виробничі, трудові та економічні відносини трудового колективу з адміністрацією підприємства, питання охорони праці, соціального розвитку, участі працівників у використанні *прибутку* підприємства, якщо останнє передбачено *статутом* підприємства.

Договір комісії *(рос.: договор комиссии; англ.: contract of commission)* – *договір*, за яким одна сторона (*комісіонер*) зобов'язується за дорученням іншої сторони (*комітента*) за винагороду здійснити одну або декілька *угод* від свого імені за рахунок комітента. Д. к. може укладатись на невизначений період або без зазначення строку його *дії*, із зазначенням або без зазначення місця його виконання.

Договір консигнації *(рос.: договор консигнации; англ.: contract of consignment)* – *договір*, за яким одна сторона (консигнатор) зобов'язується за дорученням іншої сторони (консигнанта) протягом певного строку і на певній території за обумовлену винагороду продавати від свого імені і за рахунок консигнанта товари останнього. Предметом Д. к. є надання послуг, реалізація. У Д. к. зазначається строк дії договору і строк реалізації консигнаційних товарів, розмір та межі відповідальності сторін за порушення обов'язків консигнанта (за несвоєчасну поставку товарів та консигнації на склад, невиплату винагороди консигнаторові тощо).

Договір купівлі-продажу *(рос.: договор купли-продажи; англ.: sales/purchase agreement)* – *договір*, за яким продавець зобов'язується передати *майно* (*товар*) у власність покупцеві, а покупець зобов'язується при-

йняти майно і сплатити за нього певну грошову суму. Якщо покупцем є державна установа чи інша державна організація, то у неї виникає право повного господарського володіння або оперативного управління майном.

Договір лізингу *(рос.: договор лизинга; англ.: leasing contract)* – *договір*, за яким власник майна (*лізингодавець*) зобов'язується передати *лізингоодержувачу майно* для користування з метою здійснення підприємницької та іншої діяльності на певний строк, по закінченні якого до лізингоодержувача переходить право власності на майно, а лізингоодержувач зобов'язується сплатити лізингову плату, до якої включається плата за користування майном і його *вартість*.

Договір майнового найму *(рос.: договор имущественного найма; англ.: contract of tenancy)* – *договір*, за яким майнодавець зобов'язується надати наймачеві *майно* у тимчасове користування за плату. Д. м. н. поділяються на договори оренди і договори лізингу.

Договір міни *(рос.: договор мены; англ.: exchange contract)* – *договір*, за яким кожен з контрагентів виступає у договорі міни і як продавець, і як покупець, проте, еквівалентом за майно, що передається, є не грошова сума, а інше *майно*. Не виключається й оплата однією із сторін різниці у вартості одержаного майна і майна, що передається в обмін.

Договір оренди *(рос.: договор аренды; англ.: lease contract)* – *договір*, за яким здійснюється строкове платне користування майном, необхідним орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності. Такий договір містить опис складу і розмір вартості об'єкту, що орендується, розмір орендної плати, розподіл обов'язків договірних сторін з ремонту і відновлення орендованого майна, обов'язки орендаря зі збереження і повернення майна і умови його можливого викупу орендарем.

Договір перевезення *(рос.: договор перевозки; англ.: shipping contract)* – договір, за яким транспортна організація (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй відправником вантаж до пункту призначення і видати його уповноваженій на одержання вантажу особі (одержувачу), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату. У Д. п. визначаються обсяги, строки та інші умови надання транспортних засобів і вантажів для перевезення, порядок розрахунків та інші умови перевезень. Сторонами у Д. п. є перевізник і відправник. Перевізниками є транспортні організації: залізниці, річкові та морські пароплавства, авіаційні підприємства, автогосподарства тощо – юридичні особи, яким транспортними статутами (кодексами) надано право укладати договори перевезення безпосередньо або через свої підрозділи.

Договір підряду *(рос.: договор подряда; англ.: contract agreement)* – договір, за яким підрядник зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням замовника з його або своїх матеріалів, а замовник зобов'язується прийняти й оплатити виконану роботу. Також виділяють договір підряду на капітальне будівництво – договір, за яким підрядник зобов'язується збудувати і здати у встановлений строк об'єкт або ви-

конати обумовлені договором будівельні роботи відповідно до затвердженої проектно-кошторисної документації, а замовник – надати підрядникові будівельний майданчик або забезпечити фронт робіт, передати затверджену проектно-кошторисну документацію, якщо цей обов'язок не покладається на підрядника, прийняти об'єкт або закінчені будівельні роботи та оплатити їх. Договір будівельного підряду укладається на проведення нового будівництва, капітального ремонту, реконструкції (технічного переоснащення) підприємств, будівель, споруд, виконання монтажних пусконалагоджувальних та інших робіт, нерозривно пов'язаних з місцезнаходженням об'єкта. Договір аудиту є різновидом договору підряду.

Договір позики *(рос.: договор займа; англ.: loan agreement)* – договір, за яким банк або інша кредитна установа (позикодавець) зобов'язується надати кошти (позику) позичальнику у розмірі та на умовах передбачених договором, а позичальник зобов'язується повернути грошову суму та сплатити відсотки по ній.

Договір поставки *(рос.: договор поставки; англ.: delivery agreement)* – договір, за яким постачальник зобов'язується передати в обумовлені строки, які не співпадають з моментом укладання договору, товари у власність (повне господарське відання або оперативне управління) покупця для використання у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти і сплатити за них певну грошову суму.

Договір про спільну діяльність *(рос.: договор о совместной деятельности; англ.: joint activities contract)* – договір, за яким сторони зобов'язуються спільно діяти для досягнення спільної господарської мети. Істотною умовою Д. п. с. д. є умова про порядок ведення спільних справ учасників, до яких належать питання про керівництво та організацію спільної діяльності, відносини з третіми особами, контроль і звітність тощо.

Договір страхування *(рос.: договор страхования; англ.: insurance contract)* – письмова угода між страхувальником і *страховиком*, відповідно до якого страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку виплатити страхову суму або відшкодувати завдані збитки у межах страхової суми страхувальнику чи іншій особі, визначеній страхувальником, або на користь якої укладено договір страхування (надати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у певні строки та виконувати інші умови договору.

Договір схову *(рос.: договор хранения; англ.: storage agreement)* – договір, за яким одна сторона зобов'язана зберігати речі, що передані їй іншою стороною, і повернути ці речі збереженими. Письмова форма договору вважається додержаною, якщо взяті на зберігання речі засвідчено видачею поклажедавцю зберігальної розписки, складського свідоцтва, квитанції чи іншого документу, підписаного зберігачем.

Договір трудовий *(рос.: договор трудовой; англ.: labor agreement (labor contract))* – угода між працівником і роботодавцем – власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом, чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цим договором, з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. Д. т. може бути безтерміновим (укладеним на невизначений термін), терміновим (укладеним на певний термін, час виконання робіт). Основною формою термінового трудового договору є *трудовий контракт*.

Договори цивільно-правові *(рос.: договора гражданско-правовые; англ.: civil agreements)* – договори, предметом яких є певний результат праці, виконання індивідуального конкретного трудового завдання (замовлення, доручення), за яким не передбачається підпорядкування виконавця роботи внутрішньому трудовому розпорядку підприємства.

Додана вартість *(рос.: добавочная стоимость; англ.: added value)* – частина вартості *товару*, що виступає як *чистий прибуток* від *господарської діяльності*. Д. в. є джерелом утворення *національного доходу*.

Документ *(від лат.: documentum – доказ; рос.: документ; англ.: document)* – 1) письмовий доказ, свідоцтво; 2) лист, що свідчить про наявність певного факту, з яким пов'язані юридичні наслідки; 3) письмове свідоцтво про фактичне здійснення або право на фактичне здійснення господарської операції; 4) у правознавстві – форма засвідчення юридичних фактів; 5) в діловодстві – засіб фіксації в письмовій формі даних про факти, події, явища об'єктивної дійсності та розумової діяльності людини; 6) в інформатиці – вид інформації; 7) у процесуальному праві – вид джерела доказу.

Документ безгрошовий *(рос.: документ безденежный; англ.: forged cash document)* – документ, яким оформлено рух грошових коштів, їх надходження або витрачання, в той час як вони не надходили, були витрачені за іншим призначенням або залишились без руху (напр., гроші не виплачені, а присвоєні касиром, який сфабрикував безгрошовий документ).

Документ безтоварний *(рос.: документ безтоварный; англ.: forged goods document)* – документ, яким оформлено рух матеріальних цінностей, їх надходження або витрачання, в той час як вони або не надійшли, або були витрачені за іншим призначенням, ніж зазначено в документі, або ж залишилися без руху (напр., рахунок особи за виконану нею роботу, що додається до авансового звіту, в той час як робота не виконувалась).

Документ бухгалтерський *(рос.: документ бухгалтерский; англ.: accounting record)* – письмове свідоцтво (доказ) факту здійснення господарської операції або права на її здійснення. Д. б. є письмовим підтвердженням права здійснення або дійсного проведення *господарської операції*, її завершеності і господарської доцільності. Д. б., як правило, складається за встановленими формами на бланках, віддрукованих типографським способом. В окремих випадках, коли для документального оформлення будь-якої господарської операції немає затвердженої форми документу (бланку), допускається складання документів довільної форми. При цьому повинні дотримуватись вимоги, що висуваються до документів. Оформлення господарських операцій Д. б. називається *документацією.* Від її якості залежить достовірність даних бухгалтерського обліку і звітності. Д. б. використовуються для управління і господарського контролю, аналізу здійснених господарських операцій. Документи повинні складатися своєчасно, як правило, в момент здійснення господарських операцій, бути правильно оформлені, містити достовірні дані і мати обов'язкові реквізити. Записи в документах проводяться чорнилами, хімічним олівцем або за допомогою друкарських машинок і засобів механізації. Всі документи повинні надаватись до бухгалтерії в порядку і строки, встановлені головним бухгалтером підприємства. Розпорядження останнього про порядок складання і подання документів є обов'язковими для всіх працівників підприємства. Посадові особи, які підписали документ, несуть відповідальність за правильність всіх його даних (реквізитів). Всі документи, що надходять до бухгалтерії, перевіряються з точки зору відповідності їх встановленим формам, правильності заповнення реквізитів, правильності арифметичних обчислень і підрахунків, законності і доцільності господарських операцій. Помилки, допущені в документах, виправляються встановленими способами. Для спрощення і полегшення складання, обробки і використання Д. б. проводиться їх уніфікація і стандартизація. Після використання в обліку документи зберігаються в архіві підприємства протягом встановлених строків, а потім відповідно до інструкцій документи, що мають науково-історичну цінність, передаються до державного архіву, а інші документи знищуються. Д. б. використовується на різноманітних стадіях облікового процесу, тобто здійснює документообіг.

Документ бухгалтерського оформлення *(рос.: документ бухгалтерского оформления; англ.: accounting document)* – 1) *документ*, що складається в *бухгалтерії* для підготовки і спрощення *облікових записів*. Таким документом є розподільчі і групувальні відомості, розрахунки, бухгалтерські довідки, *меморіальні ордери* тощо. Д. б. о. складається на підставі раніше оформлених документів, даних *бухгалтерського обліку*, чинних положень та інструктивних вказівок. Виділення групи Д. б. о. проводиться при класифікації *бухгалтерських документів* за їх призначенням; 2) документ, складений пра-

цівниками обліку у встановленому порядку для відображення операцій на рахунках відповідно до чинного законодавства.

Документ внутрішній *(рос.: документ внутренний; англ.: internal document)* – документ, що складається для оформлення внутрішніх господарських операцій підприємства.

Документ галузевий *(рос.: документ отраслевой; англ.: branch document)* – документ типової форми, який застосовується для ведення первинного обліку на підприємстві окремої галузі.

Документ доброякісний *(рос.: документ доброкачественный; англ.: valid document)* – документ, який за формою та змістом відповідає правилам, встановленим законодавством, вимогам положень про документи і записи в бухгалтерському обліку, а також наказу про облікову політику підприємства та забезпечує доказову силу відображених в ньому фактів.

Документ зведений *(рос.: документ сводный; англ.: summary document)* – документ, складений на підставі декількох первинних документів для отримання узагальнених даних.

Документ зовнішній *(рос.: документ внешний; англ.: external document)* – документ, що надходить від інших підприємств та відображає господарські відносини з іншими організаціями.

Документи міжгалузеві *(рос.: документ межотраслевые; англ.: inter-branch document)* – застосовується на підприємствах різних галузей за умови відсутності галузевих особливостей у відображених у них операціях. До Д. м. відносяться, напр., форми первинних документів з обліку основних засобів, матеріалів, праці та заробітної плати тощо.

Документ недоброякісний *(рос.: документ некачественный; англ.: void documents)* – 1) документ, який не відповідає вимогам законодавства і не забезпечує доказової сили відображених в ньому фактів; 2) документ, що не відповідає встановленим вимогам і відображає здійснену операцію в спотвореному вигляді. Недоброякісні документи за змістом відображених в них операцій вважаються підробленими і поділяються на дві групи: з *матеріальною підробкою* та з *інтелектуальною підробкою.*

Документ обов'язковий *(рос.: документ обязательный; англ.: mandatory source document)* – форма документу, який призначений для оформлення господарських операцій, однакових на всіх підприємствах: касових та банківських операцій, розрахунків з підзвітними особами, руху основних засобів, обліку особового складу працівників тощо і застосовуються без будь-яких змін та доповнень.

Документ підроблений *(рос.: документ подложный; англ.: forged (fake) document)* – документ, реквізити якого або зміст операції, що відображається, не відповідають дійсності. Поняття "підробка" визначається як злочин, що полягає у виготовленні фальшивого документу або в підробці законно складеного документу, тобто внесення до нього заздалегідь неправдивих даних.

Документ спеціалізований (*рос.: документ специализированный; англ.: specialized document*) – типовий первинний документ, призначений для оформлення однорідних виробничих операцій і характерний для підприємств однієї галузі господарства або галузі промисловості. В Д. с. відображаються найбільш поширені особливості тієї чи іншої господарської операції. Як правило, вони охоплюють мінімальний перелік ознак, що характеризують цю операцію.

Документ типовий (*рос.: документ типовой; англ.: typical source document*) – первинні документи, призначені для оформлення певних господарських операцій на всіх підприємствах та в організаціях незалежно від галузі народного господарства та відомчої підпорядкованості.

Документ уніфікований (*рос.: документ унифицированный; англ.: unified document*) – документ, що використовується при оформленні однорідних господарських операцій.

Документ фальсифікований (*рос.: документ фальсифицированный; англ.: forged document*) – документ, в якому містяться підчистки та інші підробки печатки, штампу, підписів посадових осіб або підробки в документах на отримання грошей (чек з підробленим підписом, платіжна відомість з фальсифікованою розпискою в отриманні по ній грошей тощо).

Документація (*рос.: документация; англ.: documents*) – 1) певний набір бланків документів, які призначаються для оформлення операцій, що відбуваються на підприємстві. Д. є основним способом бухгалтерського спостереження. За допомогою Д. здійснюється суцільне відображення господарських операцій в момент і на місці їх проведення. Д. є однією з основних відмінних особливостей бухгалтерського обліку, в якому всі записи проводяться тільки на підставі повноцінних документів. Застосування комп'ютерної техніки в обліку дозволяє фіксувати господарські операції автоматично; 2) сукупність, група документів (матеріальних носіїв інформації), що містять відомості про господарські операції, які є підставою для їх наступного відображення в облікових регістрах.

Документообіг (*рос.: документооборот; англ.: document turnover*) – рух *документів* в обліковому процесі з моменту їх складання і до здачі до *архіву*. Документи, складені в господарських підрозділах підприємства (управління, відділах, цехах, бригадах тощо), передаються до *бухгалтерії*. Там вони перевіряються за формою і змістом, групуються за однорідними ознаками і є підставою для записів в *облікових регістрах*. Після записів в *облікових регістрах* документи підшиваються в папки і використовуються для різноманітних довідок, перевірок і документальних ревізій. Документи, що мають науково-історичну цінність, після

закінчення встановлених строків передаються до місцевого державного архіву, а старі документи знищуються. На кожному підприємстві повинен бути план Д., в якому передбачається, хто відповідає за складання відповідних документів, використання документів в обліку.

Документопотік *(рос.: докуметопоток; англ.: flow of documents)* – це сукупність операцій, пов'язаних з передачею даних, зафіксованих на певних носіях облікової інформації, з одного робочого місця на інше.

Документування *(рос.: документирование; англ.: recording)* – 1) перша стадія бухгалтерського обліку, яка включає: реєстрацію та фіксацію інформації про факти, операції, процеси, її обробку та узагальнення; 2) процес праці працівників підприємства, пов'язаних з оформленням тієї чи іншої господарської операції відповідних документів.

Дооцінка *(рос.: дооценка; англ.: value increase)* – збільшення облікової вартості необоротних та оборотних активів підприємства.

Допомога матеріальна *(рос.: помощь материальная; англ.: money allowance)* – допомога, що надається працівникам підприємства в натуральній або грошовій формах.

Доречність *(рос.: уместность; англ.: appropriateness)* – оцінка якості аудиторського доказу та його релевантності відносно окремого твердження, а також імовірності останнього.

Доручення акцептоване *(рос.: поручение акцептованное; англ.: accepted order)* – платіжне доручення платника своєму банку по депонуванню та акцепту певної суми на окремому рахунку та проведенню розрахунків з постачальником за рахунок цих коштів. Застосовується при розрахунках з підприємствами зв'язку, при одноразових розрахунках з транспортними підприємствами.

Дослідження *(рос.: исследования; англ.: research)* – заплановані підприємством дослідження, що проводяться ним вперше з метою отримання і розуміння нових наукових і технічних знань.

Дослідження наукове *(рос.: исследование научное; англ.: scientific research)* – форма розвитку науки, вивчення за допомогою наукових методів, явищ та процесів, аналіз впливу різних факторів, а також вивчення взаємодії між явищами; результати Д. н. виступають у вигляді системи понять, законів і теорій.

Дослідний зразок *(рос.: исследовательский образец; англ.: research sample)* – виріб (машина, механізм, агрегат, прилад або предмети споживання – взуття, одяг, тканини тощо), не призначені безпосередньо для експлуатації або споживання, а виготовлені в процесі *разработки* з метою вибору найраціональнішої конструкції даного виду виробів в процесі дослідницьких робіт.

Достовірність *(рос.: достоверность; англ.: validity)* – властивість інформації бути вільною від істотних помилок, при якій користувачі можуть покластися на неї, якщо вона відображатиме дійсний стан справ.

Дотація *(рос.: дотация; англ.: state subsidy)* – державна доплата, що видається на безповоротній основі до компенсації перевищення *витрат* над *доходами* підприємств і організацій.

Дохід *(рос.: доход; англ.: income)* – 1) *грошові кошти* або інші *активи*, отримані в результаті будь-якої діяльності; 2) збільшення економічних вигод у вигляді надходження *активів* або зменшення *зобов'язань*, які призводять до зростання *власного капіталу* (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників (учасників)). Д. в бухгалтерському обліку за видами діяльності класифікується наступним чином: 1) **доходи від реалізації** – дохід від реалізації готової продукції; дохід від реалізації товарів; дохід від реалізації робіт і послуг; 2) **інший операційний дохід** – дохід від реалізації *іноземної валюти*; дохід від реалізації *оборотних активів;* дохід від операційної *курсової різниці тощо;* 3) **дохід від участі в капіталі** – дохід від інвестицій в *асоційовані підприємства;* дохід від *спільної діяльності* тощо*;* 4) **інші фінансові доходи** – *дивіденди* одержані*; відсотки* одержані тощо*;* 5) **інші доходи** – дохід від реалізації *необоротних активів* і *фінансових інвестицій;* дохід від безоплатно одержаних активів*;* 6) **надзвичайні доходи** – відшкодування збитків від надзвичайних подій.

Дохід-брутто *(рос.: доход-брутто; англ.: gross income)* – *дохід* по вкладеннях в *цінні папери* або в нерухомість, обчислений в повному обсязі до вирахування *податків, відрахувань.*

Дохід валовий *(рос.: доход валовый; англ.: gross income)* – сумарний річний *дохід* підприємства (фірми), отриманий в результаті виробництва і продажу продукції, товарів, робіт і послуг та обчислений в грошовому вираженні.

Дохід емісійний *(рос.: доход эмиссионный; англ.: paid-in capital)* – сума перевищення *доходів*, отриманих підприємством від первинної *емісії* (випуску) власних *акцій* та інших *корпоративних прав* над номіналом таких акцій (інших корпоративних прав).

Дохід маржинальний (брутто-прибуток) *(рос.: доход маржинальный (брутто-прибыль); англ.: marginal income (gross profit))* – різниця між *доходом* від реалізації продукції та *змінними витратами.*

Дохід нарахований *(рос.: доход начисленный; англ.: accrued income)* – *дохід*, який був зароблений, але ще не отриманий на дату складання *балансу.*

Дохід національний *(рос.: доход национальный; англ.: national income)* – новостворена у сфері матеріального виробництва вартість, що характеризує обсяг вироблених та використаних матеріальних благ і послуг за певний період часу.

Дохід неоподатковуваний *(рос.: доход, необлагаемый налогом; англ.: tax-free income)* – частина загальної суми *доходу*, яка не підлягає оподаткуванню.

Дохід номінальний *(рос.: доход номинальный; англ.: nominal income)* – *дохід* у грошовому виражені, обчислений без урахування купівельної спроможності грошей, рівня цін, інфляції.

Дохід підприємницький *(рос.: доход предпринимательский; англ.: profit)* – частина *прибутку*, що залишається у підприємця після сплати *податків.*

Дохід прихований *(рос.: доход скрытый; англ.: hidden income)* – частина сукупного *доходу* суб'єкта оподаткування, не зазначена ним у податковій декларації, чи весь сукупний дохід, не оприлюднений вчасно внаслідок неподання податкової декларації.

Дохід сукупний оподатковуваний *(рос.: доход совокупный, облагаемый налогом; англ.: total taxable income)* – *дохід*, одержаний громадянином за певний період часу (місяць, рік) як у грошовій (національній чи іноземній валюті), так і в натуральній формах.

Дохід у матеріальній формі *(рос.: доход в материальной форме; англ.: monetary income)* – *грошові кошти*, інша валюта, а також грошовий еквівалент вартості одержаного суб'єктом оподаткування у власність майна, що має фізичні виміри та властивості.

Дохід у нематеріальній формі *(рос.: доход в нематериальной форме; англ.: intangible income)* – грошовий еквівалент вартості послуг, а також вартості одержаних суб'єктом оподаткування в користування чи власність майнових і немайнових прав, що не мають фізичних вимірів.

Доходи державні *(рос.: доходы государственные; англ.: government revenue)* – сукупність різних видів грошових надходжень до фондів держави, що використовуються для виконання своїх завдань і функцій.

Доходи майбутніх періодів *(рос.: доходы будущих периодов; англ.: deferred income)* – грошові кошти, що одержані в *звітному періоді*, але відносяться до майбутніх періодів (*орендна* або квартирна плата, плата за комунальні послуги, абонементна плата за користування засобами зв'язку тощо).

Доходи митні *(рос.: доходы таможенные; англ.: customs income)* – надходження в доходну частину державного бюджету грошових зборів за митні процедури. Д. м. утворюються внаслідок митного оподаткування *товарів*, які перетинають державний кордон. До них належить: *мито*, прикордонні митні збори, *штрафи* і виторг від реалізації товарів (майна), конфіскованих митницями.

Е

Екаунтинг *(від лат.: accounting – доповідь, надавати звіт, пояснювати; рос.: эккаунтинг; англ.: accounting)* – функціональна сфера бізнесу, пов'язана із збиранням, класифікацією, обробкою, *аналізом* і оформленням різних видів фінансової інформації.

Еквіваленти грошових коштів *(рос.: эквиваленты денежных средств; англ.: money equivalents)* – короткострокові високоліквідні *фінансові інвестиції*, що вільно конвертуються в певні суми *грошових коштів* і характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості.

Економіка *(рос.: экономика; англ.: economy, economics)* – 1) сукупність суспільних відносин як у виробничій, так і у невиробничій сферах, тобто економічний базис певного суспільного ладу; 2) наука, яка вивчає специфіку виробничих відносин у певній галузі або сфері суспільного виробництва.

Економічний зміст рахунків *(рос.: экономическое содержание счетов; англ.: economical content of accounts)* – основа побудови всієї системи рахунків бухгалтерського обліку і найважливіша ознака їх класифікації. Е. з. р. визначається однорідністю господарських операцій, які обліковуються на даному рахунку та всієї групи рахунків.

Економія *(рос.: экономия; англ.: economizing)* – 1) ощадливість при витрачанні будь-чого; 2) заощаджені проти встановленої норми матеріали, сировина, паливо, час, кошти на виробництво одиниці продукції або виконання робіт (надання послуг).

Економологія *(рос.: экономология; англ.: economology)* – економічна дисципліна, що досліджує феномени економічної діяльності, підпорядковуючи їх наперед встановленим правилам.

Експеримент *(від лат.: experimentum – досвід, проба; рос.: эксперимент; англ.: experiment)* – активне і цілеспрямоване втручання в перебіг процесу, що вивчається, відповідні зміни або його відтворення в спеціально створених і контролюємих умовах. В Е. об'єкт або відтворюється штучно, або ставиться у певним чином задані умови, які відповідають цілям дослідження. Науковий Е. завжди скеровується певною ідеєю, концепцією, гіпотезою. Основні стадії здійснення Е.: планування і побудова, контроль, інтерпретація результатів. Функції Е.: дослідна перевірка гіпотез і теорій, формування нових наукових концепцій. Е. застосовується в практиці бухгалтерського обліку з метою удосконалення його прийомів і способів.

Експерт *(рос.: эксперт; англ.: expert)* – процесуальна особа, що бере участь у попередньому розслідуванні і судовому процесі, яка має право бути присутньою під час проведення слідчих дій і ставити допитуваним питання.

Експертиза *(від лат.: expertus – досвідчений; рос.: экспертиза; англ.: examination)* – 1) *аналіз*, дослідження, що проводяться залученими спеціалістами (*експертами*), експертною комісією, які завершується підготовкою та видачею *акту*, висновку, в окремих випадках – сертифікату якості, відповідності; 2) *перевірка* дійсності грошових знаків, *цінних паперів*, *документів*; 3) *перевірка* якості товарів, робіт, послуг.

Експорт *(рос.: экспорт; англ.: export)* – вивезення за кордон товарів, проданих іноземному покупцю або призначених для продажу на іноземному ринку. До Е. відноситься також вивезення товарів для їх переробки в іншій країні, перевезення товарів транзитом через іншу країну, вивезення привезених з іншої країни товарів для продажу їх в третій країні. Розрізняють Е.: 1) **капіталу** – вивезення за межі України капіталу в будь-якій формі (валютних коштів, продукції, товарів, робіт, послуг, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав) з метою одержання *прибутку* від виробничої та інших форм *господарської діяльності;* 2) **товарів** – продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення цих товарів через *митний кордон* України, включаючи *реекспорт* товарів (в тому числі з оплатою в негрошовій формі).

Електронний контрольно-касовий аппарат *(рос.: електронный контрольно-кассовый аппарат; англ.: cash register)* – реєстратор розрахункових операцій, який додатково забезпечує попереднє програмування найменування і ціни товарів (послуг) та облік їх кількості, друку розрахункових та інших звітних документів.

Елемент витрат *(рос.: элемент расходов; англ.: element of expenses)* – *витрати*, однорідні за своїм економічним змістом. Розрізняють наступні види витрат: *матеріальні витрати; витрати на оплату праці; відрахування на соціальні заходи; амортизація*; *інші витрати.*

Ембарго *(рос.: эмбарго; англ.: embargo)* – 1) заборона державною владою певної країни ввозити або вивозити золото, іноземну *валюту*, окремі товари та інші активи; 2) заборона іноземним суднам заходити в порти і виходити з них.

Емісія *(рос.: эмиссия; англ.: emission, issue)* – випуск в обіг *банкнот*, паперових грошей та *цінних паперів*.

Емітент *(рос.: эмитент; англ.: issuing institution)* – юридична особа, яка від свого імені випускає *цінні папери* і зобов'язується виконувати обов'язки, що випливають з умов їх випуску.

Є

Євровалюта *(рос.: евровалюта; англ.: eurocurrency)* – 1) сукупна назва стійких валют, якими комерційні банки здійснюють безготівкові депозитно-позикові операції за межами країн-емітентів цих валют: євродолари, євромарки тощо; 2) національні валюти окремих країн, які знаходяться в обігу за межами країни-*емітента*, операції з якими здійснюються зарубіжними банками в значних масштабах.

Євроринок *(рос.: еврорынок; англ.: euro-market)* – міжнародний ринок позикових капіталів, на якому операції здійснюються в *євровалютах*. В якості кредиторів на євроринку переважно виступають приватні комерційні *банки*, в ролі позичальників – транснаціональні корпорації і держави, що потребують іноземної валюти; операції проводяться у вигляді короткострокових (до 18 місяців) *кредитів*.

Єдина тарифна сітка *(рос.: единая тарифная сетка; англ.: common tariff scale)* – 1) система визначення і диференціації *заробітної плати* працівників бюджетної сфери; 2) система оплати праці всіх працівників підприємства зі встановленням фіксованих в межах розряду (групи оплати) тарифних ставок та посадових окладів.

Єдиний податок *(рос.: единый налог; англ.: common tax)* – *податок*, який можуть сплачувати *юридичні особи* – суб'єкти малого підприємництва та *фізичні особи* – суб'єкти підприємницької діяльності у встановлених законодавством відсотках з обсягу виручки за дотримання умов чинного законодавства.

Ємність ринку *(рос.: емкость рынка; англ.: market capacity)* – можливий обсяг реалізації товарів на ринку, що визначається розмірами платоспроможного попиту.

Ж

Жирант *(рос.: жирант; англ.: endorser)* – особа, яка ставить на звороті *векселя* передавальний надпис, те саме, що й *індосант*.

Жират *(рос.: жират; англ.: endorsee)* – особа, на яку переводиться *вексель*, те ж, що й *індосат*.

Жиро *(рос.: жиро; англ.: endorsement)* – 1) вид безготівкових розрахунків, здійснюваних за допомогою *розрахункових чеків*; 2) передавальний надпис у *векселі*, *чеку*; те саме, що й *індосамент*.

Житна Інна Павлівна (17.09.1938 р.) – український вчений, д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, в 1971 р. захистила канд. дис. "Экономическая эффективность внедрения новой техники и технологии в машиностроении и пу-

ти ее повышения", в 1985 р. – докт. "Проблемы экономического анализа основных производственных фондов в промышленности". Опублікувала понад 200 наукових праць, в тому числі чотири монографії, п'ять навчальних посібників і книг з проблем економіки промисловості. Основні праці присвячені обліку і контролю матеріальних ресурсів на автотранспорті, техніко-економічному аналізу при проектуванні і виробництві машин, багатофакторному аналізу фондовіддачі в машинобудуванні, обліку і аналізу використання обладнання, економічному аналізу господарської діяльності підприємств. Досліджує актуальні економічні проблеми, пов'язані з використанням виробничого потенціалу.

Життєвий цикл (*рос.: жизненный цикл; англ.: life cycle*) – 1) **підприємства** – загальний період часу від початку *діяльності підприємства* до припинення його існування або відродження на новій основі (з новим складом власників та менеджерів, з принципово новою продукцією, технологією тощо); 2) **товару** – період часу, протягом якого *товар* є придатним для використання, обертається на *ринку*, користується попитом, приносить *дохід* виробникам та продавцям. Прийнято вважати, що Ж. ц. т. складається з наступних етапів: 1) надходження *товару* в широкий продаж; 2) зростання обсягу *продаж товару* внаслідок наявності та зростання попиту; 3) період зрілості, коли досягається максимальний обсяг продаж; 4) насичення *ринку* даним *товаром*, зменшення збуту; 5) різке зниження обсягу продаж, зменшення обсягу *прибутку*.

Журнал бухгалтерський (*рос.: журнал бухгалтерский; англ.: book of original entry*) – 1) запис в хронологічному порядку всіх операцій; 2) книга для запису даних, фіксація *документів* і *документообігу*, ведення обліку. Використовується в бухгалтерській справі як бухгалтерська книга, яка відображає рух матеріальних і грошових цінностей, отримання, витрачання, розподіл коштів. В канцелярській справі – книга для запису вхідних і вихідних листів, паперів, документів.

Журнал-Головна (*рос.: Журнал-Главная; англ.: journal-ledger*) – *форма бухгалтерського обліку*, при якій на підставі згрупованих первинних, а також *зведених* (накопичувальних) *документів* складають *меморіальні ордери*. Застосовують підприємства, які мають невелику кількість *синтетичних рахунків. Меморіальні ордери* і додані до них документи є підставою для записів по рахунках синтетичного і *аналітичного обліку. Синтетичний облік* ведуть в книзі "Журнал-Головна". Форма цієї книги дозволяє поєднувати хронологічну і систематичну реєстрацію меморіальних ордерів, тобто замінює реєстраційний журнал і *Головну книгу*. В кінці кожного місяця в цій книзі підраховуються обороти по рахунках і підсумок у стовпчику "Сума оборотів по статтях". Цей підсумок повинен дорівнювати сумі дебетових і сумі кредитових оборотів по всіх *рахунках*. Така рівність витікає із сутності *подвійного запису*. Одночасно в книзі виводять сальдо по рахунках, які використовуються для складання *бухгалтерського балансу*.

Журнал господарських операцій (*рос.: журнал хозяйственных операций; англ.: journal*) – 1) прошита інвентарна книга, яка заповнюється від руки; 2) набір однотипних бланків, які заповнюються від руки або за допомогою електронно-обчислювальної техніки. В журналі відображаються послідовно всі

господарські операції підприємства по нарахуванню, оприбуткуванню, оплаті, списанню *майна*, засобів, *зобов'язань*. На підставі журналу складається *оборотно-сальдовий баланс*.

Журнал реєстрації *(рос.: журнал регистрации; англ.: registration book)* – 1) **довіреностей** – призначений для реєстрації виданих, повернених та використаних бланків *довіреностей*. Ж. р. д. має наступні реквізити: номер довіреності, дата видачі, термін дії довіреності, посада і прізвище особи, якій видано довіреність, найменування постачальника, номер контракту, *рахунку* або іншого документу, відмітки про використання довіреності. Ж. р. д. повинен бути прошнурований, сторінки пронумеровані. Невикористані довіреності повинні повертатись до бухгалтерії підприємства наступного дня по закінченні терміну дії довіреності. В журналі робиться відмітка про повернення невикористаної довіреності, сам бланк довіреності погашається надписом “Не використана” та зберігається до кінця звітного періоду у особи, відповідальної за їх реєстрацію. По закінченню звітного періоду невикористані довіреності знищуються з складанням відповідного акту; 2) **меморіальних ордерів** – *обліковий регістр,* що застосовується при *меморіально-ордерній формі обліку* для реєстрації меморіальних ордерів; 3) **прибуткових та видаткових документів** – призначений для реєстрації всіх прибуткових та видаткових *касових ордерів* або *документів*, які їх замінюють при одержанні або видачі *готівки* з *каси*. В журналі ведеться реєстрація прибуткових і видаткових касових документів в хронологічному порядку протягом року.

Журнал-Контроль *(рос.: Журнал-Контроль; англ.: Journal-Control)* – регістр, в якому після кожної проводки виводиться сальдо кореспондуючих рахунків. Введено Ж. Квінеєм (Італія, XIX ст.).

Журнал-ордер *(рос.: журнал-ордер; англ.: ledger) – обліковий регістр,* виготовлений друкарським способом, в якому зазначаються коди (шифри) і найменування кореспондуючих рахунків по операціях, що обліковуються в даному Ж.-о. Застосовується при *журнально-ордерній формі обліку*. Записи в ньому проводяться в міру надходження *документів* або за підсумками за місяць з накопичувальних відомостей. Реєстрація проводиться за кредитовою ознакою, тобто по *кредиту* даного рахунку в кореспонденції з рахунками, що дебетуються. Це досягається використанням шахової форми Ж.-о. Для зручності записів в Ж.-о. передбачена типова *кореспонденція рахунків*. Ж. -о. відкриваються на місяць. В кожному з них відображається кредитовий оборот конкретного рахунку. *Дебетовий оборот* цього рахунку відображається в інших Ж.-о. Допоміжні (накопичувальні) відомості застосовуються тоді, коли необхідні дані важко відобразити безпосередньо в Ж.-о. У цьому випадку на підставі *первинних документів* показники накопичуються у відомостях і групуються за кореспондуючими рахунками, статтями *аналітичного обліку* тощо. В кінці місяця підсумки з відомостей переносяться до відповідного Ж.-о., а з Ж.-о. – до *Головної книги*.

З

Забезпечення *(рос.: обеспечение; англ.: provision, security)* – зобов'язання з невизначеною сумою або часом погашення на дату балансу.

Заборгованість *(рос.: задолженность; англ.: liability)* – грошові суми, які підлягають сплаті, але ще не сплачені.

Заборгованість дебіторська *(рос.: задолженность дебиторская; англ.: accounts receivable)* – 1) сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату балансу; 2) частина оборотного капіталу, а також вимоги на його отримання у вигляді готівки, матеріальних та інших ресурсів від суб'єктів господарювання; 3) заборгованість інших підприємств або окремих осіб за платежами даному підприємству. Такі юридичні та фізичні особи є дебіторами. Види З. д.: 1) **безнадійна** – поточна заборгованість, щодо якої існує впевненість в її неповерненні боржником або за якою минув строк позовної давності. З. д. б. відповідає будь-якій з наведених ознак: заборгованість за зобов'язаннями, по яких минув строк позовної давності; заборгованість, що виявилася непогашеною внаслідок недостачі майна боржника, оголошеного банкрутом в установленому законодавством порядку, або юридичної особи, що ліквідується; заборгованість, що виявилася непогашеною внаслідок недостачі коштів, отриманих від продажу на аукціонах (публічних торгах) майна позичальника, переданого у заставу в якості забезпечення вказаної заборгованості, за умови, що інші юридичні дії кредитора відносно примусового стягнення іншого майна позичальника не призвели до повного покриття заборгованості; заборгованість, стягнення якої стало неможливим у зв'язку з дією обставин непереборної сили, стихійного лиха (форс-мажору), підтверджених в передбаченому законодавством порядку; прострочена заборгованість померлих фізичних осіб, а також визнаних у судовому порядку зниклими без вісти, померлими або недієздатними, а також прострочена заборгованість фізичних осіб, засуджених до позбавлення волі; 2) **довгострокова** – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу; 3) **поточна** – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу; 4) **сумнівна** – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість в її погашенні боржником;

Заборгованість кредиторська *(рос.: задолженность кредиторская; англ.: accounts payable)* – 1) суми заборгованості даного підприємства. З. к. є одним з джерел позикових (тимчасово залучених) коштів підприємства. Підприємство мо-

же одночасно мати кредиторську і дебіторську заборгованість. Покривати одну заборгованість іншою забороняється. Дебіторська заборгованість відображається в активі, а кредиторська – в пасиві *бухгалтерського балансу*; 2) дійсне (фактичне) зобов'язання підприємства, що виникло з минулих подій, розрахунок за яким повинно призвести до вилучення майна підприємства і зменшення певних ресурсів.

Завдання обліку *(рос.: задачи учета; англ.: accounting functions)* – формування повної і достовірної інформації про діяльність *підприємства* і його майновий стан, необхідної внутрішнім користувачам *звітності* – керівникам, засновникам, учасникам і власникам майна, а також зовнішнім – інвесторам, кредиторам та іншим користувачам звітності; визначення фінансового результату, забезпечення збереження майна, здійснення контролю як засобу забезпечення ефективного управління підприємством.

Завдання ревізії *(рос.: задачи ревизии; англ.: objectives of auditing)* – визначене коло питань, яке вимагає обов'язкового контролю вищими органами і перевіряється на підставі задокументованої обліково-економічної інформації шляхом застосування спеціальних бухгалтерських знань.

Закриття бухгалтерських рахунків *(рос.: закрытие бухгалтерских счетов; англ.: closing of accounts)* – здійснення записів, після яких рахунки бухгалтерського обліку не мають сальдо. Періодичне закриття деяких рахунків передбачається діючими положеннями з обліку.

Заліки взаємних вимог *(рос.: зачеты взаимных требований; англ.: set-off)* – одна з форм *безготівкових розрахунків*. Застосовуються з метою прискорення розрахунків і оборотності коштів. Розрахунки шляхом З. в. в. можуть бути: 1) **разовими** – заліки зустрічних вимог двох або групи підприємств; 2) **постійно діючими** – заліки, які бувають децентралізовані і періодичні по *сальдо* взаємних вимог.

Замовлення *(рос.: заказ; англ.: order)* – 1) документ, що направляється покупцем (замовником) продавцю, в якому виражено твердий намір купити певний *товар* (послуги) з обгрунтуванням необхідних умов для здійснення купівлі: кількість, якість товару, *ціна*, термін постачання тощо. В З. зазвичай вказується граничний термін відповіді продавця, по закінченню якого покупець беззаперечно підтверджує (акцептує) З. покупця, при чому договір вважається укладеним та стає обов'язковим для обох сторін; 2) пропозиція покупця, споживача виготовити, продати йому продукцію, товар або виконати роботи, надати послуги.

Замовник *(рос.: заказчик; англ.: customer)* – 1) юридична або фізична особа, що звернулась із замовленням до виробника, продавця, постачальника товарів та послуг; 2) суб'єкт господарської діяльності, який надає давальницьку сировину.

Запаси *(рос.: запасы; англ.: inventories)* – 1) *активи*, які: утримуються для подальшого продажу в умовах звичайної господарської діяльності; знаходяться в процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утриму-

ються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, а також управління підприємством; 2) матеріальні цінності, оборотні засоби у вигляді сировини, напівфабрикатів, готової продукції, які не використовуються в даний момент у виробництві, зберігаються на складах або інших місцях та призначені для наступного використання. З. – це спосіб резервування ресурсів для забезпечення безперервного виробництва та обігу, зниження небезпеки виникнення простоїв. Існують розрахункові норми запасів, яким відповідають нормативні запаси. З. понад цих норм називають понаднормативними; 3) резерви *матеріальних ресурсів*, що використовуються в поточній діяльності підприємства, призначені для забезпечення безперервності процесу виробництва, зберігання на випадок необхідності. З. поділяються на: 1) **матеріальні** – *резерви* матеріальних ресурсів, З. засобів виробництва, призначені для забезпечення безперервності процесу виготовлення продукції; 2) **виробничі** – а) сукупність всіх матеріалів, які має підприємство; б) придбані або самостійно виготовлені вироби, які підлягають подальшій переробці на підприємстві; в) частина *оборотних засобів* на підприємстві, ще не залучених до процесу виробництва і таких, що не надійшли на робочі місця; г) матеріальні елементи виробництва, які одноразово та повністю переносять свою вартість на новостворений продукт; 3) **товарні** – а) придбані підприємством *товари*, призначені для подальшого продажу; б) кількість товарів визначеного виду, що знаходяться в даний момент в сфері товарного обігу, в перевезенні і на складах, в сховищах. Наявність З.т. виступає важливою умовою безперервності процесу виробництва і обігу товарів. Водночас З. не повинні бути надлишковими, так як при цьому збільшуються *витрати виробництва і обігу*; в) *резерви* матеріальних активів, що мають товарну форму та призначені виключно для продажу (*готова продукція*, товари); 4) **складські** – резерви активів, що мають товарну форму і призначені для продажу або виробничого використання, але на даний момент не використовуються в поточній діяльності підприємства, зберігаючись на складах; 5) **подібні** – запаси, які мають однакове функціональне призначення і *подібну справедливу вартість*; 6) **неподібні** – запаси, що мають різне функціональне призначення та різну справедливу вартість.

Запис бухгалтерський *(рос.: запись бухгалтерская; англ.: transaction recording)* – відображення фактів господарського життя в *облікових регістрах*. Записи в облікових регістрах можуть бути ручними, машинними, копіювальними, лінійними, шаховими, хронологічними, систематичними. Господарські операції на рахунках бухгалтерського обліку відображаються за допомогою *подвійного запису*.

Запис збірний *(рос.: запись сборная; англ.: assembly record)* – запис, при якому декілька *рахунків* дебетується і декілька рахунків кредитується. З. з. вперше був запропонований в 1774 р. автором німецької форми рахівництва Ф. Гельвіголі.

Запис зворотний *(рос.: запись обратная; англ.: reverse record)* – застосовується для виправлення помилково виконаних проводок. В цьому випадку неправильно вказані в кореспонденції рахунки міняються місцями і нові обороти арифметично замінюють старі, помилкові. З. з. вперше був запропонований в 1570 р. С. Гаммерсфельдером.

Запис змішаний *(рос.: запись смешанная; англ.: mixed entry)* – запис, при якому один рахунок дебетується позитивною сумою, а інший рахунок дебетується негативною сумою, тобто суми полярного значення відображаються або в дебеті, або в кредиті двох рахунків одночасно.

Запис лінійний *(рос.: запись линейная; англ.: linear record)* – здійснення запису *господарської операції* таким чином, що сума її по *дебету* і по *кредиту* рахунку відображається по одному рядку. Напр., запис в книзі *"Журнал-Головна"*, коли кожна проводка записується одним рядком, в якому показується сума по ордеру і суми по дебету і кредиту відповідних рахунків.

Запис мнемонічний *(рос.: запись мнемоническая; англ.: mnetonic record)* – одна з історичних форм запису рубриками на бірках, вузликами на мотузках тощо. Здійснювався при обліку інвентаря (майна) та розрахунків.

Запис обліковий *(рос.: запись учетная; англ.: accounting record)* – бухгалтерське інформаційне повідомлення, яке формулюється в результаті встановлення бухгалтером смислових зв'язків між об'єктами відображення через кореспонденцію бухгалтерських рахунків, що беруть участь в описанні фактів господарського життя. Всі облікові записи здійснюються в спеціально призначених для наступних перетворень регістрах. Записи класифікуються за п'ятьма ознаками: 1) характером запису – уніграфічні, диграфічні; 2) систематизацією – хронологічні, систематичні; 3) зображенням – формульні, структурні, графічні; 4) кількістю копій – одноразові, багаторазові; 5) способом заповнення – ручні, друковані, механізовані, автоматизовані.

Запис подвійний (диграфічний) *(рос.: запись двойная (диграфическая); англ.: double entry)* – спосіб реєстрації фактів господарського життя на *рахунках бухгалтерського обліку*. З. п. полягає в тому, що сума кожної господарської операції записується на двох рахунках – по *дебету* одного і *кредиту* іншого рахунку. Вперше теоретично обгрунтував З. п. Лука Пачолі (1494 р.).

Запис простий (уніграфічний) *(рос.: запись простая (униграфическая); англ.: entry)* – запис бухгалтерського обліку, що передбачає реєстрацію факту господарського життя по *дебету* або по *кредиту*.

Запис синхроністичний *(рос.: запись синхронистическая; англ.: synchronic record)* – запис операції в дебет рахунку із зазначенням кореспондуючого рахунку по кредиту та навпаки. Вперше описаний в роботах Арнольда (1823 р.)

Запис систематичний *(рос.: запись систематическая; англ.: systematic record)* – реєстрація *господарських операцій* на рахунках бухгалтерського обліку, за допомогою яко-

го господарські операції групуються за однорідними господарськими ознаками. З. с. дає можливість отримати дані про певні *об'єкти бухгалтерського обліку*. Він здійснюється в окремих *облікових регістрах (Головній книзі)* або разом з *хронологічним записом* в одному регістрі *(Журналі)*. З. с. може здійснюватися разом з записом хронологічним в одному обліковому регістрі.

Запис складний *(рос.: запись сложная; англ.: compound entry)* – запис фактів господарського життя, при якому один *рахунок* дебетується, інші рахунки кредитуються, або декілька рахунків дебетується, один рахунок кредитується. При цьому сумарний оборот по дебету дорівнює сумарному обороту по кредиту рахунків, що описують факт господарського життя. Вперше З. с. був запропонований А. Ді Пієтро в 1586 р.

Запис сторнувальний *(рос.: запись сторнированная; англ.: reversing entry)* – передбачає не додавання, а віднімання зареєстрованих сум. Суми, що сторнуються, записуються червоним чорнилом або кульковою ручкою темного кольору обводяться прямокутником чи беруться в круглі дужки. З. с. вперше запропонований в 1889 р. представником російської школи А.А. Беретті.

Запис хронологічний *(рос.: запись хронологическая; англ.: chronological record)* – реєстрація фактів господарського життя в хронологічному порядку, тобто в порядку їх здійснення за датами. Для З. х. призначений реєстраційний журнал, який застосовується при *меморіально-ордерній формі обліку*. В цьому журналі реєструються всі *меморіальні ордери* в порядку їх нумерації. Підсумок записів по реєстраційному журналу за місяць повинен дорівнювати підсумку дебетових, а також підсумку кредитових оборотів за всіма рахунками за цей же місяць. Ця контрольна рівність випливає з сутності *подвійного запису*. З. х. може здійснюватися разом із систематичним записом в одному *обліковому регістрі*. Такими регістрами є *Журнали*, а також книга "*Журнал-Головна*".

Запис шаховий *(рос.: запись шахматная; англ.: accounting register)* – *запис* фактів господарського життя в *обліковому регістрі*, при якому сума, записана один раз, буде відображена по *дебету* і *кредиту* відповідних рахунків. Це досягається шляхом побудови облікових регістрів за шаховим принципом. З. ш. широко застосовується при *журнально-ордерній формі обліку*.

Заробітна плата *(рос.: заработная плата; англ.: wages, salary)* – 1) оплата праці найманих працівників, яка виражає перетворену форму вартості і ціни робочої сили (К. Маркс); 2) форма розподілу фонду особистого споживання між працівниками відповідно до частки їх участі у сукупній суспільній праці, кількості та якості затраченої ними праці; 3) винагорода, обчислена, як правило, в грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівнику за виконану ним роботу. Розрізняють З. п.: номінальну і реальну; відрядну і погодинну; основну і додаткову. З. п. може бути: 1) **депонованою** – готівкові кошти, одержані підприємством для оплати праці, але не виплачені у встановлений тер-

мін підприємством окремим фізичним особам – працівникам підприємства; 2) **додатковою** – винагорода за працю понад встановлені норми, за трудові успіхи і винахідливість, за особливі умови праці. Вона включає в себе доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством, премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій; 3) **мінімальною** – це встановлений законодавством розмір *заробітної плати* за простій, некваліфіковану працю, нижче якого не може здійснюватися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг роботи); 4) **основною** – це винагорода за виконану роботу згідно з встановленими нормами праці (нормами часу, виробітком, обслуговування, посадовими обов'язками). Вона встановлюється у вигляді *тарифних ставок* (*окладів*) і відрядних *розцінок* для робітників і посадових окладів для службовців; 5) **середньою** – це сума середнього заробітку, розрахована за визначений період (середньомісячний, середньоденний заробіток).

Засновники *(рос.: учредители; англ.: founders)* – *фізичні* або *юридичні особи*, які створили підприємство за власною ініціативою. З. можуть вносити свій капітал або залучати *капітал* інших юридичних та фізичних осіб. З. розробляють документи, необхідні для реєстрації та діяльності створюваного підприємства, здійснюють необхідну підготовчу роботу.

Засоби виробництва *(рос.: средства производства; англ.: production means)* – сукупність засобів праці і предметів праці, що використовуються в процесі виробництва матеріальних благ; складова частина виробничих сил суспільства і національного багатства країни. З. в. (основні і оборотні засоби) на відміну від невиробничих (земля, водні і природні ресурси, ліси тощо) мають вартісну оцінку. Залежно від ролі, що виконують у виробництві, їх поділяють на засоби праці і предмети праці. Засоби праці переносять свою вартість на продукцію частинами, поступово зношуючись, а предмети праці – одразу – протягом одного *операційного циклу*.

Застрахована особа *(рос.: застрахованное лицо; англ.: insured person)* – *найманий працівник*, а також інші особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства та члени їх сімей, які проживають в Україні, якщо інше не передбачено міжнародним договором України), на користь яких здійснюється загальнообов'язкове державне соціальне *страхування* у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням.

Зберігання відповідальне *(рос.: хранение ответственное; англ.: responsible storage)* – господарська операція господарюючого суб'єкту, що передбачає передачу згідно з договором *запасів* на зберігання іншій особі без права їх використання в господарському обороті такої *фізичної* або *юридичної особи*, з подальшим поверненням цих матеріальних *активів* платнику податку без зміни їх якісних або кількісних характеристик.

Збиток *(рос.: убыток; англ.: loss)* – перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати. З. є: 1) **номінальний** – *збиток*, який присуджуєть-

ся до відшкодування потерпілій особі в умовах, коли вона не має можливості точно оцінити розмір шкоди, яка настала через порушення контрагентом умов контракту; 2) **прямий** – *збиток*, який виникає з причини порушення контракту; підлягає відшкодуванню стороною, яка порушила контракт, потерпілій стороні.

Збиток безнадійний (потенційний) *(рос.: убыток безнадежный; англ.: (potential) bad loss)* – збиток, що виникає у випадку, якщо ринкова ціна активів падає нижче облікової.

Звіт виробничий *(рос.: отчет производственный; англ.: production report)* – внутрішньогосподарський звіт, що подається до центральної бухгалтерії підприємства його підрозділами. У З. в. зазвичай відображаються витрати і результати виробництва на окремих ділянках.

Звіт касира *(рос.: отчет кассира; англ.: cashier's report)* – *документ*, який передається *касиром підприємства* в *бухгалтерію* і представляє собою відривний листок *Касової книги* з додатком прибуткових і видаткових документів.

Звіт періодичний *(рос.: отчет периодический; англ.: periodic report)* – звіт фіскальної пам'яті за будь-який період часу з початку експлуатації *реєстратора розрахункових операцій*.

Звіт про власний капітал *(рос.: отчет о собственном капитале; англ.: owner's equity)* – звіт, що відображає зміни у *власному капіталі* підприємства протягом звітного періоду.

Звіт про рух грошових коштів *(рос.: отчет о движении денежных средств; англ.: cash flow statement)* – звіт, що відображає надходження і витрачання *грошових коштів* в результаті діяльності підприємства у звітному періоді.

Звіт про фінансові результати *(рос.: отчет о финансовых результатах; англ.: income statement)* – звіт про *доходи*, *витрати* і *фінансові результати* діяльності підприємства.

Звіт річний *(рос.: отчет годовой; англ.: annual report)* – 1) вид звітності, який всебічно характеризує діяльність підприємства за звітний рік. З. р. складається на підставі даних обліку, підтверджених результатами *інвентаризації* та іншими способами. З. р. складається за затвердженими формами, склад і зміст яких залежать від особливостей діяльності підприємства; 2) *документ*, який зазвичай складається щорічно суб'єктом господарювання. З. р. включає фінансову звітність разом з *аудиторським висновком* по ній.

Звіт суб'єкта малого підприємництва *(рос.: отчет субъекта малого предпринимательства; англ.: small business financial statements)* – звіт, який складається з *Балансу* (форма № 1-м) та *Звіту про фінансові результати* (форма № 2-м).

Звіт фіскальний *(рос.: отчет фискальный; англ.: fiscal statement)* – *документ* встановленої форми, надрукований *реєстратором розрахункових операцій*, що застосовується для реєстрації операцій з купівлі-продажу *іноземної валюти*, який містить дані про виконані операції з початку робочої зміни касира.

Звітність бухгалтерська *(рос.: отчетность бухгалтерская; англ.: accounting reports)* – звітність, яка складається на підставі даних *бухгалтерського обліку* для задоволення потреб окремих користувачів.

Звітність внутрішня *(рос.: отчетность внутренняя; англ.: intracompany reports)* – встановлена *наказом про облікову політику* підприємства система взаємопов'язаних економічних показників, що характеризують результати діяльності підрозділів за певний проміжок часу (годину, добу, декаду, місяць, квартал, рік).

Звітність консолідована *(рос.: отчетность консолидированная; англ.: consolidated statements)* – звітність, яка містить інформацію про *фінансовий стан* і результати діяльності *юридичної особи* і її *дочірніх підприємств* як єдиної економічної одиниці.

Звітність податкова *(рос.: отчетность налоговая; англ.: tax reports)* – сукупність податкових звітів, які включають декларації та розрахунки і подаються до податкових служб.

Звітність статистична *(рос.: отчетность статистическая; англ.: statistics)* – сукупність складених та затверджених форм звітів установ, підприємств, організацій, які вони зобов'язані у встановлені строки подавати до регіональних статистичних органів.

Звітність управлінська *(рос.: отчетность управленческая; англ.: management reports)* – *внутрішня звітність*, передбачена *наказом про облікову політику підприємства*, основна мета якої полягає у наданні оперативної, релевантної інформації у відповідності до вимог управлінського персоналу.

Звітність фінансова *(рос.: отчетность финансовая; англ.: financial statements)* – *бухгалтерська звітність*, що містить інформацію про *фінансовий стан*, результати діяльності і рух *грошових коштів* підприємства за звітний період.

Зменшення корисності *(рос.: уменьшение полезности; англ.: decrease of economic benefit)* – втрата *економічної вигоди* у вигляді перевищення залишкової вартості *активу* над сумою очікуваного відшкодування.

Зміна облікової політики *(рос.: изменение учетной политики; англ.: change of accounting policy)* – зміна обраних принципів, методів та процедур, що використовуються підприємством, для складання і подання *фінансової звітності* при: а) зміні вимог органу, що затверджує Положення (стандарти) бухгалтерського обліку; б) забезпеченні достовірного відображення подій або операцій у звітності. Не вважаються змінами *облікової політики* встановлення облікової політики для подій або операцій, які відрізняються за змістом від попередніх подій та операцій; подій або операцій, які не відбувались раніше.

Знос (*рос.: износ; англ.: depreciation, amortization*) – 1) процес втрати фізичних та моральних характеристик об'єкту *необоротних активів*; 2) сума *амортизації* об'єкту необоротних активів з початку їх корисного викорис-

тання. Види З.: 1) **фізичний** – зміна механічних, фізичних, хімічних та інших властивостей необоротних активів під впливом зовнішнього середовища та експлуатаційних навантажень; 2) **моральний** – зниження реальної вартості окремих видів необоротних активів (виробничих *основних засобів, нематеріальних активів*), що використовуються *підприємством*, у зв'язку з науково-технічним прогресом та появою на ринку ефективніших аналогів; 3) **необоротних активів** – а) сума *амортизації* об'єкту необоротних активів з початку їх корисного використання; б) "якісний" вартісний показник зниження вартості основних засобів.

Зобов'язання *(рос.: обязательство; англ.: liability)* – заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди. В бухгалтерському обліку З. поділяються на: 1) **довгострокові** – всі зобов'язання, що не є *поточними;* 2) **поточні** – зобов'язання, які будуть погашені протягом *операційного циклу підприємства* або погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з *дати балансу.*

Зобов'язання гарантійне *(рос.: обязательство гарантийное; англ.: guarantee)* – видається *гарантом кредитору* для забезпечення своєчасної сплати боржником належної суми. З. г. широко використовується для забезпечення виконання кредитних зобов'язань позичальником перед банком чи іншим кредитором. Гарантом при цьому можуть бути платоспроможні підприємства, інші банки, організація, якій підпорядкований позичальник. З. г. оформляються за встановленою формою, що передбачає назви гаранта та кредитора, їх банківські реквізити, суму, та строк дії гарантії, підписи гаранта, засвідчені його печаткою. Для надійності З. г. кредитор часто вимагає, щоб воно було підкріплене банком гаранта на предмет *платоспроможності* позичальника. Дія З. г. закінчується після вказаного в ньому строку. Видається кредитору у двох примірниках, один з яких направляється до банку гаранта, коли у позичальника недостатньо чи зовсім відсутні кошти для сплати *заборгованості,* за якою настав строк платежу. У міжнародних відносинах З. г. держави поширені при експортних кредитах.

Зобов'язання грошове *(рос: обязательство денежное; англ.: cash liability)* – *зобов'язання* боржника заплатити кредитору певну суму відповідно до цивільно-правового договору та на інших підставах, передбачених цивільним законодавством України. При порушенні справи про визнання боржника банкрутом склад і розмір З. г. визначаються на день подачі в арбітражний суд заяви про порушення провадження у справі про *банкрутство*, якщо інше не передбачено законодавством.

Зобов'язання деліктне *(рос: обязательство деликтное; англ.: tort liability)* – *зобов'язання*, в якому особа, яка навмисно заподіяла шкоду майну підприємства, зобов'язана її відшкодувати, а потерпіла сторона має право на відшкодування заподіяної шкоди в повному обсязі.

Зобов'язання непередбачене *(рос.: обязательство непредвиденное; англ.: unforeseen liability)* – 1) *зобов'язання*, що може виникнути внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено лише тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна або більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю; 2) теперішнє зобов'язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки малоймовірно, що для врегулювання зобов'язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють в собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно визначити.

Зобов'язання податкове *(рос.: обязательство налоговое; англ.: tax liabilities)* – 1) *зобов'язання* платника податків сплатити до бюджету або державних цільових фондів відповідну суму коштів у порядку та строки, визначені чинним законодавством України; 2) загальна сума *податку*, отримана (нарахована) *платником податку* у *звітному* (податковому) *періоді*, визначена згідно з чинним законодавством. Розрізняють **відстрочене** З. п. – сума податку на прибуток, яка сплачуватиметься в наступних періодах з тимчасових різниць, що підлягають оподаткуванню.

Зовнішньоекономічні зв'язки *(рос.: внешнеэкономические связи; англ.: foreign economic relations)* – сукупність напрямків, форм та методів торговельно-економічного, науково-технічного співробітництва, а також кредитних та валютно-фінансових відносин з закордонними партнерами.

Зовнішньоторговельна операція *(рос.: внешнеторговая операция; англ.: foreign trade transaction)* – комплекс дій *контрагентів* різних країн, що спрямовані на здійснення торгового обміну, забезпечують такий обмін та є структурними ланками системи *зовнішньоекономічних зв'язків.*

Зона вільна економічна *(рос.: зона свободная экономическая; англ.: free economic area)* – порівняно невеликі території країни, на яких вводиться пільговий, порівняно з загальним, режим господарської та *зовнішньоекономічної діяльності* для залучення іноземних і вітчизняних *інвесторів* та створюється вся необхідна для цього виробнича та ділова інфраструктура.

Зона зовнішньоторговельна *(рос.: зона внешнеторговая; англ.: foreign trade area)* – частина території країни, де *товари* іноземного походження можуть зберігатись, купуватись та продаватись без сплати *мита* та митних зборів або з її відстрочкою.

Зона офшорна *(рос. зона оффшорная; англ.: offshore zone)* – невеликі держави чи території, що залучають іноземний капітал через надання податкових та інших пільг у проведенні фінансово-кредитних операцій *офшорним компаніям.*

Зона спеціальна економічна *(рос.: зона специальная экономическая; англ.: special economic zone)* – територія, в межах якої відповідним законом України встановлюється і діє спеціальний правовий режим господарської діяльності та спеціальний порядок застосування і дії законодавства України.

I

Ідентифікація *(рос.: идентификация; англ.: identification)* – класифікація, узагальнення та запис (фіксація), що дозволяє акцентувати увагу на моменті визначення *факту господарського* життя.

Ідентифікація в ревізії *(рос.: идентификация в ревизии; англ.: identification in government auditing)* – порівняльне вивчення множини *документів* на предмет їх тотожності і доброякісності з метою формулювання висновків *ревізії* про законність, достовірність і ефективність відображених операцій. І. р. полягає в порівнянні документу з передбаченим його відображенням (напр., прибутковий касовий ордер і квитанція до нього), або в порівнянні декількох відображень, що походять від одного документу (напр., звіт касира і Касова книга).

Ідентифіковані активи і зобов'язання *(рос.: идентифицированные активы и обязательства; англ.: assets and liabilities identified)* – придбані *активи* або *зобов'язання*, які на дату придбання відповідають критеріям визнання *статей балансу*, встановлених П(С)БО (зокрема, П(С)БО 2 "Баланс").

Імпорт *(рос.: импорт; англ.: import)* – 1) **капіталу** – ввезення з-за меж України капіталу в будь-якій формі (валютних коштів, продукції, товарів, робіт, послуг, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав) з метою одержання прибутку від виробничої та інших форм господарської діяльності; 2) **товарів** – купівля в т. ч. з оплатою в негрошовій формі українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами.

Інвентар *(рос.: инвентарь; англ.: inventory list)* – систематизований детальний опис за родом, кількістю і вартістю всього майна та зобов'язань господарюючого суб'єкта, які є в наявності на певний момент.

Інвентаризація *(рос.: инвентаризация; англ.: inventory control)* – 1) спосіб перевірки відповідності фактичної наявності активів та фінансових зобов'язань даним бухгалтерського обліку. І. підлягають: основні засоби; виробничі запаси; незавершене виробництво і напівфабрикати; незавершене капітальне будівництво і незавершені будівельно-монтажні роботи; капітальні ремонти; витрати майбутніх періодів; тварини на вирощуванні і відгодівлі; готова продукція, товари і тара; грошові кошти; документи суворої звітності; кошти в розрахунках, дебіторська та кредиторська заборгованості. І. також підлягають ті активи, що не належать даному підпри-

ємству (орендовані основні засоби, активи на відповідальному зберіганні або прийняті у переробку). І. проводиться у встановлені строки, а також при зміні матеріально відповідальних осіб, під час ревізії, після стихійного лиха, за вимогою контролюючих і слідчих органів. Залежно від повноти охоплення перевіркою об'єктів І. може бути повною і частковою. При повній І. перевірці підлягають всі активи і зобов'язання. При частковій І. перевірці підлягає один або декілька об'єктів, закріплених за матеріально відповідальними особами у визначених місцях зберігання. Залежно від підстави проведення І. бувають планові і позапланові. Планові проводяться у встановлені внутрішніми розпорядчими документами та чинним законодавством строки, позапланові – в міру їх необхідності; 2) перевірка наявності та стану об'єкту контролю, яка здійснюється шляхом спостереження, вимірювання, реєстрації та порівняння отриманих даних з обліковими.

Інвентаризаційна комісія *(рос.: инвентаризационная комиссия; англ.: inventory control commission)* – колективний орган, що формується з групи осіб, наділених певними повноваженнями щодо встановлення фактичної наявності і стану активів та фінансових зобов'язань підприємства, і прийняття рішень за виявленими результатами. Розрізняють такі види І. к.: 1) **внутрішня** – комісія, яка формується з працівників підприємства, проводить інвентаризації з метою вирішення організаційних питань, прийняття управлінських рішень виробничого характеру, перевірки адекватності даних бухгалтерського обліку при проведенні аудиторської перевірки тощо; 2) **зовнішня** – комісія, до складу якої входять лише посадові особи та представники зовнішніх органів контролю (КРУ, ДПА, правоохоронних органів тощо). Формується на підприємстві на період ревізій та перевірок; 3) **комбінована** – комісія, яка складається з працівників даного підприємства і посадових осіб та представників державних органів контролю (КРУ, ДПА, правоохоронних органів тощо), органів самоврядування, аудиторів.

Інвентаризаційні описи *(рос.: инвентаризационные описи; англ.: inventory lists)* – документи, що складаються в момент проведення інвентаризації і підтверджують фактичну наявність активів та інших об'єктів, що інвентаризуються, на визначену дату. І. о. оформлюються інвентаризаційною комісією за встановленими формами. Форми І. о. різноманітні у зв'язку з тим, що об'єкти, які в них записуються, мають неоднакову характеристику (відмінні ознаки). І. о. складаються за видами майна в розрізі місць їх зберігання, а окремі описи – на майно, що не належить підприємству (прийняте в переробку, що знаходиться на відповідальному зберіганні, орендовані основні засоби). В описах активи показуються за номенклатурою і одиницями виміру, що прийняті в обліку. І. о. підписуються всіма членами інвентаризаційної комісії, а матеріально

відповідальні особи дають розписку наступного змісту: "Всі активи, перераховані в цьому описі, комісією перевірені в натурі і в моїй присутності внесені до опису. Претензій до інвентаризаційної комісії не маю. Активи, перераховані в описі, знаходяться на моєму відповідальному зберіганні". Дані І. о. та дані бухгалтерського обліку використовуються для складання порівняльних відомостей і виявлення лишків або недостач.

Інвентаризаційні прийоми *(рос.: инвентаризационные приёмы; англ.: inventory control techniques)* – сукупність дій, що проводяться при виконанні окремих інвентаризаційних процедур для визначення фактичної наявності, стану об'єктів інвентаризації, визначення кількісних та якісних характеристик та виявлення можливих відхилень в їх параметрах.

Інвентаризаційні процедури *(рос.: инвентаризационные процедуры; англ.: inventory control procedures)* – система методичних дій, які застосовуються суб'єктами інвентаризаційного процесу з метою визначення параметрів об'єктів, що контролюються.

Інвентарна картка *(рос.: инвентарная карточка; англ.: inventory slip)* – обліковий регістр типової форми, призначений для пооб'єктного обліку основних засобів. І. к. заповнюється на кожен об'єкт під час його надходження. Допускається відкриття однієї картки на групу однотипних об'єктів. У картці вказуються всі необхідні відомості про інвентарний об'єкт: назва, інвентарний номер, норми амортизації, проводяться записи про реконструкцію, модернізацію, капітальний ремонт, внутрішнє переміщення і вибуття об'єкту.

Інвентарний номер *(рос.: инвентарный номер; англ.: inventory number)* – номер, що присвоюється інвентарному об'єкту. І. н. потрібен для правильної організації обліку основних засобів і забезпечення збереженості об'єктів. Для кожної групи однорідних предметів виділяють серію номерів з урахуванням максимально можливого надходження цих об'єктів. І. н. позначають на різних предметах різними способами.

Інвестиційний сертифікат *(рос.: инвестиционный сертификат; англ.: investment certificate)* – цінний папір, який засвідчує право власності інвестора на частку в пайовому інвестиційному фонді.

Інвестиції *(рос.: инвестиции; англ.: investments)* – вкладення вільного капіталу підприємства в промислові, сільськогосподарські та інші підприємства, а також в цінні папери (акції, облігації) з метою одержання доходу або встановлення впливу, контролю над підприємством, діяльність якого інвестується. За строками інвестиції поділяються на короткострокові (терміном менше року) і довгострокові (терміном більше року). Розрізняють І.: *іноземні*, *капітальні*, *портфельні*, *прямі*, *фінансові*.

Інвестиції іноземні *(рос.: инвестиции иностранные; англ.: foreign investments)* – всі види майнових та інтелектуальних активів, що вкладаються іноземними суб'єктами господарської діяльності в Україні, в результаті чого утворюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Інвестиції капітальні *(рос.: инвестиции капитальные; англ.: permanent investments)* – сукупність витрат, спрямованих на відновлення виробничих потужностей, спорудження будівель виробничого призначення та об'єктів невиробничої сфери. І. к. можуть спрямовуватися на створення нових підприємств і реконструкцію діючих.

Інвестиції портфельні *(рос.: инвестиции портфельные; англ.: portfolio investments)* – придбання цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за грошові кошти на фондовому ринку (за винятком операцій з купівлі акцій як безпосередньо платником податку, так і пов'язаними з ним особами, в обсягах, що перевищують 50 % загальної суми акцій, емітованих іншою юридичною особою, які відносяться до прямих інвестицій).

Інвестиції прямі *(рос.: инвестиции прямые; англ.: direct investments)* – внесення грошових коштів або майна до статутного капіталу юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані цією юридичною особою.

Інвестиції фінансові *(рос.: инвестиции финансовые; англ.: financial investments)* – активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), вартості капіталу або інших вигод для інвестора. Розрізняють І. ф.: 1) **довгострокові** – фінансові інвестиції на період більше одного року, а також усі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент; 2) **поточні** – інвестиції, на строк, що не перевищує один рік, які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент (крім інвестицій, які є еквівалентами грошових коштів).

Інвестиційні портфелі *(рос.: инвестиционные портфели; англ.: investments portfolio)* – сукупність різних інвестиційних інструментів для досягнення конкретної інвестиційної мети вкладника. Портфель може формуватись як з цінних паперів тільки одного типу (напр. тільки акцій або тільки облігацій), так і цінних паперів різних типів (і з акцій, і з облігацій, і з депозитних сертифікатів та інших. Розрізняють наступні І. п. цінних паперів: росту, доходу, венчурного (ризикованого) капіталу, збалансовані, спеціалізовані. Головна мета формування І. п. – досягнення оптимального співвідношення між ризиком і доходністю.

Інвестори іноземні *(рос.: инвесторы иностранные; англ.: foreign investors)* – суб'єкти, які здійснюють інвестиційну діяльність на території України, а саме: юридичні особи, створені відповідно до законодавства іншої країни; фізичні особи – іноземці, які не мають постійного місця

проживання на території України і не обмежені в дієздатності; іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації; інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, що визнаються такими згідно з чинним законодавством України.

Індексація заробітної плати *(рос.: индексация заработной платы; англ.: wages indexing)* – перерахунок індивідуальної заробітної плати в період між переглядом розміру мінімальної заробітної плати згідно з чинним законодавством.

Індосамент *(від нім. Indossament; рос.: индоссамент; англ.: endorsement)* – передавальний надпис, що здійснюється зазвичай на зворотній стороні цінного паперу (векселю, чеку, коносаменту тощо) і свідчить про передачу прав за цим документом від однієї особи (індосанта) іншій особі (індосату). Розрізняють види І.: 1) **бланковий (ордерний)** – індосамент на пред'явника, тобто без зазначення особи, на користь якої переведено документ; 2) **дружній** – індосамент, який виконує гарантійну функцію; 3) **іменний (повний)** – індосамент, що містить зазначення особи, на користь якої переводиться документ; 4) **заставний** – застосовується при передачі банку в заставу векселів як забезпечення наданого ним кредиту. І. з. складається у формі іменного індосаменту з поміткою "під заставу". Держатель векселя за заставним індосаментом має право погасити одержану за векселем суму або її частину за рахунок виданого ним індосанту кредиту, забезпеченого заставою векселя, без будь-якої офіційної процедури чи згоди індосанта; 5) **обмежений** – документ (вексель) з надписом, який виключає передачу його іншій особі; 6) **передоручений** – індосування, здійснене індосантом, який діє за дорученням векселедержателя. І. п. має форму іменного індосаменту, що супроводжується поміткою "на інкасо", і, як правило, використовується при отриманні платежу за векселями через банки. Власником векселя залишається індосант, а його держатель (особа з вексельними повноваженнями) виступає в ролі повіреного і може виконувати дії, необхідні для отримання платежу; 7) **частковий** – індосамент на частину вексельної суми. Відповідно до законодавства І. ч. є недійсним.

Індосант *(від нім. indossant; рос.: индосант, жирант; англ.: guarantor)* – особа, яка передає свої права за векселем іншій особі, про що перша особа вказує в передавальному надписі на зворотній стороні векселя.

Індосат *(рос.: индоссат; англ.: endorsee)* – особа, на користь якої передається документ за *індосаментом* (передавальним надписом).

Індосація *(рос.: индоссация; англ.: endorsing)* – передача векселя наступному векселедержателю шляхом передавального надпису – індосаменту.

Інкасатор *(рос.: инкассатор; англ.: collector)* – працівник, уповноважений збирати грошові надходження в касах різних підприємств

та організацій, підприємств і перевозити їх до банку, а також розвозити грошові кошти з банків до кас підприємств.

Інкасація боргових вимог *(рос.: инкассация долговых требований; англ.: collection of receivables)* – банківська послуга по одержанню за дорученням клієнта коштів від боржника такого клієнта в рахунок погашення його боргу або акцепту за векселями, чеками, іншими розрахунковими і товарними документами.

Інкасо *(рос.: инкассо; англ.: documentary collection)* – 1) послуга, що пропонується банком, завдяки якій експортер в одній країні може одержати платіж від дебітора в іншій країні; 2) банківська розрахункова операція, за допомогою якої банк за дорученням свого клієнта і на підставі розрахункових документів одержує належні йому грошові суми від підприємств за надані їм активи, а також послуги з подальшим зарахуванням цих сум на рахунки своїх клієнтів. За характером документів інкасо може бути чистим (інкасо переказних і простих векселів, чеків) і документарним, або терміновим (інкасо комерційних документів – рахунків, різних сертифікатів тощо).

Інспекція державна *(рос.: инспекция государственная; англ.: government inspection)* – спеціальний орган державного управління із самостійними завданнями, правовий статус, організація і компетенція якого закріплені законодавчим актом. Для виконання контрольних дій І. д. має широкі надвідомчі повноваження. Сфера їх діяльності і владні повноваження поширюються на суб'єкти незалежно від їх відомчої підпорядкованості.

Інструкція посадова *(рос.: инструкция должностная; англ.: job description)* – документ, в якому зафіксовані завдання, функції, обов'язки, права і відповідальність посадової особи.

Інструменти фінансові *(рос.: инструменты финансовые; англ.: financial instruments)* – різні форми короткострокового та довгострокового інвестування, торгівля якими здійснюється на фінансових ринках. До них відносяться грошові кошти, цінні папери, опціони, форвардні контракти, ф'ючерси і свопи.

Інфляція *(рос.: инфляция; англ.: inflation)* – переповнення сфери обігу паперовими грошовими знаками через надмірний їх випуск або в результаті скорочення товарної маси в обігу при незмінній кількості випущених паперових грошових знаків.

Інформація суттєва *(рос.: информация существенная; англ.: essential information)* – інформація, відсутність якої може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності. Суттєвість інформації визначається відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку і керівництвом підприємства.

К

Кадрова служба підприємства *(рос.: кадровая служба предприятия; англ.: personnel department)* – складовий елемент загального перспективного управління підприємством. К. с. п. повинна сприяти досягненню таких цілей, як стабільність колективу, покращання економічних показників. Керівник К. с. п. обов'язково є членом ради директорів підприємства. Головні завдання К. с. п. – набір і звільнення персоналу, організація обліку *заробітної плати*, підтримання дисципліни праці, постійні контакти з профспілками.

Калькулювання *(рос.: калькулирование; англ.: costing)* – система економічних розрахунків собівартості одиниці окремих видів продукції (робіт, послуг). В процесі К. вимірюються витрати на виробництво та кількість випущеної продукції, собівартість одиниці виробу, та визначається економічна ефективність виробництва.

Калькулювання на основі діяльності *(рос.: калькулирование на основании деятельности; англ.: activity based costing)* – метод калькулювання, що передбачає групування *накладних витрат* за основними видами діяльності і подальший їх розподіл між видами продукції, виходячи з того, які види діяльності потрібні для виготовлення цієї продукції.

Калькулювання позамовне *(рос.: калькулирование позаказное; англ.: order based costing)* – один з основних способів обчислення *собівартості продукції*, який застосовується на *підприємствах*, де виробничі витрати обліковують за окремими замовленнями на виріб (групу однакових виробів) або роботи. Такими є підприємства з індивідуальним і дрібносерійним типами виробництва. При позамовному способі *калькуляцію* фактичної собівартості складають після закінчення виконання замовлення (виробництва продукції або виконання робіт). Вся сума витрат по замовленню дорівнює його собівартості. Якщо це замовлення складається з серії однакових виробів, то собівартість одиниці продукції визначається діленням суми витрат по даному замовленню на кількість виробів.

Калькулювання попроцесне (попередільне) *(рос.: калькулирование попроцессное (попередельное); англ.: process based costing)* – один з основних способів обчислення *собівартості продукції*, який застосовується на підприємствах, де вихідний матеріал у *виробництві* проходить ряд переділів, фаз (цегельне, текстильне та інші виробництва), процесів або де з одних вихідних матеріалів в одному технологічному процесі отримують різноманітні види продукції (металургійні та інші виробництва). *Калькуляція* собівартості продук-

ції при К. п. може бути в двох варіантах: напівфабрикатному і безнапівфабрикатному. При напівфабрикатному варіанті обчислюють собівартість продукції по кожному переділу, яка складається із собівартості попереднього переділу і витрат по даному переділу. Собівартість продукції останнього переділу є собівартістю готової продукції. При безнапівфабрикатному варіанті обчислюється тільки собівартість продукції останнього переділу (готової продукції). При цьому витрати обліковуються окремо по кожному переділу без врахування собівартості продукції (напівфабрикатів) попередніх переділів. До собівартості готової продукції включаються всі витрати на її виробництво по всіх переділах. При К. п. спочатку визначають собівартість всієї продукції, а потім собівартість її одиниці. Собівартість одиниці продукції обчислюється різноманітними способами залежно від особливостей технологічного процесу. Напр., коли на окремому переділі отримують один вид продукції, то для обчислення її собівартості ділять суму витрат на кількість одиниць продукції. При одержанні в результаті обробки вихідного матеріалу декількох видів продукції застосовують коефіцієнтний спосіб: суму витрат розподіляють між видами продукції за встановленими коефіцієнтами.

Калькулювання собівартості *(рос.: калькулирование себестоимости; англ.: prime (basic) costing)* – система економічних розрахунків *собівартості* окремих видів продукції (робіт, послуг).

Калькуляційний лист (відомість) *(рос.: калькуляционный лист (ведомость); англ.: cost sheet)* – форма розрахунку *собівартості* одиниці (або всього випуску) продукції (робіт, послуг) за визначеною номенклатурою витрат.

Калькуляційний облік *(рос.: калькуляционный учет; англ.: cost accounting)* – розділ *бухгалтерського обліку*, що вивчає методи (способи, прийоми) *калькулювання.*

Калькуляція *(від лат.: calculatio – обчислення; рос.: калькуляция; англ.: costing)* – бухгалтерська категорія, яка визначається як: 1) обчислення в єдиному грошовому вимірнику результатів будь-якого господарського процесу; 2) обчислення *собівартості* одиниці продукції (робіт, послуг). Розрізняють наступні види К.: 1) **нормативна** – К., що складається за діючими на початок місяця нормами виробничих витрат. За допомогою К. н. складають нормативну собівартість продукції. В окремих випадках (при невеликій кількості деталей і вузлів виробів та механізованому обліку змін норм) вони можуть складатися на вузли і деталі. Норми виробничих витрат в К. н. застосовують на перше число місяця. Якщо протягом місяця норми змінюються, то організується облік їх змін. Основне призначення К. н. – забезпечення щоденного контролю за відхиленнями фактичних витрат від встановлених норм; 2) **планова** – К., що складається на початку запланованого періоду, виходячи з планових норм витрат та інших планових показників на цей період. Основне призначення К. п. – встановлення планових завдань по собівартості.

Капітал *(від лат.: capitalis – головний; рос.: капитал; англ.: capital)* – 1) вартість, що створює *додану вартість*; 2) загальна вартість *активів* будь-якої особи за вирахуванням її *зобов'язань* (чиста вартість); 3) сукупні ресурси, що використовуються в підприємництві; 4) початкова сума коштів, призначених для здійснення підприємницької діяльності; 5) фактор *виробництва.*

Капітал акціонерний *(рос.: капитал акционерный; англ.: stock capital)* – основний *капітал акціонерного товариства,* розмір якого регламентується *статутом.* К. а. утворюється за рахунок випуску акцій.

Капітал вилучений *(рос.: капитал отвлеченный; англ.: withdrawn capital)* – фактична собівартість *акцій* власної емісії, викуплених товариством у своїх *акціонерів.*

Капітал вкладений *(рос.: капитал вложенный; англ.: invested capital)* – фізичний та грошовий капітал, вкладений у певну справу, бізнес, виробництво, торгівлю, наукові дослідження або інші сфери економіки. Одним з видів К. в. є *акціонерний капітал.*

Капітал власний *(рос.: капитал собственный; англ.: owner's equity)* – частина в *активах* підприємства, що залишається після вирахування його *зобов'язань.* Складовими К. в. є *статутний капітал, пайовий капітал, додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток, вилучений капітал, неоплачений капітал.*

Капітал гарантійний *(рос.: капитал гарантийный; англ.: guarantee capital)* – *власний капітал* приватних акціонерних земельних банків, ощадних банків, страхових товариств. К. г. призначений для забезпечення зобов'язань перед вкладниками та ін. *кредиторами* і контролю за обсягом вкладень в довгострокові *активи* за рахунок залучених і позичених коштів. Він утворюється за рахунок внесків *акціонерів* і поповнюється відрахуваннями з *прибутків.* К. г. не використовується для виплати *дивідендів,* відшкодування *збитків* тощо.

Капітал додатковий *(рос.: капитал дополнительный; англ.: additional capital)* – частина *власного капіталу,* що утворюється за рахунок дооцінки *основних засобів,* безкоштовного отримання активів від *юридичних* та *фізичних осіб,* а також за рахунок різниці між продажною та *номінальною вартістю акцій.*

Капітал неоплачений *(рос.: капитал неоплаченный; англ.: unpaid capital)* – сума *статутного капіталу,* яка на дату реєстрації підприємства заявлена, але фактично не внесена *засновниками.*

Капітал оборотний *(рос.: капитал оборотный; англ.: working capital)* – частина *капіталу,* яка повністю споживається в кожному *операційному циклі* і повністю переносить свою вартість на виготовлену продукцію.

Капітал основний *(рос.: капитал основной; англ.: fixed capital)* – частина *капіталу,* яка повністю та

багаторазово бере участь у процесі виробництва товару, переносить свою вартість на новий продукт по частинах, в міру зношування. Підлягає *фізичному* та *моральному зносу*.

Капітал пайовий *(рос.: капитал паевой; англ.: stock capital)* – сума внесків *фізичних і юридичних осіб* у вигляді добровільно розміщених *паїв* у здіснення фінансово-господарської діяльності споживчих товариств, житлово-будівельних кооперативів, кредитних спілок та інших підприємств. Пайові внески можуть здійснюватись в грошовій або натуральній формі. Пайові внески повертаються при виході з товариства і при його *ліквідації* (після погашення всіх боргів кооперативу).

Капітал резервний *(рос.: капитал резервный; англ.: reserve capital)* – частина *власного капіталу* підприємства, що утворюється за рахунок відрахувань з *прибутку*. Порядок поповнення та використання К. р. визначається статутом підприємства.

Капітал статутний *(рос.: капитал уставный; англ.: authorized capital)* – початкова сума *капіталу* підприємства, визначена його *статутом*. Формується за рахунок внесків засновників та випуску акцій.

Капіталізація *(рос.: капитализация; англ.: capitalization)* – 1) перетворення доданої вартості (нерозподіленого прибутку) в капітал, тобто використання її на розширення виробництва (збільшення активів підприємства); 2) процес формування фіктивного капіталу у вигляді акцій, облігацій, заставних листів іпотечних банків, інших цінних паперів; 3) процес реалізації майна підприємства з метою збільшення грошового капіталу; 4) у кредитних операціях – включення відсотка, що нараховується протягом пільгового періоду кредиту, до суми основного боргу з метою звільнення позичальника в пільговий період кредиту від сплати як частини основного боргу, так і відсотків.

Картка корпоративна *(рос.: карточка корпоративная; англ.: corporate card)* – платіжна картка, яка дає змогу її держателю провести операції за рахунок коштів, що обліковуються на картковому рахунку *юридичної особи*.

Картотека *(від грец.: theke – ящик, ємкість; рос.: картотека; англ.: control record, card index file)* – сукупність карток, що є *обліковими регістрами* і зберігаються в спеціальних ящиках. Картки розташовуються у визначеному порядку. Для забезпечення збереженості картки реєструються в реєстрі. Реєстр карток ведеться в розрізі рахунків *синтетичного обліку*.

Каса *(від лат.: capsa – ємкість, ящик; рос.: касса; англ.: cash, cash register)* – 1) готівка підприємства; 2) *рахунок* бухгалтерського обліку, що відображає рух *готівки*; 3) підрозділ банків, підприємств, що проводить операції з готівкою, іншими грошовими активами; 4) приміщення або місце, призначене для приймання, видачі та зберігання готівки, інших цінностей та касових документів, де, як правило, ведеться *Касова книга*.

Каса операційна *(рос.: касса операционная; англ.: till)* – 1) сукупність всіх наявних коштів у банку; 2) підрозділ банку, що забезпечує приймання, видачу та збереження грошових і прирівняних до них коштів. До складу К. о. входять прибуткові та видаткові каси, каси для розміну грошей, вечірні каси, каси перерахунку грошової виручки тощо. Прибуткові каси здійснюють приймання готівки від клієнтів банку, а видаткові – видачу.

Касир *(рос.: кассир; англ.: cashier)* – посадова особа, на яку покладено обов'язки обліку, приймання, зберігання і видачі грошей з каси. З К. укладається договір про повну *матеріальну відповідальність*. В своїй роботі він керується Положенням про ведення *касових операцій*. Приймання і видачу грошей К. проводить тільки на підставі *документів* встановленої форми, підписаних керівником і *головним бухгалтером* підприємства. Облік грошових коштів в касі К. веде в *Касовій книзі*. К. підприємства забороняється вести за *сумісництвом* касу профспілкового комітету, касу взаємодопомоги тощо.

Касова дисципліна *(рос.: кассовая дисциплина; англ.: cash discipline)* – нормативно встановлений порядок ведення підприємствами операцій з *готівкою*.

Касові операції *(рос.: кассовые операции; англ.: cash transactions)* – операції підприємств між собою, з підприємцями і *фізичними особами*, що пов'язані з прийманням і видачею *готівки* при проведенні розрахунків через *касу* підприємства з відображенням цих операцій у *Касовій книзі*, *книзі обліку розрахункових операцій*.

Касові ордери *(рос.: кассовые ордера; англ.: petty cash voucher)* – *документи*, що засвідчують законність надходження грошей до *каси* підприємства та їх витрачання за цільовим призначенням. К. о. виписуються в *бухгалтерії* підприємства. В ордерах вказується підстава для їх складання і перераховуються додані до них документи. В ордерах не допускається виправлень і підчисток. Надходження грошей в касу оформлюється прибутковим К. о., в якому вказується сума, від кого (за що) надійшли кошти, та інші необхідні дані. Витрачання грошей з каси підприємства оформлюється видатковим К. о. При прийманні або видачі грошей К. о. підписується *касиром*, а документи, додані до нього, погашаються штампом "Оплачено" або "Одержано". Прибуткові і окремо видаткові К. о. нумеруються в хронологічній послідовності з початку і до кінця року. На підставі цих ордерів і доданих до них документів касир проводить записи в *Касовій книзі*.

Категорія бухгалтерського обліку *(рос.: категория бухгалтерского учета; англ.: accounting category)* – загальне знання, сформульоване у формі категорій, яке використовувалося у всі часи при описі фактів господарського життя, що з часом стало не лише можливим, але і необхідним виявити та описати. Завданнями К. б. о. є надання кількісної характеристики економічним явищам.

Кваліфікація ревізора *(рос.: квалификация ревизора; англ.: government auditor's qualification)* – ступінь вміння і придатності ревізора до виконання контрольно-ревізійної роботи. Її визначають набутими знаннями, вмінням, досвідченістю і професійними навичками.

Квантифікація *(рос.: квантификация; англ.: quantification)* – кількісне вимірювання фактів господарського життя із застосуванням різних вимірників.

Кірейцев Григорій Герасимович (22.02.1932 р.) – український вчений, д.е.н., професор, в 1970 р. захистив канд. дис. "Пути совершенствования учета и анализ капитальных вложений в колхозах", в 1993 р. – докт. "Функції обліку в управлінні сільськогосподарським виробництвом (проблеми теорії, методології і практики)". Опублікував більше 150 навчальних, навчально-методичних та наукових робіт загальним обсягом понад 370 д.а. Основні праці присвячені функціям обліку в механізмі управління сільськогосподарським виробництвом, методологічним аспектам розвитку обліку в сільському господарстві, проблемам теорії бухгалтерського обліку, інтеграції освіти, науки і практики обліку.

Класифікаційна ознака *(рос.: классификационный признак; англ.: classification sign)* – властивість або характеристика об'єкта, за якою здійснюється *класифікація*.

Класифікація *(рос.: классификация; англ.: classification)* – поділ множини сукупності будь-яких об'єктів (елементів) на групи (підмножини). Вона повинна відповідати наступним вимогам: а) підмножини, на які ділиться множина, не повинні перетинатися (мати спільні елементи); б) в сумі підмножини повинні складати вихідну множину об'єктів; в) кожен елемент повинен входити тільки до одного класу; г) поділ множин на групи повинен здійснюватись за однією ознакою.

Класифікація витрат *(рос.: классификация расходов; англ.: costs classification)* – групування за окремими ознаками витрат підприємства на виробництво і реалізацію продукції. За різними ознаками витрати поділяються: по відношенню до виробничого процесу – основні та накладні витрати; по відношенню до обсягів виробництва – постійні та змінні витрати; за єдністю складу – одноелементні та комплексні витрати; за видами витрат – витрати за економічними елементами та витрати за статтями калькуляції тощо. В управлінському обліку витрати класифікують ще за такими напрямками: з метою оцінки запасів на визначення фінансових результатів, з метою прийняття рішень, з метою контролю тощо.

Класифікація документів *(рос.: классификация документов; англ.: classification of accounting documents)* – групування за окремими ознаками бухгалтерських *документів* з метою їх вивчення і правильного використання. Такими ознаками є: призначення, порядок складання,

спосіб відображення господарських операцій, місце складання, якісні ознаки. За призначенням документи бувають розпорядчі, виправдовуючі, комбіновані та документи обліково-го оформлення. За порядком складання документи поділяються на первинні і *зведені*. Залежно від порядку відображення господарських операцій вони можуть бути разовими і накопичувальними. За місцем складання розрізняють *внутрішні* і *зовнішні*. За якісними ознаками документи можуть бути *доброякісні* і *недоброякісні*.

Класифікація запасів *(рос.: классификация запасов; англ.: classification of inventories)* – поділ запасів на різні види залежно від форми існування та призначення. Виділяють два основних види запасів: виробничі запаси сировини, матеріалів, палива, які створюються в сфері *виробництва* у зв'язку з перервністю їх надходження, і товарні запаси готових виробів і товарів, які знаходяться в сфері обігу.

Класифікація основних засобів *(рос.: классификация основных средств; англ.: classification of assets)* – групування *основних засобів* за окремими ознаками, що використовується в плануванні, обліку і звітності. Залежно від функціонального призначення основні засоби поділяються на виробничі і невиробничі. До виробничих відносяться такі основні засоби, які прямо або непрямо беруть участь в процесі виробництва, до невиробничих відносяться будівлі і споруди, устаткування, машини та інші предмети житлово-комунального і культурно-побутового призначення. Основні засоби групуються за галузями народного господарства: в промисловості, будівництві, сільському господарстві, транспорті, зв'язку тощо. На промислових підприємствах вони поділяються на промислово-виробничі і непромислові. За призначенням і речовинно-натуральними ознаками основні засоби групуються за наступними видами: будівлі, споруди, передавальні пристрої, машини і устаткування, інструмент, виробничий і господарський інвентар, транспортні засоби, продуктивна і робоча худоба, багаторічні насадження, меліорація землі і водоймищ (без споруд). За приналежністю вони поділяються на власні та орендовані.

Класифікація рахунків *(рос.: классификация счетов; англ.: classification of accounts)* – групування *рахунків бухгалтерського обліку* за певними ознаками і встановлення спільних властивостей різних груп рахунків з метою їх вивчення і правильного застосування. Численність і різноманітність об'єктів бухгалтерського обліку викликає необхідність застосування значної кількості різноманітних рахунків. Для правильного їх використання необхідно знати призначення кожного рахунку, його структуру та економічний зміст, тобто знати, які об'єкти обліковуються на даному рахунку і які при цьому одержують показники, характер оборотів і сальдо, роль рахунку в контролі за господарсько-фінансовою діяльністю, у визначенні *собівартості* продукції, у виявленні *фінансових результатів*.

Кліринг *(рос.: клиринг, англ.: clearing)* – система *безготівкових розрахунків* за товари, цінні папери та послуги, що базується на зарахуванні взаємних вимог і зобов'язань.

Книга Головна *(рос.: книга Главная; англ.: General Ledger)* – 1) *обліковий регістр*, призначений для *синтетичного обліку*. Застосовується при *журнально-ордерній* і *меморіально-ордерній формах* обліку. К. Г. призначена для ведення обліку протягом року. В ній відкриваються всі рахунки синтетичного обліку, що застосовуються на підприємстві. При журнально-ордерній формі обліку записи в К. Г. проводяться на підставі даних *журналів-ордерів*. При меморіально-ордерній формі обліку записи в К. Г. проводяться на підставі *меморіальних ордерів* і доданих до них виправдовуючих документів. Дані К. Г. звіряються з даними регістрів аналітичного обліку; 2) книга, яка використовується для узагальнення даних із журналів-ордерів, взаємної перевірки правильності здійснених записів по окремих рахунках і для складання звітного балансу. В К. Г. показують *сальдо* на початок періоду, поточні обороти та кінцеве сальдо по кожному синтетичному рахунку. Запис з поточних оборотів в К. Г. є одночасно реєстрацією облікових даних, відображених в журналах-ордерах. Обороти по кредиту кожного синтетичного рахунку відображаються одним записом, а по дебету – в кореспонденції з рахунками, що кредитуються. К. Г. відкривається на рік. На кожен рахунок відводиться один або два аркуші (другий аркуш використовується як вкладний до основного).

Книга касова *(рос.: книга кассовая; англ.: cash book)* – 1) документ бухгалтерського обліку встановленої форми, що застосовується для здійснення обліку готівки в касі підприємства; 2) *обліковий регістр*, призначений для обліку *касових операцій касиром* підприємства. К. к. повинна бути пронумерована, прошнурована і скріплена сургучною печаткою. Записи в ній проводяться відповідно до Положення про ведення касових операцій по кожному *прибутковому* і *видатковому ордеру*. В кінці дня *касир* підсумовує надходження і витрачання грошей за день і виводить їх залишок на наступний день. Записи в книзі ведуться в двох примірниках. Другий (відривний) примірник – *(звіт касира)* щоденно або в інші встановлені строки разом з виправдовуючими документами передається до бухгалтерії. Бухгалтер перевіряє правильність записів в книзі і розписується в одержанні документів. Головний бухгалтер зобов'язаний систематично контролювати правильність ведення К. к.

Книга облікових форм *(рос.: книга учетных форм, англ.: book of accounting forms)* – книга встановленої форми, яка пронумерована, прошнурована, скріплена печаткою органу Державної податкової служби і завірена підписом керівника органу ДПС (або його заступника), де здійснюються записи про реєстрацію та облік книг обліку розрахункових операцій, розрахункових книжок, інших документів, пов'язаних з їх використанням, або накопичена за допомогою програмного забезпечення інформація про держреєстрацію та облік книг

обліку розрахункових операцій, розрахункових книжок, інших документів, пов'язаних з їх використанням, яка щоденно переноситься на паперові носії в формі, передбаченій для зазначеної вище книги, скріплюється печаткою органу ДПС та завіряється підписом уповноваженої посадової особи.

Книга обліку розрахункових операцій *(рос.: книга учета рассчетных операций; англ.: payment book)* – прошнурована і належним чином зареєстрована в органах ДПС України книга, що містить щоденні звіти, які складаються на підставі відповідних розрахункових документів щодо руху готівкових коштів, товарів (послуг).

Книга реєстраторів розрахункових операцій *(рос. книга регистраторов рассчетных операций; англ.: payment transactions register book)* – книга встановленої форми, яка пронумерована, прошнурована, скріплена печаткою органу державної податкової служби і завірена підписом керівника органу ДПС (або його заступника), де здійснюються записи про реєстрацію та облік *реєстраторів розрахункових операцій*, довідок про опломбування, або накопичена за допомогою програмного забезпечення інформація про реєстрацію та облік реєстраторів розрахункових операцій, довідок про опломбування, яка щоденно переноситься на паперові носії в формі, передбаченій для зазначеної вище книги, скріплюється печаткою органу ДПС та засвідчується підписом уповноваженої посадової особи.

Книга сальдова (книга залишків матеріалів) *(рос.: книга сальдовая (книга остатков материалов); англ.: balance book)* – *обліковий регістр*, що застосовується при *сальдовому методі* обліку товарно-матеріальних активів. К. с. відкривається на рік за кожним місцем зберігання активів (кожною *матеріально відповідальною особою*). В них вказуються номенклатурні номери, найменування, одиниці виміру, облікові ціни і залишки матеріалів на кожне перше число. При цьому перелік матеріалів дається в розрізі їх груп або рахунків *синтетичного обліку*. Залишки матеріалів на 31-е грудня записуються в бухгалтерії. У подальшому в К. с. кількісні залишки матеріалів записуються завідувачем складом (комірником) на підставі перевірених даних складського обліку. Вартість залишків запасів за обліковими цінами визначається в бухгалтерії і записується в К. с. Підсумкові ціни по К. с. повинні відповідати даним бухгалтерії. К. с. забезпечує взаємозв'язок між обліком матеріалів на складі і в бухгалтерії. Замість книги можуть використовуватися сальдові відомості.

Книги бухгалтерські *(рос.: книги бухгалтерские; англ.: accounting books)* – вид *облікових регістрів синтетичного* і *аналітичного обліку*. Аркуші К. б. нумеруються, що має контрольне значення. Вони розраховані на ручну працю. Книгами, призначеними для синтетичного обліку, є *Головна книга* і книга "*Журнал-Головна*", книги аналітичного обліку: книги обліку основних засобів, книга обліку продуктів і матеріалів, книга обліку *витрат* виробництва, книга обліку реалізації продукції, багатографна книга, контокорентна книга тощо.

Книжки чекові *(рос.: книжки чековые; англ.: check books)* – комплект бланків *чеків*, зброшурованих в книжки.

Книжки чекові лімітовані *(рос.: книжки чековые лимитированные; англ.: limited check books)* – комплект (по 10, 25 і 50 аркушів) бланків *розрахункових чеків*, який видається банком платнику для розрахунків за одержані товари і надані послуги.

Кодекс професійної етики аудиторів України *(рос.: Кодекс профессиональной этики аудиторов Украины; англ.: Ukrainian auditors professional ethics code)* – система правил, що регламентують професійні дії *аудиторів*, правила надання аудиторських послуг, запроваджують фундаментальні принципи етики, яких зобов'язаний дотримуватись аудитор.

Кодування товару штрихове *(рос.: кодирование товара штриховое; англ.: bar-coding)* – кодування споживчих властивостей товару, належності до певної товарної групи або якості за допомогою штрихових міток.

Коефіцієнти майнового стану *(рос.: коэффициенты имущественного положения; англ.: asset valuation ratios)* – група коефіцієнтів, що характеризують майновий стан підприємства, його виробничий потенціал.

Коефіцієнти оборотності активів/капіталу *(рос.: коэффициенты оборотности активов/капитала; англ.: assets/capital turnover ratios)* – група коефіцієнтів ділової активності підприємства, що характеризують, наскільки швидко *актив/капітал* обертаються в процесі його *господарської діяльності*.

Коефіцієнти платоспроможності *(рос.: коэффициенты платежеспособности; англ.: solvency assessment ratios)* – група коефіцієнтів, що характеризують здатність підприємства своєчасно розрахуватися за своїми платіжними *зобов'язаннями* залежно від стану *ліквідності* його активів.

Коефіцієнти рентабельності *(рос.: коэффициенты рентабельности; англ.: net-profit ratios)* – група коефіцієнтів, що характеризують здатність підприємства генерувати необхідний *прибуток* в процесі своєї *господарської діяльності* і визначають ефективність використання *активів та капіталу.*

Коефіцієнти фінансові *(рос.: коэффициенты финансовые; англ.: financial ratios)* – система фінансових показників, що характеризують співвідношення основних результатів *фінансової діяльності підприємства,* окремих структурних елементів активів і капіталу.

Коефіцієнти фінансової стійкості *(рос.: коэффициенты финансовой устойчивости; англ.: financial standing ratios)* – група коефіцієнтів, що характеризують структуру *капіталу* підприємства з точки зору фінансової стабільності його розвитку в майбутньому.

Комерційний акт *(рос.: коммерческий акт; англ.: commercial report)* – *документ*, що визначає *недостачу*, псування, розкрадання ван-

тажу при залізничних перевезеннях. Служить підставою для пред'явлення вимог стороні, що допустила псування вантажу.

Комісія *(від лат.: commissio – доручення; рос.: комиссия; англ.: commission)* – 1) *договір*, за яким одна сторона *(комісіонер)* зобов'язується за дорученням іншої сторони *(комітента)* за винагороду укласти з третьою особою угоду від свого імені, але в інтересах і за рахунок комітента. Договір К. укладається письмово. Комісійні послуги комісіонера повинні бути оплачені комітентом; 2) у банківській практиці операції, які виконує банк за дорученням клієнта, і плата клієнта комерційному банку за виконання платіжних, переказних, інкасових, торговельних операцій тощо; 3) спеціально створена група, орган, покликані розглядати та вирішувати відносно вузькі, окремі, тимчасові проблеми, розробляти рекомендації, проводити розслідування.

Комісіонер *(рос.: комиссионер; англ.: consignee)* – 1) особа, що продає і купує товари від свого імені, але за рахунок і за дорученням поручителя (*комітента*) за обумовлену винагороду (*комісію*). К. діє в межах наданих йому повноважень, в іншому випадку поручитель може розірвати договір комісії і стягнути з комісіонера завдані йому збитки; 2) особа, яка зобов'язується надати комісійну послугу, агент-посередник.

Комітент *(рос.: комитент; англ.: consignor)* – особа, яка доручає здійснити комісійну, посередницьку послугу, укласти угоду за свій рахунок.

Комп'ютерні облікові програми *(рос.: компьютерные учетные программы; англ.: accounting software)* – будь-яке програмне забезпечення, що використовує бухгалтер в своїй роботі. Поділяється на наступні класи: *Міні-бухгалтерія, Універсальні бухгалтерські системи, Автоматизовані робочі місця (АРМ) локальні, Комплекси пов'язаних АРМ,* Управлінські системи, *Фінансово-аналітичні системи, Правові бази даних.*

Компанія офшорна *(рос.: компания оффшорная; англ.: off-shore company)* – іноземна компанія, яка зареєстрована в офшорних центрах країн, що надають їй особливі пільги. К. о. має право на діяльність тільки за кордоном.

Компанія холдингова *(рос.: компания холдинговая; англ.: holding company)* – корпорація чи *акціонерна компанія*, що володіє контрольним пакетом *акцій* інших фірм з метою контролю за їх діяльністю та управлінням ними.

Компенсація *(від лат.: compensatio – винагорода; рос.: компенсация; англ.: compensation)* – відшкодування втрат, понесених збитків, витрат. Розрізняють К.: за невикористану чергову відпустку, знос інструменту, що належить працівнику, за втрату частини грошових доходів у зв'язку з порушенням термінів виплати, витрат на проїзд в інший регіон, нанесеної моральної шкоди тощо.

Комплекси пов'язаних АРМ *(рос.: комплексы связанных АРМ; англ.: software accounting)* – комп'ютерні програми бухгалтерсь-

кого обліку, орієнтовані на використання в бухгалтеріях з кількістю працівників більше 8-10 чол. при чіткому розподілі функцій між ними. Комплекс складається з набору АРМ, кожне з яких реалізує функції окремих ділянок обліку. Містить засоби об'єднання даних з різних АРМ, які необхідні для отримання синтетичних вихідних звітних форм. Зазвичай, поєднання даних здійснюється за допомогою спеціалізованого центрального модуля – Головної книги.

Комунікація *(рос.: коммуникация; англ.: communication)* – можливість передачі інформації, яка повинна бути зрозумілою та використовуватись для прийняття рішень.

Коносамент *(від фр.: connaissement; рос.: коносамент; англ.: bill of lading) – документ*, що містить умови *договору* морського перевезення вантажу.

Консигнація *(від лат. consignatio – письмовий доказ; рос.: консигнация; англ.: consignment)* – комісійний продаж товарів у формі їх передачі власником товару (*консигнантом*) комісіонеру (*консигнатору*) для продажу зі складу *комісіонера*, який є посередником. Право власності на товар до моменту продажу залишається за консигнантом. Зберігання товару на складі та передпродажна підготовка здійснюється за рахунок власника, однак витрати на продаж товарів, а саме маркетинг, здійснюється консигнатором за його рахунок.

Консигнант *(рос.: консигнант; англ.: consignor)* – власник товару, який продається (як правило, за кордон) через *комісіонера (консигнатора).*

Консигнатор *(рос.: консигнатор; англ.: consignee)* – агент, комісіонер, який продає товар *консигнанта* за кордоном зі свого складу та від свого імені за винагороду, отриману від власника товару.

Консигнаційна поставка товарів *(рос.: консигнационная поставка товаров; англ.; consignment delivery)* – вид поставок товарів, при яких право власності на них залишається за *постачальником* аж до моменту фактичного продажу та не передається одержувачу товару.

Контабілізація *(рос.: контабилизация; англ.: contabilization)* – ідея, яку висунув Ж. Сіго (XX ст.) щодо послідовного (поетапного) включення різних об'єктів обліку до предмету бухгалтерії.

Контирування *(рос.: контирование; англ.: commission)* – зазначення в документі кореспондуючих рахунків, на яких має бути відображена господарська операція, оформлена документом або групою однорідних документів.

Контологія *(від франц. – логіка рахунків; рос.: контология; англ.: contology)* – назва, якою Фор (XX ст.) пропонував замінити бухгалтерську науку.

Контрагент *(від лат.: contahents – той, що домовляється; рос.: контрагент; англ.: contractor)* – 1) торговий партнер, що протиставляється іншому учаснику угоди; 2) особи, установи, організації, які пов'язані обов'язками за спільним договором та співпрацюють в проце-

сі виконання договору. Франческо Вілле (Італія, XIX ст.) до контрагентів (кореспондентів) відносив осіб, що працювали або функціонували на стороні.

Контракт *(рос.: контракт; англ.: contract)* – *угода* між двома або декількома сторонами з чітко визначеними економічними наслідками, яких сторони майже не можуть уникнути. Це відбувається, як правило, тому, що закон вимагає виконання такої угоди.

Контракт гарантійний *(рос.: контракт гарантийный; англ.: warranty contract)* – *контракт*, що передбачає відповідальність *підрядника* за експлуатаційні якості продукції, що постачається, забезпечення її *ремонту* або заміни в межах обумовленого строку або робочого ресурсу.

Контракт несприятливий *(рос.: контракт неблагоприятный; англ.: unfavorable contract)* – *контракт*, у виконанні якого підприємство не зацікавлене внаслідок його збитковості або інших причин і має намір передати його іншим підприємствам.

Контракт обтяжливий *(рос: контракт обременительный; англ.: oppressive contract)* – *контракт*, витрати (яких не можна уникнути) на виконання якого перевищують очікувані *економічні вигоди* від цього контракту.

Контракт ф'ючерсний *(рос.: контракт фьючерсный; англ.: futures contract)* – стандартний документ, що засвідчує зобов'язання придбати (продати) *цінні папери*, *товари*, *кошти* в установлений строк і на визначених умовах в майбутньому, з фіксацією цін на момент виконання зобов'язань сторонами контракту.

Контракт форвардний *(рос.: контракт форвардный; англ.: forward contract)* – стандартний документ, що засвідчує зобов'язання особи придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у встановлений строк і на визначених умовах в майбутньому, з фіксацією цін такого продажу під час укладання такого контракту.

Контрбаланс *(рос.: контрбаланс; англ.: contra balance)* – баланс результативних рахунків.

Контроль *(рос.: контроль; англ.: control)* – 1) систематичне спостереження і перевірка процесу функціонування відповідного об'єкту з метою встановлення його відхилень від заданих параметрів; 2) вирішальний вплив на фінансову, господарську і комерційну політику підприємства з метою отримання вигод від її діяльності.

Контроль бухгалтерський *(рос.: контроль бухгалтерский; англ.: accounting control)* – сукупність процедур, що дають змогу забезпечити збереження *активів* підприємства та достовірність звітності, що здійснюється службою бухгалтерського обліку на підставі даних, отриманих від функціональних підрозділів.

Контроль внутрішньогосподарський *(рос.: контроль внутрихозяйственный; англ.: internal auditing control)* – контрольні функції, які здійснюються керівниками (власниками) підприємств у відповідності до чинного законодавства. За-

вданням такого контролю є *перевірка господарських операцій* підприємства з метою недопущення *недостач*, перевитрат і втрат матеріальних і фінансових ресурсів.

•

Контроль господарський *(рос.: контроль хозяйственный; англ.: business control)* – 1) процес спостереження і *перевірки* виробничої та *фінансової діяльності* підприємств, який здійснюється відповідними суб'єктами управління, наділеними певними функціями контролю, з метою виявлення відхилень від встановлених параметрів цієї діяльності, усунення та попередження негативних явищ і тенденцій; 2) система заходів, що забезпечують перевірку по господарських питаннях, а також перевірку фінансово-господарської діяльності підприємств.

Контроль наступний *(рос.: контроль последующий; англ.: retrospective control)* – контроль, який проводиться після здійснення *господарських операцій*. Такий контроль здійснюється бухгалтерією на підставі *документів*. При цьому проводяться *арифметична перевірка* документів за формою (правильність підрахунків в документах), *формальна перевірка* (наявність в документах всіх необхідних реквізитів тощо) і *нормативно-правова перевірка* (відповідність нормативним актам, інструкціям, стандартам, обліковій політиці тощо). Основним видом такого контролю є *ревізія* господарсько-фінансової діяльності.

Контроль попередній *(рос.: контроль предварительный; англ.: predictive control) – контроль*, що проводиться до здійснення *господарських операцій* з метою попередження протизаконного, недоцільного і неекономного використання коштів, а також інших дій, що порушують чинне законодавство і наносять шкоду підприємству. К. п. здійснюється *бухгалтерією*, фінансовим відділом, відділом технічного контролю тощо.

Контроль поточний *(рос.: контроль текущий; англ.: current control) – контроль*, що проводиться в процесі здійснення *господарських операцій* для виявлення недоліків прийнятих рішень з метою застосування оперативних заходів щодо усунення негативних факторів.

Контроль спільний *(рос.: контроль совместный; англ.: united control)* – розподіл контролю за господарською діяльністю відповідно до угоди проведення спільної діяльності.

Контроль фактичний *(рос.: контроль фактический; англ.: factual control) – перевірка* наявності *грошових коштів*, *запасів*, *необоротних активів*, розрахунків тощо в натурі.

Контролюючий орган *(рос.: контролирующий орган; англ.: controlling unit)* – державний орган, який в межах своєї компетенції, визначеної законодавством, здійснює контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування податків, зборів, інших обов'язкових платежів та погашенням податкових зобов'язань чи податкового боргу.

Концепція *(рос.: концепция; англ.: conception)* – 1) система поглядів, те чи інше розуміння явищ, процесів; 2) єдиний визначаючий задум.

Концепція бухгалтерського обліку *(рос.: концепция бухгалтерского учета; англ.: accounting conception)* – основні теоретичні принципи ведення бухгалтерського обліку та звітності. К. б. о. покликана: бути основою розробки нових та перегляду діючих нормативних актів з бухгалтерського обліку; бути підгрунтям прийняття рішень з питань, які ще неврегульовані нормативними актами; допомагати користувачам бухгалтерської інформації в розумінні даних, які містяться в бухгалтерській звітності; забезпечувати спеціалістів, зайнятих регулюванням бухгалтерського обліку, інформацією про підходи, що використовуються при проведенні цієї роботи. В бухгалтерському обліку виділяють чотири найбільші важливі концепції: 1) концепція діючого підприємства, яка походить з припущення, що підприємство є діючим до тих пір, поки не з'явиться підтвердження оберненого, тому активи підприємства не оцінюються індивідуально і щодня; 2) концепція нарощування, яка передбачає облік доходів і витрат в момент їх виникнення, а не після того, як вони отримані і оплачені; 3) концепція незмінності, яка вимагає, щоб звітність за наступні періоди часу складалася за умови незмінності методів, прийнятих в обліку; 4) концепція обачності, яка вимагає, щоб облік вівся на консервативній основі, коли записи надходжень прибутку або доходу не повинні робитися до того, як гроші реально надходять, а записи збитків проводяться в той момент, коли ці збитки тільки прогнозуються. Виділяють також концепції амортизації відстроченого оподаткування, які не мають прямого відношення до обліку.

Коректура *(рос.: корректура; англ.: accounting errors correction method)* – спосіб виправлення помилок в облікових записах: закреслення неправильних записів та написання нових правильних, підтверджених підписом особи, яка їх здійснила із зазначенням дати. Сутність способу полягає в тому, що помилковий запис закреслюється так, щоб його можна було читати, а поряд з ним наводиться правильний запис. Виправлення помилки засвідчується підписом особи, відповідальної за ведення даного облікового регістру. При цьому вказується: "виправленому вірити". Коректурний спосіб не застосовується для виправлення помилок, які мали місце в декількох місцях (облікових регістрах). У таких випадках застосовуються інші способи. В касових і банківських документах жодних виправлень не допускається.

Кореспонденція рахунків *(рос.: корреспонденция счетов; англ.: transaction-affected accounts)* – зв'язок між *рахунками бухгалтерського обліку*, обумовлений економічною сутністю *господарських операцій*.

Користувачі фінансової звітності *(рос.: пользователи финансовой отчетности; англ.: users of financial statements)* – *фізичні* та *юридичні особи*, яким потрібна інформація про діяльність підприємства для прийняття рішень.

Кошти *(рос.: средства; англ.: monetary means)* – розрізняють наступні види К.: 1) **грошові** – 1) кошти у вигляді грошей, які зна-

ходяться в *касі підприємства*, на рахунках в банку, в *акредитивах*, у *підзвітних осіб*. Вільні К. г. *підприємства* повинні зберігатись на рахунках в банку. В *касі підприємства* може знаходитися сума К. г., що не перевищує встановленого ліміту. Перевищення *ліміту каси* допускається тільки в окремих випадках, напр., у дні виплати *заробітної плати* працівникам і службовцям. Основним джерелом надходження К. г. на *підприємствах* є *виручка від реалізації продукції*, робіт і послуг. Виплати готівкою можуть проводитися тільки у встановлених законом випадках (виплата *заробітної плати*, видача грошей в під звіт, купівля *малоцінних та швидкозношуваних предметів* тощо). Як правило, *розрахунки* між *підприємствами*, установами та організаціями проводяться в безготівковому порядку; 2) готівка, кошти на рахунках в банку і *депозити* до запитання; 3) грошові знаки національної валюти України – банкноти і монети, у тому числі й обігові пам'ятні та ювілейні монети, які є дійсними платіжними засобами; 2) **спеціальні** – доходи позабюджетних установ та організацій, які вони одержують від надання платних послуг, виконання робіт, реалізації продукції та іншої діяльності, що здійснюється ними відповідно до затверджених нормативно-правових актів, і використовують за цільовим призначенням відповідно до єдиного кошторису доходів і витрат установ; 3) **страхові** – акумульовані страхові внески для здійснення матеріального забезпечення та надання соціальних *послуг* згідно з законодавством.

Кошти валютні *(рос.: средства валютные; англ.: currency funds)* – валютні цінності: готівкова іноземна валюта; платіжні документи (чеки, векселі, тратти, депозитні сертифікати, акредитиви та інші) в іноземній валюті; цінні папери (акції, облігації, купони до них, бони, векселі та інші) в іноземній валюті; золото та інші дорогоцінні метали у вигляді зливків, пластин та монет, а також сертифікати, облігації, варанти та інші цінні папери, номінал яких виражено у золоті, дорогоцінні камені.

Кошторис *(рос.: смета; англ.: job cost sheet)* – 1) документований план надходження і витрачання грошових засобів для фінансування витрат підприємства, установ та організацій (прибутково-видатковий К., К. витрат на виробництво тощо); 2) фінансово-плановий акт, що визначає обсяг, цільове направлення та щоквартальний розподіл асигнувань, передбачених на утримання бюджетних установ та організацій.

Крамаровський Леонід Мойсійович (05.12.1921) – український вчений, д.е.н., професор, в 1961 р. захистив канд. дис. "Вопросы экономики и учета в межколхозных строительных организациях", в 1993 р. – докт. "Развитие контроля и бухгалтерского учета в промышленности и строительстве". Опублікував понад 100 наукових і навчально-методичних праць, основні з яких присвячені ревізії і контролю господарської діяльності, бухгалтерському обліку та звітності, контролю і ревізії в будівництві, обліку затрат та кредитування в міжколгоспних будіве-

льних організаціях, підготовці ревізійних кадрів, оцінці якості бухгалтерського обліку на підприємствах. Є одним з провідних вчених України в сфері бухгалтерського обліку, ревізії і контролю.

Кре́дит *(рос.: кре́дит; англ.: credit)* – права частина Т-*рахунку бухгалтерського обліку*. В активних рахунках по К. записується зменшення, а в пасивних – збільшення об'єкту обліку.

Креди́т *(від лат.: creditum – позика, борг; рос.: креди́т; англ.: credit)* – 1) надання в борг грошей або товарів; 2) форма руху позикового капіталу, тобто капіталу, що приносить *відсотки*. Він має дві основні форми: комерційний К. (надання товарів одним підприємцем іншому з відстрочкою платежу) і банківський К. (видача грошової позики банком функціонуючому підприємству). В залежності від строків надання К. поділяться на а) **короткостроковий** – кредит, що видається *банком* на строк, що не перевищує один рік; б) **довгостроковий** – кредит, що видається банком на строк, що перевищує один рік. Як правило, він спрямовується на кредитування капітальних вкладень підприємства.

Кредит акцептний *(рос.: кредит акцептный; англ.: acceptance credit)* – один з видів кредиту, який надається комерційними банками своїм клієнтам. На відміну від облікового кредиту, який надається векселедержателю (одержувачу коштів по векселю), К. а. надається векселедателю (платнику по векселю) і виступає в якості гарантійної послуги. Кредитна угода оформлюється з використанням переказного векселя. В цьому документі виставник вказує платника, який повинен акцептувати вексель, тобто дати згоду провести платіж. Клієнт виставляє на банк переказний вексель. Банк його акцептує з умовою, що до настання строку платежу по векселю клієнт внесе в банк суму, необхідну для погашення векселя. Позичальник (векселедавець) може використати акцептований банком вексель як платіжний засіб для купівлі товарів, оплати своїх зобов'язань перед іншими кредиторами, обліку в іншому банку.

Кредит вексельний *(рос.: кредит вексельный; англ.: paper credit)* – купівля банками векселів до закінчення їхнього строку; процент, що його одержують банки під час цієї операції. В практиці валютного і товарного ринку К. в.: в строкових валютних угодах – знижка з курсу валюти по операціях з готівкою; знижка зі встановленої раніше ціни товару, яка надається одному або групі покупців. В практиці фондової біржі: різниця між номіналом цінного паперу і його біржовим курсом у випадку, коли останній нижчий.

Кредит гарантований *(рос.: кредит гарантированный; англ.: guaranteed credit)* – надається одними підприємцями іншим під гарантію *банків*, фірм або урядових органів. Як правило, до К. г. звертаються в тому випадку, коли постачальник невпевнений у *платоспроможності* покупця. Одержання гарантії першокласного банку є, як правило, умовою надання *кредиту* в зовнішньоторговельному обігу. К. г. оформлюється *гарантійним листом банку*, *акцептом* або *авалем векселя*.

Кредит експортний *(рос.: кредит экспортный; англ.: export credit)* – *кредит*, що надається іноземним покупцям чи їх банкам з метою фінансування продажу товарів та послуг, тобто засіб стимулювання *експорту*.

Кредит інвестиційний податковий *(рос.: кредит инвестиционный налоговый; англ.: investment tax credit)* – відстрочка виплати *податку на прибуток*, яка надається суб'єкту підприємницької діяльності на визначений строк з метою збільшення його фінансових ресурсів для здійснення інноваційних програм, з подальшою компенсацією відстрочених сум у вигляді додаткових надходжень податку через загальне зростання прибутку, яке буде отримане в результаті реалізації інноваційних програм.

Кредит під цінні папери *(рос.: кредит под ценные бумаги; англ.: loan on securities)* – *грошові кошти*, що залучаються *юридичною особою-боржником* (*дебітором*) від інших юридичних і *фізичних осіб* як компенсація вартості випущених (емітованих) таким дебітором *облігацій* або *депозитних сертифікатів*.

Кредит податковий *(рос.: кредит налоговый; англ.: tax credit)* – сума, на яку *платник податку* має право зменшити *податкове зобов'язання звітного періоду* згідно з чинним законодавством.

Кредит товарний *(рос.: кредит товарный; англ.: tied credit)* – товари, що передаються *резидентом* або *нерезидентом* у власність *фізичним* і *юридичним особам* на умовах погашення, що передбачає відстрочку кінцевого розрахунку на визначений строк і під *відсоток*.

Кредит фінансовий *(рос.: кредит финансовый; англ.: untied credit)* – *грошові кошти*, що надаються банком-резидентом або нерезидентом, кваліфікованим як банківська установа згідно з законодавством країни перебування нерезидента, або *резидентами* та *нерезидентами*, що мають статус небанківських фінансових установ, згідно з законодавством в *позику юридичній* або *фізичній особі* на визначений строк, для цільового використання і під *відсоток*.

Кредитори *(рос.: кредиторы; англ.: creditors)* – *юридичні* та *фізичні особи*, перед якими є визнана заборгованість даного підприємства.

Кужельний Микола Васильович (11.02.1939 р.) – український вчений, д.е.н., професор, в 1971 р. захистив канд. дис. "Вопросы учета и анализа содержания и использования оборудования в машиностроении с применением вычислительной техники", в 1988 р. – докт. "Контрольные функции хозяйственного учета в управлении промышленным производством: вопросы теории и практики (на материалах предприятий и объединений промышленности УССР)". Основні праці присвячені контрольним функціям бухгалтерського обліку, питанням господарського обліку і контролю в управлінні виробництвом, теорії обліку, особливостям проведення внутрішнього аудиту, становленню національної системи обліку, контролю і ревізії.

Кузьмінський Анатолій Миколайович (1935 – 1995) – український вчений, д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, засновник ж-лу "Бухгалтерський облік і аудит". У 1964 р. захистив канд. дис. "Вопросы нормативного учета затрат и анализа себестоимости продукции (на примере машиностроительных предприятий)", у 1982 р. – докт. "Проблемы организации и использования в управлении учетной и аналитической информации на уровне промышленных объединений и министерств". Основні праці присвячені теорії бухгалтерського обліку, організації бухгалтерського обліку, контролю і аналізу господарської діяльності, бухгалтерському обліку у виробництві будівельних матеріалів, обліковій і аналітичній інформації в об'єднанні, проблемам впровадження нормативного методу обліку, формам бухгалтерського обліку в умовах автоматизації; ряд праць присвячені удосконаленню підготовки облікових кадрів, формуванню та вивченню комплексу облікових дисциплін у вузах.

Курс валютний *(рос.: курс валютный; англ.: currency exchange rate)* – встановлений Національним банком України курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни; розрізняють К. в. **гнучкий** – валютний курс, що формується на валютному ринку під впливом попиту і пропозиції.

Л

Леммалогія *(рос.: леммалогия; англ.: lemmalogy)* – вчення про залишки, яке виділялось у поглядах італійських вчених на початку XX ст.

Линник Володимир Григорович (19.07.1941 р.) – український вчений, д.е.н., професор, в 1971 р. захистив канд. дис. "Вопросы совершенствования учета затрат и калькулирования себестоимости продукции промышленного птицеводства (на примере предприятий Главптицепрома УССР)", в 1991 р. – докт. "Учет и контроль производственной деятельности при разных формах хозяйствования (на материалах сельскохозяйственных формирований Украинской ССР)". Видав близько 100 публікацій, 40 з них – наукові, в т.ч. 4 монографії та майже 60 навчально-методичного характеру, серед яких 2 підручники та багато навчальних посібників. Основні праці присвячені організації обліку і контролю виробничої діяльності при різних формах господарювання, організації обліку в обслуговуючих ланках АПК, особливостям побудови обліку і контролю при оренді в сільськогосподарському виробництві, на тваринницьких фермах; ряд праць присвячено методиці викладання облікових дисциплін, питанням теорії бухгалтерського обліку.

Листок обліку простоїв *(рос.: лист учета простоев; англ.: down time register)* – *документ* про вимушені перерви в роботі не з вини робітника. В Л. о. п. за-

значаються причини і винуватці простоїв, тривалість простоїв, тарифна ставка робітника, розмір оплати і сума.

Литвин Богдан Миронович (04.08.1939 р.) – український вчений, д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, в 1973 р. захистив канд. дис. "Анализ накладных расходов в строительстве и пути их снижения", в 1986 р. – докт. "Экономический анализ эффективности строительного производства и резервы его повышения". Опублікував більше 80 наукових праць загальним обсягом майже 200 д.а., із них один підручник, 7 монографій з проблем економічної ефективності, планування будівництва, калькулювання собівартості продукції, теорії і практики економічного аналізу. Основні праці присвячені плануванню, обліку і аналізу будівельного виробництва, обліку витрат і калькулюванню собівартості та аналізу господарської діяльності в будівництві.

Литвин Юрій Якович (1929-2000) – український вчений, д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, в 1959 р. захистив канд. дис. "Вопросы учета и распределения натуральных и денежных поступлений в колхозах (на примере хозяйств Киевской области)", в 1976 р. – докт. "Проблемы нормативного метода учета затрат на производство в сельскохозяйственных предприятиях". Основні напрями наукової і педагогічної діяльності – організація бухгалтерського обліку на сільськогосподарських підприємствах, наукові розробки з проблем нормативного методу і виявлення зв'язку цього методу обліку витрат із зарубіжними методами, такими як стандарт-кост, директ-костінг, контролінг і центри відповідальності. Досліджував проблеми теорії бухгалтерського обліку. Опублікував понад 100 грунтовних наукових праць загальним обсягом понад 230 д.а., в т.ч. 9 монографій, 15 вузівських підручників та навчальних посібників.

Лишки *(рос. излишки; англ.: surplus)* – факт господарської діяльності, зміст якого полягає в фактичній наявності більшої кількості активу, що перевіряється, в порівнянні з кількістю цього ж активу, що відображена в первинних облікових документах, матеріальних звітах та зведених облікових документах. Термін застосовується, як правило, після проведення *інвентаризації*, *ревізії*, податкової перевірки та прийманні запасів за кількістю та якістю.

Лізинг *(рос.: лизинг; англ.: leasing)* – комплекс економічних відносин, який полягає в наданні *лізингодавцем* у виключне користування на визначений строк *лізингоодержувачу* майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням з лізиногоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізиногоодержувачем періодичних лізингових платежів. Л. може бути за видами: *оперативний та фінансовий*, за формою – *зворотний, пайовий, міжнародний*.

Лізинг зворотний *(рос: лизинг возвратный; англ.: reversing leasing)* – форма лізингу, що передбачає набуття *лізингодавцем* майна у власника і передачу цього майна йому у лізинг.

Лізинг міжнародний *(рос.: лизинг международный; англ.: international leasing)* – форма лізингу, який здійснюється суб'єктами лізингу, що перебувають під юрисдикцією різних держав, або у разі, якщо майно чи платежі перетинають державні кордони.

Лізинг оперативний *(рос.: лизинг оперативный; англ.: operating leasing)* – вид лізингу, згідно з яким *лізингодавець* передає *лізингоодержувачу* об'єкт лізингу за відповідну плату на визначений строк, що не перевищує нормативного строку служби майна, і на відповідних умовах у тимчасове володіння та користування.

Лізинг пайовий *(рос.: лизинг паевой; англ.: share leasing)* – форма лізингу, який здійснюється за участю суб'єктів лізингу на підставі укладання багатостороннього *договору* та залучення одного або декількох кредиторів, які беруть участь у здійсненні лізингу, інвестуючи свої кошти. При цьому сума інвестованих кредиторами коштів не може перевищувати 80 % вартості набутого для лізингу майна.

Лізинг фінансовий *(рос.: лизинг финансовый; англ.: financial leasing)* – вид лізингу, згідно з яким *лізингодавець* придбає майно у власність з наступною передачею його *лізингоодержувачу* у тимчасове володіння та користування на строк, що наближається до тривалості строку його експлуатації.

Лізингова компанія *(рос.: лизинговая компания; англ.: leasing company)* – комерційна організація, яка виконує відповідно до установчих документів та ліцензій функції *лізингодавця.*

Лізинговий платіж *(рос.: лизинговый платеж; англ.: rental payment)* – платіж, який сплачує *лізингоодержувач* в обмін за використання майна *лізингодавця*. Величина Л. п. встановлюється *договором лізингу.* Л. п. включає: 1) суму, яка відшкодовує при кожному платежі частину вартості об'єкта лізингу, що амортизується за строк, за який вноситься Л. п.; 2) суму, що сплачується лізингодавцю як процент за залучений ним кредит для придбання майна за договором лізингу; 3) платіж як винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно; 4) відшкодування страхових платежів за договором страхування об'єкта лізингу, якщо об'єкт застрахований лізингодавцем; 5) інші витрати лізингодавця, передбачені договором лізингу.

Лізингодавець *(рос.: лизингодатель; англ. lessor)* – особа, яка здійснює передачу в *лізинг* спеціально придбаного для цього у власність майна.

Лізингоодержувач *(рос.: лизингополучатель; англ.: leaseholder)* – особа, яка одержує у тимчасове володіння та користування за плату і на відповідних умовах за договором об'єкт лізингу для підприємницької діяльності.

Ліквідатор *(рос.: ликвидатор; англ.: liquidator)* – фізична особа, яка відповідно до рішення арбітражного суду організовує здійснення ліквідаційної процедури боржника, визнаного банкрутом, та забезпечує задоволення визнаних судом вимог кредиторів у встановленому порядку.

Ліквідація *(рос.: ликвидация; англ.: liquidation)* – 1) продаж раніше купленого біржового *контракту*; 2) завершення угоди; 3) припинення діяльності суб'єкта підприємницької діяльності у зв'язку із закінченням строку, на який він був створений, за рішенням загальних зборів, вищого органу (для державних підприємств) або за рішенням суду (див. *ліквідація підприємства*); 4) демонтаж і реалізація основних засобів (див. *ліквідація основних засобів*).

Ліквідація основних засобів *(рос.: ликвидация основных средств; англ.: asset liquidation)* – вилучення *основних засобів* та їх списання з *балансу* підприємства у зв'язку з повним зношенням, а також руйнуванням в результаті аварій та стихійного лиха.

Ліквідація підприємства *(рос.: ликвидация предприятия; англ.: enterprise liquidation)* – закриття підприємства, розпродаж його майна та сплата боргів і зобов'язань. Може здійснюватись у добровільному порядку (напр., за рішенням засновників чи акціонерів) або у примусовому порядку (напр., після виголошення рішення арбітражного суду за позовом кредиторів про визнання підприємства банкрутом). Л. п. у зв'язку з визнанням судом його банкрутом проводиться з метою здійснення заходів щодо задоволення визнаних судом вимог кредиторів шляхом продажу майна цього підприємства.

Ліквідність *(рос.: ликвидность; англ.: liquidity)* – здатність окремих видів майнових цінностей бути швидко конвертованими в грошову форму без втрати своєї поточної вартості в умовах існуючої кон'юнктури ринку.

Ліквідність підприємства *(рос.: ликвидность предприятия; англ.: business liquidity)* – здатність підприємства виконувати свої платіжні *зобов'язання* перед *кредиторами*, залежить від величини заборгованості, а також від обсягу ліквідних засобів.

Ліміт *(рос.: лимит; англ.: limit)* – 1) межа, обмеження; 2) максимально допустиме число ф'ючерсних контрактів, якими може володіти одна особа; 3) максимально допустиме зростання чи падіння цін потягом однієї біржової сесії; 4) гранична сума *кредиту*.

Ліміт відпуску матеріалів у виробництво *(рос.: лимит отпуска материалов в производство; англ.: material issue limit)* – система планового обмеження видачі матеріалів цехам, виробничим ділянкам і на робочі місця на наступний період відповідно до встановлених виробничих завдань. Відпуск матеріалів у виробництво здійснюється на основі встановлених лімітів. Л. в. м. сприяє контролю за витрачанням матеріалів та дотриманням норм їх виробничого споживання, покращує забезпечення виробництва матеріалами та сприяє ритмічній роботі цехів, економії матеріалів. Л. в. м. визначається на підставі форм первинної документації: вимога, лімітна картка, лімітна відомість, планкартка.

Ліміт залишку готівки в касі (ліміт каси) *(рос.: лимит остатка наличности в кассе (лимит кассы); англ.: cash-in-hand limit)* – граничний розмір готівки, що може залишатися в касі підприємства на кінець робочого дня, який встановлюється установою банку. Якщо в касі накопичується сума грошових коштів, яка перевищує встановлений ліміт, то гроші здаються до *банку* в порядку і строки, визначені установою банку для зарахування їх на поточні рахунки. Понад ліміт в касі можуть знаходитися гроші на виплату *заробітної плати* протягом трьох робочих днів з моменту одержання їх в банку.

Лімітно-забірна картка *(рос.: лимитно-заборная карта; англ.: material requisition)* – комбінований накопичувальний документ з обліку відпуску запасів, при оформленні якого вказується, на який строк він виписаний, найменування одержувача, вид і *ліміт відпуску матеріалів у виробни-*

цтві. Протягом вказаного строку і в межах ліміту матеріально відповідальні особи відпускають матеріали і кожного разу проводять записи в Л.-з. к.

Ліцензіар *(рос.: лицензиар; англ.: licensor)* – власник патенту, винаходу, *ноу-хау* тощо, який видає *ліцензіату ліцензію* на їх використання у визначених договором межах.

Ліцензіат *(рос.: лицензиат; англ.: licensee*) – особа, яка купує у *ліцензіара* право на використання на визначених умовах патенту, винаходу, *ноу-хау* та інших об'єктів *ліцензійної угоди*.

Ліцензійна винагорода *(рос.: лицензионное вознаграждение; англ.: license award)* – відшкодування за надання прав на використання *ліцензій*, *ноу-хау* тощо, які є предметом *ліцензійної угоди*.

Ліцензійна угода *(рос.: лицензионное соглашение; англ.: licence agreement)* – договір про передачу права на використання *ліцензій*, *ноу-хау*, товарних знаків тощо.

Ліцензія *(від лат.: licentia – свобода, право; рос.: лицензия; англ.: license)* – 1) дозвіл на здійснення експортно-імпортних операцій, що видається державними органами з метою контролю *експорту*, *імпорту*; 2) дозвіл на використання прав промислової власності (винаходи, промисловий зразок, товарний знак); 3) державне свідоцтво, що засвідчує дозвіл на право здійснення суб'єктом підприємництва окремих видів діяльності, яке видається органами державного управління.

Логісмографія *(рос.: логисмография; англ.: logismography)* – вчення, що розглядає бухгалтерію як частину юриспруденції. Створено Дж. Чербоні (1827-1917). Л. передбачала ієрархічну послідовність, диференціацію рахунків і структури бухгалтерського апарату, причому і диференціація, і структура повинні бути адекватні організаційній побудові самого підприємства. В основі Л. лежали два принципи: 1) *персоніфікація* – за кожним рахунком стоїть певна особа або група осіб; 2) дуалістичність – *сальдо* рахунку власника дорівнює *сальдо* сукупного рахунку агентів і кореспондентів. Зміст Л. полягав в послідовній персоналізації рахунків, метою був контроль діяльності агентів і кореспондентів господарства, предметом – права та обов'язки *фізичних* та *юридичних осіб*, методом – реєстрація.

Логісмологія *(рос.: логисмология; англ.: logismology)* – вчення про бухгалтерські рахунки, яке було висунуто італійським вченим П. де Альвізе в 1934 р.

Логічний обсяг рахунку *(рос.: логический объем счета; англ.: logical account capacity)* – поняття, введене Ж.Б. Дюмарше (1874-1946) для аналізу статики рахунків. Ж.Б. Дюмарше розглядав ознаку, покладену в основу групування вартостей. Напр., звертаючись до активу, можна показати рахунок товару, а можна дати розгляд за видами: м'ясо, цукор та ін.

Ломбард *(рос.: ломбард; англ.: pawn (hock) shop)* – кредитна установа, яка займається видачею позик під заставу рухомого майна.

Лоро *(рос.: лоро; англ.: loro)* – вид *поточного рахунку* іноземного банку кореспондента; відкривається на підставі *договору* між банками про взаємне виконання операцій.

М

Магазин *(рос.: магазин; англ.: shop, store, retailing outlet)* – пункт роздрібного продажу товарів, що займає окремий будинок або приміщення і має торговий зал для покупців.

Майно *(рос.: имущество; англ.: property, assets)* – 1) матеріальні цінності, речі, які знаходяться у володінні *юридичних* та *фізичних осіб*; розрізняють М. рухоме, яке можна переміщати, та нерухоме у вигляді землі та прикріплених на ній об'єктів; 2) майнові права та зобов'язання юридичних та фізичних осіб, напр., спадкове майно, яке знаходиться на *балансі* підприємства, відповідальність за охорону майна.

Маклер *(рос.: маклер; англ.: broker)* – особа, яка професійно займається посередництвом у сфері купівлі та продажу товарів, цінних паперів, страхування. Як правило, діє за дорученням і за рахунок клієнтів бірж, проте в окремих випадках, коли це передбачено статутом біржі, має право укладати торговельні угоди власним коштом і від свого імені.

Малишев Ігор Володимирович *(1908 – 1979)* – український вчений, д.е.н., професор, в 1950 р. захистив канд. дис. "Учет неделимых фондов и основных средств в колхозах", в 1972 р. – докт. "Теория двойственности отражения хозяйственных актов в бухгалтерском учете". Основні праці присвячені бухгалтерському обліку в сільському господарстві та інших галузях економічної діяльності; проблемам теорії бухгалтерського обліку присвячена монографія "Теория двойственности отражения хозяйственных актов в бухгалтерском учете", ряд праць присвячені методиці викладання бухгалтерського обліку, аналізу інших видань з бухгалтерського обліку. Працював в Національному аграрному університеті. Серед його учнів – доктори економічних наук, професори Ф.Ф. Бутинець, М.Я. Дем'яненко, Г.Г. Кірейцев.

Малоцінні та швидкозношувані предмети *(рос.: малоценные и быстроизнашивающиеся предметы; англ.: low-unit cost assets)* – предмети, що служать менше одного року (незалежно від їх вартості). В процесі виробництва М. ш. п. відіграють роль засобів праці. Однак з метою спрощення планування і обліку їх відносять до оборотних активів.

Маніпуляція обліковими записами *(рос.: манипуляция учетными записями; англ.: manipulation of accounting entries)* – навмисне використання неправильних (некоректних) бухгалтерських проводок або сторнуючих записів з метою викривлення даних обліку і звітності.

Маржа *(рос.: маржа; англ.: margin)* – різниця між ціною продажу, що зазначається в біржовому бюлетені, та ціною придбання біржового то-

вару. Від рівня М. залежить прибуток, який одержується фірмами, що здійснюють купівлю-продаж цього товару.

Марка товарна *(рос.: марка товарная; англ.: trademark)* – оригінальний спеціальний відмінний знак торговельних підприємств, який вони вправі розташовувати на товарах власного виробництва або виготовлених за їх замовленням. В основному М. т. представлена графічним зображенням, оригінальною назвою, особливим сполученням знаків, літературних слів.

Матеріали *(рос.: материалы; англ.: materials)* – 1) матеріальна субстанція, яку отримують з природної сировини шляхом обробки, переробки і яка використовується для виробництва, виготовлення речей для перетворення на інші матеріальні субстанції, об'єкти, предмети; 2) продукція переробної промисловості (борошно, тканина, цукор); 3) частина виробничих *запасів*, призначених для обробки або переробки в процесі виробництва; вони видозмінюють свою форму, складаючи основу продуктів виробництва чи покращуючи їх певні якості або властивості. Розрізняють наступні види М.: 1) **основні** – *предмети праці*, що утворюють матеріальну основу продукції, що виготовляється (метал – в машинобудуванні, шкіра – у взуттєвій промисловості тощо); 2) **допоміжні** – предмети праці, що не складають основи виготовленого продукту, а сприяють виробничому процесу (фарбники, мастильні та інші матеріали).

Матеріаломісткість *(рос.: материалоемкость; англ.: material-output ratio)* – витрати матеріалів в розрахунку на натуральну одиницю або на гривню вартості продукції, що випускається.

Матеріальна відповідальність *(рос.: материальная ответственность; англ.: liability for breakage)* – відповідальність працівника, який знаходиться у трудових правовідносинах з підприємством з приводу відшкодування завданої йому шкоди, безпосередньою причиною виникнення якої є його дія (бездія). Існують наступні види М. в.: 1) **обмежена** – передбачає обов'язкове відшкодування заподіяної шкоди в розмірі прямої дійсної шкоди, але не більше середньомісячної *заробітної плати* працівника; 2) **повна** – відшкодування заподіяної з вини працівника шкоди у повному розмірі, тобто вона не обмежена розміром заробітної плати.

Матеріальний носій даних *(рос.: материальный носитель данных; англ.: material object)* – матеріальний предмет або спосіб, за допомогою якого фіксуються інформаційні дані.

Матеріально відповідальна особа *(рос.: материально ответственное лицо; англ.: person liable for breakage, superintendent)* – особа, яка несе матеріальну відповідальність за збереженість окремих *запасів* або грошових коштів. М. в. о. є комірники, касири та інші працівники, які уклали з підприємством до-

говір про матеріальну відповідальність. М .в. о. проводять приймання та відпуск матеріальних цінностей і грошей на підставі встановлених документів (*накладних*, *касових ордерів* тощо) і ведуть їх облік у відповідних облікових регістрах (картках або книгах складського обліку, *Касовій книзі* тощо).

Меморіальний ордер *(рос.: мемориальный ордер; англ.: voucher, cumulative statement)* – накопичувальна відомість, в якій систематизуються перевірені і прийняті до обліку *документи* за датами здійснення операцій (в хронологічному порядку) і яким присвоюються постійні номери. М. о. складається на спеціальних бланках і підписується головним (старшим) бухгалтером або його заступником. До нього додаються виправдовуючі документи. М. о. є *документом* бухгалтерського оформлення, який містить вказівку записати господарську операцію на відповідних рахунках бухгалтерського обліку. Він має наступні реквізити: номер ордера, місяць, рік, зміст запису, суми, найменування дебетового та кредитового рахунків (кореспонденція рахунків).

"***Мертва точка***" *(рос.: "Мертвая точка"; англ.: "dead point")* – прийом, що дозволяє встановити момент (дату), з якого підприємство окуповує свої витрати і починає працювати з прибутком. Методика належить І.Ф. Шеру.

Метод *(рос.: метод; англ.: method)* – шлях до істини, спосіб організації практичного і теоретичного пізнання та перетворення, освоєння дійсності, зумовлений властивостями відповідного об'єкта.

Метод бухгалтерського обліку *(рос.: метод бухгалтерского учета; англ.: accounting method)* – 1) система способів і прийомів, що забезпечують суцільне, безперервне і взаємопов'язане відображення та економічне узагальнення в грошовому вираженні *об'єктів бухгалтерського обліку* з метою охорони права власності і контролю за процесом отримання *прибутку*, його руху та розподілу. До елементів прийомів, що утворюють М. б. о., належать: *документування* і *інвентаризація*, *оцінка і калькулювання*, *рахунки* і *подвійний запис*, *баланс* і *звітність*; 2) спосіб пізнання і відображення *предмету бухгалтерського обліку*. М. б. о. забезпечує одержання достовірних показників про предмет бухгалтерського обліку, які поділяються на дві групи: перша характеризує обсяг, склад і розміщення засобів підприємства, друга – джерела формування засобів та їх цільове призначення. Підсумки вказаних двох груп показників (в грошовому виразі) завжди тотожні.

Метод господарського контролю *(рос.: метод хозяйственного контроля; англ.: control method)* – сукупність способів і прийомів перевірки законності, достовірності та доцільності операцій господарюючого суб'єкту шляхом документального дослідження, визначення реального стану, порівняння і оцінки результатів перевірки.

Метод ефективної ставки відсотку *(рос.: метод эффективной ставки процента; англ.: effective interest rate method)* – метод нарахування амортизації *дисконту* або премії по фінансових інвестиціях, що утримуються підприємством до їх погашення. Згідно з М. е. с. в. сума *амортизації* визначається як різниця між доходом за фіксованою ставкою *відсотку* і добутком ефективної ставки і вартості, що амортизується на початок періоду, за який нараховується відсоток.

Метод нарахування амортизації *(рос.: метод начисления амортизации; англ.: depreciation method)* – система способів списання вартості *необоротних активів* у зв'язку з їх зношуванням. Розрізняють наступні М. н. а.: 1) **виробничий** – місячна сума амортизації визначається як добуток фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) та виробничої ставки амортизації. Виробнича ставка амортизації обчислюється діленням *вартості, яка амортизується*, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство очікує виробити (виконати) із використанням *об'єкта основних засобів;* 2) **зменшення залишкової вартості** – річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації. Річна норма амортизації (у відсотках) обчислюється як різниця між одиницею та результатом кореня ступеню кількості років корисного використання об'єкта з результату від ділення *ліквідаційної вартості* об'єкта на його первісну вартість; 3) **кумулятивний** – річна сума амортизації визначається як добуток вартості, яка амортизується, та кумулятивного коефіцієнта. Кумулятивний коефіцієнт розраховується діленням кількості років, що залишаються до кінця очікуваного строку використання об'єкта основних засобів, на суму числа років його корисного використання; 4) **прискореного зменшення залишкової вартості** – річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації, яка обчислюється виходячи зі строку корисного використання об'єкта, і подвоюється; 5) **прямолінійний** – річна сума амортизації визначається діленням вартості, яка амортизується, на очікуваний період часу використання об'єкта основних засобів.

Метод обліку витрат змішаний *(рос.: метод учета расходов смешанный; англ.: mixed method of cost accounting)* – метод обліку витрат і калькулювання, який використовується, в основному, в серійних автоматизованих і роботизованих виробництвах, де *готова продукція* має багато загальних та індивідуальних характеристик.

Метод обліку собівартості *(рос.: метод учета себестоимости; англ.: cost accounting method)* – вид *калькулювання*, що характеризується сукупністю способів аналітичного об-

ліку витрат на виробництво за калькуляційними об'єктами і прийомів визначення собівартості калькуляційних одиниць.

Метод оцінки вибуття запасів *(рос.: метод оценки выбытия запасов; англ.: cost flow assumption)* – визначений в П(С)БО порядок розрахунку вартості *запасів* при їх списанні. Існують наступні методи оцінки запасів при їх списанні: 1) **ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів** – метод оцінки запасів, який застосовується для запасів, що відпускаються, та послуг, що надаються для спеціальних замовлень і проектів, а також запасів, які не замінюють одне одного; 2) **середньозваженої собівартості** – метод оцінки запасів, згідно з яким оцінка проводиться по кожній одиниці запасів діленням сумарної вартості залишку таких запасів на початок звітного місяця і вартості одержаних у звітному місяці запасів на сумарну кількість запасів на початок звітного місяця і одержаних у звітному місяці запасів.; 3) **ФІФО** – метод оцінки запасів при їх вибутті, який базується на припущенні, що запаси використовуються в тій послідовності, в якій вони надходили на підприємство, тобто запаси, які першими відпускаються у виробництво (продаж та інше вибуття), оцінюються за собівартістю перших за часом надходження запасів; 4) **ЛІФО** – метод оцінки запасів, згідно з яким запаси використовуються у послідовності, що є протилежною їх надходженню на підприємство. Тобто, запаси, які першими відпускаються у виробництво (продаж та інше вибуття), оцінюються за собівартістю останніх за часом надходження запасів; 5) **нормативних затрат** – метод оцінки запасів, який полягає у застосуванні норм витрат на одиницю продукції (робіт, послуг), які встановлені підприємствами з урахуванням нормальних рівнів використання запасів, праці, виробничих потужностей і діючих цін; 6) **цін продажу** – метод оцінки запасів, заснований на застосуванні підприємствами роздрібної торгівлі середнього проценту торговельної націнки товарів. Цей метод можуть застосовувати (якщо інші методи оцінки вибуття запасів не виправдані) підприємства, які мають значну і змінну номенклатуру товарів з приблизно однаковим рівнем торговельної націнки.

Метод участі в капіталі *(рос.: метод участия в капитале; англ.: owners' equity method)* – метод обліку *інвестицій*, згідно з яким балансова вартість відповідно збільшується або зменшується на суму збільшення або зменшення частки інвестора у *власному капіталі* об'єкту інвестування.

Методи бухгалтерської експертизи *(рос.: методы бухгалтерской экспертизы; англ.: accounting expert examination techniques)* – експерти застосовують наступні методи: бухгалтерський аналіз (використання контрольної функції бухгалтерського обліку, що реалізується за допомогою елементів методу бухгалтерського обліку), економіко-

криміналістичний аналіз (використання прийомів і методів економічного аналізу для виявлення за економічними показниками господарського суб'єкта ознак здійснення злочину); експертно-ревізійний аналіз (комплекс використання прийомів документальної і фактичної перевірки для виявлення і дослідження фактів протиправної діяльності).

Методика *(рос.: методика; англ.: techniques, practices)* – конкретизація методу, доведення його до положення, алгоритму, чіткого опису способів проведення.

Методика ревізії *(рос.: методика ревизии; англ.: auditing techniques)* – сукупність способів і прийомів, що дають можливість провести *ревізію* системно та в найбільш доцільній послідовності, тобто система способів, прийомів і правил, яка застосовується для вивчення господарської діяльності підприємств. Вона складається з трьох рівнів: перший – *об'єкти ревізії*, другий – джерела ревізії, третій – способи вивчення.

Методичні аспекти облікової політики *(рос.: методические аспекты учетной политики; англ.: methodical aspects of accounting policy)* – аспекти облікової політики, які передбачають правила визнання та оцінки статей звітності за конкретним напрямом обліку.

Методологія *(рос.: методология; англ.: methodology)* – 1) принципи побудови методів, їх наукове узагальнення, напр., "методологія управління"; 2) вивчення певних способів та прийомів, що застосовуються в тій чи іншій галузі діяльності, загальна теорія методу, теорія в дії, напр., "методологія обліку".

Методологія обліку *(рос.: методология учета; англ.: accounting methodology)* – наука про методи наукового дослідження, тобто знання всієї сукупності прийомів і засобів теоретичного пізнання господарських явищ – об'єктів бухгалтерського обліку з точки зору їх законності, повноти відображення та достовірності.

Митна територія *(рос.: таможенная территория; англ.: customs territory)* – територія, на яку розповсюджується юрисдикція митних органів у сфері регулювання митної справи.

Митний бар'єр *(рос.: таможенный барьер; англ.: customs barriers)* – обмеження *імпорту*, метою якого є перешкодити ввезенню імпортних товарів через завищення ввізного мита.

Митний кордон *(рос.: таможенная граница; англ.: customs border)* – пункт проведення митних процедур щодо пропуску вантажу за межі митного кордону України (включаючи внутрішні митниці).

Митний тариф *(рос.: таможенный тариф; англ.: customs tariff)* – зведення ставок *мита*, що застосовуються до *товарів*, які переміщуються через митний кордон, та систематизація відповідно до Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності.

Мито *(рос.: пошлина; англ.: customs duty)* – грошові збори, що стягуються державними органами при виконанні окремих операцій.

Місце проведення розрахунків *(рос.: место проведения расчетов; англ.: place of settlement)* – місце, де здійснюються розрахунки із покупцем за продані товари (надані послуги) та зберігаються отримані за реалізовані товари (надані послуги) готівкові кошти, а також місце отримання покупцем попередньо оплачених товарів (послуг) із застосуванням платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо.

Мітка вексельна *(рос.: метка вексельная; англ.: bill mark)* – найменування "вексель", включене до самого тексту документу і виражене на тій мові, на якій цей документ складено.

Мних Євген Володимирович (28.04.1948 р.) – український вчений, д.е.н., професор, в 1975 р. захистив канд. дис. "Топливно-энергетические ресурсы западных областей Украинской ССР и пути их рационального использования", в 1991 р. – докт. "Методология и организация комплексного экономического анализа эффективности использования топливно-энергетических ресурсов в промышленности". Автор понад 100 наукових праць, в т.ч. 8 підручників, 3-х монографій та декількох наукових проектів, що застосовуються на практиці. Основні праці присвячені економічному аналізу виробничої діяльності підприємств, аналізу фінансового стану і фінансових результатів діяльності підприємств, побудові оперативного обліку і аналізу витрат цукрового виробництва, реформуванню системи бухгалтерського обліку і аудиту в Україні, проблемам підготовки бухгалтерських кадрів.

Модель *(рос.: модель; англ.: model)* – копія чи аналог процесу, що вивчається, предмету чи явищ, які відображають суттєві властивості об'єкту моделювання, з точки зору цілі досліджень.

Модифікація *(рос.: модификация; англ.: modification)* – вид господарської операції, яка впливає на валюту балансу.

Момент здійснення експортного (імпортного) контракту *(рос.: момент осуществления экспортного (импортного) контракта; англ.: export (import) contract execution)* – момент, на який здійснено всі обов'язки за зазначеним контрактом, включаючи оформлення векселів (тратт) або укладення кредитних угод.

Момент здійснення експорту (імпорту) *(рос.: момент осуществления экспорта-импорта; англ.: export (import) execution)* – момент перетину товаром митного кордону України або переходу права власності на зазначений товар, що експортується чи імпортується, від продавця до покупця.

Н

Надурочна робота *(рос.: сверхурочная работа; англ.: over time work)* – робота понад встановлену законом тривалість робочого дня.

Назва суб'єкта підприємницької діяльності *(рос.: название субъекта предпринимательской деятельности; англ.: business (company) name)* – назва *юридичної особи* або прізвище, ініціали *фізичної особи*, зазначені у свідоцтві про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності. Дозволяється використовувати в назві загальноприйняті скорочення, напр., ТзОВ *(товариство з обмеженою відповідальністю)*, МП *(мале підприємство)*, ЗАТ *(закрите акціонерне товариство)*.

Найманий працівник *(рос.: наемный работник; англ.: employee)* – *фізична особа*, яка працює за трудовим договором (контрактом) на підприємстві, в установі, організації незалежно від форм власності, виду діяльності та господарювання або у фізичної особи.

Наказ про облікову політику *(рос.: приказ об учетной политике; англ.: statement of accounting policy)* – внутрішній документ підприємства, яким оформлюється обрана сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються для складання та подання фінансової звітності.

Накладна *(рос.: накладная; англ.: material requisition, waybill)* – документ з обліку товарно-матеріальних цінностей. Н. застосовується на всіх підприємствах, установах і організаціях і є виправдовуючим документом по надходженню і відпуску матеріальних цінностей. Часто в одному документі об'єднуються Н. і вимога на відпуск матеріалів. Цей документ називається "Накладна-вимога" і є комбінованим документом, тобто одночасно розпорядчим і виправдовуючим. Н. застосовується і як супровідний документ при перевезенні вантажів. В такому випадку її називають "Товарно-транспортна накладна". З метою скорочення кількості оформлених документів при відповідних умовах замість разових Н. застосовуються *лімітно-забірні картки*.

Напівфабрикат *(рос.: полуфабрикат; англ.: half-finished product)* – 1) продукт праці, отриманий на кінцевій стадії виробництва даного цеху, що підлягає подальшій переробці в інших цехах того ж підприємства. Облік Н. ведеться аналогічно обліку матеріалів; 2) сировина й матеріали, які пройшли певні стадії обробки, але ще не є *готовою продукцією*.

Напруженість рахунку *(рос.: напряженность счета; англ.: account pressure)* – вимірювання *логічного обсягу рахунку* числом одиниць вартості. Поняття введене Дюмарше.

Наряд *(рос.: наряд; англ.: order)* – комбінований документ, в якому міститься завдання на виконання певних робіт та підтвердження фактичного обсягу виконаних робіт.

Націнка *(рос.: наценка; англ.:mark-on, mark-up)* – 1) збільшення ціни виробу, продукції, товару, пов'язане або з додатковими витратами на їх виготовлення та продаж, або з їх особливими властивостями; 2) добавка до попередньої ціни товару, що здійснюється в міру виконання наступних робіт, які потребують додаткових витрат.

Національні нормативи аудиту *(рос.: национальные нормативы аудита; англ.: National auditing standards)* – документи нормативного характеру, що містять норми, умови і порядок проведення аудиторської діяльності в Україні. Н. н. а. затверджуються *Аудиторською Палатою України* і призначені для забезпечення правових засад аудиторської діяльності, законодавчого врегулювання відповідальності аудиторів (аудиторських фірм) та замовників, процесу взаємовідносин між сторонами тощо.

Недоїмка *(рос.: недоимка; англ.: arrears)* – сума податку чи іншого обов'язкового платежу, не внесена у встановлений державою термін.

Недостача *(рос.: недостача; англ.: shortage)* – перевищення величини активів, вказаної в бухгалтерських документах, над фактичною їх наявністю. Н. встановлюються, як правило, шляхом здійснення фактичного *контролю* (проведення інвентаризації, приймання товарно-матеріальних цінностей за кількістю та якістю). Вони можуть виникнути внаслідок: *природного убутку*, помилки при прийманні і відпуску цінностей, зловживання *матеріально відповідальних осіб.*

Незвичайні операції *(рос.: необычные операции; англ.: redundant items)* – угоди і господарські операції, платежі, що, на думку аудитора, зайві, недоречні або надмірні за певних обставин.

Ненормований робочий день *(рос.: ненормированный рабочий день; англ.: unscheduled working day)* – особливий режим робочого часу, який встановлюється для окремої категорії працівників у випадку неможливості нормування часу трудового колективу. У випадку необхідності дана категорія працівників виконує роботу понад нормальної тривалості робочого часу.

Неплатоспроможність *(рос.: неплатежеспособность; англ.: insolvency)* – нездатність підприємства погасити в передбачені строки свої фінансові *зобов'язання.*

Нерезиденти *(рос.: нерезиденты; англ.: non-residents)* – 1) *фізичні особи* (громадяни своєї країни та іноземні громадяни, особи без громадянства), що проживають за кордоном або тимчасово знаходяться на території України; 2) *юридичні особи*, створені згідно із законодавством іноземних держав з місцезнаходженням за межами України; 3) юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням за межами України, що створені і діють відповідно до законодавства іноземної держави; 4) іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, міжнародні організації та їх філії, що користу-

ються імунітетом і дипломатичними привілеями, представництва інших організацій і фірм, що не здійснюють підприємницьку діяльність згідно з законами України.

Нетто *(рос.: нетто; англ.: net weight)* – вага товару без упаковки *(тари)*, тобто його чиста вага. Одночасно в практиці доводиться визначати і обліковувати вагу товару разом з упаковкою (див. *брутто*).

Неустойка *(рос.: неустойка; англ.: forfeit)* – грошова сума, обумовлена *договором*, яку одна сторона (*боржник*) зобов'язана сплатити іншій (*кредитору*) у випадку невиконання або неналежного виконання *зобов'язання*.

Німчинов Прокіп Петрович (1906 – 1983) – український вчений, д.е.н., професор, у 1947 р. захистив канд. дис. "Источники капитальных затрат в госторговле, их образование и учёт", в 1966 р. – докт. "Доклад об основных вопросах, которые рассматриваются в опубликованных работах, представленных на соискание ученой степени доктора экономических наук". Автор першого вузівського підручника з обліку, що вийшов українською мовою: "Загальна теорія бухгалтерського обліку" (1977 р.). Опублікував понад 200 наукових праць, в тому числі дев'ять монографій. Основні праці присвячені проблемам теорії бухгалтерського обліку – його методу, предмету і об'єктам, класифікації рахунків; основам організації бухгалтерського обліку в сільськогосподарських підприємствах, обліку витрат і доходів в колгоспах, нормативному обліку. Йому належить заслуга створення в Україні наукової школи бухгалтерів-економістів вищої кваліфікації. Під його керівництвом підготовлено 38 кандидатів наук.

Номенклатура матеріалів *(рос.: номенклатура материалов; англ.: list of materials)* – систематизований перелік матеріалів, що використовуються на підприємстві. При цьому кожному виду матеріалів присвоюється окремий шифр (номенклатурний номер) і вказується одиниця їх виміру.

Номіналізм *(рос.: номинализм; англ.: nominalism)* – оцінка за собівартістю. Ідею вперше чітко визначив Фішер.

Нормальна потужність *(рос.: нормальная мощность; англ.: normal capacity)* – очікуваний середній обсяг діяльності, який може бути досягнутий за умов *звичайної діяльності* протягом декількох років або *операційних циклів* з урахуванням запланованого обслуговування виробництва.

Нормативний облік витрат *(рос.: нормативный учет расходов; англ.: standard costs)* – один з основних методів обчислення *собівартості* продукції. Цей метод застосовується на підприємствах з масовим, багатосерійним і дрібносерійним характером *виробництва* та в інших виробництвах. Обов'язковими умовами правильного застосування Н. о. в. є: складання *нормативної калькуляції* на початок місяця за діючими нормами; виявлення відхилень фактичних витрат від діючих норм в момент їх ви-

никнення; облік змін діючих норм; відображення змін діючих норм в нормативних калькуляціях.

Ностро *(рос.: ностро; англ.: nostro)* – банківські кореспондуючі рахунки, тобто рахунки даної кредитної установи у банків-кореспондентів. На таких рахунках відображаються взаємні платежі.

Ноу-хау *(рос.: ноу-хау; англ.: know-how)* – сукупність технічних, технологічних, управлінських, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації; описи накопиченого виробничого досвіду, які є предметом інновації, але ще не запатентовані. Є одним з видів *нематеріальних активів* підприємства.

О

Об'єднання інтересів *(рос.: объединение интересов; англ.: combination of interests)* – об'єднання компаній, при якому *акціонери* такої компанії об'єднують контроль за всіма своїми *чистими активами* і діяльністю з метою досягнення подальшого спільного розподілу ризиків і вигод від об'єднаного підприємства таким чином, щоб жодна із сторін не могла бути визнана покупцем.

Об'єднання підприємств *(рос.: объединение предприятий; англ.: merger/takeover)* – з'єднання окремих підприємств у результаті приєднання одного підприємства до іншого або внаслідок одержання контролю одним підприємством над *чистими активами* та діяльність іншого підприємства. О. п. може відбуватися у формі: 1) **придбання** – об'єднання підприємств, у результаті якого покупець набуває контроль над *чистими активами* та діяльністю інших підприємств в обмін на передачу активів, прийняття на себе зобов'язань або випуск акцій; 2) **злиття** – О. п. (шляхом створення нової юридичної особи або приєднання підприємств до головного підприємства), у результаті якого власники (акціонери) підприємств, що об'єднуються, здійснюватимуть контроль над усіма *чистими активами* об'єднаних підприємств з метою досягнення подальшого спільного розподілу ризиків та вигод від об'єднання. При цьому жодна зі сторін не може бути визначена як покупець.

Об'єкт витрат *(рос.: объект расходов; англ.: object of costs)* – продукція, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, які потребують визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) *витрат*.

Об'єкт оподаткування *(рос.: объект налогообложения; англ.: object of taxation)* – *доходи (прибуток), додана вартість продукції* (робіт, послуг), в тому числі митна або її натуральні показники, спеціальне використання природних ресурсів, майно *юридичних* і *фізичних* осіб та інші об'єкти, визначені законами України про оподаткування.

Об'єкт основних засобів *(рос.: объект основных средств; англ.: asset)* – 1) закінчений пристрій з усіма пристосуваннями і приладдям до нього; 2) окремий конструктивно відокремлений предмет, призначений для виконання певних самостійних функцій; 3) відокремлений комплекс конструктивно з'єднаних предметів однакового або різного призначення, що мають для їх обслуговування загальні пристосування, приладдя, керування та єдиний фундамент, внаслідок чого кожен предмет може виконувати свої функції, а комплекс – певну роботу тільки у складі комплексу, а не самостійно. Якщо О. о. з. складається з частин, які мають різний *строк корисного використання (експлуатації)*, то кожна з цих частин може визнаватися в бухгалтерському обліку як окремий об'єкт основних засобів.

Об'єкти експертизи *(рос.: объекты экспертизы; англ.: expert examination objects)* – протиправна діяльність в сфері економіки, яка знайшла відображення в обліково-економічній інформації (акти ревізії, аудиторські висновки, бухгалтерські документи тощо).

Об'єкти інвентаризації *(рос.: объекты инвентаризации; англ.: inventory objects)* – окремі однорідні елементи складових майна (*основні засоби, нематеріальні активи, виробничі запаси, готова продукція, товари, готівка, цінні папери* тощо) і фінансових *зобов'язань* (різнотермінова *кредиторська заборгованість* тощо) суб'єкта господарювання, фактичну наявність яких можна виявити прийомами *фактичного контролю* (огляд, зважування, обмір, перерахунок, лабораторний аналіз тощо) та шляхом перевірки або підтвердження сум *зобов'язань* відповідно.

Об'єкти неподібні *(рос.: объекты неподобные; англ.: heterogeneous objects)* – об'єкти, що мають різне функціональне призначення і різну *справедливу вартість*.

Об'єкти обліку *(рос.: объекты учета; англ.: accounting objects)* – конкретні засоби (майно) або джерела їх утворення, напр., матеріали, паливо, *готівка* (гроші в касі підприємства), безготівкові кошти (кошти на поточному рахунку в банку), позики банку, *прибуток* тощо.

Об'єкти подібні *(рос.: объекты подобные; англ.: homogeneous objects)* – об'єкти, що мають однакове функціональне призначення і однакову *справедливу вартість*.

Об'єкти ревізії *(рос.: объекты ревизии; англ.: audited objects)* – окремі господарські факти та операції, що формують господарські процеси, вся сукупність яких є *господарською діяльністю* певного суб'єкта.

Об'єктивна істина *(рос.: объективная истина; англ.: objective truth)* – *ревізія* передбачає забезпечення всіх документальних доказів в межах повноважень *ревізора* та опис виявлених фактів відповідно до *восьмичленної формули*.

Облігація *(рос.: облигация; англ.: bond)* – борговий *цінний папір*, що засвідчує відносини позики. Випускається державою, приватними компаніями, як правило, під заставу відповідного майна з метою залучення позикового *капіталу*.

Облік *(рос.: учет; англ.: accounting)* – встановлення наявності будь-чого, його вимірювання і реєстрація з кількісної та якісної сторони. О. забезпечує постійну інформацію про всі сфе-

ри господарської діяльності і суспільного життя. О. виступає складовою частиною управління економічними процесами та об'єктами. Розрізняють *оперативний облік, бухгалтерський облік, фінансовий облік, управлінський облік, креативний облік* тощо.

Облік актуарний *(рос.: учет актуарный; англ.: actuarial accounting)* – система, яка використовує метод *подвійного запису* і надає інформацію про зміну ринкової вартості підприємств.

Облік аналітичний *(рос.: учет аналитический; англ.: personal accounting)* – облік, який представляє собою деталізацію *синтетичного обліку* з метою отримання більшого обсягу інформації для контролю та аналізу господарської діяльності. За даними О. а. можна слідкувати за станом *запасів* кожного виду, проведенням розрахунків з кожним *постачальником*, підрядником, робітником і службовцем, *дебітором* і *кредитором*, підзвітною особою тощо. Записи в О. а. здійснюються на підставі первинних *документів* на аналітичних рахунках, що групують детальну інформацію про майно, зобов'язання та господарські операції всередині кожного синтетичного рахунку. Регістрами О. а. можуть бути книги, картки, відомості, табуляграми тощо.

Облік бухгалтерський *(рос.: учет бухгалтерский; англ.: accounting)* – 1) економічна наука, яка має свою теорію, предмет і метод; 2) процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання і передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень. О. б. ведеться на всіх *підприємствах* з моменту їх виникнення до *ліквідації*.

Облік бюджетний *(рос.: учёт бюджетный; англ.: budget accounting)* – бухгалтерський облік виконання бюджету та кошторису витрат бюджетних установ.

Облік внутрішньогосподарський (управлінський) *(рос.: учет внутрихозяйственный (управленческий); англ.: management accounting)* – система обробки і підготовки інформації про діяльність *підприємства* для внутрішніх користувачів в процесі управління підприємством.

Облік господарський *(рос.: учет хозяйственный; англ.: statistics and accounting)* – кількісне вираження і якісна характеристика господарських і суспільних явищ. На всіх етапах суспільного розвитку для *контролю* і управління *господарською діяльністю* використовуються показники *обліку*. Для одержання цих показників необхідно спостерігати за явищами, що обліковуються, з метою їх виявлення. Ці явища вимірюються, тобто виражаються в окремих одиницях, реєструються в окремій системі та узагальнюються (групуються).

Облік децентралізований *(рос.: учет децентрализованный; англ.: decentralized accounting)* – *організація* бухгалтерського *обліку*, при якій в окремих частинах (підрозділах, відділах) підприємства не тільки оформлюються *первинні документи*, але й ведеться *синтетичний* та *аналітичний облік*, а також складаються *бухгалтерські баланси*. Може бути часткова (неповна) децентралізація обліку, коли в підрозділах підприємства ведуться окремі облікові роботи, але баланс не складається, а обліковий процес закінчується складанням і поданням до головної *бухгалтерії* підприємства виробничих звітів. При О. д., крім голо-

вної бухгалтерії підприємства, існують бухгалтерії в його підрозділах. Перевагою О. д. є наближення його до місця здійснення господарських операцій, забезпечення на місці всіх показників в роботі підрозділу підприємства, що полегшує використання даних обліку для господарського керівництва. Однак О. д. має суттєві недоліки: ускладнює розподіл праці облікових працівників і механізацію обліку; збільшує обсяг облікової роботи і веде до збільшення кількості облікових працівників. Тому О. д. застосовується тільки тоді, коли в цьому є необхідність (територіальна розрізненість частин підприємства, різні джерела і порядок фінансування частин підприємства тощо).

Облік динамічний *(рос.: учёт динамичный; англ.: dynatic accounting)* – система реєстрації фактів господарського життя, головною метою якої є вимірювання (безперервне або через невеликі інтервали часу) ефективності господарської діяльності *підприємства*.

Облік камеральний *(рос.: учёт камеральный; англ.: cameral accounting)* – одна з історичних форм обліку, основним завданням якої є реєстрація будь-якого руху грошових коштів підприємства. На відміну від традиційної подвійної бухгалтерії, що має своїм об'єктом, передусім майно, О. к. концентрує увагу на обліку грошей в касі. Його завдання – надходження та витрачання грошових коштів. З цим пов'язаний і облік очікуваних (запланованих) доходів і витрат, а також облік розрахунків з контрагентами (сторонніми особами) по належних платежах. Старий О. к. панував з XII ст. до середини XVIII ст. Його сутність зводилася до того, щоб в центрі уваги бухгалтерів знаходився облік надходження та витрачання грошових коштів, як правило, каси. Нова камеральна бухгалтерія з середини XVIII ст. розробляла основи нового напряму в обліку. Його суть полягала в складанні кошторису (бюджету) доходів та витрат. Кожен вид доходів та витрат став представляти суворо визначену статтю, і бухгалтер контролював, як господар дотримується "фінансового плану". Великим теоретиком О. к. був австрієць І. Шротт, який бачив мету обліку в тому, щоб "попередити та відкрити шкоду, нанесену господарству його керівником".

Облік креативний *(рос.: учет креативный; англ.: creative accounting)* – 1) будь-який науковий метод, який не відповідає загальноприйнятій практиці або встановленим стандартам та принципам; 2) термін, який часто перекладають як творчий *облік*.

Облік оперативний *(рос.: учет оперативный; англ.: managerial accounting)* – вид *обліку*, який дає можливість швидко отримати необхідну інформацію для найбільш ефективного управління *підприємством* та його структурними підрозділами, для контролю за процесами та фактами господарського життя на окремих ділянках виробничої і фінансової діяльності, а також своєчасного виявлення будь-яких недоліків в роботі.

Облік подвійний (диграфічний) *(рос.: учет двойной (диграфический); англ.: double-entry accounting)* – одна з історичних форм обліку, яка змінила уніграфічну систему. З появою диграфізму облік перетворюється із знаряддя спостереження фактів господарського життя в інструмент

управління підприємством. Дані обліку не просто відображають те, що робиться на підприємстві, але не є наслідком тих рішень, які приймали адміністрація на основі бухгалтерської інформації. Бухгалтерський облік, що стає засобом (функцією) управління, синтезує діяльність осіб (юридичні прошарки) і функціонування процесів (економічні прошарки). При цьому предмет обліку змінюється в залежності від цілей, що висуваються перед ним.

Облік простий (уніграфічний) *(рос.: учёт простой (униграфический); англ.: single-entry accounting)* – одна з історичних форм обліку, основана на ідеї інформаційного відтворення господарських процесів, ідеї натуралізму. Кожному факту реального економічного життя протистоїть інформаційний факт; останній є дзеркальним відображенням першого. Облік вільний від критики, недоліки, що відображаються в ньому, не мають до нього відношення. Оскільки різні факти вимірюються в різних одиницях, то відповідно до концепції послідовного натуралізму реєстрація здійснюється в тих же одиницях виміру, в яких виникли самі факти. Абстрактні величини, навіть такі, як *прибуток*, в обліку не фігурують. В своєму розвитку О. п. (у). пройшов п'ять етапів: 1) інвентарний облік (фіксувались тільки залишки матеріальних цінностей); 2) контокорент (обліковувались тільки розрахункові операції); 3) об'єктом обліку виступали гроші (монета); 4) гроші як об'єкт обліку злились з обліком розрахунків; 5) гроші і контокорент поглинули облік інвентарю. Введення в систему рахунків власних коштів означає кінець уніграфізму та появу *диграфічного обліку.*

Облік синтетичний *(рос.: учет синтетический; англ.: impersonal accounting)* – *облік*, що дає узагальнені показники в грошовому вираженні. Такі показники містяться на *синтетичних рахунках* і відображають наявність і рух засобів, їх джерел (*основних засобів*, сировини, матеріалів, палива, *витрат* на *виробництво, грошових коштів* в касі підприємства і на рахунках в банку, *статутного капіталу* тощо). Дані О. с. знаходять свій розвиток (деталізацію) в *аналітичному обліку.*

Облік статистичний *(рос.: учет статистический; англ.: statistics based accounting)* – облік, що грунтується на методах статистики і передбачає створення системи збору, аналізу, накопичення інформації, виявлення тенденцій, які дозволяють робити висновки щодо розвитку суспільства, підприємства, явища.

Облік статичний *(рос.: учет статический; англ.: static accounting)* – облік, основною метою якого є визначення того, чи дозволить реалізація (продаж) всіх активів підприємства на даний момент одержати суму, необхідну для погашення кредиторської заборгованості цього підприємства.

Облік стратегічний *(рос.: учет стратегический; англ.: strategic accounting)* – 1) певний спосіб відображення фінансових і облікових проблем підприємства; фінансовий аналіз проблем, пов'язаних з чотирма факторами: *зобов'язаннями, контролем, готівкою (витратами)* та потенціалом; 2) облік, призначений для виявлення, вивчення та відображення господарських операцій, що можуть мати місце в результаті відхилень від встановлених параметрів; 3) облік, який базується на методах прогнозування, що

використовуються в статистиці, а також економіко-математичних методах на базі даних оперативного статистичного бухгалтерського обліку.

Облік табельний *(рос.: учет табельный; англ.: register accounting)* – облік робочого часу кожного працівника за кожен відпрацьований робочий день. О. т. забезпечує контроль за своєчасністю явки на роботу і є одним із заходів по закріпленню трудової дисципліни. Кожному працівнику присвоюється окремий табельний номер, який зазначається в *документах* з обліку праці і *заробітної плати*. Первинним документом з обліку відпрацьованого часу є *табель*. В ньому вказуються табельний номер кожного працівника, його прізвище, ім'я та по батькові і відомості про робочий час за кожне число місяця (кількість відпрацьованих годин, вихідні дні, неявки на роботу та інші відомості). Дані О. т. використовуються для розрахунків заробітної плати, аналізу використання робочого часу. Існують різні способи ведення табельного обліку: 1) жетонний спосіб ведення, який здійснюється з використанням жетонів, на яких проставлені номери; на підприємствах їх кількість дорівнює списковій чисельності працівників; 2) картковий спосіб ведення здійснюється з використанням контрольних годинників, які автоматично зазначають час явки кожного працівника у його картці; 3) за перепускною системою полягає в тому, що працівники здають свої перепустки перед початком роботи, а після закінчення одержують їх.

Облік фінансовий *(рос.: учет финансовый; англ.: financial accounting)* – облік, що відображає стан майна, капіталу та фінансового результату діяльності підприємства в єдиному грошовому вимірнику на підставі методу подвійного запису з метою формування звітності різних видів та встановлених форм.

Облік централізований *(рос.: учет централизованный; англ.: centralized accounting)* – форма централізації обліку, при якій бухгалтерський облік діяльності декількох однорідних підприємств зосереджується в одному централізованому обліковому органі, тобто всі первинні та зведені *документи* надходять до бухгалтерії підприємства, де здійснюється вся подальша облікова робота.

Облікова політика *(рос.: учетная политика; англ.: accounting policy)* – 1) сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання *фінансової звітності*; 2) система способів і прийомів організації та ведення *обліку* на конкретному *підприємстві*, закріплена відповідним внутрішнім нормативним актом на невизначений термін.

Обліковий документ *(рос.: учетный документ; англ.: source accounting document)* – оформлене у встановленому порядку письмове свідоцтво про завершений факт господарського життя, що надає йому юридичну силу; призначене для характеристики кожної господарської операції (змісту, місця і часу здійснення кількісних і якісних показників, правомірності та інших параметрів) та її облікового оформлення.

Обліковий процес *(від лат.: processus – проходження, просування; рос.: учетный процесс; англ.: accounting procedure)* – проведення облікових робіт в певній послідовності, за окремими стадіями, що тісно пов'язані між собою і представляють собою єдину систему. Основними стадіями

О. п. є: виявлення, вимірювання і первинна реєстрація явищ, що обліковуються; обробка первинної інформації; отримання облікових показників з необхідною деталізацією і групуванням з одночасною *перевіркою* правильності цих показників.

Обліковий регістр *(рос.: учетный регистр; англ.: accounting register)* – 1) *документ* для реєстрації і групування даних *бухгалтерського обліку* про наявність засобів та операцій з ними. О. р. класифікуються за: а) призначенням – хронологічні, систематичні, комбіновані; б) змістом – *синтетичного* та *аналітичного обліку*; в) формою – двохсторонні, односторонні, табличні і шахові; 2) упорядкований носій інформації, узагальненої на *рахунках бухгалтерського обліку*, пристосований до реєстрації даних з первинних *документів* або отриманий в результаті механізованої обробки документів, що є юридичним документом і підтверджує правильність відображення інформації в *системі бухгалтерського обліку.*

Обліковий цикл *(рос.: учетный цикл; англ.: accounting cycle)* – послідовність дій від фіксації подій до підготовки звітів і закриття *рахунків.*

Оборот *(рос.: оборот; англ.: account changes)* – сума змін *активів* та *пасивів* підприємства за звітний період. Розрізняють О.: 1) **дебетовий** – сума змін по *дебету рахунку бухгалтерського обліку* за звітний період; 2) **кредитовий** – сума змін по *кредиту рахунку бухгалтерського обліку* за звітний період.

Обстеження *(рос.: обследование; англ.: examination)* – безпосереднє вивчення певних об'єктів *підприємства*, що перевіряються. Об'єктами О. можуть бути *грошові кошти*, *необоротні активи*, *запаси* тощо. О. застосовується для виявлення стану діяльності підприємства в цілому чи на окремих ділянках на момент *перевірки.* Як правило, О. відбувається на початку *ревізії* і є першим етапом перевірки безпосередньо на місці. Воно дозволяє отримати загальну уяву про об'єкт (ділянку), що перевіряється, а також зібрати дані, необхідні для подальшої ревізії.

Обсяг ревізії *(рос.: объем ревизии; англ.: audit scope)* – трудомісткість контрольно-ревізійних дій, яка вимірюється *товарооборотом*, обсягом *виробництва*, кількістю підприємств, кількістю справ (папок) *документів* тощо.

Овердрафт *(рос.: ' овердрафт; англ.: overdraft)* – форма короткострокового кредитування, яка практикується банками. Клієнтам банку надається право в певних межах розраховуватися *чеками* понад залишок на його *поточному рахунку.*

Одиниця обліку запасів *(рос.: единица учета запасов; англ.: inventory unit)* – найменування або однорідна група (вид) *запасів.*

Оклад *(рос.: оклад; англ.: salary)* – розмір *заробітної плати*, встановлений згідно з посадою, зазначеною у *штатному розкладі.*

Операції негрошові *(рос.: операции неденежные; англ.: non-monetary transactions)* – операції, які не потребують використання грошових коштів та їх еквівалентів.

Операція *(рос.: операция; англ.: transaction)* – 1) зв'язок між двома подіями, що характеризується деякою

тривалістю; вона не може розпочатися, доки не настала подія, яка їй передує; 2) окрема завершена частина діяльності.

Операція в іноземній валюті *(рос.: операция в иностранной валюте; англ.: foreign currency transaction)* – *господарська операція*, вартість якої визначена в *іноземній валюті* або яка потребує розрахунків в іноземній валюті.

Операція господарська *(рос.: операция хозяйственная; англ.: business transaction)* – 1) дія або подія, що викликає зміни в структурі активів і *зобов'язань, власного капіталу* підприємства; 2) факт господарського життя, що підтверджує або змінює структуру *активу* чи *пасиву балансу.*

Операція з давальницькою сировиною у ЗЕД *(рос.: операция с давальническим сырьем во ВЭД; англ.: transaction with goods made on commission in foreign economic activity)* – операція з перероблення (оброблення, збагачення чи використання) *давальницької сировини* (незалежно від кількості замовників та виконавців), а також етапів (операцій з перероблення цієї сировини), ввезеної на митну територію України (чи закупленої іноземним замовником за іноземну валюту в Україні) або вивезеної за її межі з метою отримання готової продукції за відповідну плату. До операцій з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах належать операції, в яких сировина замовника на конкретному етапі її переробки становить не менше 20 відсотків загальної *вартості готової продукції.*

Операція з пов'язаною стороною *(рос.: операция со связанной стороной; англ.: transaction with an associated party)* – обмін *ресурсами* або *зобов'язаннями* між пов'язаними сторонами, незалежно від того, встановлюється ціна, чи ні.

Операція ломбардна *(рос.: операция ломбардная; англ.: pawn transaction)* – операція *фізичних* або *юридичних осіб* з отримання *грошових коштів* від юридичної особи, кваліфікованої як фінансова установа згідно із законодавством України, під заставу *товарів* або валютних цінностей. О. л. є різновидом *кредиту* під заставу.

Операграма *(рос.: операграмма; англ.: documents circulation scheme)* – схема *документообігу*, що створюється для планування облікової роботи та сприяють встановленню чітких взаємовідносин окремих виконавців в ході *господарської операції*, визначаючи послідовність проходження *документів* через кожний етап обробки і строки виконання окремих видів оперативних та облікових робіт.

Опис векселів *(рос.: опись векселей; англ.: list of bills)* – документ, в якому вказуються векселі, які передаються на оскарження. Опис містить: а) детальне найменування і адресу векселедавців, векселі яких оскаржуються; б) строк платежу цих векселів; в) суми платежів; г) детальне найменування всіх передплатників та їх адреси; д) причини оскарження, тобто неплатежу по векселях; е) найменування банку, від імені якого повинно бути здійснене оскарження.

Опціон *(рос.: опцион; англ.: option)* – стандартний документ, що засвідчує право придбати (продати) *цінні папе-*

ри (товари, засоби) на визначених умовах в майбутньому, з фіксацією ціни на момент укладання такого опціону або на момент такого придбання за рішенням сторін контракту.

Організаційно-технічний аспект облікової політики *(рос.: организационно-технический аспект учетной политики; англ.: organizational aspect of accounting policy)* – положення облікової політики підприємства, які регламентують процедури організації роботи облікового апарату, вибору форми обліку, порядок затвердження первинних документів, організація документообігу тощо.

Організація обліку *(рос.: организация учета; англ.: organization of accounting)* – цілеспрямована діяльність власників підприємства по створенню, наступному використанню та вдосконаленню системи бухгалтерського обліку з метою забезпечення інформацією внутрішніх та зовнішніх користувачів.

Органологія *(від грец. – описання органів; рос.: органология; англ.: organology)* – вчення про організацію, мету та роботу різних відділів бухгалтерії. Всі відділи доповнюють один одного подібно до органів єдиного організму. Цей розділ обліку ввів французький вчений Ж.Б. Дюмарше.

Ордер *(рос.: ордер; англ.: voucher)* – 1) бухгалтерський *документ*, який містить наказ про здійснення відповідної операції; 2) накопичувальна відомість по руху коштів на бюджетних поточних рахунках; 3) накопичувальна відомість по руху коштів на поточних рахунках по позабюджетних коштах; 4) накопичувальна відомість по розрахунках чеками з лімітованих книжок; 5) зведення розрахункових відомостей по *заробітній платі* та стипендіях.

Оренда *(від лат. arrenda; рос.: аренда; англ.: lease)* – угода, за якою *орендар* набуває права користування *необоротним активом* за плату протягом погодженого з *орендодавцем* строку.

Оренда житлових приміщень *(рос.: аренда жилых помещений; англ.: rent)* – *господарська операція*, що передбачає надання житлового будинку або квартири їх власником у користування іншій *фізичній* або *юридичній особі* на визначений строк або безстроково, для цільового використання і за *орендну плату*.

Оренда землі *(рос.: аренда земли; англ.: land lease)* – *господарська операція*, що передбачає надання *орендодавцем* землі у користування іншій *фізичній* або *юридичній особі (орендарю)* на визначений строк за цільовим призначенням і за орендну плату.

Оренда невідмовна *(рос.: аренда безотказная; англ.: irrevocable lease)* – орендна угода, яка може бути розірвана тільки: 1) з дозволу *орендодавця*; 2) якщо відбулася певна непередбачена подія; 3) у разі укладання *орендарем* нової угоди про оренду цього самого активу або замість нього іншого аналогічного за призначенням активу з тим самим *орендодавцем*; 4) після сплати орендарем додаткової суми, яка з самого початку свідчить про прийнятність подовження строку оренди. Цей вид оренди запроваджений МСБО.

Оренда операційна *(рос.: аренда операционная; англ.: operating lease)* – *оренда*, що передбачає передачу *орендарю* права користування *необоротним активом* на строк, що не перевищує строку його повної *амортизації*, з обов'язковим поверненням активу власнику після закінчення строку дії орендної угоди.

Оренда фінансова *(рос.: аренда финансовая; англ.: financial lease)* – *оренда*, що передбачає передачу *орендарю* всіх ризиків та вигод, пов'язаних з правом користування і володіння *активом*. Оренда вважається фінансовою за наявності хоча б однієї з нижче наведених ознак: *орендар* придбає право власності на орендований актив після закінчення строку оренди; орендар має можливість і намір придбати об'єкт оренди за ціною, нижчою за його *справедливу вартість* на дату придбання; строк оренди становить більшу частину *строку корисного використання (експлуатації)* об'єкту оренди; *теперішня вартість мінімальних орендних платежів* з початку *строку оренди* дорівнює або перевищує справедливу вартість об'єкта оренди.

Орендар *(рос.: арендатор; англ.: lessee)* – *юридична* або *фізична особа*, яка тимчасово і на договірних умовах набуває права власника об'єкта *оренди*.

Орендна плата *(рос.: арендная плата; англ.: rent)* – винагорода, яка стягується *орендодавцем* з орендаря за право тимчасового користування об'єктом оренди.

Орендна плата непередбачена *(рос.: арендная плата непредвиденная; англ.: unforeseen lease payments)* – частина орендної плати, яка не зафіксована конкретною сумою та розраховується із застосуванням показників інших, ніж строки оренди (обсяг продажу, рівень використання, індекс інфляції та цін, ринкові ставки відсотка тощо).

Орендна ставка відсотка *(рос.: арендная ставка процента; англ.: lease rate)* – ставка відсотка, за якою теперішня вартість суми мінімальних орендних платежів та негарантованої ліквідаційної вартості дорівнює справедливій вартості об'єкта фінансової оренди на початок строку оренди.

Орендодавець *(рос.: арендодатель; англ.: lessor)* – суб'єкт підприємницької діяльності, який на підставі *договору* передає об'єкт *оренди* у тимчасове користування іншому суб'єкту – *орендарю* за *орендну плату*.

Осадчий Юрій Іванович (14.03.1928 р.) – український вчений, д.е.н., професор, у 1980 р. захистив канд. дис. "Интеграция учетно-экономической информации в государственной торговле", в 1988 р. – докт. "Формирование и использование учетно-экономической информации в управлении торговлей". Опублікував більше 60 навчальних та наукових праць загальним обсягом понад 140 д.а. Основні праці присвячені організації бухгалтерського обліку в торгівлі, удосконаленню обліку реалізації продукції та контролю за товарними запасами, організації централізованого обліку в громадському харчуванні, проблемам створення автоматизованої системи управління та обліку в торгівлі.

Основи обліку *(рос.: основы учета; англ.: fundamentals of accounting)* – це система елементарних понять, основних правил ведення бухгалтерського обліку, яка передує вивченню організації та ведення фінансового та управлінського видів бухгалтерського обліку.

Основні засоби *(рос.: основные средства; англ.: assets)* – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі *виробництва* або постачання товарів, надання послуг, здавання в *оренду* іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний *строк корисного використання (експлуатації)* яких більше одного року (або *операційного циклу*, якщо він перевищує один рік).

Оферта *(рос.: оферта; англ.: offer)* – пропозиція про укладання *договору*, що містить його істотні умови.

Оцінка *(рос.: оценка; англ.: estimate, evaluation)* – 1) процес визначення грошових сум, за якими повинні визнаватись і відображатись елементи фінансових звітів в *Балансі* і *Звіті про фінансові результати*; 2) процедура інвентаризаційного процесу, яка складається з інвентаризаційних прийомів і заснована на проведенні кваліфікованими спеціалістами *експертизи* фактичних обсягів та якості здійснених робіт, обґрунтованості нормативів матеріальних витрат і виходу готової продукції, реальності норм *природного убутку* при зберіганні та транспортуванні товарно-матеріальних цінностей, виконання технологічних режимів, відповідності продукції державним стандартам і технічним умовам; 3) процес усвідомлення позитивної чи негативної значимості будь-яких господарських явищ, результатів праці, форм виробничо-трудової діяльності, матеріальних вчинків, здобутків господарювання для задоволення людських потреб, інтересів, цілей суб'єкта. Розрізняють наступні види О.: за об'єктом, який вимірюється – *індивідуальні* та *агрегатні*; за критерієм обчислення – *об'єктивні* та *суб'єктивні*; залежно від подальшого використання майна – *за собівартістю* та за *ринковою ціною*; по відношенню до суб'єкта вимірювання оцінок – *історичні* та *калькуляційні*; за видами – *номінальні* та *фіксовані*; відносно майнових статей в балансі – *безпосередні* та *опосередковані*; за часовою належністю – за моментом виміру та за моментом, для якого призначені результати; за методами розрахунку – *незмінні*, *відновлені* та інші; внаслідок переоцінки – *уцінка* та *дооцінка*.

Оцінка агрегатна *(рос.: оценка агрегатная; англ.: aggregate estimate)* – *оцінка*, необхідна для визначення вартості певної сукупності засобів, групи *активів* або *пасивів* підприємства.

Оцінка безпосередня *(рос.: оценка непосредственная; англ.: direct estimate)* – *оцінка* за допомогою однієї статті. Визначається дійсна ціна наявного активу, яка заноситься до *балансу* однією статтею, без встановлення будь-якого зв'язку з ціною первісною (без дотримання перманентності оцінок в балансі).

Оцінка бухгалтерська *(рос.: оценка бухгалтерская; англ.: accounting estimate)* – науково-обґрунтована думка суб'єкта обліку про вартість об'єкту, що ним оцінюється, а також процес визначення вартості об'єкта.

Оцінка відновлена *(рос.: оценка восстановительная; англ.: replacement value)* – *оцінка*, яка визначає витрати на поновлення створеного в минулому потенціалу в теперішньому або майбутньому.

Оцінка грошова *(рос.: оценка денежная; англ.: valuation)* – визначення ціни, вартості активів підприємства.

Оцінка за ринковою ціною *(рос.: оценка по рыночной цене; англ.: market value)* – *оцінка*, при якій ціна встановлюється на ринку в процесі мінового обігу.

Оцінка за собівартістю *(рос.: оценка по себестоимости; англ.: cost estimate)* – *оцінка*, при якій собівартість калькулюється на самому підприємстві.

Оцінка індивідуальна *(рос.: оценка индивидуальная; англ.: individual estimate)* – *оцінка*, яка вимірює вартість одиниці ресурсу або витрат (напр., верстату, потягу або кубічного метру дров).

Оцінка історична *(рос.: оценка историческая; англ.: historical cost)* – *оцінка*, яка обчислюється в номінальних цінах придбання.

Оцінка калькуляційна *(рос.: оценка калькуляционная; англ.: calculated estimate)* – *оцінка*, яка визначається дослідником для кожного з вимірювань, які він проводить.

Оцінка незмінна *(рос.: оценка неизменяемая; англ.: constant estimate)* – оцінка, яка представляє суму *витрат* або *прибутку* при придбанні або реалізації засобів, обчислену за цінами заздалегідь визначеного моменту часу.

Оцінка номінальна *(рос.: оценка номинальная; англ.: nominal estimate)* – *оцінка*, яка базується на грошовій одиниці періоду, для якого обчислюються оцінки.

Оцінка об'єктивна *(рос.: оценка объективная; англ.: objective estimate)* – *оцінка*, яка базується тільки на зовнішньому критерії. До О. о. належать, насамперед, оцінки, обчислення яких ґрунтуэться на цінах угод.

Оцінка облікова *(рос.: оценка учетная; англ.: accounting estimate)* – попередня *оцінка*, яка використовується підприємством з метою розподілу *витрат* і *доходів* між відповідними *звітними періодами.*

Оцінка опосередкована *(рос.: оценка опосредствованная; англ.: indirect estimate)* – *оцінка*, яка здійснюється за допомогою двох статей, одна з яких є контрстаттею. Дійсна ціна *активів* буде відображатися в *балансі* двома статтями: одна показує *первісну вартість*, або *собівартість*, що переходить з одного звітного періоду в інший, а друга – контрстаття – відображає різницю між дійсною вартістю і первісною.

Оцінка суб'єктивна *(рос.: оценка субъективная; англ.: subjective estimate)* – *оцінка*, що ґрунтується на внутрішніх для даного виміру критеріях, що задані метою вимірювання, характером величини, яка вимірюється, а також поглядами і уподобаннями експертів.

Оцінка фіксована *(рос.: оценка фиксированная; англ.: fixed estimate)* – *оцінка*, яка приймає купівельну спроможність грошової одиниці періоду, який не співпадає з оцінюваним.

П

Пай *(рос.: пай; англ.: share)* – сума внеску кожного *учасника* комерційного проекту, що є свідченням членства і права участі в управлінні створюваного *підприємства.* З пайових внесків формується *пайовий капітал* підприємства. Від величини паю залежить *дохід, дивіденди* та частина майна чи коштів, які має отримувати пайовик у разі ліквідації підприємства.

Партіонний метод обліку запасів *(рос.: партионный метод учета запасов; англ.: lot method)* – один з *методів* обліку *запасів* на підприємствах, при якому кожна партія запасів, що надійшла за одним *документом,* зберігається на складі окремо. На кожну таку партію виписується під відповідним номером товарний *ярлик.* У видаткових документах зазначаються номери партій запасів, а в ярлику записуються номери видаткових документів і кількість відпущених за ними запасів. У *бухгалтерії* на кожну партію запасів відкривають окремий *аналітичний рахунок,* в якому записується рух кожного "тарного місця". В кінці місяця по рахунках аналітичного обліку складають оборотну відомість, в якій за кожною групою запасів вказують номери партій. За кожною партією вказують кількість "тарних місць" і суму. При П. м. о. з. скорочується обсяг облікової роботи у порівнянні з *сортовим методом обліку запасів.*

Пасив *(від лат.: passivus – недіяльний, протилежний активу; рос.: пассив; англ.: liability)* – 1) частина *бухгалтерського балансу,* в якій відображаються джерела утворення і призначення пасивів і зобов'язань підприємства. П. балансу, так як і *актив,* складається із розділів і статей; 2) сукупність боргових *зобов'язань* підприємства.

Патент *(від лат.: literate – грамота, patents – відкритий; рос.: патент; англ.: patent)* – 1) *документ,* що видається компетентним органом державної влади і засвідчує авторитет винаходу, авторство і виключне право власника патенту на винахід; 2) документ на право займатися торгівлею або промислом тощо; 3) документ на право обіймати певну посаду (в деяких державах). Розрізняють наступні види П.: 1) **торговий** – державне свідоцтво, що засвідчує право суб'єкта підприємницької діяльності або його структурного (відокремленого) підрозділу займатися вказаними в цьому документі видами підприємницької діяльності. Т. п. не засвідчує право суб'єкта підприємницької діяльності на інтелектуальну власність; 2) **торговий спеціальний** – державне свідоцтво, що засвідчує право суб'єкту підприємницької діяльності на особливий порядок оподаткування відповідно до чинного законодавства.

Пеня *(від лат.: poena – покарання; рос.: пеня; англ.: fine)* – у цивільному праві вид *неустойки;* фінансова міра стягнення за порушення строків платежів. Розмір П. встановлюється законодавством у *відсотках* до належ-

ної до сплати суми за кожен день прострочення платежу. Сплачена підприємством П. відноситься до інших операційних витрат.

Перевірка *(рос.: проверка; англ.: audit, control)* – 1) встановлення законності, доцільності і ефективності *господарських операцій*, відображених в *документах*; 2) фактичне вивчення окремих питань діяльності *підприємства* або дій апарату управління на підставі заяв, сигналів, скарг або відповідно до плану роботи суб'єкта контролю. П. представляє собою вивчення певних сторін діяльності та локальних операцій. Вона, як правило, носить тематичний характер і може бути систематичною або періодичною, функціональною або міжфункціональною, суцільною або вибірковою, проводитись всіма суб'єктами контролю.

Перевірка арифметична *(рос.: проверка арифметическая; англ.: arithmetic check) – перевірка документів*, що здійснюється з метою визначення правильності підрахунків та виявлення зловживань і крадіжок, що приховані за неправильними арифметичними діями. Такою перевіркою встановлюються випадки викривлення *собівартості продукції*, сировини і матеріалів, обсягів будівельно-монтажних робіт, привласнення грошових коштів тощо.

Перевірка аудиторська *(рос.: проверка аудиторская; англ.: audit)* – перевірка фінансово-господарської діяльності *підприємства*, що здійснюється *аудитором* (групою аудиторів) і передбачає вивчення первинних *документів, облікових регістрів, фінансової звітності*. При цьому П. а. може бути обов'язковою (у випадках, прямо встановлених законодавством) та ініціативною (за рішенням суб'єкта господарювання).

Перевірка версії *(рос.: проверка версии; англ.: version check)* – передбачає перевірку тих наслідків, які логічно витікають із версії. Коли всі наслідки підтверджені документально, версія вважається перевіреною і доведеною.

Перевірка за змістом *(рос.: проверка по содержанию; англ.: conceptual checking)* – перевірка законності операцій, що відображені в *документах*.

Перевірка зустрічна *(рос.: проверка встречная; англ.: mutual check)* – перевірка достовірності, доцільності та правильності відображених в *документах господарських операцій*, яка здійснюється шляхом порівняння даних різних документів, що відносяться до однієї і тієї ж або різних, але взаємопов'язаних господарських операцій та знаходяться в різних підрозділах *підприємства*, що ревізується, або на інших підприємствах.

Перевірка логічна *(рос.: проверка логическая; англ.: logical checking)* – проводиться шляхом співставлення *господарських операцій*, відображених в *документі*, з різними взаємопов'язаними показниками та фактами, визначається, чи була об'єктивна можливість здійснення такої операції.

Перевірка нормативно-правова *(рос.: проверка нормативно-правовая; англ.: legal checking)* – 1) виявляє правильність застосування в *документах* цін, розцінок, розміру податків, відсотку накладних витрат, планових накопичень, норм трудових затрат, природного убутку, витрат сировини і матеріалів, виходу продукції, відповідність продукції стандартам і технічним умовам, дотримання інших нормативів; 2) перевірка господарських операцій з точки зору їх відповідності різним нормативним актам, інструкціям, стандартам, положенням, діючим законам. Сутність та межі такої перевірки багато в чому залежать від типу операцій, що перевіряються. Напр., нарахування і виплата заробітної плати, списання витрат на собівартість продукції (робіт, послуг), застосування норм природного убутку тощо.

Перевірка формальна *(рос.: проверка формальная; англ.: formal control)* – перевірка правильності здійснюваних виправлень в *документах*, наявності і достовірності тих *реквізитів*, які передбачені для даного типу документів. П. ф. встановлює наявність *доброякісних* та *недоброякісних документів*.

Переказ банківський *(рос.: перевод банковский; англ.: bank transfer)* – доручення банку своєму банку-кореспонденту виплатити певну суму грошей за розпорядженням і за рахунок переказодавця іноземному отримувачу (*бенефіціару*) із зазначенням способу відшкодування банку-платнику виплаченої ним суми.

Переказ боргу *(рос.: перевод долга; англ.: conversion of debts)* – *угода*, внаслідок якої *боржник* у *зобов'язанні* замінюється іншою особою, що бере на себе зобов'язання початкового боржника. Переказ боржником свого боргу на іншу особу допускається лише за згоди *кредитора*.

Переказ документарний (умовний) *(рос.: перевод документарный (условный); англ.: documentary transfer)* – переказ *авансу* за умови, що *банк* експортера (*бенефіціара*) здійснить фактичну виплату *авансу* на його рахунок лише проти надання транспортних (відвантажувальних) документів. При цьому зазначається період, протягом якого повинно бути проведене відвантаження і повинен бути наданий відвантажувальний *документ*.

Переказ поштовий *(рос.: перевод почтовый; англ.: mail transfer)* – письмове *платіжне доручення*, що надсилається одним банком іншому (іноземному), яке може бути автентифіковане як підписане відповідною посадовою особою у банку, що надсилає, і представляє собою вказівку іншому банку виплатити певну суму грошей зазначеному *бенефіціару* (або за розпорядженням зазначеного бенефіціара).

Переоцінка *(рос.: переоценка; англ.: change in accounting estimate)* – зміна оцінки, нова оцінка вартості товарів, основних засобів, майна зміна вартості вкладів в зв'язку з матеріальним і моральним зносом, інфляцією, зміною цін.

Переоцінка основних засобів *(рос.: переоценка основных средств; англ.: change in accounting estimate of assets)* – зміна в обліку вартості основних засобів. П. о. з. проводиться за рішенням керівництва та оформлюється наказом підприємства. Частота проведення П. о. з. залежить від коливань справедливої (реальної) вартості основних засобів, тобто якщо їх справедлива вартість суттєво (більше ніж на 10 відсотків) відрізняється від балансової вартості. При П. о. з. накопичена амортизація коригується.

Переоцінка товарно-матеріальних цінностей *(рос.: переоценка товарно-материальных ценностей; англ.: change in accounting estimate of inventory)* – зміна оцінки товарно-матеріальних цінностей в зв'язку зі зміною оптових цін, сезонними змінами роздрібних цін, уцінкою товарів застарілих фасонів і моделей. Результат переоцінки – дооцінка або уцінка. П. т.-м. ц. оформлюється актом про переоцінку товарно-матеріальних цінностей, в якому зазначаються предмети, які переоцінюються, їх ціна до переоцінки і після переоцінки.

Пересортування *(рос.: пересортирование; англ.: resorting)* – господарський факт, який є результатом руху *запасів*, виявлений шляхом проведення *інвентаризації*.

Період звітний *(рос.: период отчетный; англ.: accounting period)* – 1) певний період в діяльності підприємства, за підсумками якого складають документи *фінансової звітності*. Це може бути місяць, квартал, проте найчастіше П. з. відповідає одному року у межах дат встановлених законодавством окремих країн.

Період окупності *(рос.: период окупаемости; англ.: repayment period)* – час, по закінченні якого отриманий підприємством *прибуток* від реалізації продукції (робіт, послуг) повністю покриє початково вкладений *капітал*.

Пермутація *(рос.: пермутация; англ.: permutation)* – вид *господарської операції*, яка викликає зміни або тільки в *активі*, або тільки в *пасиві балансу*, і не впливає на *валюту балансу*.

Персоніфікація *(рос.: персонификация; англ.: personification)* – теорія обліку, яка в історії прийняла три аспекти: 1) **уособлення рахунку** – передбачалось, що *рахунки Товарів, Каси, Основних засобів* тощо – це ніби-то живі люди; 2) **припущення,** що кожний рахунок – це розшифрування капіталу власника; 3) **інтерпретація кожного рахунку як екрану,** за допомогою якого спостерігають за поведінкою працівників. Цей аспект одержав назву персоналізації.

Підзвітні особи *(рос.: подотчетные лица; англ.: accountable person)* – 1) довірені особи підприємства, яким підприємство надало такий статус; 2) особи, що отримали *грошові кошти* під звіт для наступних витрат. П. о. можуть бути працівниками тільки даного підприємства згідно з наказом (розпорядженням) його керівника. Вони повинні подавати у встановлені терміни *авансові звіти* про витрачання *підзвітних сум*.

Підзвітні суми *(рос.: подотчетные суммы; англ.: imprest amounts)* – грошові суми, видані *авансом підзвітним особам* на наступні витрати. Під звіт видають кошти тільки у випадку необхідності здійснення витрат, і вони витрачаються тільки за призначенням. Видача грошових *коштів* під звіт оформлюється видатковим *касовим ордером*. П. с. списуються на витрати на підставі перевірених і затверджених *авансових звітів підзвітних осіб*. Якщо підзвітні особи купували запаси, то повинні бути документи, що підтверджують їх надходження на підприємство.

Підприємництво *(рос.: предпринимательство; англ.: entrepreneurship)* – безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання *прибутку*, яка здійснюється *фізичними* і *юридичними особами*, зареєстрованими суб'єктами підприємницької діяльності у встановленому порядку.

Підприємство *(рос.: предприятие; англ.: enterprise)* – самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має права *юридичної особи* та здійснює виробничу, науково-дослідну і комерційну діяльність з метою одержання *прибутку (доходу)*.

Підприємство асоційоване *(рос.: предприятие ассоциированное; англ.: associated enterprise)* – *підприємство*, в якому інвестору належить блокувальний (більше 25 %) пакет *акцій* (голосів) і яке не є *дочірнім* або *спільним підприємством* інвестора.

Підприємство дочірнє *(рос.: предприятие дочернее; англ.: daughter enterprise)* – *підприємство*, що знаходиться під контролем *материнського (холдингового) підприємства*, яке контролює формування ради директорів і є власником більше 50 % його *акціонерного капіталу* за номінальною вартістю. П. д. може знаходитися в повній власності (якщо весь його акціонерний капітал належить *холдингу*) або частковій власності *материнського підприємства* (якщо частка його акціонерного капіталу належить компаніям, які не входять до групи). Система участі може бути багатоступінчастою. П. д. є самостійною *юридичною особою*, за *зобов'язаннями* якого материнське товариство не відповідає, тому П. д. часто створюються для проведення ризикових операцій. Інформація про діяльність П. д. включається до зведеної *фінансової звітності* групи.

Підприємство з іноземними інвестиціями *(рос.: предприятие с иностранными инвестициями; англ.: enterprise with foreign investments)* – *підприємство* будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція у *статутному капіталі* якого складає не менше 10 %.

Підприємство мале *(рос.: предприятие малое; англ.: small business)* – самостійний господарюючий суб'єкт з правами *юридичної особи*, відмінними ознаками якого є обмежена кількість працівників або обсяг господарської діяльності. До П. м. в промисловості та будівництві відносяться підприємства з чисе-

льністю до 200 чол.; в науці та науковому обслуговуванні до 100 чол.; в інших галузях виробничої сфери – до 50 чол.; в галузях невиробничої сфери – до 25 чол.; в роздрібній торгівлі – до 15 чол.

Підприємство материнське (холдингове) *(рос.: предприятие материнское (холдинговое); англ.: mother company (holding))* – *підприємство*, що здійснює контроль за діяльністю *дочірніх підприємств.*

Підприємство спільне *(рос.: предприятие совместное; англ.: joint venture)* – підприємство, створене на основі спільного капіталу суб'єктів господарської діяльності України або іноземних суб'єктів господарської діяльності, на спільному управлінні та розподілі результатів і ризиків.

Підрозділи відокремлені *(рос.: подразделения отделенные; англ.: separated departments)* – структурні підрозділи та одиниці *юридичних осіб* (*філії*, представництва, відділення тощо), які виробляють продукцію, реалізують товари (виконують роботи, надають послуги) та здійснюють інші операції і не мають при цьому статусу юридичної особи.

Підрядник *(рос.: подрядчик; англ.: contractor)* – учасник будівництва, який зобов'язаний на свій ризик і за обумовлену ціну виконати передбачені контрактом роботи і передати їх замовнику у встановлені строки.

Підрядник генеральний *(рос.: подрядчик генеральный; англ.: general contractor)* – підрядник, який відповідає за виконання всього комплексу робіт передбачених замовленням, передачу їх замовнику і забезпечує координацію діяльності інших підприємств.

Піктографія *(рос.: пиктография; англ.: pictography)* – *спосіб реєстрації* інформації, що з'явився в 3100-3000 рр. до н. е., коли замість геометричних фігур стали широко використовувати малюнки, що створювало умови для формування ієрогліфічного та клинописного письма.

План аудиту *(рос.: план аудита; англ.: audit plan)* – *документ* організаційно-методологічного характеру, який містить основні стадії процесу *аудиту*, розміщені в логічній послідовності, із зазначенням видів запланованих робіт, періоду їх проведення, відповідальних виконавців та інших питань. П. а. складається з врахуванням особливостей бізнесу клієнта, організації обліку і системи внутрішнього контролю, визначених ризиків і порогу суттєвості, координації і керівництва, супроводження і нагляду за діяльністю асистентів аудитора, експертів та інших фахівців, які не є аудиторами тощо.

План документообігу *(рос.: план документооборота; англ.: source document list)* – система заходів з документального оформлення господарських операцій і руху документів. В плані передбачаються перелік необхідних документів, призначення і використання кожного документу, хто і коли його складає, кому і в який строк надає. При розробці П. д. передбачається використання типових бланків докумен-

тів і схеми документообігу відповідно до конкретних умов діяльності підприємства. П. д. є складовою частиною загального плану організації бухгалтерського обліку.

План звітності *(рос.: план отчетности; англ.: reporting plan)* – заплановані заходи по забезпеченню своєчасного складання і подання звітності. План складається на підставі загальних положень про *звітність*, які конкретизуються відповідно до конкретних умов діяльності підприємства. Основними розділами цього плану є: строки подання внутрішньої звітності підрозділами підприємства; строки подання звітів вищим організаціям; заходи по забезпеченню необхідної якості звітів. П. з. є складовою частиною загального *плану організації бухгалтерського обліку.*

План інвентаризації *(рос.: план инвентаризации; англ.: inventory control plan)* – внутрішній документ, що встановлює порядок і строки проведення *інвентаризації*. При його складанні виходять із загальних положень про інвентаризацію. При цьому уточнюються строки проведення інвентаризації для окремих складових майна підприємства і визначається склад *інвентаризаційних комісій*. П. і. є складовою частиною загального *плану організації бухгалтерського обліку.*

План обліку *(рос.: план учета; англ.: accounting procedure schedules)* – заплановані заходи по практичному застосуванню визначеної *форми бухгалтерського обліку* та його механізації. П. о. передбачає забезпечення обліковою технікою і *обліковими регістрами*, відповідальні особи за оформлення облікових регістрів, роботи, що підлягають виконанню механізованим способом та інші дані. П. о. є складовою частиною загального *плану організації бухгалтерського обліку.*

План організації бухгалтерського обліку *(рос.: план организации учета; англ.: accounting system schedule)* – раніше запланована система заходів, що передбачає порядок, послідовність і строки виконання облікових робіт. П. о. о. складається з урахуванням визначених умов і передумов. У загальний П. о. о. входять плани окремих облікових робіт.

План рахунків обліку *(рос.: план счетов учета; англ.: chart of accounts)* – систематизований перелік *рахунків бухгалтерського обліку.* В П. р. о. перераховуються *рахунки синтетичного обліку* і *субрахунки*, а також дається перелік *позабалансових рахунків.*

План рахунків робочий *(рос.: план счетов рабочий; англ.: working chart of accounts)* – перелік *синтетичних* та *аналітичних рахунків*, необхідних для ведення *бухгалтерського обліку* на конкретному підприємстві.

План ревізії *(рос.: план ревизии; англ.: audit plan)* – *документ*, в якому вказується перелік контрольно-ревізійних робіт, які необхідно виконати, кількість часу, спосіб *ревізії*, дата початку і закінчення конкретної роботи та її виконавці.

Планування аудиту *(рос.: планирование аудита; англ.: audit planning)* – підготовка головної стратегії і конкретних підходів до характеру, періоду і часу проведення *аудиту*. Метою П. а. є зосередження уваги аудитора на найважливіших напрямках *перевірки*, проблемах, на яких слід зосередити особливу увагу. П. а. допомагає належним чином організувати роботу *аудитора*, здійснювати нагляд за роботою асистентів, які приймають участь у перевірці, координувати роботу інших аудиторів та фахівців інших професій.

Плата *(рос.: плата; англ.: pay, charge)* – грошове відшкодування, винагорода за виконані роботи, надані послуги тощо.

Платежі *(рос.: платежи; англ.: payment)* – 1) сума, що сплачується; 2) процедура відшкодування за придбання товарно-матеріальних цінностей, виконаних робіт, наданих послуг. Розрізняють такі види П.: 1) **накладні** – один із способів розрахунку при купівлі-продажу *товарів*, коли товар або товарні *документи* передаються покупцю на умовах наступної оплати в установлені *договором (угодою)* строки, а *реалізація* у продавця обчислюється "після відвантаження"; 2) **орендні мінімальні** – платежі, що підлягають сплаті *орендарем* протягом *строку оренди* (за вирахуванням вартості послуг і *податків*, що підлягають сплаті *орендодавцю*, *непередбаченої орендної плати*), збільшені: для орендаря – на суму їх *гарантованої ліквідаційної вартості*; для орендодавця – на суму їх гарантованої *ліквідаційної вартості*. У випадку можливості і наміру орендаря придбати об'єкт оренди за ціною, нижче його справедливої вартості на дату придбання, мінімальні орендні платежі складаються з мінімальної *орендної плати* за весь строк оренди і суми, яку слід сплатити згідно з *договором* на придбання об'єкту оренди.

Платіжна вимога *(рос.: платежное требование; англ.: demand for payment, notice to pay, request demand)* – розрахунковий документ, що використовується при акцептній формі розрахунків та представляє собою вимогу одержувача коштів платнику про сплату йому певної суми через *банк*.

Платіжне доручення *(рос.: платежное поручение; англ.: payment order, draft, warrant)* – розрахунковий *документ*, що представляє собою доручення підприємства, організації, установи-платника обслуговуючому його *банку* перерахувати певну суму з його рахунку на рахунок одержувача. Застосовується при розрахунках за товари і послуги, погашенні кредиторської *заборгованості*, а також для перерахування коштів по нетоварних операціях та фінансових *зобов'язаннях*.

Платник податку *(рос.: налогоплательщик; англ.: taxpayer)* – *юридична особа*, її філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи, а також *фізична особа*, яка має статус суб'єкту підприємницької діяльності чи не має такого статусу, на яку згідно з чинним законодавством покладено обов'язок утримувати та/або сплачувати *податки* і збори (обов'язкові платежі), пеню та штрафні санкції.

Платоспроможність *(рос.: платежеспособность; англ.: solvency)* – здатність *юридичної* або *фізичної особи* вчасно і повністю розраховуватися за своїми *зобов'язаннями*, що випливають із торговельних, кредитних чи інших операцій грошового характеру за рахунок достатньої наявності залишку грошових коштів та інших *ліквідних активів*.

Пов'язана особа *(рос.: связанное лицо; англ.: associated entity (person))* – особа, що відповідає будь-якій з наведених нижче ознак: 1) *юридична особа*, яка здійснює контроль над *платником податку*, або контролюється таким платником податку, або перебуває під спільним контролем з таким платником податку; *фізична особа* або члени сім'ї фізичної особи, які здійснюють контроль над платником податку. Членами сім'ї фізичної особи вважаються її чоловік або дружина, прямі родичі (діти або батьки) як фізичної особи, так і її чоловіка або дружини, а також чоловік або дружина будь-якого прямого родича фізичної особи або її чоловіка (дружини); 2) посадова особа платника податку, уповноважена здійснювати від імені платника податку юридичні дії, спрямовані на встановлення, зміну або зупинення правових відносин, а також члени її сім'ї.

Пов'язані сторони *(рос.: связанные стороны; англ.: associated parties)* – *підприємства*, відносини між якими обумовлюють можливість однієї сторони контролювати іншу або здійснювати суттєвий вплив на прийняття фінансових і оперативних рішень іншою стороною.

Податки *(рос.: налоги; англ.: taxes)* – обов'язкові *платежі* підприємств і окремих осіб в державний або місцеві бюджети. Розрізняють наступні види П.: 1) **непрямі** – податки, які включаються в ціну товарів або тарифів на послуги; 2) **прямі** – обов'язкові нормативні платежі з *прибутку*, спадщини, землі, будівель тощо.

Податкова база активу і зобов'язання *(рос.: налоговая база актива и обязательства; англ.: asset and liability tax basis)* – *оцінка активу* і *зобов'язання*, яка використовується з метою оподаткування цього активу і зобов'язання при визначенні податку на прибуток.

Податковий інспектор *(рос.: налоговый инспектор; англ.: tax agent)* – співробітник податкової адміністрації, на якого покладено функцію стягування *податків*.

Податок з реклами *(рос.: налог с рекламы; англ.: advertising tax)* – *податок*, що сплачується *юридичними особами* і громадянами під час оплати послуг за встановлення і розміщення реклами, з усіх видів об'яв і повідомлень, що передають інформацію про них з комерційною метою за допомогою засобів масової інформації, преси, телебачення, афіш, плакатів, рекламних щитів, інших технічних засобів, майна і одягу на вулицях, магістралях, майданах, будинках, транспорті та інших місцях.

Податок комунальний *(рос.: налог комунальный; англ.: tunicipal tax)* – *податок*, що стягується з *юридичних осіб*, окрім бюджетних установ і організацій, а також пла-

ново-дотаційних і сільськогосподарських підприємств, граничний розмір яких не повинен перевищувати 10 % річного *фонду оплати праці*, обчисленого, виходячи з розміру неоподатковуваного мінімуму доходів громадян.

Податок на додану вартість *(рос.: налог на добавленную стоимость; англ.: value added tax)* – система оподаткування *товарів* на суму вартості, доданої на кожному етапі їх *виробництва*, обміну або перепродажу.

Податок на землю *(рос.: налог на землю; англ.: land tax)* – обов'язковий платіж, що стягується з *фізичних* або *юридичних осіб* за користування земельними ділянками.

Податок на прибуток відстрочений *(рос.: налог на прибыль отсроченный; англ.: deferred income tax)* – сума податку на прибуток, що визначена *відстроченим податковим зобов'язанням* і *відстроченим податковим активом*.

Податок на прибуток поточний *(рос.: налог на прибыль текущий; англ.: current income tax)* – сума податку на прибуток, визначена у *звітному періоді* відповідно до податкового законодавства.

Податок на промисел *(рос.: налог на промысел; англ.: tax on trade)* – разовий *патент*, що дає право на здійснення несистематичного, не більше чотирьох разів протягом календарного року, *продажу* виготовленої, переробленої або купівельної продукції, речей, товарів тощо.

Податок прибутковий *(рос.: налог подоходный; англ.: profits tax)* – *податок*, що стягується з громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства як тих, що мають постійне місця проживання в Україні, з сукупного оподатковуваного доходу за календарний рік (складається з місячних оподатковуваних доходів), отриманого з різних джерел як на території України, так і за її межами.

Подія *(рос.: событие; англ.: event)* – 1) несподіваний, непередбачений *факт* (втрати від стихійного лиха, розтрат та крадіжок тощо); 2) момент часу, який відповідає початку або завершенню конкретної операції. Розрізняють наступні види П.: 1) **господарської діяльності** – різновид фактів господарської діяльності, що виступають обліковою одиницею в системі первинного спостереження. На відміну від *господарських операцій* події господарської діяльності представляють собою випадки, що призводять до змін в складі господарських засобів незалежно від дій і зусиль працівників підприємства (організації). Напр., втрати від стихійного лиха, *природний убуток*. Багато подій господарської діяльності неминучі в процесі господарської діяльності, однак вони не є організованими і цілеспрямованими діями людей; 2) **надзвичайна** – подія або операція, що відрізняється від *звичайної діяльності* підприємства, і по якій не можна очікувати, що вона повторюватиметься періодично або в кожному наступному *звітному періоді;* 3) **непередбачена** – обставина або ситуація, кінцевий результат, *прибуток* або *збиток* від яких буде

підтверджений тільки після того, як відбудеться одна або декілька невизначених подій; 4) **після дати балансу** – подія, що відбувається між *датою балансу* і датою підтвердження керівником *фінансової звітності*, підготовленої до оприлюднення, яке вплинуло або може вплинути на *фінансовий стан*, результати діяльності і рух коштів підприємства.

Подорожній лист *(рос.: путевой лист; англ.: waybill)* – *документ* з описом вантажу при перевезенні автомобільним або залізничним транспортом, який не є *контрактом*.

Позабюджетні кошти *(рос.: внебюджетные средства, англ.: extra budget funds)* – це кошти, які бюджетні установи і організації одержують понад асигнувань, що виділяються їм з державного або місцевих бюджетів. В залежності від походження і використання позабюджетні кошти поділяються на спеціальні суми, суми за дорученням, депозитні інші позабюджетні кошти. Вони використовуються суворо за цільовим призначенням.

Позики *(рос.: ссуди; англ.: loans)* – передача однією стороною (позикодавцем) у власність іншій стороні (одержувачу позики) грошей або речей на певний строк, по закінченні якого одержувач позики зобов'язується повернути її з *відсотками* або без відсотків. Розрізняють наступні види позик: 1) **гарантовані** – 1) вид державних позик (частіше зовнішніх), погашення капітальної суми і сплата відсотків по яких забезпечуються або заставою, або певними доходами (при зовнішніх позиках – доходами держави-боржника). До таких доходів належать *мито*, *акцизи* та інші види непрямих *податків*. Держава може виступати гарантом, коли фірми надають позику іншим державам, особливо коли *платоспроможність* останніх є низькою; 2) гарантовані урядом облігаційні позики місцевих органів управління, що проводяться з метою мобілізації фінансових ресурсів для капітальних вкладень, та різними *акціонерними товариствами*, державними і спеціальними кредитними установами, коли їм потрібно зібрати кошти для будівництва. Уряд надає *гарантії* лише тоді, коли позичальник не зміг одержати позику без державної гарантії; 2) **пролонговані** – банківські позики, за якими подовжено строк їх погашення.

Позов *(рос.: иск; англ.: claim)* – вимога позивача до відповідача, висунута в суді. Підприємства повинні своєчасно висувати позови своїм *боржникам* (*дебіторам*) і особам, винним в заподіянні *матеріальної шкоди*.

Позовна давність *(рос.: исковая давность; англ.: action prescription)* – термін, протягом якого особа, права якої порушено, може вимагати захисту через суд, арбітраж або третейський суд. Строк П. д. починається з дня виникнення права на позов, тобто дня, коли особа дізналась або повинна була дізнатись про порушення свого права. П. д. застосовується судом, арбітражем, третейським судом незалежно від заяви сторін. При певних умовах тривалість терміну П. д. призупиняється

(наприклад, в силу мораторію) або переривається (наприклад, подання позову). Після перерви тривалість П. д. починається знову.

Поле обертання рахунку *(рос.: поле оборачиваемости счета; англ.: turnover field of account)* – поняття, запропоноване А.П. Рудановським. П. о. обмежується двома границями: перша визначається діленням дебетового *обороту* на кінцеве *сальдо*; друга – кредитового обороту на початкове *сальдо* (для пасивних рахунків діє протилежне правило).

Політика дивідендна *(рос.: политика дивидендная; англ.: dividend policy)* – сукупність принципів і методів виплати *дивідендів* відповідно до економічних цілей підприємства в даний період. П. д. повинна мати короткостроковий характер (вирішувати питання розподілу *прибутку* поточного року) та довгостроковий (план розвитку підприємства на декілька років вперед).

Помилка *(рос.: ошибка; англ.: accounting error)* – ненавмисне перекручення фінансової інформації в результаті арифметичних або логічних помилок в облікових записах і розрахунках, недогляду в дотриманні повноти обліку, неправильного представлення в обліку фактів господарської діяльності, наявності складу майна, вимог і зобов'язань, невідповідного відображення записів в обліку.

Попередні імпортні депозити *(рос.: предварительные импортные депозиты; англ.: preceding import deposits)* – внесення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності на безпроцентні *рахунки в банках*, які обслуговують їх на території України, на період від моменту набрання *договорами (контрактами)*, що ними укладаються, юридичної сили до моменту проходження *товарами*, що поставляються згідно із зазначеними договорами (контрактами), через митний кордон України або передачі товарів іноземними суб'єктами господарської діяльності на території України, грошових коштів у *валюті договору (контракту)* в сумі, визначеній у встановлених відсотках до вартості відповідного договору (контракту).

Посадові особи *(рос.: должностные лица; англ.: official functionary)* – *фізичні особи*, які працюють постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях, які займають певні посади; уповноважені приймати важливі рішення і здійснювати дії юридичного значення.

Поставка *(рос.: поставка; англ.: delivery)* – організація руху *товарів* від продавця (з його складів) до покупця. Здійснюється на підставі *договорів (контрактів)*, укладених між продавцем і покупцем, в яких повинні бути відображені наступні основні умови поставки: вид, обсяг, строки поставки, вид транспортного засобу тощо.

Поставка невідфактурована *(рос.: поставка неотфактурованная; англ.: deliveries non-documented)* – надходження вантажів без документів постачальників. Такі вантажі оприбутковуються на підставі акту приймання товарно-матеріальних цінностей або прибуткового ордеру.

Постачальник *(рос.: поставщик; англ.: suppliers) – юридична* або *фізична особа*, яка здійснює поставку товарно-матеріальних цінностей (сировини, матеріалів, палива, будівельних матеріалів, запасних частин, товарів), надання послуг (подачу електроенергії, газу, води, пари тощо), виконання робіт (поточний і капітальний ремонт основних засобів тощо).

Постачальник генеральний *(рос.: поставщик генеральный; англ.: general supplier)* – *фірма* або організація, що виконує за підрядним контрактом зобов'язання з поставки комплектного обладнання і матеріалів для промислового об'єкта або об'єктів соціального і культурного призначення. П. г. за згодою замовника може залучати на договірних засадах іноземні та вітчизняні фірми в якості субпостачальників.

Постулати *(рос.: постулаты; англ.: postulates)* – попередні припущення, які є основою для теоретичних узагальнень. П. є положеннями, які приймаються як істинні доти, поки не буде доведене інше. П. лежать в основі наук та наукових дисциплін. В історії бухгалтерського обліку відомі П. Боулдінга, М. де ла Порта, Д. Дзаппи, М. Кіркмана, Е. Мудрова, І. Руссіяна, Ж. Саварі, Дж. Чербоні, І. Шера, Е. Шмаленбаха та І. Шмельова.

Початок строку оренди *(рос.: начало срока аренды; англ.: inception of lease)* – дата, що настає раніше: дата підписання орендної угоди або прийняття сторонами зобов'язань відносно основних положень угоди про оренду.

Пояснення в ревізії *(рос.: объяснение в ревизии; англ.: notes to auditing report)* – це письмовий *документ* конкретної особи, складений у виправдовування чого-небудь (якогось факту), зізнання в чому-небудь. Пояснення надаються в письмовій формі, тому *ревізору* необхідно отримати *роз'яснення* з питань, що його цікавлять, а потім вирішувати, чи необхідні йому пояснення.

Правила бухгалтерського обліку *(рос.: правила бухгалтерского учета; англ.: accounting requirements)* – база *бухгалтерського обліку*, вибрана підприємством для відображення статей в звітах і рахунках. П. б. о. – те, що відноситься до роботи бухгалтера. В історії бухгалтерського обліку відомі пра-вила: Баррема, Ваньє, Вілла, Ганта, Гарньє, Гаррісона, Гартмана, Герсрнера, Годдарда, Гюглі, Дафforne, Дегранжа, Дезарно, де ла Порта, Дутковича, Дюмарше, Еребо, Зомбарта, Кардінеля, Кеннона, Ларю, Марі, Мендеса, Мішо, Нейкирка, Олдкастла, Пачолі, Принцгорна, Прокоф'єва, Пурра, Ріва, Рігера, Сімона, Сортера, Флорі, Хіггінса, Шрайбера, Швайкера тощо.

Право власності *(рос.: право собственности; англ.: ownership right)* – сукупність юридичних норм, що закріплюють та охороняють належність матеріальних благ певним особам або колективам, які передбачають обсяг і зміст прав власника відносно до належного йому майна, способи і межі здійснення цих прав.

Право корпоративне *(рос.: право корпоративное; англ.: corporate licenses)* – право власності на *статутний капітал юридичної особи* або його *частку* (*пай*), включаючи права на управління, отримання відповідної частки *прибутку* такої юридичної особи, а також *активів* у випадку його ліквідації згідно з чинним законодавством, незалежно від того, в якій організаційно-правовій формі створена така юридична особа.

Право на базу даних *(рос.: право на базу данных; англ.: database license)* – право на публікування, відтворення, розповсюдження та інші дії по введенню в господарський оборот сукупності даних (статей, розрахунків тощо), систематизованих таким чином, щоб ці дані могли бути знайдені та оброблені за допомогою ЕОМ.

Право на винахід *(рос.: право на изобретение; англ.: patent)* – право користування технічним рішенням (пристроєм, способом, речовиною, штамом мікроорганізму, культурою клітин рослин і тварин), що охороняється *патентом*, а також на застосування відомого раніше пристрою, способу, речовини тощо за новим призначенням.

Право на корисну модель *(рос.: право на полезную модель; англ.: model license)* – право на користування конструктивним виконанням засобів виробництва, що охороняються свідоцтвом, і предметами споживання, а також їх складовими частинами.

Право на ноу-хау *(рос.: право на ноу-хау; англ.: know-how)* – право на користування технічною, організаційною, комерційною інформацією, що складає таємницю виробництва (ноу-хау).

Право на програми для ЕОМ *(рос.: право на программы для ЭВМ; англ.: software copyright)* – право на публікування, відтворення і розповсюдження та інші дії по введенню в господарський оборот сукупності даних і команд, призначених для функціонування ЕОМ та інших комп'ютерних пристроїв з метою отримання визначеного результату, включаючи підготовчі матеріали, отримані в ході розробки програми для ЕОМ, і аудіовізуальні відображення, що нею породжуються.

Право на промисловий зразок *(рос.: право на промышленный образец; англ: sample license)* – право на користування художньо-конструктивним рішенням виробу, що охороняється *патентом* і визначає його зовнішній вигляд. Фізичні промислові зразки можуть представляти собою об'ємну модель (автомобіля, устаткування, посуду, меблів) або плоске відображення (промисловий малюнок тканини, ковдри, шрифту).

Право на товарний знак *(рос.: право на товарный знак; англ.: trademark license)* – право користування і розпорядження позначеннями, охороняються свідоцтвом, способами, щоб відрізнити товари і послуги одних *юридичних* або *фізичних осіб* від однорідних товарів і послуг інших юридичних і фізичних осіб. *Товарні знаки* можуть бути словесні, образотворчі, об'ємні тощо.

Право на фірмове найменування *(рос.: право на фирменное наименование; англ.: company name license)* – право на користування фірмовою назвою *юридичної особи* (ім'ям або позначенням, що стало стійким, що дозволяє ідентифікувати цю особу).

Правові бази даних *(рос.: правовые базы данных; англ.: legal database)* – упорядковані комп'ютерні довідникові системи, що містять підібрані в тематичному або хронологічному порядку законодавчі акти з питань *податків, бухгалтерського обліку* тощо. Хоча ця категорія програмного забезпечення була створена, перш за все, як допомога юристам, значна її частина орієнтована на таких користувачів, як бухгалтери, фінансисти, економісти.

Прагматика *(рос.: прагматика; англ.: pragmatics)* – погляд на *релевантність*, що має місце, якщо сприяє прийняттю рішення її користувачем. Це кінцева мета, те, з чим постійно стикаються бухгалтери-практики.

Предмет бухгалтерського обліку *(рос.: предмет бухгалтерского учета; англ.: subject of accounting)* – власність підприємства, яка знаходиться в його розпорядженні і використанні у вигляді активів, пасивів та зобов'язань, а також результати господарювання, узагальнені в грошовому вимірнику.

Предмет ревізії *(рос.: предмет ревизии; англ.: subject (matter) of audit)* – вивчення специфічними способами і прийомами документально зафіксованих *господарських операцій*, що здійснилися в процесі кругообігу засобів *підприємства* з точки зору законності, достовірності і доцільності. П. р. є документальні дані, що вивчаються за допомогою спеціальних способів і прийомів. Основне завдання *ревізії* – вивчення минулих господарських операцій з точки зору їх законності, доцільності і достовірності.

Предмет судово-бухгалтерської експертизи *(рос.: предмет судебно-бухгалтерской экспертизы; англ.: subject of forensic accounting examination)* – 1) господарські операції, відображені в документах та матеріалах *ревізії* і *аудиту*, які стали об'єктом розслідування і судового розгляду. Характеризується наступними особливостями: а) зв'язком з господарською діяльністю; б) відображенням в бухгалтерському обліку; в) колом питань, поставлених слідчим (судом) експерту-бухгалтеру; г) наявністю висновку, складеного спеціалістами в області бухгалтерського обліку; 2) вивчення взаємодії облікової і протиправної діяльності і механізму їх взаємного відображення.

Предмети обігу *(рос.: предметы обращения; англ.: circulation items)* – *активи* підприємства, які мають короткий період обертання і легко змінюють матеріальну форму на грошову. Включають готову продукцію, вироблену даним підприємством, і товари, що призначені для продажу.

Предмети праці *(рос.: предметы труда; англ.: labor tools)* – речові (матеріальні) елементи виробництва, що піддаються обробці в процесі виробництва, беруть одно-

разову участь у виробничому процесі і повністю переносять свою вартість на новостворений продукт. В процесі виробництва людина впливає на П. п. з допомогою засобів праці. До П. п. відносяться: сировина, основні матеріали, допоміжні матеріали, напівфабрикати, запасні частини для ремонту тощо. Спільною їх ознакою є те, що вони повністю споживаються в одному виробничому циклі і цілком переносять свою вартість на продукцію, що виготовляється. П. п. відносяться до оборотних засобів і разом із засобами праці утворюють засоби виробництва.

Премія (*рос.: премия; англ.: bonus*) – міра заохочення за особливі досягнення або заслуги в будь-якій сфері діяльності. Премії бувають грошові і натуральні, індивідуальні і колективні.

Претензія (*від лат.: praetensio – вимога; рос.: претензия; англ.: claim*) – відповідно до цивільного права вимога *кредитора* до *боржника* про оплату *боргу*, відшкодування збитків, оплату штрафів, усунення недоліків поставленої *продукції*, проданих товарів або виконаної роботи.

Прибуток (*рос.: прибыль; англ.: profit*) – сума, на яку *доходи* перевищують пов'язані з ними *витрати*.

Прибуток безнадійний (потенціальний) (*рос.: прибыль безнадежная (потенциальная); англ.: paper profit*) – *прибуток*, що виникає у випадку, якщо ринкова ціна активів зростає, збільшується на суму, вищу за облікову.

Прибуток біржовий (*рос.: прибыль биржовая; англ.: exchange profit*) – *прибуток* від торгівлі *цінними паперами* на фондовій біржі, *товарами* на товарній біржі чи *валютою* на валютній біржі.

Прибуток валовий (*рос.: прибыль валовая; англ.: gross margin profit*) – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг), зменшений на суму нарахованого (сплаченого) *податку на додану вартість*, *акцизного збору*, а також на суму *витрат*, включених до собівартості реалізації продукції, (робіт, послуг).

Прибуток від звичайної діяльності (*рос.: прибыль от обычной деятельности; англ.: income from continiung operations*) – прибуток, який визначається як різниця між *прибутком від звичайної діяльності* до оподаткування та сумою *податку на прибуток*:

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування (*рос.: приыль от обычной деятельности к налогообложению; англ.: income from continiung operations before taxation*) – визначається як алгебраїчна сума *прибутку від операційної діяльності*, *фінансових* та інших *доходів*, *фінансових* та інших *витрат*.

Прибуток від операційної діяльності (*рос.: прибыль от операционной деятельности; англ.: operating profit*) – прибуток, який визначається як алгебраїчна сума *валового прибутку*, *іншого операційного доходу*, *адміністративних витрат*, *витрат на збут* та *інших операційних витрат*.

Прибуток емісійний *(рос.: прибыль эмиссионная; англ.: issue profit)* – прибуток, який виникає внаслідок різниці між ринковою вартістю (курсом) *цінних паперів*, за якою їх реалізують кінцевому інвесторові, та *емісійною ціною*, за якою їх випущено *емітентом*.

Прибуток засновницький *(рос.: прибыль учредительная; англ.: promotion profit) – прибуток*, одержаний *засновниками акціонерного товариства* внаслідок відкритої підписки на *акції* як різниця між сумою, отриманою від їх реалізації, та *статутним капіталом* товариства. П. з. формується від продажу акцій за ціною, що перевищує номінальну вартість акції, або за рахунок додаткового випуску акцій діючим акціонерним товариством.

Прибуток маржинальний *(рос.: прибыль маржинальная; англ.: marginal profit)* – граничний додатковий *прибуток*, одержаний внаслідок реалізації додаткової одиниці *продукції*.

Прибуток монопольний *(рос.: прибыль монопольная; англ.: monopoly profit)* – перевищення *прибутку* підприємства над середнім (ринковим) прибутком. Здебільшого є результатом монопольного становища на ринку підприємств-виробників *товарів* (робіт, послуг) та *постачальників* товарів на ринок.

Прибуток нерозподілений *(рос.: прибыль нераспределенная; англ.: undistributed profit) – чистий прибуток акціонерного товариства*, що не був виплачений у вигляді *дивідендів* акціонерам і не надійшов до *резервного капіталу*.

Прибуток обліковий *(рос.: прибыль учетная; англ.: recorded accounting profit (loss))* – сума *прибутку* до оподаткування, визначена в *бухгалтерському обліку* і відображена у *Звіті про фінансові результати* за *звітний період*.

Прибуток податковий *(рос.: прибыль (убыль) налоговая; англ.: tax income (loss))* – сума *прибутку*, визначена за податковим законодавством об'єктом оподаткування за *звітний період*.

Прибуток чистий *(рос.: прибыль чистая; англ.: net income)* – прибуток, що визначається як різниця між різними видами *доходів* та *витрат* підприємства за *звітний період*.

Примітки до фінансового звіту *(рос.: примечания к финансовому отчету; англ.: notes to financial statement)* – 1) сукупність показників і пояснень, що забезпечують деталізацію і обгрунтованість статей *фінансових звітів*, а також іншу інформацію, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами); 2) форма фінансової звітності, інформація якої доповнює дані *Балансу*, *Звіту про фінансові результати*, *Звіту про рух грошових коштів*, *Звіту про власний капітал*.

Принцип *(від лат. principium – основа, початок; рос.: принцип; англ.: principle)* – 1) основні вихідні положення будь-якої теорії, основні правила діяльності, створюються у процесі систематизації знань, але на відміну від законів у природі не існують; 2) усталені, укорінені, загальноприй-

няті, найпоширеніші правила господарських дій і властивості економічних процесів; 3) початок, провідна ідея, основне правило поведінки.

Принцип інверсії *(рос.: принцип инверсии; англ.: principle of reversal)* – принцип, по якому в запам'ятовуючому пристрої ЕОМ фіксується тільки інформація про цінності, що відпускаються, списуються, та ці ж відомості використовуються автоматично для фіксації надходження, оприбуткування цих же цінностей на інших осіб.

Принципи бухгалтерського обліку *(рос.: принципы бухгалтерского учета; англ.: accounting principle)* – правила, якими слід керуватися при вимірюванні, оцінці і реєстрації *господарських операцій* і при відображенні їх результатів у *фінансовій звітності.* Виділяють наступні П. б. о: 1) **автономності** – кожне підприємство розглядається як *юридична особа,* відокремлена від її власників, у зв'язку з чим власне майно і *зобов'язання* власників не повинні відображатися у *фінансовій звітності* підприємства; 2) **безперервності** – *оцінка активів і зобов'язань* підприємства здійснюється, виходячи з припущення, що його діяльність триватиме і далі; 3) **історичної (фактичної) собівартості** – пріоритетною є оцінка активів підприємства, виходячи із витрат на їх виробництво і придбання; 4) **грошового вимірника** – вимірювання і узагальнення всіх *господарських операцій* підприємства в його фінансовій звітності, здійснюється в єдиній *грошовій одиниці;* 5) **нарахування і відповідності доходів і витрат** – для визначення *фінансового результату звітного періоду* необхідно порівняти *доходи* звітного періоду з *витратами*, понесеними для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються у бухгалтерському обліку і *фінансовій звітності* в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів; 6) **обачності** – застосування в *бухгалтерському обліку* методів *оцінки*, що попереджують заниження оцінки *зобов'язань* і *витрат* і завищення оцінки *активів* і *доходів* підприємства (принцип бухгалтерського обліку); 7) **періодичності** – можливість розподілу діяльності підприємства на визначені періоди часу з метою складання *фінансової звітності*; 8) **повного висвітлення** – *фінансова звітність* повинна містити всю інформацію про фактичні і потенційні наслідки *господарських операцій* і подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її підставі; 9) **послідовності** – постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної *облікової політики.* Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених *національними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку,* і повинна бути обгрунтованою і розкриватися у *фінансовій звітності;* 10) **превалювання сутності над формою** – принцип бухгалтерського обліку, згідно з яким операції обліковуються відповідно до їх сутності, виходячи з юридичної форми.

Принципи інвентаризації *(рос.: приницыпы инвентаризации; англ.: inventory control principles)* – основні вихідні положення *інвентаризації*, що визначають норми її проведення. П. і. є: раптовість, зістав-

ність, плановість, своєчасність, точність, об'єктивність, безперервність, повнота, ефективність, оперативність, економічність, гласність юридичного значення результатів інвентаризації, впливу, оцінки результатів, доцільність тощо.

Принципи ревізії *(рос.: принципы ревизии; англ.: auditing principles)* – визначають систему організації і проведення *ревізії*, техніку виявлення порушень, способи їх доведення та оцінку, техніку визначення і стягнення збитку, порядок притягнення винних осіб до відповідальності, місце ревізії у виховному процесі. Виділяють наступні П. р.: 1) **активності** – полягає в прагненні знайти кращі методи та способи виконання поставлених перед ревізією завдань, готовності *ревізора* взяти на себе відповідальність за прийняте рішення (застосування ревізором наукових прийомів, завдяки яких можливе прийняття оптимальних рішень та впровадження їх у життя); 2) **безперервності** – розпочаті ревізійні дії повинні вестись активно і безперервно до повного виявлення фактів порушення, відшкодування виявленої матеріальної шкоди, притягнення винних осіб до відповідальності; 3) **виховного впливу** – передбачає виключення можливості повторення помилок та порушень, виявлених ревізією, в майбутньому, що можливе за присутності певного виховного ефекту, заснованого на моральних засадах; 4) **гласності** – проведення ревізії широко оголошується. Ревізори з моменту початку ревізії встановлюють контакт з громадськими організаціями, оголошують про місце і час прийому осіб, які бажають надати інформацію з питань, що стосуються ревізії; 5) **об'єктивності і всебічності** – полягає в необхідності однаково ретельно оцінювати обставини, що підтверджують порушення зі сторони конкретної особи, так і їх спростування. Ревізор повинен дати об'єктивну оцінку діяльності підприємства з документальним обгрунтуванням фактів, обов'язковим виявленням причин та зв'язків між ними. Об'єктивність ревізії забезпечує її законність. Специфіка принципу всебічності полягає в тому, що матеріали вивчаються з погляду об'єктивності та повноти відображення в них фактів; 6) **оцінки фактів** – можливість ревізора вільно висловлювати свою думку щодо причин виявлених недоліків і, незалежно від мотивів зацікавлених осіб, самостійно оцінювати ті чи інші факти, законність та обгрунтованість дій зацікавлених осіб. Принцип оцінки доказів тісно пов'язаний з принципом незалежності ревізорів та їх підпорядкуванням його тільки закону, що гарантує свободу оцінки доказів ревізором по кожному конкретному факту, виявленому на будь-якій стадії ревізії; 7) **повноти** – полягає в ретельному виясненні всіх фактів, що мають значення для ревізії. Дотримання цього принципу дозволяє на підставі всіх виявлених суттєвих і несуттєвих фактів з'ясувати причини незадовільного стану об'єкта

контролю; 8) **послідовності** – кожна наступна ревізія розпочинається з моменту завершення попередньої. Таким чином, ревізії проводяться безперервно з моменту створення підприємства і до моменту його *ліквідації*; 9) **раптовості** – застосування засобів і способів перевірки в момент, коли підконтрольні особи цього не чекають. Завдяки раптовості з'являється можливість перевірити реальний стан на *підприємстві*, досягти узгодженості дій ревізорів і забезпечити максимальну ефективність ревізійного процесу. Важливою умовою досягнення раптовості ревізії є нерозголошення моменту її початку, а також етапів її підготовки та проведення; 10) **ревізійної безпосередності** – порядок використання доказів, при якому в основі висновків про розглянуті за сутністю факти лежать дані про них, які особисто сприймаються ревізором і документально встановлюються ним в межах існуючих норм. Цей принцип найширше проявляється при визначенні розміру збитку, встановленні винних осіб і порядку стягнення заподіяної шкоди.

Принципи судово-експертної діяльності *(рос.: принципы судебно-экспертной деятельности; англ.: forensic accounting principles)* – до них належать законність, захист прав та свобод особистості, незалежного *експерта*, об'єктивності і повноти проведеного дослідження. Незалежність судового експерта полягає в тому, що при наданні висновку експерт не може знаходитися в будь-якій залежності від органу або особи, що призначила експертизу, сторін та інших осіб, зацікавлених в результатах справи, і дає висновок, на підставі результатів проведених досліджень відповідно до своїх спеціальних знань. Об'єктивність і повнота експертного дослідження грунтується на чітко науковій і практичній основі та здійснюється в межах вузької спеціальності в повному обсязі необхідному для встановлення належних доведенню обставин по конкретній справі.

Проводка бухгалтерська *(рос.: проводка бухгалтерская; англ.: accounting entry)* – облікове оформлення *кореспонденції рахунків*. При цьому зазначаються рахунки по *дебету* і *кредиту* та сума *господарської операції*, що підлягає реєстрації. П. б. іноді має назву облікової формули, а також контирування. Складають П. б. на підставі *первинних документів*. Розрізняють такі П. б.: 1) **проста** – проводка, при якій один рахунок дебетується і один рахунок кредитується; 2) **складна** – проводка, при якій один рахунок дебетується і кредитується з декількома рахунками або декілька рахунків дебетуються і кредитуються з одним рахунком. При П. б. с. суми, записані по дебету і по кредиту рахунків, у підсумку повинні бути тотожними. П. б. с. є, по суті, поєднанням декількох простих однорідних проводок; при цьому скорочується кількість облікових записів; 3) **реальна** – проводка, яка охоплює кореспонденцію рахунків по відображенню даних

про господарські факти, які мали місце: одержання позик, нарахування заробітної плати працівникам тощо. П. р. б. поділяють на прямі та відносні. Реальні прямі проводки характеризують дані про економічні ресурси господарюючого суб'єкта та їх переміщення. Реальні відносні проводки – фіксація господарських фактів, пов'язаних з майбутніми змінами у складі економічних ресурсів або зі змінами у складі економічних ресурсів, або зі змінами, що відбуваються з цими ресурсами, які не можна відобразити прямими проводками; 4) **умовна** – проводка, яка виникає як результат методології обліку, коли в реальній дійсності *господарська операція* не відбулася, не було будь-якого господарського факту, але проводка, що зазначила кореспонденцію рахунків і суму запису, виконувалась. Напр., при списанні доходів і витрат діяльності на рахунок фінансових результатів; 5) **додаткова** – спосіб виправлення помилок в облікових регістрах; додаткова кореспонденція рахунків на різницю в сумі. П. б. д. складається на підставі бухгалтерських довідок, коли для виправлення помилок вимагається збільшення раніше записаних сум по рахунках. Крім П. б. д. застосовується коректурний спосіб виправлення помилок, способи зворотного запису і "червоного сторно".

Програма аудиту *(рос.: программа аудита; англ.: audit program)* – документ, що представляє деталізовану послідовність запланованих аудиторських процедур, що мають логічну та хронологічну ув'язку. П. а. деталізує план аудиту і передбачає строки проведення процедур, їх характер, обсяг, виконавців тощо; 2) набір інструкцій для асистентів аудитора, що виконують аудиторську перевірку. П. а. є засобом контролю за належним виконанням робіт в процесі проведення перевірки.

Продаж *(рос.: продажа; англ.: sale)* 1) **результатів робіт (послуг)** – будь-які операції цивільно-правового характеру по наданню результатів робіт (послуг), права на користування або розпорядження *товарами*, в тому числі *нематеріальними активами* та іншими об'єктами власності за компенсацію, а також операції з безкоштовного представлення результатів робіт (послуг); 2) **сукупних валових активів** – продаж *підприємства* як окремого об'єкта підприємництва або включення валових *активів* підприємства або його частини до складу активів іншого підприємства. При цьому підприємство-покупець придбає права і *зобов'язання* (є правонаступником) підприємства, що передає активи; 3) **товарів** – будь-які операції, що здійснюються згідно з *договорами* купівлі-продажу, поставки, іншими цивільно-правовими договорами, що передбачають передачу прав власності на такі товари за плату або компенсацію, незалежно від строків її представлення, а також операції з безкоштовного надання товарів.

Продукція *(рос.: продукция; англ.: product)* – продукт або сукупність продуктів *виробництва*. П. оцінюється і відображається в *балансі* за *фактичною собівартістю*. *Аналітичний облік* П. ведуть за її видами. Багато підприємств застосовують сальдовий метод обліку. Розрізняють такі види П.: 1) **готова** – 1) закінчений *виробництвом* продукт на *підприємстві*, який відповідає стандартам або технічним умовам. П. г. приймається технічним контролем, оформлюється відповідними документами і передається на склад. Іноді П. г. прямо з виробництва, минаючи склад, відвантажується покупцям. На складі продукція обліковується в кількісному виразі за видами. Для цього використовуються картки або книги складського обліку. На кожен вид П. г. відкривається картка або відводиться декілька сторінок книги, де вказуються найменування *продукції*, її номенклатурний номер, розмір, марка, одиниця виміру, *ціна* за одиницю. Щоденно на підставі виправдовуючих документів проводяться записи в картках (книгах) складського обліку з надходження та витрачання продукції і виводяться її залишки; 2) *продукція (товар)*, виготовлена з використанням *давальницької сировини* (крім тієї частини, яка використовується для проведення розрахунків за його переробку) та визначена як кінцева в *контракті* між *замовником* та *виконавцем*; 2) **побічна** – *продукція*, яку отримують поряд з основною і яка не є метою *виробництва*. При *калькуляції собівартості* продукції в одних випадках П. п. оцінюють за встановленими цінами і виключають із суми витрат на виробництво, а в інших – суму витрат на виробництво розподіляють між видами основної і П. п. за встановленими коефіцієнтами; 3) **супутня** – продукція, що отримується одночасно з основною в одному технологічному циклі (процесі); 4) **товарна** – продукція, виготовлена за звітний період і призначена для реалізації або вже фактично реалізована за цей період. П. т. є складовою частиною валової продукції.

Прожитковий мінімум *(рос.: прожиточный минимум; англ.: subsistence level)* – мінімальна сума грошових коштів, доходів, потрібна для задоволення об'єктивно необхідних потреб в їжі, одягу, культурно-побутових та інших послугах при рівні роздрібних цін та тарифів, що склались.

Простій *(рос.: простой; англ.: time-out, dead time, idle time)* – вимушена бездіяльність персоналу, механізмів, обладнання на підприємствах через різні об'єктивні та суб'єктивні причини.

Протест в неакцепті векселя *(рос.: протест в неакцепте векселя; англ.: dishonor protest)* – офіційне нотаріальне засвідчення того, що *вексель* був пред'явлений до акцепту *трасату* і останнім не прийнятий. Протест в неакцепті повинен бути здійснений в строки, встановлені для пред'явлення до акцепту. Якщо ж платник буде вимагати, щоб вексель був повторно йому пред'явлений на

наступний день після першого пред'явлення, а перше пред'явлення мало місце на наступний день строку, то протест ще може бути здійснений в останній день строку.

Протест в неплатежі по векселю *(рос.: протест в неплатеже по векселю; англ.: dishonor protest)* – офіційне нотаріальне засвідчення того, що платіж по *векселю* вимагався, але не був отриманий. Протест в неплатежі переказного векселя строком на визначений день або на певний час від складання і пред'явлення повинен бути здійснений в один із двох робочих днів, наступних за днем, в який переказний вексель підлягає оплаті. Для векселів до пред'явлення, протест повинен бути здійснений в порядку здійснення протесту у випадку неакцепту.

Процедури аналітичні *(рос.: процедуры аналитические; англ.: analytical procedures)* – підлягають в аналізі істотних коефіцієнтів і тенденцій, включаючи подальше вивчення відхилень і взаємозв'язків, що не узгоджуються з іншою значимою інформацією або відхиляються від прогнозних сум.

Процедури контролю *(рос.: процедуры контроля; англ.: control procedures)* – 1) політика і контрольне середовище, створені керівництвом підприємства, а також застосування певних процедур для досягнення конкретних завдань господарюючого суб'єкта; 2) система методичних дій, які здійснюються органами управління при проведенні контрольних функцій.

Проценти *(рос.: проценты; англ.: interest)* – плата за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, що заборговані підприємству.

Процес *(рос.: процесс; англ.: process)* – послідовна зміна стану в розвитку будь-якого явища, що передбачає тісний зв'язок закономірно слідуючих одна за одною стадій розвитку і сукупність послідовних дій, спрямованих на досягнення визначеного результату.

Процес оцінки *(рос.: процесс оценки; англ.: valuation process)* – процедура присвоєння об'єкту бухгалтерського обліку певних грошових величин.

Пушкар Михайло Семенович (21.11.1940 р.) – український вчений, д.е.н., професор, в 1973 р. захистив канд. дис. "Мясная промышленность юго-западного региона территориальной организации", в 2000 р. – докт. "Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти)". Основні праці присвячені теоретичним основам методології та організації бухгалтерського обліку, обліку затрат і калькулюванню собівартості в будівництві, проблемам управлінського обліку, контролінгу; в ряді праць висвітлюються питання обліку виробництва, затрат в ремонтних цехах, витрат на обслуговування і управління виробництвом, використання ділових ігор в навчальному процесі.

Р

Рапорт (відомість виробітку бригади) *(рос.: рапорт (ведомость выработки бригады); англ.: crew performance reports)* – первинний *документ*, в якому зазначаються прізвища, табельний номер працівників, розряд і кількість відпрацьованих годин.

Рахунки активні *(рос.: счета активные; англ.: real accounts)* – основні рахунки *бухгалтерського обліку*, які відображають стан і рух коштів та майна підприємства. На Р. а. збільшення коштів та майна підприємства відображається по дебету, а зменшення – по кредиту рахунку. Р. а. мають дебетове сальдо і відображаються в активі балансу.

Рахунки аналітичні *(рос.: счета аналитические; англ.: personal accounts)* – рахунки, які використовуються для деталізації інформації про об'єкти, що обліковуються на *синтетичному рахунку*. Р. а. відкривають тільки до складних рахунків синтетичного обліку. Р. а., як і рахунки синтетичного обліку, мають дебет і кредит. По них виводяться обороти і сальдо. При цьому підсумки оборотів і сальдо (в грошовому вираженні) за всіма Р. а. повинні відповідати оборотам і сальдо того синтетичного рахунку, в розрізі якого відкриті аналітичні рахунки.

Рахунки балансові *(рос.: счета балансовые; англ.: permanent accounts)* – рахунки *бухгалтерського обліку*, показники яких знаходять відображення в *бухгалтерському балансі*. Р. б. можуть відображатися в декількох статтях балансу.

Рахунки бухгалтерського обліку *(рос.: счета бухгалтерского учета; англ.: accounts)* – спосіб одержання показників за окремими елементами господарських ресурсів і джерелами їх утворення. В процесі господарської діяльності відбуваються зміни у складі засобів підприємства та джерел їх утворення. Для того, щоб врахувати всі ці зміни, застосовується система Р. б. о. Кількість і найменування рахунків визначаються *Планом рахунків*. Побудова рахунків, їх зовнішній вигляд залежать від об'єктів, *форми* і організації обліку.

Рахунки головні *(рос.: счета главные; англ.: general accounts)* – *рахунки синтетичного обліку,* передбачені *Планом рахунків бухгалтерського обліку*. Р. г. називаються рахунками першого порядку на відміну від *субрахунків*, що називаються рахунками другого порядку. Кожний Р. г. має свій *шифр* (код). Не всі Р. г. мають субрахунки, а тільки ті, показники яких потребують відповідного групування.

Рахунки господарських процесів *(рос.: счета хозяйственых процессов; англ.: economic events accounts)* – група рахунків *бухгалтерського обліку*, призначених для обліку руху коштів в господарських процесах (постачання, виробництво, реалізація). Самі господарські процеси в Р. г. п. не можуть відображатися, але витрати коштів на здійснення цих процесів та їх результати є *об'єктами бухгалтерського обліку*. Група Р. г. п. виділяється при *класифікації рахунків* бухгалтерського обліку за їх економічною сутністю.

Рахунки грошові *(рос.: счета денежные; англ.: cash accounts)* – рахунки, що призначені для обліку грошових коштів підприємства.

Рахунки другого порядку *(рос.: счета второго порядка; англ.: second level accounts)* – *субрахунки*, спосіб групування даних про *об'єкти бухгалтерського обліку*. Використовуються для отримання узагальнених показників в доповнення до даних *синтетичного обліку*.

Рахунки збірно-розподільчі *(рос. счета собирательно-распределительные; англ.: summary-clearing accounts)* – рахунки *бухгалтерського обліку*, призначені для збору певних виробничих витрат (напр., витрати на виготовлення виробів – цехові і загальнозаводські тощо) з метою наступного їх розподілу за об'єктами *калькуляції*, видами реалізованої продукції тощо.

Рахунки інвентарні *(рос.: счета инвентарные; англ.: inventory accounts)* – рахунки, призначені для обліку наявності і руху матеріальних цінностей, що належать підприємству.

Рахунки калькуляційні *(рос.: калькуляционные счета; англ.: costing accounts)* – рахунки бухгалтерського обліку призначені для одержання даних, необхідних при обчисленні собівартості виготовленої продукції і виконаних робіт, наданих послуг. По дебету Р. к. записують всі витрати, пов'язані з виробництвом продукції або виконанням робіт, наданням послуг, а по кредиту – одержану продукцію за собівартістю. Сальдо може бути тільки дебетовим і показує розмір *незавершеного виробництва*. *Аналітичний облік* по Р. к. ведуть в розрізі об'єктів *калькуляції* і калькуляційних статей. Групу К. р. виділяють при *класифікації рахунків* бухгалтерського обліку за їх призначенням і структурою.

Рахунки контрактивні *(рос.: счета контрактивные; англ.: contra-asset accounts)* – *контрарні рахунки*, призначені для регулювання показників *активних рахунків*.

Рахунки контрарні *(від лат.: contra – проти; рос.: счета контрарные; англ.: contra accounts)* – *рахунки бухгалтерського обліку*, показники яких використовуються для регулювання оцінки об'єктів, відображених в інших рахунках. Р. к. використовуються для регулювання даних *активних* і *пасивних рахунків*, і відповідно до цього вони бувають *контрпасивними* і *контрактивними рахунками*. За *класифікацією рахунків* бухгалтерського обліку Р. к. відносяться до *регулюючих* рахунків.

Рахунки контрпасивні *(рос.: счета контрпасивные; англ.: regulating accounts)* – *контрарні рахунки*, призначені для регулювання показників *пасивних рахунків*.

Рахунки кореспондуючі *(рос.: счета кореспондирующие; англ.: transaction affected accounts)* – рахунки, між якими виникає кореспонденція (взаємозв'язок) в бухгалтерських проводках, тобто рахунки, на яких відображається повна господарська операція.

Рахунки операційні *(рос.: счета операционные; англ.: interim accounts)* – рахунки, що призначені для проміжного накопичення витрат чи прибутків по окремих господарських операціях.

Рахунки операційно-результатні *(рос.: счета операционно-результативные; англ.: operation profit-and-loss accounts)* – рахунки, що призначені для виявлення результатів господарської діяльності підприємства порівнянням двох оцінок коштів, що пройшли через дану операцію.

Рахунки основні *(рос.: счета основные; англ.: assets accounts)* – рахунки бухгалтерського обліку, що характеризують склад та структуру засобів господарства, їх джерела формування, наявність та рух. На підставі Р. о. складають *баланс* будь-якого підприємства.

Рахунки пасивні *(рос.: счета пассивные; англ.: liability accounts)* – рахунки *бухгалтерського обліку*, на яких обліковуються джерела власних і позикових (тимчасово залучених) коштів. В Р. п. збільшення джерел відображається по *кредиту*, а зменшення – по *дебету. Сальдо* є кредитовим і відображається в *пасиві* балансу.

Рахунки позабалансові *(рос.: счета забалансовые; англ.: off-balance sheet accounts)* – 1) *рахунки бухгалтерського обліку*, сальдо яких не відображається в *бухгалтерському балансі*. Р. п. призначені для обліку *запасів*, що тимчасово знаходяться у підприємства і належать іншим підприємствам (орендовані засоби, товарно виробничі запаси, прийняті на відповідальне зберігання або переробку тощо). На Р. п. також обліковуються відкриті кредити до бюджету (для госпрозрахункових підприємств), бланки суворої звітності, списана у збиток дебіторська заборгованість. Облік на Р. п. ведеться по простій системі, тобто без застосування *подвійного запису*. Ці рахунки не кореспондують між собою або з *балансовими рахунками*. Об'єкти, що обліковуються на Р. п. підлягають *інвентаризації* в порядку і строки, встановлені для власних запасів; 2) рахунки підприємства, банку, що використовуються для обліку цінностей, що не входять до *балансу*, не відображені в його *активах* та *пасивах*.

Рахунки постійні (реальні) *(рос.: счета постоянные (реальные); англ.: ledger accounts)* – рахунки, які ведуться для заповнення статей бухгалтерського балансу. В кінці кожного облікового періоду визначається сальдо Р. п. (р.) – це суми, які відображені в бухгалтерському балансі на кінець звітного періоду. Сальдо на Р. п. (р.) в кінці періоду переноситься в наступний обліковий період як початкове сальдо даного періоду.

Рахунки прості *(рос.: счета простые; англ.: simple accounts) – рахунок синтетичного обліку,* показники якого не підлягають подальшому розподілу (деталізації). Такі рахунки не мають *субрахунків*, і до них не відкривають рахунки *аналітичного обліку.*

Рахунки регулюючі *(рос.: счета регулирующие; англ.: control accounts)* – рахунки бухгалтерського обліку, призначені для обліку сум, на які необхідно зменшити або збільшити залишки по *основних рахунках*, з метою їх уточнення.

Рахунки результативні *(рос.: счета результативные; англ.: profit-and-loss accounts)* – рахунки, що використовуються для відображення та порівняння витрат і доходів.

Рахунки розподільчі *(рос.: счета распределительные; англ.: clearing accounts)* – рахунки бухгалтерського обліку, призначені для обліку непрямих виробничих витрат і забезпечення правильності їх розподілу за об'єктами калькуляції, звітним періодом тощо.

Рахунки синтетичні *(рос.: счета синтетические; англ.: impersonal accounts)* – рахунки, які надають узагальнені дані з економічно однорідних груп засобів, джерел їх утворення і *господарських операцій.* Р. с. можуть бути простими і складними. Показники простих рахунків не підлягають подальшій деталізації, і в їх розвиток не ведеться *аналітичний облік.* Показники складних рахунків, коли це необхідно, знаходять свою деталізацію в *аналітичному обліку.* Перелік Р. с. міститься в *Плані рахунків бухгалтерського обліку.* Кожен синтетичний рахунок має свій *шифр* (код). У Плані рахунків *бухгалтерського обліку* за деякими складними рахунками передбачаються субрахунки, які є *рахунками другого порядку.*

Рахунки співставні *(рос.: счета сопоставляющие; англ.: compared accounts)* – рахунки бухгалтерського обліку, що призначені для встановлення результатів деяких господарських процесів шляхом порівняння *дебетового* і *кредитового оборотів* по окремому рахунку. Оскільки Р. с. використовуються для визначення результатів тих чи інших господарських процесів, їх також називають результатними.

Рахунки тимчасові (номінальні) *(рос.: счета временные (номинальные); англ.: temporary accounts)* – рахунки, які відкриваються окремо для кожного виду доходів і витрат з метою виявлення результатів діяльності. Кінцеве сальдо по цих рахунках відноситься тільки до поточного звітного періоду. Р. т. починають наступний звітний період з нульового сальдо і на них збирається інформація про доходи і витрати за звітний період.

Рахунки фінансово-результатні *(рос.: счета финансово-результатные; англ.: profit-and-loss accounts)* – рахунки, що призначені для обліку і контролю прибутку та збитку як фінансових результатів господарської діяльності підприємства.

Рахунки фондові *(рос.: счета фондовые; англ.: fund accounts)* – рахунки, що призначені для обліку і контролю джерел утворення і цільового призначення засобів підприємства.

Рахунок *(рос.: счет; англ.: account)* – 1) основна одиниця накопичення і зберігання інформації в бухгалтерському обліку; 2) в торговельних відносинах – товарний документ, який виписується продавцем на ім'я покупця і засвідчує поставку товару або надання послуг та їх вартість; 3) розрахунок, облік чого-небудь.

Рахунок валютний в банку *(рос.: счет валютный в банке; англ.: currency account in bank)* – існують такі види Р. в.: 1) **депозитний** – відкривається *фізичним* та *юридичним* особам (*резидентам* та *нерезидентам*) для зарахування на нього валютних депозитів з *поточного рахунку* з наступним поверненням суми основного *депозиту* та нарахованих *відсотків* по закінченню строку депозитного договору; 2) **позиковий** – рахунок, що відкривається для отримання банківських позик в *іноземній валюті* незалежно від наявності поточного рахунку в банку кре-

дитора; 3) **поточний** – призначений для проведення *безготівкових розрахунків* в іноземній валюті при здійсненні поточних операцій, визначених законодавством; 4) **транзитний** – рахунок, призначений для зарахування валютної виручки підприємств.

Рахунок картковий *(рос.: счет карточный; англ.: card account)* – банківський рахунок, на якому обліковуються операції за платіжними картками.

Рахунок контокорентний *(від іт.: conto correnta – поточний рахунок; рос.: счет контокоррентный; англ.: current account)* – єдиний поточний та позиковий рахунок, який відкривається банком клієнту; по контокоренту проходять як позики, які надаються банком, так кошти, які надходять в банк від клієнтів у вигляді внесків та повернення позик.

Рахунок поточний в банку *(рос.: счет текущий в банке; англ.: current account in bank)* – рахунок в банку, що відкривається для зберігання *грошових коштів* і проведення *безготівкових розрахунків* підприємства.

Рахунок-фактура *(рос.: счет-фактура; англ.: invoice)* – *документ* типової форми, що виписується *постачальником* на кожну партію реалізованої продукції (товарів). В Р.-ф. вказуються найменування, адреса і поточні рахунки постачальника і платника, найменування, кількість, ціна і сума *запасів* та інші дані.

Раціональна організація документування *(рос.: рациональная организация документирования; англ.: rational documentation)* – сукупність заходів, спрямованих на використання документування для інформаційного забезпечення і контролю за збереженням власності в кожному господарстві з метою покращання кінцевого результату виробництва.

Реалізація *(від лат.: realis – речовий; рос.: реализация; англ.: realization, sales)* – перетворення майна на грошові кошти. Р. продукції є завершальним етапом обороту господарських засобів, в результаті якого виготовлена підприємством *(постачальником) продукція* продається іншому підприємству (покупцю) за встановлену плату. В результаті Р. відбувається перетворення товарної форми продукту на грошову.

Ревізійна версія *(рос.: ревизионная версия; англ.: audit version)* – самостійний, спеціальний прийом вивчення операцій, що застосовується *ревізором* для пізнання та обґрунтування *об'єктивної істини*. Він полягає в побудові і *перевірці* ревізором (при чіткому дотриманні наданих йому прав) версії про форми зв'язку окремих сторін операції, що вивчається. Р. в. – це логічно побудовані припущення про зовнішні та внутрішні зв'язки в операціях, що вивчаються, характер та сутність взаємовідносин між ними.

Ревізійний процес *(рос.: ревизионный процесс; англ.: audit process)* – ряд послідовних етапів (стадій) *перевірки*. Він складається з підготовки до *ревізії*, складання її програми, планування і організації *інвентаризацій* та контрольно-ревізійних дій на *об'єкті ревізії*, перевірки стану господарства, документальної перевірки операцій та облікових записів.

Ревізія *(від лат.: revisio, рос.: ревизия; англ.: auditing)* – метод *наступного контролю* за виробничою та фінансово-господарською діяльністю *підприємства*, в процесі якого встановлюється законність, достовірність та економічна доцільність здійснених *господарських операцій*, перевіряється стан *бухгалтерського обліку*, його відповідність *наказу про облікову політику*, діючим стандартам обліку. Р. називають документальною, тому що вона вивчає задокументовані факти, а виявлені нею порушення – документально підтверджуються. Термін "Р." практично рівнозначний терміну "ретроспекція" (від лат. retro – назад і specio – дивлюся), що означає звернення в минуле, огляд минулих подій. Р. найбільш характерний ретроспективний (пошуковий) характер. В цьому головна відмінність Р. від інших методів контролю. Вивчаючи відповідну інформацію, *ревізор* відтворює картину минулого за письмовими свідченнями, що є в його розпорядженні. Р. притаманний профілактичний характер, оскільки він сприяє усуненню господарських порушень, попереджує можливість їх виникнення.

Ревізія вибіркова *(рос.: ревизия выборочная; англ.: sampling audit)* – передбачає вивчення не всіх, а лише певної частини *документів* або записів, що відбираються на підставі науково-обґрунтованої схеми, за той чи інший період часу (квартал, місяць, окремі дні).

Ревізор *(рос.: ревизор; англ.: government auditor)* – службова особа, яка уповноважена власником (органом управління) виконувати контрольні функції з перевірки фінансово-господарської діяльності *підприємства* незалежно від форми власності.

Ревізуємий період *(рос.: ревизуемый период; англ.: audited period)* – період діяльності *підприємства* від закінчення попередньої *ревізії* до початку поточної. Кожна наступна ревізія повинна охоплювати період, починаючи з моменту закінчення минулої. На практиці Р. п. визначається кількістю *балансомісяців*.

Реґістр *(рос.: регистр; англ.: register/book)* – 1) перелік будь-чого, покажчик; книга для записів; 2) орган, який видає правила побудови різного типу суден торговельного флоту, який спостерігає за правильністю їх побудови та здійснює технічний контроль за їх справним станом в процесі експлуатації.

Реґістр бухгалтерського обліку *(рос.: регистр бухгалтерского учета; англ.: accounting register)* – документ, призначений для систематизації та нагромадження інформації, яка міститься в прийнятих на облік первинних документах, для відображення на рахунках бухгалтерського обліку і в бухгалтерській звітності. Р. б. о. ведеться в спеціальних книгах (журналах), на окремих листах і картках, у вигляді машинограм, отриманих при використанні обчислювальної техніки, а також на магнітних стрічках, дисках, дискетах та інших машинних носіях. Господарські операції повинні відображатися в Р. б. о. в хронологічній послідовності і групуватися за відповідними рахунками бухгалтерського обліку. Правильність відображення в Р. б. о. забезпечують особи, які склали та підписали їх. При зберіганні Р. б. о. повинен забезпечуватись їх захист від несанкціонованих виправлень. Виправлення помилки в Р. б. о. повинно бути обґрунтовано і підтверджено підписом особи, яка зробила виправлення, із зазначенням дати виправлення. Широко

використовуються, як правило, два види Р. б. о. – *журнали-ордери* і допоміжні *відомості*. Крім того, можуть застосовуватись спеціальні розроблювальні таблиці. Зміст Р. б. о. є комерційною таємницею.

Регрес *(рос.: регресс; англ.: regress)* – право зворотної вимоги, тобто право кожного надписувача, що оплатив *вексель*, звернутися з вимогою про платіж як до *векселедавця*, так і до кожного з надписувачів, надписи яких на *векселі* стоять вище його надпису.

Редукція *(рос.: редукция; англ.: reduction)* – бачення за документами інтересів власника, адміністратора, працівників, підзвітних осіб, дебіторів і кредиторів.

Реекспорт *(рос.: реэкспорт; англ.: re-export)* – продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були імпортовані на територію України.

Реєстр суб'єктів аудиторської діяльності *(рос.: реестр субъектов аудиторской деятельности; англ.: register of auditors)* – офіційний загальнодержавний реєстр *аудиторських фірм і аудиторів* – суб'єктів підприємницької діяльності, які зареєстрували свою діяльність згідно з Законом України "Про аудиторську діяльність".

Реєстратор електронний контрольно-касовий *(рос.: регистратор электронный контрольно-кассовый; англ.: Electronic cash recorder)* – реєстратор розрахункових операцій, який додатково забезпечує облік кількості реалізованих *товарів* (послуг), найменування, друк розрахункових та інших звітних *документів*.

Реєстратор розрахункових операцій *(рос.: регистратор расчетных операций; англ.: payment transactions register)* – пристрій або програмно-технічний комплекс, в якому реалізовано фіскальні функції і який призначений для реєстрації розрахункових операцій з продажу *товарів* (надання послуг), операцій з купівлі-продажу *іноземної валюти* та/або реєстрації кількості проданих товарів (наданих послуг).

Реєстрація фактів *(рос.: регистрация фактов; англ.: economic events recording)* – запис отриманих виміром відповідних ознак на спеціальних технічних носіях облікової інформації, який здійснюється вручну, автоматично за допомогою обчислювальної техніки, або комбінованим способом реєстрації. Р. ф. буває чотирьох видів: 1) **автоматизований спосіб реєстрації фактів** – спосіб, при якому документ формується за допомогою ЕОМ і системи термінальних пристроїв, датчиків різних типів; 2) **механізований спосіб реєстрації фактів** – спосіб, при якому документ заповнюється на друкарській машинці з одночасним записом на перфокарту, перфострічку, магнітну стрічку, магнітну карту; 3) **подвійний спосіб реєстрації фактів** – спосіб реєстрації *фактів* в *бухгалтерському обліку*, який грунтується на *подвійному записі*; є більш досконалим порівняно з простою системою обліку і забезпечує правильне відображення *предмету* бухгалтерського обліку; реєструє не лише кількісні зміни, які відбуваються в різних частинах майна, але й ті, які впливають на розмір вимог щодо цього майна з боку осіб, яким воно належить, тобто власника або кредиторів; 4) **простий спосіб ре-**

єстрації фактів – спосіб реєстрації фактів, який полягає в тому, що *господарські операції* на підставі *документів* відображаються в *облікових регістрах* без *кореспонденції рахунків*. Це створює труднощі при *перевірці* правильності облікових записів. В основі даного способу лежить принцип відображення на рахунках надходження та вибуття грошових коштів і запасів. Тому операції, які викликають лише оприбуткування або витрачання, оформлюються простим записом, тобто лише по одному рахунку без одночасного запису на іншому;

Режим роботи фіскальний *(рос.: режим работы фискальный; англ.: fiscal mode)* – режим роботи *реєстратора розрахункових операцій*, який забезпечує безумовне виконання ним фіскальних функцій.

Резерв *(від фр.: reserve – запас; від лат.: reservare – зберігати; рос.: резерв; англ.: reserve)* – 1) запас товарів, грошових коштів, іноземної валюти тощо на випадок потреби; 2) джерело, з якого черпаються ресурси, що спеціально зберігаються на випадок необхідності їх використання. Ж.Б. *Дюмарше* чітко розмежував поняття резерву та регулятиву. Резерву завжди в активі протистоїть реальна вартість, а регулятиву – тільки фіктивні цінності. При цьому резерви показуються у складі власних засобів підприємства, а регулятиви – віднімаються.

Резерв майбутніх виплат і платежів *(рос.: резерв предстоящих расходов и платежей; англ.: defferred expense reserve)* – вид стійких *пасивів*, підприємств, організацій, що утворюється в поточному періоді з метою рівномірного включення поточних витрат до *витрат виробництва*. Включає резерв на оплату відпусток, на поточний ремонт основних засобів (при нерівномірності витрат на нього), витрати на підготовку нових виробництв, на розвиток бізнесу тощо.

Резерв сумнівних боргів *(рос.: резерв сомнительных долгов; англ.: provision far doubtful debts)* – *резерв*, який створюється з метою покриття в майбутньому безнадійної *дебіторської заборгованості* за товари, роботи, послуги. Р. с. б. коригує рахунок дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги до його чистої реалізаційної вартості і дозволяє підприємству показати, що відповідна сума не може бути стягнута з *дебіторів*. Величина Р. с. б. визначається підприємством за кожним *сумнівним боргом* окремо одним з двох методів: виходячи з *платоспроможності* окремих дебіторів або на основі класифікації дебіторської заборгованості, що здійснюється виходячи з оцінки імовірності її погашення. Сума створених резервів сумнівних боргів відноситься на витрати звітного періоду, тому підприємству вигідно створювати ці резерви. Виключення безнадійної *дебіторської заборгованості* зі складу активів здійснюється з одночасним зменшенням величини Р. с. б.

Резерви виробництва *(рос.: резервы производства; англ.: production reserves)* – внутрішні можливості кращого використання ресурсів підприємств, компаній, що дозволяють збільшувати обсяг виробництва продукції, підвищувати її якість без залучення значних додаткових засобів із зовнішніх джерел і власного резервного фонду.

Резиденти *(рос.: резиденты; англ.: residents)* – фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають за кордоном; юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законів України; дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також філії та представництва підприємств і організацій України за кордоном, що не здійснюють підприємницької діяльності.

Реімпорт *(рос.: реимпорт; англ.: reimport)* – зворотне ввезення в Україну *товарів*, що були вивезені за кордон і не підлягали там переробці.

Реінвестиція *(рос.: реинвестиция; англ.: reinvestment) – господарська операція*, що передбачає здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок *доходу* (прибутку), отриманого від інвестиційних операцій.

Реквізити *(рос.: реквизиты; англ.: essential elements)* – один з елементів *документу*, неподільна без втрати змісту сукупність символів, що характеризують окрему властивість *об'єкта обліку*. Р. – найважливіші відомості про певні господарські *факти*, явища і процеси, що характеризують їх певні властивості. Р. бувають: 1) **загальні** – назва і номер документу, назва організації, контрагента за господарською операцією, склад господарських операцій, їх якісно-кількісну характеристику, дату складання документу, підписи осіб, відповідальних за складання документу, здійснення операцій, тобто реквізити, які протягом тривалого часу залишаються стабільними; 2) **індивідуальні** – відомості, які визначаються характером операції, що відображаються в документах; 3) **ознаки** – характеризують якісні властивості об'єктів обліку та процесів, що призводять до їх змін, використовуються для пошуку, групування, вибірки та інших логічних операцій з даними; 4) **підстави** – характеризують якісні властивості об'єктів обліку, які виявляються шляхом підрахунку, обчислення або виміру. Завжди фіксуються числами; 5) **постійні** – наносяться заздалегідь на стандартні аркуші паперу друкарським шляхом, за допомогою комп'ютера або (рідше) спеціального штампу, і утворюють офіційний бланк документ.

Реклама *(рос.: реклама; англ.: advertising)* – спеціальна інформація про осіб чи продукцію, яка розповсюджується в будь-якій формі та будь-яким способом з метою прямого або опосередкованого одержання прибутку.

Релевантність *(рос.: релевантность; англ.: relevance)* – доцільність використання інформації.

Ремітент *(рос.: ремитент; англ.: payee)* – особа, на яку виписаний переказний *вексель* (*тратта*) і якій платник повинен сплатити вексельну суму. Ремітенту належить кореспондуюче право по відношенню до *трасанта*, тобто право вимоги платежу по векселю у випадку відмови платника від акцепту або оплати векселя.

Ремонт *(від лат.: remonter – ремонтувати; рос.: ремонт; англ.: repairs)* – часткове відновлення об'єктів основних засобів для підтримки їх в робочому стані. Види Р.: 1) **капітальний** – найбільший за обсягом, складністю і вартістю Р., який проводиться з періодичністю більше одного року. При цьому здійснюється повна розробка агрегату, заміна і відновлення всіх зношених деталей і вузлів, а також заміна зношених конструкцій будівель і споруд. Підприємства можуть здійснювати Р. к. *основних засобів* підрядним або господарським способом; 2) **поточний** – вид Р. з періодичністю менше одного року, що передбачає систематичне і своєчасне проведення профілактичних заходів і робіт по усуненню дрібних пошкоджень та несправностей, що попереджують передчасний *знос* основних засобів. При цьому здійснюється часткове розбирання об'єкта, що ремонтується, виправляються несправності в агрегатах та вузлах, основні вузли та деталі не замінюються і не ремонтуються. Витрати по Р. п. включаються до витрат виробництва звітного року.

Рента *(рос.: рента; англ.: rent)* – 1) визначений *дохід* з капіталу майна або земельної ділянки, що не потребує від своїх отримувачів підприємницької діяльності; 2) певна щорічна сума, що сплачується страховим товариством застрахованій особі.

Рентабельність *(від нім.: rentabel – прибутковість; рос.: рентабельность; англ.: profitability)* – якісний показник ефективності виробництва та реалізації на підприємстві; характеризує рівень віддачі витрат і ступінь використання засобів в процесі виробництва та реалізації продукції (робіт, послуг).

Рентабельність господарська *(рос.: рентабельность хозяйственная; англ.: business profitability)* – поняття, введене Шером, Штерном тощо, знаходиться як відношення прибутку підприємства до його власних засобів.

Рентабельність суб'єктивна *(рос.: рентабельность субъективная; англ.: subjective profitability)* – поняття, введене Шером, Штерном тощо, що вивчається як відношення дивіденду до вартості придбаної акції.

Рентна плата *(рос.: рентная плата; англ.: rent)* – плата в бюджет підприємств у вигляді частини прибутку, отримання якого обумовлене факторами, що не залежать від діяльності підприємства, а пов'язана з використанням ним природних ресурсів.

Реорганізація *(рос.: реорганизация; англ.: reorganization)* – правонаступництво однієї *юридичної особи* за всіма *зобов'язаннями* (під час злиття, приєднання, перетворення) або частиною зобов'язань (під час виділення, поділу) іншої юридичної особи.

Ресконтро *(від італ.: riskontro; рос.: ресконтро; англ.: rescontro)* – книга особових рахунків – рахунків розрахунків.

Ресурси *(рос.: ресурсы; англ.: resources)* – 1) засоби виробництва, які включають *засоби праці* і *предмети праці*; 2) економічні ресурси в матеріально-речовій формі; 3) джерела забезпечення процесу виробництва, що виступають одним з видів економічних ресурсів і охоплюють *засоби виробництва* (засоби і предмети праці).

Рефакція *(від лат.: re... – проти; factio – дія; рос.: рефакция; англ.: fret)* – форма регулювання *ціни* при зниженні якості продукції нижче рівня, встановленого стандартом або *договором*. Застосовується у вигляді знижки у *відсотках* до ціни і ваги *товару*.

Ризик відсотковий (ціновий) *(рос.: риск процентный (ценовой); англ.: interest risk)* – ризик того, що вартість фінансового інструменту буде коливатися внаслідок зміни ринкової відсоткової ставки.

Ризик кредитний *(рос.: риск кредитный; англ.: credit risk)* – ризик того, що одна сторона договору про фінансовий інструмент не зможе виконати зобов'язання і стане причиною виникнення *збитків* у іншої сторони.

Ризик руху грошових коштів *(рос.: риск движения денежных средств; англ.: cash flow risk)* – ризик того, що майбутній рух *грошових коштів*, пов'язаний з монетарним інструментом, буде коливатися за розміром.

Ризик системи контролю *(рос.: риск системы контроля; англ.: control risk)* – ризик того, що викривлення, що може мати місце відносно сальдо чи рахунку класу операцій і яке може бути суттєвим окремо або в сукупності з викривленнями інших сальдо чи рахунків класів операцій, не буде вчасно попереджене, виявлене і виправлене за допомогою систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю.

Ризик страховий *(рос.: риск страховой; англ.: insurance risk)* – це обставина, внаслідок якої застрахована особа або члени її сім'ї можуть тимчасово втратити засоби існування та потребувати матеріального забезпечення або надання соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним *страхуванням* у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням.

Ринкова вартість фінансової інвестиції *(рос.: рыночная стоимость финансовой инвестиции; англ.: market value of financial investment)* – сума, яку можна отримати від продажу *фінансової інвестиції* на *активному ринку.*

Ринковий збір *(рос.: рыночный сбор; англ.: market place charge)* – плата за торгові місця на ринках і в павільйонах, на критих і відкритих столах, майданчиках для торгівлі з автомашин, візків, мотоциклів, ручних візків, стягнена з юридичних осіб і громадян, що реалізують сільськогосподарську і промислову продукцію й інші товари на ринках.

Ринок активний *(рос.: рынок активный; англ.: active market)* – ринок, якому притаманні наступні умови: предмети, які продаються або купуються на цьому ринку, є однорідними; в будь-який час можна знайти зацікавлених продавців і покупців; інформація про ринкові ціни є загальнодоступною.

Різниця *(рос.: разница; англ.: margin)* – Існують такі види Р.: 1) **курсова** – 1) різниця між оцінками однакової кількості одиниць *іноземної валюти* при різних *валютних курсах*; 2) різниця між гривневою оцінкою відповідного майна або зобов'язань, вартість яких виражена в

іноземній валюті, обчисленої за курсом, встановленим НБУ на дату розрахунку або на дату складання *бухгалтерської звітності* за звітний період, або гривневою оцінкою цього майна і зобов'язань, що обчислюються за курсом, встановленим НБУ на дату прийняття їх до *бухгалтерського обліку* в *звітному періоді* або на дату складання бухгалтерської звітності за попередній період; 2) **постійна** – різниця між податковим *прибутком (збитком)* і обліковим прибутком (збитком) за певний період, що виникає в поточному звітному періоді та не анулюється у наступних звітних періодах; 3) **тимчасова** – різниця між оцінкою *активу* або зобов'язання за даними *фінансової звітності* та податковою базою цього активу або зобов'язання відповідно.

Різниця тимчасова, що підлягає вирахуванню *(рос.: разница временная, которая подлежит отчислению; англ.: temporary difference of account)* – тимчасова різниця, що призводить до зменшення податкового прибутку (збільшення податкового збитку) у майбутніх періодах.

Різниця тимчасова, що підлягає оподаткуванню *(рос.: разница временная, которая подлежит налогообложению; англ.: subject to taxation)* – тимчасова різниця, що включається до податкового прибутку (збитку) у майбутніх періодах.

Рік нормальної ділової активності *(рос.: год нормальной деловой активности; англ.: natural business year)* – рік, який закінчується тоді, коли активність підприємства досягає природного спаду (запроваджений МСБО). Деякі підприємства з метою бухгалтерського обліку використовують не календарний рік, а Р. н. д. а., щоб закінчення звітного періоду відповідало періоду спаду їх ділової активності.

Рімеса *(рос.: римесса; англ.: remittance)* – в міжнародних розрахунках – платіжний *документ* (тратта, чек, грошовий переказ) в *іноземній валюті*, що купується боржником за *національну валюту* у третьої особи і пересилається ним своєму іноземному кредитору в погашення заборгованості перед ним.

Роботодавець *(рос.: работодатель; англ.: employer)* – 1) власник *підприємства*, установи, організації або уповноважений ним орган незалежно від форм власності, виду діяльності, господарювання; 2) *фізична особа*, яка використовує працю *найманих працівників* (у тому числі іноземців, які на законних підставах працюють за наймом в Україні); 3) власник розташованих в Україні іноземних підприємств, установ, організацій (у тому числі міжнародних), *філій* та представництв, який використовує працю найманих працівників, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Розділ балансу *(рос.: раздел баланса; англ.: balance sheet section)* – група однорідних *статей активу* або *пасиву бухгалтерського балансу.*

Розкриття *(рос.: раскрытие; англ.: disclosure)* – надання інформації, яка є суттєвою для користувачів фінансової звітності.

Розкриття облікової політики *(рос.: раскрытие учетной политики; англ.: accounting policy disclosure)* – висвітлення в фінансовій звітності підприємства прийнятих при формуванні облікової політики принципів, методів та способів ведення бухгалтерського обліку, які мають істотний вплив на прийняття рішень зацікавленими користувачами бухгалтерської звітності, з метою забезпечення можливості порівняння звітності за різні звітні періоди.

Розноска операцій *(рос.: разноска операций; англ.: posting)* – здійснення записів господарських операцій в *облікових регістрах* на підставі *бухгалтерських документів.*

Розподіл прибутку *(рос.: распределение прибыли; англ.: profit distribution)* – поділ чистого прибутку підприємства на частини у вигляді дивідендів акціонерам, винагороди працівникам, витрат на соціальні потреби, капіталовкладення на розвиток, резервів.

Розрахунки *(рос.: рассчеты; англ.: payments, settlements)* – грошові взаємовідносини, що виникають між підприємствами по операціях товарного і нетоварного характеру. Розрізняють Р.: 1) **готівкові** – 1) розрахунки між підприємствами, установами і організаціями готівкою. Такі розрахунки проводяться в межах сум, встановлених НБУ; 2) платежі готівкою підприємств, підприємців та *фізичних осіб* за реалізовану продукцію (товари), виконані роботи, надані послуги і за операціями, які безпосередньо не пов'язані з *реалізацією* продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна; 2) **безготівкові** – основний спосіб розрахунків між підприємствами. Р. б. здійснюються без участі готівки шляхом списання *грошових коштів* з поточного рахунку платника і зарахування їх на рахунок одержувача (постачальника, кредитора); 3) **внутрішньовідомчі** – розрахунки підприємств з вищими організаціями з перерозподілу прибутку та оборотних засобів; 4) **внутрішньогосподарські** – розрахунки з господарствами підприємства, що виділені на самостійний *баланс* або окремі (господарські) баланси.

Розрахункова квитанція *(рос.: рассчетная квитанция, англ.: payment receipt)* – 1) розрахунковий *документ*, бланк якого виготовлений друкарським способом, а окремі *реквізити* заповнюються від руки записом або шляхом проштамповування при реєстрації розрахунків за продані *товари* (надані послуги), при видачі коштів покупцеві у випадку повернення товару, рекомпенсації послуги, прийняття цінностей під заставу та в інших випадках; 2) бланк розрахункового документу (товарного чеку, проїзного документу тощо), який виготовлений централізовано друкарським способом та може мати окремі поля для заповнення від руки, шляхом проштамповування чи друкування.

Розрахункова книжка *(рос.: рассчетная книжка; англ.: pay-book)* – належним чином зброшурована та прошнурована книжка, зареєстрована в органах Державної податкової служби України, що містить номерні *розрахункові квитанції*, які видаються покупцям у визначених чинним законодавством випадках, коли не застосовуються *реєстратори розрахункових операцій.*

Розрахункова операція *(рос.: рассчетная операция; англ.: settlement transaction)* – приймання від покупця готівки, платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо за місцем реалізації товарів (послуг), видача готівки за повернутий покупцем товар (ненадану послугу); при застосуванні банківської платіжної картки – оформлення відповідного розрахункового *документу* щодо оплати в безготівковій формі товару (послуги) банком покупця або, у разі повернення товару (відмови від послуги), оформлення розрахункових документів щодо перерахування коштів у банк покупця.

Розрахунковий документ *(рос.: рассчетный документ; англ.: payment (settlement) document)* – *документ* встановленої форми та змісту (касовий чек, товарний чек, розрахункова квитанція, проїзний документ тощо), що підтверджує *факт продажу* (повернення) *товарів*, надання послуг, отримання (повернення) коштів, купівлі-продажу *іноземної валюти*, надрукований відповідно законодавства і зареєстрований у встановленому порядку *реєстратором розрахункових операцій* або заповнений вручну.

Розробка *(рос.: разработка; англ.: development)* – застосування підприємством результатів досліджень або інших знань для планування або проектування нових або значно удосконалених матеріалів, приладів, продуктів, процесів, систем або послуг до початку їх серійного виробництва або використання.

Розстрочка *(рос.: рассрочка; англ.: installment plan)* – спосіб оплати *товарів* та послуг, при якому платіж здійснюється не в разовому порядку, не в повній сумі, а по частинах. Така форма найпоширеніша при продажу роздрібних товарів в кредит. При Р. платежу продавець стає кредитором, а покупець – позичальником.

Розцінка *(рос.: расценка; англ.: price)* – сума оплати праці за одиницю роботи. Р. застосовуються при відрядній системі оплати праці. Величина Р. залежить від норми виробітку і тарифної ставки. При прогресивній оплаті праці роботи, виконані понад норми, оплачуються за підвищеними Р.

Роз'яснення в ревізії *(рос.: пояснение в ревизии; англ.: audit interpretation)* – внесення зацікавленими особами ясності до *факту*, що перевіряється. Отриманням роз'яснень *ревізори* користуються лише в ході *ревізії*. Роз'яснення не вимагає письмового оформлення.

Роялті *(рос.: роялти; англ.: royalty)* – платежі за використання *нематеріальних активів* підприємства (патентів, торгових марок, авторського права, програмних продуктів тощо).

Рудницький Василь Степанович (09.03.1956 р.) – український вчений, д.е.н., професор, у 1988 р. захистив канд. дис. "Учет затрат и калькуляция себестоимости продукции на консервных предприятиях потребительской кооперации", в 1999 р. – докт. "Аудит у системі контролю: методологічні та організаційні аспекти (на прикладі підприємств споживчої кооперації України)". Основні праці присвячені методології і організації аудиту, в т.ч. внутрішнього; фінансового обліку і аналізу комерційної діяльності підприємств.

Рух грошових коштів *(рос.: движение денежных средств; англ.: cash flow)* – надходження і вибуття грошових коштів та їх еквівалентів.

С

Саблук Петро Трохимович (22.06.1941 р.) – український вчений, д.е.н., професор, академік Української Академії аграрних наук, заслужений діяч науки і техніки України, в 1974 р. захистив канд. дис. "Организация и эффективность оперативного анализа животноводства в условиях внутрихозяйственного расчета", в 1990 р. – докт. "Учет, контроль и анализ в управлении аграрным сектором: методология и организация". Опублікував понад 300 наукових праць, з них – 30 монографій, брошур, довідників. Основні праці присвячені питанням бухгалтерського обліку, аналізу і контролю в управлінні сільськогосподарським виробництвом, ключовим питанням економічної реформи, розвитку форм господарювання на селі, власності у сільському господарстві, фінансового і цінового механізму АПК в умовах переходу до ринку, історії і сучасності аграрної економіки та політики, фінансово-кредитних відносин в АПК, витратно-цінового аналізу в системі агромаркетингу. Під його керівництвом захищено 8 докторських та 12 кандидатських дисертацій.

Сальдо *(від італ.: saldo – розрахунок, залишок; рос.: сальдо; англ.: account balance)* – 1) результат виміру дебетових і кредитових оборотів по рахунку (різниця між ними), що визначається станом на 1-ше число кожного місяця; 2) залишки по рахунках бухгалтерського обліку господарських засобів і джерел їх утворення. С. може бути: в активних рахунках – тільки дебетовим і відображати залишок господарських засобів, що існує по окремому рахунку; в пасивних рахунках – тільки кредитовим і відображати джерело утворення засобів. В рахунках аналітичного обліку С. може бути в натуральному або грошовому вираженні. С. буває: а) **початкове** – залишок по рахунку бухгалтерського обліку на початок звітного періоду; б) **кінцеве** – залишок по рахунку бухгалтерського обліку на кінець звітного періоду. Для визначення кінцевого С. до початкового С. додають збільшення по рахунку і вираховують зменшення; в) **дебетове** – залишок по дебету рахунку бухгалтерського обліку на початок (кінець) звітного періоду, відображається в активі балансу; г) **кредитове** – залишок по кредиту рахунку бухгалтерського обліку на початок (кінець) звітного періоду, відображається в пасиві балансу; д) **внутрішньогрупове** – сальдо дебіторської заборгованості і зобов'язань на дату балансу, що утворилося в результаті внутрішньогрупових операцій.

Сальдовий метод обліку запасів *(рос.: сальдовый метод учета запасов; англ.: balance method of accounting for inventory)* – метод, що базується на використанні регістрів аналітичного обліку – карток складського обліку. Щоденно (щотижня, раз на 10 днів) працівником бухгалтерії перевіряється правильність записів надходження і витрачання запасів на складі і підтверджується залишок по картці складського обліку особистим підписом бухгалтера, а кожного першого числа місяця залишок за кожним номенклатурним

номером переноситься до відомості обліку залишків запасів на складі (без виділення витрат і надходження запасів). На підставі даних відомості виводяться підсумки по складу.

Самборський Володимир Іванович (1937–1998) – український вчений, д.е.н., професор, в 1968 р. захистив канд. дис. "Анализ состояния и использования основных фондов и производственных мощностей (на материалах предприятий станкостроения УССР)", у 1980 р. – докт. "Проблемы экономического анализа в управлении предприятиями и объединениями". Основні праці присвячені проблемам економічного аналізу в системі управління виробництвом, промислових підприємств і об'єднань в умовах АСУ.

Самоконтроль *(рос.: самоконтроль; англ.: self-control)* – поєднання організаційних функцій, що здійснюються в контролі, яке б стимулювало працівників до безумовного дотримання принципів *внутрішнього контролю*.

Самоперевірка *(рос.: самопроверка; англ.: self-check)* – перевірка, що проводиться з дозволу керівника *матеріально відповідальною особою* самостійно в неробочий час з метою перевірки збереження майна. Проведення С. не оплачується і її результати не знаходять відображення в *регістрах бухгалтерського обліку.*

Санація *(від лат.: sanatio – оздоровлення; рос.: санация; англ.: readjustment)* – система заходів, що здійснюються під час провадження справи про банкрутство з метою запобігання визнання боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського стану боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Санкція фінансова *(рос.: санкция финансовая; англ.: financial sanction)* – грошова сума, що стягується за порушення вимог чинного законодавства з суб'єктів підприємницької діяльності за місцем їх реєстрації до відповідного місцевого бюджету.

Семантика *(рос.: семантика; англ.: semantics)* – погляд на *релевантність*, що має місце, якщо користувач інформації розуміє істинне значення наданої інформації.

Сертифікат аудитора *(рос.: сертификат аудитора; англ.: auditor certificate)* – посвідчення, видане Аудиторською Палатою України, яке засвідчує кваліфікаційну придатність фахівця на здійснення аудиторської діяльності.

Синтаксис *(рос.: синтаксис; англ.: syntax)* – погляд на *релевантність*, що має місце, якщо інформація сприяє досягненню цілей користувача. Встановити її важко, адже цілі є суб'єктивними. Це є зміст обліку, але він досягається в тому випадку, коли адміністрація розуміє, до чого прагне.

Синтез *(від.: грец.: поєднання; рос.: синтез; англ.: synthesis)* – поєднання – реальне або подумки – раніше виділених частин (сторін, ознак, властивостей, відношень) предмету в

єдине ціле. Результатом синтезу є абсолютно нове утворення, властивості якого не є лише зовнішнім поєднанням властивостей компонентів, але також і результатом їх внутрішнього взаємозв'язку і взаємозалежності.

Сировина *(рос.: сырье; англ.: row materials)* – продукція сільського господарства (зерно, бавовна, молоко тощо) і видобувної промисловості (вугілля, руда тощо).

Система *(рос.: система, англ.: system)* – множина об'єктів разом з відносинами між об'єктами – частинами чи компонентами системи – та між їх атрибутами – властивостями об'єктів.

Система бухгалтерського обліку *(рос.: система бухгалтерского учета, англ.: accounting system)* – сукупність елементів методу обліку, які пов'язані між собою та об'єднані в єдине ціле і надають інформацію про стан та рух активів, пасивів та зобов'язань підприємства, про характер і результати господарювання в єдиному грошовому вимірнику.

Система внутрішнього контролю *(рос.: система внутреннего контроля; англ.: internal control system)* – політика і процедури (засоби внутрішнього контролю), прийняті керівництвом суб'єкта господарювання для сприяння реалізації поставлених ними цілей, що передбачають, наскільки це можна здійснити на практиці, упорядковане й ефективне ведення фінансово-господарської діяльності, включаючи суворе дотримання політики керівництва, забезпечення збереженості *активів*, запобігання та виявлення фактів *шахрайства* і помилок, точність і повноту бухгалтерських записів, а також своєчасну підготовку достовірної фінансової інформації.

Система комп'ютерно-касова *(рос.: система компьютерно-кассовая; англ.: automated cash system)* – реєстратор розрахункових операцій, виконаний із застосуванням комп'ютерних засобів, який додатково виконує технологічні операції, визначені сферою його застосування, і забезпечує друкування розрахункових та інших звітних документів.

Система оплати праці *(рос.: система оплаты труда; англ.: remuneration system)* – сукупність правил, які визначають співвідношення між мірою праці й мірою винагороди працівника. Виділяють наступні С. о. п.: 1) **акордна** – різновид *відрядної форми оплати праці*, при якій норма і розцінка для виконавця або групи виконавців встановлюється не за кожною окремою операцією, а на весь комплекс робіт; 2) **бригадна** – оплата, яку визначають шляхом множення розцінки за одиницю продукції на фактично виконаний обсяг робіт бригадою; 3) **відрядна пряма** – система, при застосуванні якої заробіток нараховується тільки за виконану роботу (виготовлену продукцію); 4) **відрядно-преміальна** – різновид *відрядної форми оплати праці*, за якої понад заробітну плату, що належить за виконану роботу, виплачується премія; 5) **відрядно-прогресивна** – різновид *відрядної форми оплати праці*, за якої робота, виконана в межах встановлених норм, оплачується за звичайними відрядними розцінками, а частина роботи, виконаної по-

над норм, – за прогресивно-зростаючими розцінками і в залежності від проценту перевиконання норм; б) **погодинно-преміальна** – різновид погодинної форми оплати праці, при якій понад заробітну плату, що належить за фактично відпрацьований час, сплачується преміальна винагорода за досягнення високих кількісних і якісних показників.

Система оподаткування *(рос.: система налогообложения; англ.: taxation system)* – сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів), що стягуються в установленому законодавством порядку до бюджету і державних цільових фондів.

Собівартість запасів *(рос.: себестоимость запасов; англ.: inventory cost)* – всі витрати на придбання, переробку та інші витрати, які виникли під час надходження та виготовлення власними силами запасів.

Собівартість інвестицій *(рос.: себестоимость инвестиций; англ.: investment cost)* – собівартість, яка включає витрати на придбання інвестиції, напр., комісійні винагороди, гонорари, податки і банківські збори.

Собівартість історична (фактична) *(рос.: себестоимость историческая (фактическая); англ.: historical cost)* – оцінка активів підприємства, проведена виходячи з витрат на їх виробництво або придбання.

Собівартість поточна *(рос.: себестоимость текущая; англ.: current cost)* – сума грошових коштів або їх еквівалентів, яка була б сплачена у випадку придбання на даний момент такого або еквівалентного активу; недисконтована сума грошових коштів або їх еквівалентів, яка була б необхідна для погашення зобов'язань на поточний момент.

Собівартість продукції *(рос.: себестоимость продукции; англ.: product cost)* – 1) виражені в грошовій формі витрати підприємства на виробництво та реалізацію продукції (робіт, послуг); 2) скалькульована вартість готової продукції (робіт, послуг), що є основою її бухгалтерської оцінки. С. п. може бути: а) **виробнича** – сума витрат підприємства на виробництво продукції; б) **обмежена** – грошове вираження прямих витрат на виробництво продукції; в) **повна** – сукупність всіх витрат підприємства на виробництво і збут продукції у грошовому вираженні.

Сопко Василь Васильович (03.11.1928 р.) – український вчений, д.е.н., професор, в 1972 р. захистив канд. дис. "Вопросы организации учета и оперативно-экономического контроля затрат на производство продукции предприятий хлебопекарной промышленности (на материалах предприятий хлебопекарной промышленности Министерства пищевой промышленности Украинской ССР)", в 1980 р. – докт. "Проблемы учета затрат на производство и калькуляции себестоимости продукции в промышленности". Автор 14 монографій, 15 підручників для вузів, 18 методичних посібників, 19 навчальних посібників, 20 брошур, майже 200 наукових статей та тез. Основні праці присвячені організації бухгалтерського обліку, економічному аналізу промисловості, контролю та аудиту, бухгалтерському

обліку в менеджменті, підприємницькій діяльності, обліку виробництва, витрат та калькулюванню собівартості продукції, концептуальним основам побудови бухгалтерського обліку в умовах ринкової економіки, підготовці бухгалтерських кадрів.

Сортовий метод обліку запасів *(рос.: сортовый метод учета запасов; англ.: grade method of accounting for inventory)* – метод, при якому на кожен вид (гатунок) запасів відкривається картка аналітичного обліку, де їх обліковують в натуральному і грошовому вираженні. По закінченні звітного періоду складаються оборотні відомості аналітичного обліку. Залишки і обороти по них порівнюються з даними карток складського обліку.

Спілка аудиторів України *(рос.: Союз аудиторов Украины; англ.: Association of Auditors of Ukraine)* – громадська організація, що об'єднує аудиторів України, регулює їх професійну діяльність, розробляє правила професійної етики; в Спілці передбачається індивідуальне та колективне членство; Рада спілки та її Президент обираються з'їздом аудиторів України.

Способи виправлення помилок *(рос.: способы исправления ошибок, англ.: methods of accounting errors correction)* – способи коректури, додаткового запису, "червоного сторно", *зворотного запису.*

Спостереження *(рос.: наблюдение; англ.: observation)* – 1) вивчення, дослідження; 2) метод емпіричного дослідження, який полягає у цілеспрямованому вивченні предметів, що грунтується в основному на даних органів почуттів (відчуття, сприйняття і уявлення). В ході спостереження отримується знання не лише про зовнішні сторони об'єкту пізнання, але й про його суттєві властивості і відношення. С. може бути безпосереднім і опосередкованим різними приладами і технічними пристосуваннями. Основні вимоги до наукового С.: однозначність задуму, наявність системи методів і прийомів, об'єктивність. Як правило, С. включається як складова частина в процедуру *експерименту.* С. тісно пов'язано з *вимірюванням.* В ході С. дослідник завжди керується визначеною ідеєю, концепцією чи гіпотезою. Він свідомо обирає ті факти, які або підтверджують, або спростовують його ідеї.

Спот-курс *(рос.: спот-курс; англ.: spot-rate)* – обмінний курс валюти на певний день (для обміну іноземної валюти в цей день).

Ставка відсотку ефективна *(рос.: ставка процента эффективная; англ.: efficient interest rate)* – ставка відсотку, що визначається відношенням суми річного відсотку та *дисконту* (або різниці річного відсотку та *премії*) до середньої величини *собівартості інвестиції.*

Ставка відсотку на можливі позики орендаря *(рос.: ставка процента на возможные ссуды орендатора; англ.: interest rate on possible loans)* – ставка відсотку, яку мав би сплачувати орендар за подібну оренду або (якщо цей показник визначити неможливо) ставка відсотку за позиками для придбання подібного активу (на той самий термін та з подібною гарантією) на початку строку оренди.

Стандарт бухгалтерський *(рос.: стандарт бухгалтерский; англ.: accounting standard)* – стандартні вимоги до методів і процедур ведення бухгалтерського обліку. С. б. грунтуються на трьох елементах: прецеденти; державні процедури-інструкції, що регулюють порядок встановлення стандартів; вплив з боку недержавних (громадських) бухгалтерських організацій. С. б., як правило, співпадають з бухгалтерськими принципами. Види С. б.: 1) **міжнародний** – документи, що визначають загальний підхід до складання *фінансової звітності* і пропонують варіанти обліку окремих засобів чи операцій підприємства. С. б. м. розробляються Комітетом з міжнародних стандартів обліку (International Accounting Standard Committee). Вони не є обов'язковими, носять рекомендаційний характер. С. б. м. є засобом "спілкування" між підприємствами різних країн; 2) **національний** – національні норми та правила, що враховують наукові дослідження з уніфікації обліку на міжнародному рівні. В США такими стандартами є Загальноприйняті принципи обліку (Generally Accepted Accounting Principles – GAAP); у Великобританії – Закон про компанії, Положення про стандартну практику ведення обліку (Statements of Standard Accounting Practice – SSAP) та ряд інших документів, які інколи називають Загальноприйнятою практикою обліку (Generally Accepted Accounting Practice – GAAP (слід відрізняти від GAAP в США)); в Німеччині – директивні закони; у Франції – норми; в Україні – Положення (стандарти) бухгалтерського обліку.

Стандартизація документів *(рос.: стандартизация документов; англ.: document standardization)* – встановлення стандартних розмірів певних бухгалтерських документів, що застосовуються на різних підприємствах. Це полегшує обробку і зберігання документів, покращує техніку обліку і дозволяє ефективніше використовувати папір при друкуванні документів, зменшує відходи.

Стандарт-кост *(рос.: стандарт-кост; англ.: standard-costs)* – система обліку виробничих витрат за стандартами. При цьому заздалегідь визначені або передбачені кошториси витрат на виробництво одного або декількох виробів певного виду протягом звітного і попереднього періоду, з якими порівнюють фактичну собівартість.

Статмографія *(від грец.: статмо – баланс, графія – описання; рос.: статмография; англ.: the study of balance sheet)* – вчення про балансоведення, створене італійським вченим Е. Пізані (1845-1915).

Статмологія *(рос.: статмология; англ.: statemology)* – вчення про бухгалтерський баланс, створене італійськими вченими на початку XX ст.

Стаття *(рос.: статья; англ.: 1) item; 2) clause; 3) article).*– 1) елемент фінансового звіту, що відповідає критеріям, встановленим чинним Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1; 2) глава, розділ в будь-якому документі, довіднику; 3) твір невеликого розміру. В бухгалтерському обліку використовуються наступні трактування С.: а) **бухгалтерського балансу** – показники (рядки) *активу* і *пасиву балансу*, що харак-

теризують окремі види господарських засобів і джерел їх утворення. Однорідні С. об'єднуються у розділи бухгалтерського балансу. Оцінка С. б. б. повинна бути реальною, тобто відображати дійсну величину конкретного виду господарських засобів або джерел їх утворення на певну дату; б) **калькуляції** – визначений вид витрат, що утворюють собівартість; в) **монетарна** – стаття балансу, що містить інформацію про грошові кошти, а також про такі активи і зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів; г) **немонетарна** – стаття, інша, ніж *монетарна стаття* балансу.

Статут *(рос.: устав; англ.: statute)* – 1) сукупність правил, що регулюють діяльність підприємств, організацій, установ, їх взаємовідносини з іншими підприємствами і громадянами, їх права і обов'язки в окремій сфері господарської діяльності; 2) основний документ підприємства, в якому вказано правові засади діяльності підприємства, а саме питання створення, функціонування і припинення його діяльності.

Сторно *(від італ.: storno – переказ рахунку; рос.: сторно; англ.: reverse entry)* – спосіб виправлення помилок в облікових регістрах шляхом складання додаткової бухгалтерської проводки від'ємними числами, які записуються червоними чорнилами (тому такий запис називають "червоне сторно"). При підрахунку підсумків в облікових регістрах числа, записані червоними чорнилами, віднімаються від загального підсумку. С. застосовується, коли допущено помилку в кореспонденції рахунків або коли помилково записано по рахунках більшу суму, ніж слід було записати. У першому випадку неправильний запис повторюється від'ємними числами і таким чином ніби знищується. У другому випадку проводиться запис від'ємними числами на різницю між помилково записаною сумою і тією сумою, яку слід було записати.

Страховий випадок *(рос.: страховой случай; англ.: insured accident)* – подія, передбачувана договором страхування або законодавством, яка відбулась і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі.

Страховий внесок (страховий платіж, страхова премія) *(рос.: страховой взнос (страховой платеж, страховая премия); англ.: insurance premium)* – грошова сума, яка сплачується страхувальником страховику згідно з договором страхування.

Страховий стаж *(рос.: страховой стаж; англ.: insurance life)* – період (строк), протягом якого особа підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, і за який сплачено страхові внески.

Страховик *(рос.: страховщик; англ.: insurer)* – сторона в договорі страхування, яка приймає на себе зобов'язання відшкодувати *страхувальнику* або іншій особі, на користь якої укладений договір, збитки, що виникли внаслідок настання *страхових випадків*.

Страхувальник *(рос.: страхователь; англ.: insurant)* – юридичні особи та дієздатні громадяни, які уклали із *страховиками* договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України.

Страхування *(рос.: страхование; англ.: insurance)* – вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (*страхових випадків*), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами або юридичними особами страхових платежів *(страхових внесків, страхових премій)*.

Строк корисного використання (експлуатації) *(рос.: срок полезного использования (эксплуатации); англ.: service (useful) life)* – очікуваний період часу, протягом якого *необоротні активи* будуть використовуватися підприємством або з їх використанням буде виготовлений (виконаний) очікуваний підприємством обсяг продукції (робіт, послуг).

Строк оренди *(рос.: срок аренды; англ.: term lease)* – період дії невідмовної *орендної угоди*, а також період продовження цієї угоди, обумовлений на початку строку оренди.

Структура облікової політики *(рос.: структура учетной политики; англ.: accounting policy structure)* – сукупність взаємопов'язаних законодавчих актів, положень та інструкцій, які є невід'ємною частиною та затверджуються в порядку, визначеному для облікової політики в цілому. Даний комплекс включає: Закон про бухгалтерський облік, національні П(С)БО, інші законодавчі та нормативні акти, наказ про облікову політику підприємства з відповідними додатками.

Суб'єкт аудиторської діяльності *(рос.: субъект аудиторской деятельности; англ.: subject of auditing)* – аудиторські фірми та аудитори-підприємці, внесені до Реєстру суб'єктів аудиторської діяльності.

Суб'єкт банкрутства *(рос.: субъект банкротства; англ.: subject of bankruptcy)* – боржник, неспроможність якого виконати свої грошові зобов'язання встановлена арбітражним судом.

Суб'єкт інвентаризації *(рос.: субъект инвентаризации; англ.: inventory control unit)* – носії прав і обов'язків – особи та органи, які мають повноваження на здійснення контролю за виробничою та фінансово-господарською діяльністю підприємства.

Суб'єкт обліку *(рос.: субъект учета; англ.: accounting subject)* – господарюючий суб'єкт (підприємство, організація, установа, підприємець тощо).

Суб'єкт ревізії *(рос.: субъект ревизии; англ.: auditing subject)* – органи управління або влади, уповноважені вести профілактику, попередження і виявлення господарських порушень в діяльності підвідомчих ланок. С. р. здійснює вплив на посилення режиму економії, боротьбу з розкраданнями та безгосподарністю.

Суб'єкти судово-експертної діяльності *(рос.: субъекты судебно-экспертной деятельности; англ.: subjects of forensic expert activities)* – органи і особи, що призначають *експертизу*, судово-експертні установи в особі їх керівників, що організують проведення судової експертизи і *судові експерти*, які її проводять.

Субвенція *(від фр. subvener – допомагати; рос.: субвенция; англ.: subvention)* – грошова допомога за суворо обумовленим призначенням з коштів держбюджету або за рахунок коштів великих підприємств, корпорацій, *банків*. Грошові кошти, видані в межах С., мають цільовий характер і передбачають їх повернення у випадку порушення використання.

Суборенда *(рос.: субаренда; англ.: sublease)* – угода про передачу *орендарем* орендованого ним об'єкту в *оренду* третій особі.

Субрахунок *(рос.: субсчет; англ.: control account)* – спосіб групування даних аналітичного обліку. С. називають рахунками другого порядку (рахунками першого порядку є рахунки синтетичного обліку). Вони використовуються для отримання узагальнюючих показників як доповнення до даних синтетичних рахунків. С. мають не всі синтетичні рахунки, а тільки ті, показники, по яких необхідно відповідним чином згрупувати. С. відображають, в якій послідовності (групуванні) потрібно відкривати рахунки аналітичного обліку, і є проміжною ланкою між синтетичним рахунком і відкритими до нього аналітичними рахунками.

Судовий експерт *(рос. судовой эксперт; англ.: forensic expert)* – фахівці державних спеціалізованих установ і відомчих служб, які проводять судові експертизи, володіють необхідними знаннями для надання висновку з досліджуваних питань.

Судово-бухгалтерська експертиза *(рос.: судебно-бухгалтерская экспертиза; англ.: forensic accounting expert examination)* – дослідження бухгалтером-експертом за ухвалою правоохоронних органів господарських операцій, відображених в бухгалтерських документах чи облікових регістрах, з надання відповідей на питання, які виникли в процесі розслідування або судового розбирання цивільних та кримінальних справ. Види С.-б. е.: 1) **додаткова** – призначається для заповнення прогалин в раніше проведеному дослідженні або висновку; 2) **комісійна** – проводиться декількома *експертами* однієї спеціальності. Комісійний характер експертизи визначається органом або особою, що призначила експертизу; 3) **комплексна** – проводиться експертами різних спеціальностей, при цьому кожен із експертів здійснює дослідження в межах своєї компетенції. У висновку С.-б. е. к. зазначається, які дослідження і в якому обсязі здійснював кожен експерт, які факти він особисто встановив і до яких висновків дійшов; 4) **повторна** – призначається у зв'язку з сумнівами суду, судді, прокурора, слідчого або особи, яка здійснює дізнання, в правильності або обгрунтованості раніше отриманого висновку судового експерта по тих же питаннях.

Сук Леонід Кіндратович (30.08.1937 р.) – український вчений, д.е.н., професор, в 1966 р. захистив канд. дис. "Планирование, учет и анализ затрат и выхода продукции растениеводства при внутрихозяйственном расчете (на примере колхозов Таращанского района Киевской области)", в 1991 р. – докт. "Бухгалтерский учет и контроль процесса производства сельскохозяйственной продукции в условиях внутрихозяйственного расчета". Опублікував більше 100 наукових праць загальним обсягом понад 170 д.а. Основні праці присвячені питанням застосування журнально-ордерної форми обліку,

методиці перевірки інформації річного звіту, обліку витрат і калькуляції собівартості сільськогосподарської продукції, обліку капітальних вкладень та внутрішньогосподарського розрахунку в колгоспах, обліку і контролю виробництва.

Сукупність генеральна *(рос.: совокупность генеральная; англ.: population)* – повний набір даних, з яких аудитор проводить вибірку для того, щоб сформулювати висновок.

Сума вексельна *(рос.: сумма вексельная; англ.: value of a bill)* – сума, вказана у *векселі*, яку при настанні строку платежу *векселедавець* повинен сплатити *векселедержателю* або за його наказом іншій особі (згідно з відповідними надписами на векселі).

Сума відшкодування *(рос.: сумма возмещения, англ.: damages amount)* – сума, яку підприємство намагається повернути в результаті наступного використання активу, включаючи залишкову вартість при його вибутті.

Сума очікуваного відшкодування *(рос.: сумма ожидаемого возмещения; англ.: expected damage amount)* – сума, яку підприємство очікує до відшкодування вартості необоротного активу під час його майбутнього використання, включаючи його ліквідаційну вартість.

Сума погашення *(рос.: сумма погашения; англ.: coverage amount)* – недисконтована сума грошових коштів або їх еквівалентів, яка, як очікується, буде сплачена для погашення *зобов'язання* в процесі *звичайної діяльності* підприємства.

Сумісництво *(рос.: совместительство; англ.: combining of jobs)* – 1) одночасне обіймання одним працівником двох або більше посад і виконання ним, крім основної, іншої регулярної роботи, що оплачується. С. посад, як правило, буває на різних підприємствах; 2) виконання працівником, крім основної, іншої регулярної оплачуваної роботи на умовах трудового договору у вільний від основної роботи час на одному і тому ж підприємстві, в установі, організації або у громадянина (підприємця, приватної особи) за наймом. Існують зовнішні і внутрішні сумісники. При внутрішньому С. працівник працює на одному і тому ж підприємстві і як основний працівник, і як сумісник. Роботу за сумісництвом такий працівник здійснює у вільний від основної роботи час. При зовнішньому С. працівник працює на іншому підприємстві.

Суміщення професій (посад) *(рос.: совмещение профессий (должностей); англ.: holding more than one office)* – виконання на одному й тому ж підприємстві поряд зі своєю основною роботою, обумовленою трудовим договором, додаткової роботи за іншою професією (посадою) або за своєю професією, розширюючи зону обслуговування або збільшуючи обсяг виконаних робіт, без звільнення від своєї основної роботи. Доплати за С. п. проводяться на розсуд адміністрації в межах 100 % встановленої ставки (окладу) за професією (посадою), що суміщується.

Т

***Табель** (рос.: табель; англ.: register)* – первинний *документ* з обліку відпрацьованого часу. Т. складається в одному примірнику табельником, майстром або іншими особами, яким доручено вести *табельний облік*, і подається до бухгалтерії в установлені на підприємстві терміни.

***Табель форм документів** (рос.: табель форм документов; англ.: document forms register)* – перелік дозволених до застосування уніфікованих форм *документів*, необхідних і достатніх для реалізації функцій та задач *господарської діяльності*, з характеристикою їх юридичного статусу, етапів підготовки і проходження.

***Таємниця** (рос.: тайна; англ.: secret)*: 1) **державна** – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішньоекономічних відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення якої може завдавати шкоди національній безпеці України; 2) **комерційна** – право *підприємства*, компанії, *фірми*, *банку* на зберігання в таємниці *документів* і даних, що відображають їх діяльність. Т. к. можуть складати найрізноманітніші дані, напр., технологія виробництва, організаційно-управлінська діяльність підприємства тощо; 3) **службова** – склад і обсяг відомостей, що є в розпорядженні конкретного органу державної контрольно-ревізійної служби або його *посадової особи* стосовно об'єктів контролю, контрольних, правоохоронних та інших державних органів, їх працівників, способів досягнення визначених законодавством завдань, що необхідні для якісного проведення контрольно-ревізійних дій, забезпечення відповідної їх раптовості та ефективності і які з цієї причини на певний період не підлягають зовнішньому чи внутрішньому розголошенню.

***Такса** (від лат.: taxo – визначаю вартість; рос.: такса; англ.: statutory price)* – 1) *оцінка* в грошовому вираженні вартості матеріальних ресурсів, робіт і послуг; 2) точно встановлений державою чи органами самоврядування рівень *тарифів*, *цін*, оплати праці.

***Таксометр електронний** (рос.: таксометр электронный; англ.: electronic computer)* – *реєстратор розрахункових операцій*, який додатково забезпечує попереднє програмування *тарифів* за проїзд та облік вартості наданих послуг з перевезень пасажирів.

***Таксування** (рос.: таксировка; англ.: rating)* – оцінювання, встановлення *такси* на будь-що.

***Тара** (рос.: тара; англ.: packing)* – предмети, призначені для упаковки *продукції* (ящики, бочки, пляшки тощо). В бухгалтерському обліку Т. відображається у складі *активів* окремо. Види Т.: інвентарна, багатооборотна, однооборотна.

Тариф *(від франц.: tarif; рос.: тариф; англ.: tariff)* – 1) ставка оплати за різні послуги. Напр., транспортні, зв'язку тощо; 2) офіційно встановлена ставка оподаткування, митних зборів.

Тариф митний *(рос.: тариф таможенный; англ.: customs duty (tariff))* – систематизований за групами товарів перелік мита, яке стягується з в даній країні з імпортних або експортних товарів, містить найменування товарів, одиниці оподаткування та ставки мита. Розрізняють наступні види Т. м.: 1) **гнучкий** – *тариф*, що використовується для вирівнювання цін на вітчизняні та імпортні *товари*; 2) **єдиний України** – систематизоване зведення ставок *мита*, яким оподатковуються товари та інші предмети, що ввозяться на *митну територію* України або вивозяться за її межі.

Тарифна система оплати праці *(рос.: тарифная система оплаты труда; англ.: base wage system)* – сукупність правил, за допомогою яких забезпечується порівняльна оцінка праці залежно від кваліфікації, умов її виконання, відповідальності, значення в галузі та інших факторів, що характеризують якісну сторону праці.

Теорія облікова *(рос.: теория учетная; англ.: accounting theory)* – розглядає наукові положення про сутність і метод науки про бухгалтерський облік, правила відображення фактів господарської діяльності на рахунках обліку, досліджує прогресивні прийоми обліку, перспективи його розвитку. Т. о. слід відрізняти від поняття *основи обліку*.

Техніка обліку *(рос.: техника учета; англ.: accounting practices)* – сукупність засобів (обчислювальних машин, вимірювальних приладів, облікових регістрів тощо) і прийомів, за допомогою яких здійснюється *обліковий процес*.

Товариство акціонерне *(рос.: общество акционерное; англ.: joint stock company)* – товариство, що має *статутний капітал*, поділений на певну кількість *акцій*. *Акціонери* Т. а. відповідають за його *зобов'язаннями* і несуть ризик *збитків*, пов'язаних з діяльністю Т. а. в межах вартості належних їм акцій, на які одержують щорічний дохід – *дивіденди*. Види Т. а.: 1) **відкрите** – товариство, акції якого можуть поширюватися шляхом відкритої підписки та купівлі-продажу на біржах; 2) **закрите** – товариство, *акції* якого розподіляються між *засновниками* і не можуть розповсюджуватися шляхом підписки, купуватись та продаватись на біржі. Т. а. з. може бути реорганізовано у відкрите шляхом реєстрації його акцій у порядку, передбаченому законодавством про *цінні папери* та фондову біржу, і внесенням змін до *статуту* товариства.

Товариство з додатковою відповідальністю *(рос.: общество с дополнительной ответственностью; англ.: additional liability partnership)* – товариство, *статутний капітал* якого поділений на частки визначених *установчими документами* розмірів. *Учасники* такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками до статутного капіталу, а при недостатності цих сум – додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до

до внеску кожного учасника. Граничний розмір відповідальності учасників передбачається в установчих документах.

Товариство з обмеженою відповідальністю *(рос.: общество с ограниченной ответственностью; англ.: limited company (partnership))* – товариство, що має *статутний капітал*, поділений на частки, розмір яких визначається *установчими документами. Учасники товариства* несуть відповідальність в межах своїх внесків. У випадках, передбачених установчими документами, учасники, які не повністю внесли свою частку, відповідають за *зобов'язаннями* товариства також у межах невнесеної частини внеску.

Товариство командитне *(рос.: общество командитное; англ.: commandite partnership)* – товариство, в якому поряд з одним або декількома *учасниками*, які несуть відповідальність за *зобов'язаннями* товариства всім своїм майном, є один або декілька учасників, відповідальність яких обмежується внеском у майно товариства. Якщо у Т. к. беруть участь два або більше учасників з повною відповідальністю, вони несуть солідарну відповідальність за боргами товариства.

Товариство повне *(рос.: общество полное; англ.: unlimited partnership)* – товариство, *учасники* якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за *зобов'язаннями* товариства всім своїм майном.

Товари *(рос.: товары; англ.: goods)* – будь-яка продукція, роботи, послуги, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для купівлі-продажу між продавцями і покупцями. Розрізняють наступні види Т.: 1) **споживчі** – Т., призначені для кінцевого споживання населенням, для особистого, сімейного, домашнього споживання; 2) **промислові** – Т., які купують для виробництва інших Т., які задовольняють споживчий попит; 3) **супутні** – Т., що доповнюють основний товар, утворюють разом з ним єдиний комплект; 4) **короткострокового використання** – споживчі Т. зі строком користування до одного року або ті, що повністю споживаються протягом одного або декількох *операційних циклів*; 5) **тривалого користування** – Т., що використовуються споживачами протягом декількох місяців, років, напр., телевізор, холодильник, автомобіль тощо.

Товарна група *(рос.: товарная группа; англ.: commodity line)* – група однорідних товарів за гармонізованою системою опису та кодування товарів.

Товарний асортимент *(рос.: товарный ассортимент; англ.: commercial range of goods)* – 1) види *товарів*, що пропонуються в магазині, на ринку, в торговельній мережі; 2) група однорідних товарів, призначених для визначеного кола покупців та які задовольняють подібні потреби.

Товарний знак *(рос.: товарный знак; англ.: trademark)* – зареєстроване у визначеному порядку позначення, символіка, що дозволяють відрізнити *товар* даного підприємства від товарів інших фірм. Т. з. після

перевірки на новизну і підготовки спеціальної заявки реєструється патентним органом і охороняється цивільним і кримінальним законодавством.

Товарооборот *(рос.: товарооборот; англ.: turnover (circulation))* – 1) процес обміну товару на гроші та приходу їх від виробництва до споживання, який виражається в сумі грошової виручки за продані товари; 2) обсяг проданих і куплених товарів у грошовому вираженні за визначений період часу. Види Т.: а) **роздрібний** – виручка від продажу споживчих товарів безпосередньо населенню як за готівку, так і за розрахункові чеки установ банків, через організований споживчий ринок, тобто спеціальну організовану торгову мережу і мережу громадського харчування усіма діючими підприємствами незалежно від відомчої підпорядкованості, форм власності і господарювання; б) **оптовий** – виручка від продажу товарів певними партіями іншим підприємствам, організаціям; в) **складський** – вид Т., в процесі якого оптова база приймає на свій склад товари, проводить їх складську обробку і при необхідності комплектацію товарів, а потім відправляє у роздрібну торгівлю або на чергову стадію виробничого процесу; г) **транзитний** – продаж товарів зі складів *постачальників* минаючи склади оптової організації; д) **внутрішньосистемний** – відпуск товарів однією структурною одиницею іншим однієї і тієї ж оптової організації.

Торгівля *(рос.: торговля; англ.: trade)* – галузь господарства, економіки і вид економічної діяльності, об'єктом дії яких є товарообмін, купівля-продаж *товарів*, а також обслуговування покупців в процесі продажу, доставка, зберігання товарів. Види Т.: 1) **внутрішня** – сфера підприємницької діяльності з реалізації товарної продукції на внутрішньому ринку країни суб'єктами господарювання усіх форм власності, що охоплює обіг засобів виробництва і споживчих товарів і включає оптову торгівлю і посередництво в торгівлі, роздрібну торгівлю; 2) **міжнародна** – обмін товарами та послугами між суб'єктами різних держав; 3) **оптова** – сфера підприємницької діяльності з придбання та відповідного перетворення товарів для наступної їх реалізації підприємствам роздрібної торгівлі, іншим суб'єктам підприємницької діяльності. Включає як безпосередні комерційні зв'язки в межах *договорів* купівлі-продажу і поставки між підприємствами-виробниками і споживачами, так і зв'язки між ними через торгових посередників; 4) **роздрібна** – сфера підприємницької діяльності з продажу товарів або послуг на підставі усного чи письмового договору купівлі-продажу безпосередньо кінцевим споживачам для їх власного некомерційного використання; 5) **в розстрочку** – *господарська операція,* що передбачає продаж *резидентом* або *нерезидентом* товарів *фізичним* або *юридичним особам* на умовах розстрочки кінцевого розрахунку, на визначений строк під *відсоток*; 6) **готівковими валютними цінностями** – продаж готівкової *іноземної валюти*, інших готівкових платіжних засобів, виражених у іноземній валюті (в тому числі дорожніх, банківських і персональних чеків), а також операції з дебетування

кредитних (дебетових) карток в обмін на іншу іноземну валюту; 7) **цінними паперами і деривативами** – а) будь-які операції з придбання або продажу *цінних паперів* або фондових *деривативів* торговцями цінних паперів, чий статус встановлюється відповідним законодавством про *цінні папери* і фондову біржу; б) будь-які операції з придбання і продажу товарних деривативів членами товарних бірж, чий статус встановлюється законодавством про товарні біржі; в) будь-які операції з купівлі і продажу цінних паперів особами, що не мають статусу торговців цінних паперів.

Торгова надбавка *(рос.: торговая надбавка; англ.: make up)* – частина роздрібної ціни товару, призначена для покриття витрат обігу, забезпечення прибутку роздрібних торгових підприємств.

Торгове місце *(рос.: торговое место; англ.: trading point, outlet, place)* – відокремлене, спеціально обладнане місце поза магазином для здійснення роздрібного продажу товарів із дотриманням діючих правил торгового обслуговування населення і порядку розрахунку з покупцями.

Точка беззбитковості *(рос.: точка безубыточности; англ.: break-even point)* – обсяг реалізації (діяльності), при якому *доходи* підприємства дорівнюють його *витратам*, а *прибуток*, відповідно, дорівнює нулю.

Транзит товарів *(рос.: транзит товаров; англ.: goods transit)* – переміщення *товарів* з-за кордону через територію України без використання в межах України.

Трасант *(рос.: трассант; англ.: drawer)* – особа, що видала переказний *вексель* і переказує свій платіж вексельної суми на іншу особу – платника. Т. не є основним боржником за векселем, його відповідальність наступає у випадку неоплати векселя платником.

Трасат *(від італ. trassare – переказувати за векселем; рос.: трассат; англ.: drawee)* – особа, якій векселедавець адресує пропозицію сплатити за переказним *векселем* векселедержателю.

Тратта *(рос.: тратта; англ.: draft)* – переказний *вексель*, один з основних розрахункових *документів* у зовнішній *торгівлі*, який є безумовним письмовим наказом однієї особи іншій сплатити за пред'явленням цього документу пред'явнику чи вказаній в документі особі певну грошову суму.

Тривалість ревізії *(рос.: продолжительность ревизии, англ.: duration of auditing)* – кількість днів, що відводяться на проведення *ревізії* із зазначенням термінів її початку та завершення.

У

Убуток *(рос.: убыль; англ.: shrinkage)* – зменшення будь-чого в кількості, величині, рівні; зменшена кількість.

Убуток природний *(рос.: убыль естественная; англ.: natural shrinkage)* – 1) зменшення кількості (ваги, обсягу) запасів при їх зберіганні в результаті усушки, розпилювання, випаровування тощо. У. п. запасів фактично визначається при їх *інвентаризації* і тільки в тому випадку, коли є *недостачі*. Розмір У. п. визначається за встановленими нормами, однак не може перевищувати фактично виявлених. недостач; 2) втрати, які виникають при постачанні, реалізації та зберіганні запасів, зумовлені їх фізично-хімічними властивостями.

Угода *(рос.: сделка; англ.: agreement)* – дія, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав або зобов'язань. Найпоширеніший вид угоди – *договір* (тобто двостороння або багатостороння угода). Можливі односторонні угоди, що виражають волевиявлення однієї особи (наприклад, заповіт, даріння). Угоди можуть бути імпортні, експортні, товарообмінні (мінові), компенсаційні, угоди на строк (ф'ючерсні) та інщі товарні і зовнішньоторговельні.

Угода трудова *(рос.: соглашение трудовое; англ.: labor agreement)* – це *договір*, згідно з яким громадянин зобов'язаний за винагороду індивідуально виконувати для підприємства певну роботу, яка полягає у здійсненні тільки відомих фактичних дій (не юридичних, як, напр., за *договором доручення*). У. т. не укладаються для виконання творів науки, літератури або мистецтва (як це відбувається при укладанні авторського договору).

Укладання договору *(рос.: заключение договора; англ.: making a contract)* – досягнення згоди сторонами у необхідній в належних випадках формі та за всіма суттєвими умовами *договору*.

Умови *(рос.: условия; англ.: terms, conditions)* – 1) обставини, від яких щось залежить; 2) дані, з яких слід виходити при вирішенні завдання; 3) вимоги, що висуваються однією із домовлених сторін; 4) правила, встановлені в будь-якій галузі.

Умови договору *(рос.: условия договора; англ.: contract terms)* – умови, встановлені сторонами в *договорі*, що продиктовані його змістом. Розрізняють суттєві, звичайні та випадкові. Суттєвими У. д.. є умови (пункти договору), визнані такими законодавством чи необхідні для *договорів* даного виду, а також ті пункти, відносно яких за заявою однієї із сторін повинно бути досягнуто згоди. В договірній практиці до суттєвих У. д. відносять: найменування договору; місце і дату його укладання; найменування сторін та їх реквізити; предмет і об'єкт договору; строк дії договору; строк і порядок здачі та приймання продукції; ціна договору; порядок взаєморозрахунків; упаковка, транспортування, страхування; права сторін по використанню і розпорядженню об'єктом договору; умови дотримання конфіденційності; *форс-мажорні обставини*; відшкодування збитків; *гарантії*; відповідальність сторін і застосовуване право; арбітраж; *витрати; мито*; *податки*, що

випливають з договору; загальні умови укладання договору. Договір вважається укладеним, коли між сторонами у формі, що вимагається, досягнуто згоди по всіх суттєвих умовах. Як правило, умови випливають з норми закону, що регулює дані відносини.

Умови загальні *(рос.: условия общие; англ.: common terms)* – положення згоди (*угоди*, *контракту*), що визначають права і обов'язки сторін з питань збору вихідних даних для проектування, виконання проектних робіт, постачання обладнання, відрядження спеціалістів та інші умови між партнерами.

Умови платежу *(рос.: условия платежа; англ.: terms of payment)* – спосіб оплати товару, узгоджений між продавцем та покупцем. Виділяють наступні варіанти оплати: попередня безготівкова оплата, безвідзивний *акредитив*, платіж готівкою, оплата готівкою при видачі замовлення, платіж готівкою протягом узгодженої кількості днів після виставлення рахунку.

Умови поставки базові *(рос.: условия поставки базовые; англ.: basic terms of delivery)* – спеціальні умови, які визначають *зобов'язання* продавця та покупця з доставки *товару* і встановлюють момент переходу ризику, випадкової загибелі чи пошкодження товару від продавця до покупця.

Умовний факт *(рос.: условный факт; англ.: conditional event)* – факт господарського життя, що має місце станом на звітну дату і стосовно наслідків якого та ймовірності їх виникнення у майбутньому існує невизначеність, тобто виникнення наслідків залежить від того, відбудеться чи ні в майбутньому одна або декілька невизначених подій.

Універсальні бухгалтерські системи *(рос.: универсальные бухгалтерские системы; англ.: universal accounting systems)* – *комп'ютерні програми бухгалтерського обліку*, орієнтовані на бухгалтерії *малих* та середніх за розмірами *підприємств*, які в спрощеному варіанті забезпечують ведення всіх ділянок обліку. Такі системи поєднують всі облікові функції, в тому числі функції кількісного обліку в межах однієї програми. Деякі програми цього класу призначені для роботи на кількох комп'ютерах в локальній мережі.

Уніфікація документів *(рос.: унификация документов; англ.: unification of accounting documents)* – встановлення єдиних форм *бухгалтерських документів*, призначених для оформлення однорідних *господарських операцій* на різних *підприємствах* і організаціях. У. д. полегшує *документування господарських операцій* та механізацію обліку.

Уніфікація обліку *(від лат.: unio – единство, facere – доводити щось до єдиної форми або норми; рос.: унификация учета; англ.: unification of accounting)* – ведення обліку на різних підприємствах за єдиною методологією, єдиними формами облікових регістрів і типовим планом рахунків. У. о. має велике значення для організації бухгалтерського обліку, отримання зведених показників, механізації облікових робіт, підготовки і використання облікових кадрів.

Упаковка рекламна *(рос.: упаковка рекламная; англ.: advertising package)* – упаковка, яка не тільки захищає *товар* від псування до його кінцевого споживання, але і збільшує попит на товар. У. р. привертає увагу споживача всіма доступними засобами: матеріал, зображення тощо; створює стійкий образ виробника товару.

Управління *(рос.: управление; англ.: management)* – процес регулювання стану економічної системи суб'єкта господарювання. Методи управління залежать від специфіки об'єкта, що управляється, але завжди передбачається виділення періоду, на який розповсюджуються управлінські рішення. У. здійснюється відповідно до планів, що розроблюються для періодів діяльності об'єкту. Особливе місце в процесі У. займає ситуаційне управління, суть якого полягає в оперативному реагуванні на економічну ситуацію, що змінюється. Завданням ситуаційного управління є орієнтування суб'єкта господарювання на реалізацію його довгострокових цілей.

Управління витратами *(рос.: управление расходами; англ.: expense management)* – область управлінської діяльності, що охоплює контроль витрат підприємства на *виробництво продукції* і розробку заходів по економії ресурсів. Особливо важливим У. в. стає в умовах ринкового ціноутворення, яке встановлює верхню межу допустимого рівня *собівартості*. Управління витратами на виробництво базується на даних *аналізу* всіх стадій виробничого процесу з точки зору їх відповідності провідному рівню аналогічних підприємств.

Управління заборгованістю *(рос.: управление задолженостью; англ.: receivables management)* – прийняття рішень про обсяг *кредитів*, що надаються покупцям у *вексельній* або іншій формі, а також про умови їх надання та форми стягнення.

Управління запасами *(рос.: управление запасами; англ.: inventory management)* – регулювання обсягів товарного запасу підприємства таким чином, щоб будь-які товари можна було надати без затримки, але при цьому не зв'язувати запасом надмірно великі кошти.

Управління ліквідністю *(рос.: управление ликвидностью; англ.: liquidity management)* – діяльність *фірми*, *банку* по забезпеченню такого розміщення засобів, щоб можна було в будь-який момент розплатитися по *зобов'язаннях* (в короткий період часу перетворити *активи* в *грошові кошти*).

Управління майном *(рос.: управление имуществом; англ.: assets management)* – 1) встановлення власником майна правил, умов його використання, передачі в *оренду*, продажу; 2) право розпорядження майном, передане власником іншій особі.

Управління оперативне *(рос.: управление оперативное; англ.: short-term management)* – складова частина управлінської діяльності, що визначається часовим інтервалом (місяць, тиждень, доба). У. о. є сукупністю заходів, що дозволяють впливати на конкретні відхилення від встановлених завдань. Включає оперативне планування, *оперативний облік, оперативний контроль.*

Управління пасивами *(рос.: управление пассивами; англ.: liability management)* – набір методів зниження *витрат* на залучення засобів і покращання їх структури.

Усач Богдан Федорович (22.05.1933 р.) – український вчений, д.е.н., професор, в 1970 р. захистив канд. дис. "Методы выявления резервов производства на плодоовощных консервных предприятиях потребительской кооперации в процессе проведения комплексных ревизий", в 1993 р. – докт. "Методологія та орга-

нізація контролю господарської діяльності підприємств і організацій споживчої кооперації України". Опублікував 75 наукових праць загальним обсягом понад 200 д.а. Основні праці присвячені проблемам контролю та ревізії в споживчій кооперації, питанням аудиту та удосконаленню обліку в нових умовах господарювання.

Установа *(рос.: учреждение; англ.: institution)* – 1) орган, що виконує функції державної влади чи управління; 2) організація, створена власниками для здійснення управлінських, соціально-культурних чи інших функцій некомерційного характеру, які повністю чи частково фінансуються. Установи відповідають за своїми зобов'язаннями грошовими коштами, що знаходяться в їх розпорядженні. При їх *недостачі* субсидійну відповідальність за її зобов'язаннями несе власник відповідного майна; 3) процедура встановлення, створення чого-небудь на основі власних прав, можливостей. Розрізняють наступні види установ: 1) **бюджетна** – установа, яка повністю чи переважно фінансується з державного або місцевого бюджету. До У. б. належать органи управління, армія, суди, прокуратура, значна частина установ соціально-культурної сфери, науки, освіти, охорони здоров'я; 2) **фінансова** – установа, яка входить до складу фінансової системи країни, здійснює операції з фінансовими ресурсами чи регулює фінансові зв'язки та відносини (*банки*, фінансові фонди, страхові компанії, державні фінансові установи тощо).

Установчі документи *(рос.: учредительные документы; англ.: constitutive documents)* – *статут* для *юридичної особи* або установчий договір та статут, або лише установчий договір. У випадках, передбачених законодавством, юридична особа, яка не є комерційним підприємством, може діяти на підставі загальних положень про підприємства даного виду.

Утримання *(рос.: удержания; англ.: deductions)* – 1) вирахувана, утримана сума; 2) неперерахування частини грошової суми; 3) збереження будь-чого; 4) здатність кредитора утримувати майно, яке знаходиться у нього як забезпечення боргу. Кредитор, у якого знаходиться майно, що підлягає передачі боржнику або особі, вказаної боржником, має право у разі невиконання боржником в термін *зобов'язань* по оплаті цього майна або відшкодування кредитору пов'язаних з такою передачею витрат та інших збитків утримувати майно до тих пір, поки відповідне зобов'язання не буде виконане. Розрізняють наступні види утримань: 1) **за виконавчими листами** – вирахування із заробітку, підставою для якого є листи та письмові заяви громадян про добровільну сплату *аліментів*. Виконавчі листи реєструються в бухгалтерії в спеціальному журналі та зберігаються *як бланки суворої звітності*. Про надходження виконавчих листів *бухгалтерія* повідомляє судового виконавця та стягувача; 2) **за ініціативою підприємства** – суми, утримані з членів трудового колективу за заподіяну матеріальну шкоду, допущений *брак*, своєчасно неповернуті суми, одержані у підзвіт, своєчасно непогашені безпроцентні позики, видані членам колективу; 3) **із заробітної плати** – форма стягнення з працівників і службовців *податків* та інших платежів, встановлених законодавством. Утримання *штрафів* і вартості втраченого або

привласненого майна не повинні перевищувати 25 % *заробітної плати*. Утримання *аліментів* і сум шкоди від розкрадань і розтрат можуть проводитися в розмірах до 50 % заробітної плати працівника. Загальна сума одночасних утримань, крім податків, не може перевищувати 50 % заробітної плати. Коли на одного працівника існує декілька виконавчих листів, сума утримань по яких перевищує 50 % заробітку, то порядок (черговість) утримань визначається судовим виконавцем. Незалежно від загальної суми утримань *підприємство* може утримати із заробітної плати робітників і службовців: а) заборгованість за *підзвітними сумами*, які своєчасно неповернуті в касу *підприємства* або за якими не пред'явлений у встановлений строк *авансовий звіт*; б) надлишково виплачені суми внаслідок облікових помилок; в) авансові виплати в рахунок заробітної плати. У. з заробітної плати можуть проводитися за письмовим дорученням працівників і службовців для перерахування коштів в банки, для оплати *товарів*, придбаних в *кредит* тощо.

Уцінка *(рос.: уценка; англ.: price reduction)* – 1) зменшення облікової вартості *матеріальних ресурсів*; 2) зменшення вартості *активів* у зв'язку з *фізичним та моральним зносом* тощо. Розрізняють У.: **комісійну** – зниження початково встановленої комітентом *ціни* на прийнятий на комісію і виставлений на продаж товар, що не був проданий у встановлений строк (як правило – 60 календарних днів). У. к. проводиться у відсотковому відношенні до первісної ціни. Можлива повторна У. к., а також третя У. к., аж до зняття товару з продажу.

Учасники *(рос.: участники; англ.: shareholders)* – особи, які безпосередньо беруть участь у здійсненні операцій або здійснюють вплив на її результати. Розрізняють У.: 1) **товариства** – пайові У. *т. з обмеженою відповідальністю* або *акціонерного товариства (акціонери)*. У. т. можуть бути як *юридичними*, так і *фізичними особами*. У. т. мають право: брати участь в управлінні справами товариства в порядку, визначеному *установчими документами*; отримувати частину *прибутку* від діяльності товариства; отримувати інформацію про діяльність товариства; 2) **контрольні** – учасники спільної *діяльності* зі створенням *юридичної особи* (спільного підприємства), які здійснюють *контроль* за її діяльністю.

Участь *(рос.: участие; англ.: share)* – спільна діяльність, співробітництво в будь-чому. Види У.: 1) **безпосередня** – *господарська діяльність* особи через свої постійні *представництва*, філії, відділення, інші *відокремлені підрозділи*, а також через довірену особу, *агента* або будь-яку іншу особу, що діє від імені і на користь першої особи; 2) **пайова** – а) участь *підприємства* спільно з іншими підприємствами, напр., у будівництві окремих об'єктів; б) інвестування фінансових ресурсів в інші підприємства, а також створення нових підприємств на основі кооперування (складання коштів) декількох підприємств і організацій, частка *банку* і підприємства в оплаті кредитованих *матеріальних цінностей*, витрат або капітальних вкладень. Метод П. у. передбачає перерахування вартості початкових *інвестицій* в залежності від зміни частки інвестора в чистих *активах підприємства*, *акції* якого придбаваються.

Ф

Факт господарський *(рос.: факт хозяйственный; англ.: economic event)* – 1) дія, невигадана подія, випадок, явище, твердо встановлене знання, що базується на досвіді і слугує для будь-якого висновку, який є перевіркою будь-якого припущення; 2) дійсність, реальність, те, що об'єктивно існує; 3) здійснена, невигадана подія, випадок, який є підставою для складання будь-якого висновку або слугує перевіркою будь-якої пропозиції.

Факторинг *(рос.: факторинг; англ.: factoring)* – 1) кредитування клієнта *банком*, різновид комісійної операції, універсальна система фінансового обслуговування клієнтів, включаючи бухгалтерське, інформаційне, рекламне, збутове, транспортне, страхове, кредитне і юридичне обслуговування; 2) операція з переуступки першим *кредитором* прав вимоги *боргу* третьої особи іншому кредитору з попередньою або наступною компенсацією вартості такого боргу першому кредитору.

Фактурна вартість *(рос.: фактурная стоимость; англ.: invoice value)* – *вартість*, зазначена в супровідних документах (напр. рахунку-фактурі) на поставлений товар.

Фальсифікація бухгалтерських документів і записів *(рос.: фальсификация бухгалтерских документов и записей; англ.: falsification of accounting documents and records)* – оформлення наперед неправильних або фальсифікованих *документів* бухгалтерського обліку і записів у *регістрах* бухгалтерського обліку.

Фаріон Іван Дем'янович (30.06.1947 р.) – український вчений, д.е.н., професор, в 1978 р. захистив канд. дис. "Совершенствование анализа производительности труда (на материалах предприятий промышленного объединения "Союз-автоприцеп"), в 1992 р. – докт. дис. "Анализ эффективности использования производственного потенциала в условиях перехода к рыночной экономике". Опублікував понад 200 наукових праць, 4 навчальних посібники. Основні праці присвячені питанням бухгалтерського обліку та фінансового аналізу в бюджетних установах та фінансових органах.

Фізична особа *(рос.: физическое лицо; англ.: individual)* – громадянин, який є учасником цивільних правовідносин (носієм громадянських прав і обов'язків). Ф. о. можуть володіти економічними *активами*, укладати угоди, відповідати по зобов'язаннях.

Філія *(рос.: филиал; англ.: branch)* – відокремлений підрозділ *юридичної особи*, який розташований поза місцем її знаходження та здійснює всі або деякі її функції, в тому числі функції представництва. Ф. не є юридичною особою. Вона наділяється майном особи, яка її створила і діє на підставі затверджених нею положень. Керівник Ф. призначається юридичною особою і діє на підставі її *довіреності*.

Фінанси *(рос.: финансы; англ.: finance)* – сукупність економічних відносин, що виникають у процесі формування та використання централізованих і децентралізованих *грошових коштів*.

Фінансовий план підприємства *(рос.: финансовый план предприятия; англ.: business financial plan)* – план *доходів* і *витрат* підприємства на наступний рік.

Фінансовий результат *(рос.: финансовый результат; англ.: financial result)* – співставлення *доходів* і *витрат* підприємства, відображених у *Звіті про фінансові результати*.

Фінансовий стан *(рос.: финансовое состояние; англ.: financial situation (standing, status))* – рівень збалансованості окремих структурних елементів *активів* і *капіталу* підприємства, а також рівень ефективності їх використання. При оцінці Ф. с. визначають сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів підприємства, реальні і потенційні фінансові можливості.

Фінансування *(рос.: финансирование; англ.: financing)* – 1) забезпечення фінансовими ресурсами економіки держави, соціальних потреб і програм, виробництва продукції, науково-технічних досліджень, будівництва й переобладнання підприємств, утримання бюджетних організацій тощо; 2) забезпечення підприємств грошовими коштами з визначених джерел на конкретні цілі.

Фірма *(рос.: фирма; англ.: firm)* – *підприємство*, компанія, організація (у виробничій, торговельній, транспортній, банківській та інших сферах), що володіє правом *юридичної особи* і переслідує комерційні цілі. Ф., під маркою якої виготовляються або продаються товари, може бути утворена в будь-якій організаційно-правовій формі, дозволеній законодавством країни її перебування (*акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю* тощо). Приватні підприємці визнаються *фізичними особами* і можуть виступати в господарському обороті під своїми фірмовими найменуваннями.

Фіскальний звітний чек *(рос.: фискальный отчетный чек; англ.: fiscal check for reporting)* – документ встановленої форми, надрукований реєстратором розрахункових операцій, що містить дані денного звіту, під час друкування якого інформація про обсяг виконаних розрахункових операцій заноситься до фіскальної пам'яті.

Фіскальний касовий чек видачі коштів (видатковий чек) *(рос.: фискальный кассовый чек выдачи средств (расходный чек); англ.: fiscal check)* – розрахунковий документ, надрукований *реєстратором розрахункових операцій* при проведенні розрахунків у разі видачі коштів покупцеві при поверненні *товару*, рекомпенсації послуги, прийнятті цінностей під заставу, виплаті виграшів у державній лотереї та в інших випадках.

Фіскальний касовий чек на товари (послуги) *(рос.: фискальный кассовый чек на товары (услуги); англ.: fiscal check for goods (services))* – розрахунковий документ, надрукований *реєстратором розрахункових операцій* при проведенні розрахунків за продані товари (надані послуги).

Фонди *(рос.: фонды; англ.: funds)* – 1) *запаси*, ресурси, нагромадження, *капітал*; 2) *кошти* чи *матеріальні цінності*, що накопичуються з певною метою; 3) організація чи *установа*, що розпоряджається грошовим або матеріальним фондом, може функціонувати на громадських засадах, але обов'язково має бути *юридичною особою*. Розрізняють Ф.: 1) **державні цільові** – фонди, створені відповідно до чинного законодавства, які формуються за рахунок *податків* і зборів (обов'язкових платежів) юридичних осіб незалежно від форм власності та *фізичних осіб*; 2) **невиробничі** – капітальні активи, що не використовуються в господарській діяльності *платника податку*.

Фондова біржа *(рос.: фондовая биржа; англ.: stock exchange)* – організаційно оформлений і постійно функціонуючий *ринок*, на якому здійснюється торгівля *цінними паперами*. Належить до вторинного ринку цінних паперів, зосереджує попит і пропозицію цінних паперів, сприяє формуванню їх біржового курсу. На деяких Ф. б. реалізують також угоди щодо купівлі-продажу *іноземної валюти* і золота.

Форма обліку *(рос.: форма учёта; англ.: accounting procedure)* – побудова *облікових регістрів* та їх взаємозв'язок, а також послідовність і способи облікової реєстрації. Ф. о. постійно удосконалюється в міру розвитку техніки обліку. Існують наступні Ф. о.: 1) **автоматизована (комп'ютерна)** – обробка та накопичення облікових даних у хронологічному та систематичному порядку відбувається із переважним застосуванням обчислювальної техніки, яка є основним фактором *організації бухгалтерського обліку;* 2) **журнально-ордерна** – грунтується на застосуванні *журналів-ордерів*, де збираються і систематизуються дані *первинних документів*, необхідні для синтетичного і аналітичного обліку. Для кожного рахунку у відповідному журналі-ордері зазначаються суми всіх *господарських операцій*, що проходять по кредиту цього рахунку, а також номери рахунків, дебет яких змінюється в результаті цієї операції. Всі *господарські операції* записуються в хронологічному порядку на підставі первинних документів. При великій кількості документів, які відображають однорідні операції, ведуться *накопичувальні відомості*, а в кінці місяця їх підсумкові дані переносять до журналів-ордерів. Підсумки журналів-ордерів переносяться в *Головну книгу;* 3) **меморіально-ордерна** – при якій на підставі первинних, зведених і накопичувальних *документів* складаються *меморіальні ордери*, які реєструються в реєстраційному журналі; на підставі меморіальних ордерів проводяться записи по *рахунках синтетичного обліку* в *Головній книзі*. *Документи*, додані до меморіальних ордерів, слугують підставою

для записів в регістрах аналітичного обліку. В кінці місяця складають оборотну відомість по рахунках синтетичного обліку і оборотні відомості по рахунках аналітичного обліку та проводять їх взаємну звірку. При цьому порівнюють підсумки оборотних відомостей по аналітичних рахунках з даними відповідних синтетичних рахунків. Підсумки оборотів по дебету і кредиту всіх синтетичних рахунків, а також підсумки реєстраційного журналу повинні бути тотожними.

Форма оплати праці *(рос.: форма оплаты труда; англ.: wage form)* – 1) **відрядна** – оплата праці, яка залежить від кількості виготовлених працівником одиниць продукції (робіт, послуг) встановленої якості з урахуванням складності умов її праці, а також відрядних *розцінок* на одиницю продукції (робіт, послуг); 2) **погодинна** – оплата праці, яка залежить від кількості відпрацьованих годин і *тарифної ставки (окладу)* за годину.

Формування облікової політики *(рос.: формирование учетной политики; англ.: accounting policy development)* – вибір принципів, методів, процедур та способів організації та ведення бухгалтерського обліку з числа затверджених законодавчими та нормативними актами відповідно до особливостей господарської діяльності конкретного підприємства.

Форс-мажорні обставини *(рос.: форс-мажорные обстоятельства; англ.: force majeure)* – надзвичайні непередбачені обставини, непереборні перешкоди (пожежа, стихійне лихо, блокада тощо), через які виконання зобов'язань однією зі сторін, що уклали угоду (договір, контракт), стає повністю або частково неможливим.

Форфейтинг *(рос.: форфейтинг; англ.: forfeiting)* – кредитування зовнішньоекономічних операцій у формі купівлі комерційним *банком* в експортера *векселів*, акцептованих імпортером. У такий спосіб експортер передає банкові свої вимоги до покупця. Ф. передбачає перехід усіх ризиків до покупця векселя (банку), тому останній вимагає гарантій банку країни-експортера.

Франко *(від італ.: franko – вільний; рос.: франко; англ.: franco)* – визначення порядку оплати й обліку транспортних послуг при постачанні закупленої продукції споживачеві. Вказує на місце, до якого транспортні витрати покладаються на постачальника. У зовнішньоторговельних угодах застосовують декілька форм Ф.: ФОБ – вільно по борту, коли продавець відвантажує товари на судно, а всі інші витрати, включаючи морське страхування, несе покупець; КАФ – продавець сплачує фрахт та інші витрати, включаючи страхування, до порту призначення; СІФ – продавець забезпечує доставку товару до порту призначення, але включає в рахунок покупця вартість морського страхування і перевезення вантажу до порту призначення.

Франшиза *(рос.: франшиза; англ.: franchise)* – 1) умова страхування *договору*, що передбачає звільнення страховика від відшкодування *збитків*, які не перевищують певної суми; 2) *ліцензія* великої та відомої *фірми* дрібному підприємцеві на продаж продукції чи надання послуг під її маркою *(товарним знаком)*.

Функції бухгалтерського обліку *(рос.: функции бухгалтерского учета; англ.: accounting functions)* – 1) контрольна (облікова інформація дає можливість здійснювати контроль на різних стадіях виробництва, контролювати у випадку необхідності у всіх розрізах діяльність підприємства, аналізувати її і на підставі цієї інформації готувати, обгрунтовувати і приймати управлінські рішення); 2) інформаційна (бухгалтерський облік є джерелом, постачальником економічної інформації різним об'єктам управління, в тому числі й організаціям, що здійснюють контроль); 3) забезпечення збереження власності (засобом для реалізації цієї функції є *інвентаризація* майна і фінансових зобов'язань підприємства, яка дає можливість визначити зміни, що відбулися в складі власності); 4) зворотного зв'язку (вихідна інформація, що надходить із первинної документації, дає можливість здійснення контролю за будь-якою господарською операцією); 5) аналітична (дає можливість здійснити аналіз всіх розділів бухгалтерського обліку); 6) захисна (здатність системи бухгалтерського обліку відображати факти злочинної діяльності в сфері економіки і своєчасно на них реагувати). Виділяють також прогностичну та інші Ф. б. о. В Україні дану проблему досліджує д.е.н. Г.Г. Кірейцев.

Х

Хеджування *(рос.: хеджирование; англ.: hedging)* – форма страхування ціни та прибутку у ф'ючерсних угодах.

Холдинг *(рос.: холдинг; англ.: holding)* – придбання контрольних пакетів акцій та створення холдингових компаній.

Ц

Центр виникнення витрат *(рос.: центр возникновения расходов; англ.: cost center)* – первинна аналітична одиниця, в розрізі якої можливе планування, облік і контроль витрат.

Центр відповідальності *(рос.: центр ответственности; англ.: responsibility centeer)* – сегмент діяльності підприємства, в якому встановлено персональну відповідальність керівника за показники діяльності, які він повинен контролювати.

Центр доходів *(рос.: центр доходов; англ.: center of income)* – підрозділ маркетингово-збутової діяльності підприємства, керівник якого відпо-

відає за *виручку від реалізації* продукції, товарів, послуг та за витрати, пов'язані з їх реалізацією.

Центр прибутку *(рос.: центр прибыли; англ.: center of profit)* – підрозділ підприємства, що має виражену товарну орієнтацію діяльності, інформаційно тісно пов'язаний з керівництвом підприємства і може самостійно отримувати *прибуток* незалежно від успішності роботи інших ланок підприємства.

Центр рентабельності *(рос.: центр рентабельности; англ.: profitability center)* – різновид центрів відповідальності, в яких *дохід* є грошовим вираженням виготовленої продукції, *витрати* – грошове вираження використаних ресурсів, а *прибуток* – різниця між доходом та витратами.

Цесія *(рос.: цессия; англ.: cession, assignment)* – передача прав за борговими вимогами.

Цикл операційний *(рос.: цикл операционный; англ.: operation cycle)* – проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів від реалізації виготовленої з них продукції, товарів або послуг.

Ціна *(рос.: цена; англ.: price)* – грошове вираження вартості товару, що представляє суспільно необхідні *витрати* на його *виробництво*.

Ціна аукціонна *(рос.: цена аукционная; англ.: auction price)* – ціна, що складається під час реалізації товарів на аукціонах у процесі зміни початкової ціни, оголошеної аукціоністом, у бік підвищення чи зниження.

Ціна базисна *(рос.: цена базисная; англ.: base price)* – 1) ціна, що приймається за основу у плануванні і статистичному обліку для обчислення індексів, які характеризують динаміку *виробництва*, *собівартості* та інших економічних показників; 2) ціна, що встановлена в цілому для міжнародної торгівлі (експортної та імпортної) та для окремих груп товарів; 3) ціна світового товарного ринку, що є вихідною для визначення *контрактних цін* і коригується відповідно до встановленого порядку ціноутворення з урахуванням споживчих якостей та особливостей товару.

Ціна беззбитковості *(рос.: цена безубыточности; англ.: break-even price)* – ціна товару, при застосуванні якої підприємство-виробник *виручкою від реалізації* цього товару може покрити лише свої *витрати*, не отримуючи *прибутку*. Іншими словами, це ціна, що дорівнює сумі витрат на виробництво і реалізацію товару.

Ціна біржова *(рос.: цена биржевая; англ.: stock-exchange price)* – ціна, за якою товар реалізується на біржі; формується за співвідношенням попиту і пропозиції. Розрізняють Ц. б.: 1) **попиту** – ціну товару, запропоновану покупцем; 2) **пропозиції** – ціну .товару, запропоновану продавцем; 3) **контрактну** – фактичну ціну за біржовою угодою.

Ціна брутто *(рос.: цена брутто; англ.: gross price)* – ціна, підрахована без урахування додаткових націнок, наприклад, ціна акції на фондовому ринку без урахування комісійних, сплачених брокеру.

Ціна валова *(рос.: цена валовая; англ.: gross price)* – ціна товару, яка включає *витрати* на перевезення, страхування вантажу, митні збори та інші витрати.

Ціна виробника *(рос.: цена производителя; англ.: producer's price)* – ціна товару, за якою він надходить зі сфери виробництва у сферу обігу (від виробника чи в роздрібну торгівлю чи до торговельного посередника).

Ціна відправна *(рос.: цена отправная; англ.: reserve price)* – найвища ціна, за якою покупець згоден придбати товар, чи мінімальна ціна, за якою продавець готовий продати свій товар на аукціоні.

Ціна відпускна *(рос.: цена отпускная; англ.: disbursing price)* – ціна, за якою підприємство реалізує продукцію виробничим та торговельним підприємствам для наступної її переробки або реалізації.

Ціна вільна *(рос.: цена свободная; англ.: free-market price)* – ціна, що встановлюється підприємством-виробником товару, самостійно або на договірних засадах з покупцем.

Ціна демпінгова *(рос.: цена демпинговая; англ.: dumping price)* – експортна ціна, нижча від *витрат виробництва* (*собівартості* виробництва, товарів).

Ціна державна *(рос.: цена государственная; англ.: state price)* – ціна, що встановлюється державою на: продукцію (товари, послуги), виробництво якої зосереджено переважно на підприємствах, що займають монопольне становище на ринку; ресурси, що певним чином впливають на загальний рівень і динаміку цін; соціально вагомі товари та послуги.

Ціна довідкова *(рос.: цена справочная; англ.: relevance price)* – різновид *оптових цін* у внутрішній і міжнародній торгівлі. Довідковими є прейскурантні та деякі інші ціни. Ц. д. є початковою для продавця та покупця у визначенні ціни, що фіксується в *угоді (контракті)*.

Ціна договірна *(рос.: цена договорная; англ.: agreed price)* – ціна, що встановлюється за домовленістю між виробником (продавцем) і споживачем (покупцем) продукції під час укладання *договору*.

Ціна емісійна *(рос.: цена эмиссионная; англ.: issue price)* – ціна первинного ринку цінних паперів, що в більшості випадків дорівнює їх номінальній вартості.

Ціна з наступною фіксацією *(рос.: цена с последующей фиксацией; англ.: future fixation price)* – ціна, яка встановлюється за домовленістю сторін перед поставкою кожної передбаченої контрактом партії товару або перед початком кожного календарного року. В контракті обумовлюються лише умови її фіксації та принцип визначення рівня ціни.

Ціна закупівельна *(рос.: цена закупочная; англ.: purchase price)* – різновид *оптової ціни*, що використовується в процесі закупівлі продукції на внутрішньому ринку. Ц. з. диференціюється залежно від якості продукції з урахуванням географічної сегментації ринку.

Ціна звичайна *(рос.: цена обычная; англ.: regular price)* – ціна продажу товарів (робіт, послуг) продавцем, включаючи суму нарахованих (сплачених) відсотків, вартість іноземної валюти, яка може бути отримана у випадку їх продажу особам, не пов'язаним з продавцем при звичайних умовах ведення *господарської діяльності.*

Ціна змінна *(рос.: цена переменная; англ.: variable price)* – ціна, обчислена в момент виконання *контракту* шляхом перегляду *договірної ціни* з урахуванням змін у *витратах виробництва*, що відбулися в період виконання контракту. Ц. з. застосовується в контрактах на поставку продукції, що вимагає тривалого строку виготовлення.

Ціна зовнішньоторговельна *(рос.: цена внешнеторговая; англ.: foreign trade price)* – ціна на експортні та імпортні товари. Встановлюється, як правило, за взаємною домовленістю між продавцем і покупцем товарів на світовому ринку.

Ціна картельна *(рос.: цена картельная; англ.: cartel price)* – різновид *монопольної ціни*, що встановлюється *учасниками* картелю на підставі спільної угоди з метою недопущення зниження цін окремими його учасниками, усунення конкурентів і забезпечення умов для одержання *монопольного прибутку.*

Ціна конверсії *(рос.: цена конверсии; англ.: conversion price)* – 1) ціна, за якою *облігації* можуть бути обмінені на акції чи інші *цінні папери* одного і того ж *емітента*; 2) ціна обміну цінних паперів одного виду на цінні папери іншого виду.

Ціна контрактна *(рос.: цена контрактная; англ.: contract price)* – ціна, зафіксована в *контракті* на момент його укладання, впродовж терміну дії контракту чи до моменту виконання контракту.

Ціна кошторисна *(рос.: цена сметная; англ.: budget price)* – ціни та *розцінки*, що використовуються для визначення розрахункової вартості нового будівництва, реконструкції, розширення і технічного переобладнання підприємств, будівель, споруд та об'єктів. Основою Ц. к. є нормативи витрат усіх ресурсів (матеріальних, технічних, трудових) та їх вартість.

Ціна курсова *(рос.: цена курсовая; англ.: exchange price)* – ціна, за якою на фондових біржах здійснюють операції з *цінними паперами* та *іноземною валютою.*

Ціна лімітна *(рос.: цена лимитная; англ.: limit price)* – 1) гранично допустимий (верхній) рівень ціни нової продукції. Визначається на первісних етапах розробки (проектування) нової продукції; 2) мінімальна гарантована ціна, за якою держава чи інший *замовник*, потенційний покупець, гарантує виробникові придбання того чи іншого товару. Встановлюється на певний період часу.

Ціна ліцензії *(рос.: цена лицензии; англ.: license price)* – загальна сума ліцензійних винагород (*роялті*), що виплачується на весь період дії ліцензійної угоди.

Ціна митна *(рос.: цена таможенная; англ.: customs value)* – ціна, яка фактично сплачена або підлягає сплаті за товари на момент перетину *митного кордону* України. Ц. м. викорис-

товується при нарахуванні митних відрахувань, митних зборів та інших митних платежів, а також для встановлення вартості товарів для інших митних цілей, включаючи стягнення штрафів і застосування інших санкцій за порушення митних правил, передбачених законодавством України, і для ведення митної статистики.

Ціна монопольна *(рос.: цена монопольная; англ.: monopoly price)* – ціна товару, виробленого підприємством-монополістом чи монополістичним об'єднанням. Дозволяє виробнику товару отримувати надприбуток через відсутність пропозиції аналогічних товарів на ринку.

Ціна нетто *(рос.: цена нетто; англ.: net price)* – чиста ціна товару за місцем його купівлі-продажу. Для покупця ціна нетто – сума, фактично сплачена продавцеві; для продавця – фактичний *дохід (виручка)* від продажу товару за вирахуванням *витрат*, пов'язаних з виконанням торговельної угоди.

Ціна номінальна *(рос.: цена номинальная; англ.: nominal price)* – 1) ціна, вказана в прейскурантах і довідниках; 2) біржова котирувальна ціна за товар, щодо якого в день котирування не було укладено *угод*.

Ціна оптова *(рос.: цена оптовая; англ.: wholesale price)* – ціна, за якою підприємства чи торговельні посередники реалізують продукцію партіями іншим підприємствам, а також населенню або постачальницько-збутовим організаціям. До її складу входить *собівартість* реалізованої продукції і *прибуток* підприємства.

Ціна порівняна *(рос.: цена сравнительная; англ.: comparable price)* – ціна, що використовується для оцінки обсягу продукції, виробленої в різні періоди, з метою зіставлення економічних показників виробництва та аналізу їх динаміки.

Ціна прейскурантна *(рос.: цена прейскурантная; англ.: list price)* – ціна, що встановлюється органами ціноутворення відповідно до їх повноважень і включається до спеціальних збірників-прейскурантів.

Ціна регульована *(рос.: цена регулируемая; англ.: controlled price)* – ціна, рівень якої регулює держава. На відміну від фіксованої ціни Ц. р. може коливатися в певних межах, не перевищуючи встановленого державного рівня.

Ціна роздрібна *(рос.: цена розничная; англ.: retail price)* – ціна, за якою товар продають населенню, підприємствам та організаціям через роздрібну торговельну мережу.

Ціна світова *(рос.: цена мировая; англ.: world price)* – ціна, за якою здійснюються великі експортні або імпортні операції, які носять регулярний характер, передбачає платіж у вільноконвертованій валюті.

Ціна сезонна *(рос.: цена сезонная; англ.: seasonal price)* – ціна, що змінюється залежно від пори року (ціни на сільськогосподарську продукцію) чи сезону (ціни на одяг та взуття).

Ціна споживача *(рос.: цена потребителя; англ.: consumer price)* – ціна, за якою споживач купує товар; перевищує ціну виробника на суму *витрат* у сфері обігу.

Ціна ступінчаста *(рос.: цена ступенчатая; англ.: stage price)* – ціна конкретної серійної продукції виробничого призначення, що знижується стрибкоподібно в міру скорочення *витрат* на виробництво цієї продукції або її морального старіння.

Ціна тверда *(рос.: цена твердая; англ.: firm price)* – 1) ціна, що встановлюється на найважливіші види сировини і продукції, зміна якої є компетенцією центрального органу; 2) ціна, що вноситься до *контракту* після узгодження між сторонами, яка не підлягає зміні в ході виконання контракту.

Ціна тендерна *(рос.: цена тендерная; англ.: tender price)* – ціна товару чи вартість підрядного замовлення, сформована в процесі тендерних торгів. Представляє собою ціну пропозиції учасників тендерних торгів, з якою погодився організатор тендера.

Ціна трансфертна *(рос.: цена трансфертная; англ.: transfer price)* – внутрішньофірмова ціна, за якою підприємства-продавці реалізують *напівфабрикати* або послуги підприємствам-покупцям у межах однієї корпорації чи одного об'єднання.

Ціна фактична *(рос.: цена фактическая; англ.: actual price)* – 1) кінцева ціна, погоджена продавцем і покупцем на ринку фондових цінностей; 2) ціна, за якою фактично укладається *угода*.

Ціна фактурна *(рос.: цена фактурная; англ.: invoice price)* – ціна реальної *угоди* купівлі-продажу, що змінюється залежно від суми транспортних і страхових *витрат*.

Ціна форвардних угод *(рос.: цена форвардных сделок; англ.: forward price)* – різновид цін в операціях, що здійснюються на біржі. Ц. ф. у. поряд із співвідношенням попиту і пропозиції на час постачання товару враховує також величину проценту за *кредит*, *витрати* на здійснення біржової операції, *страхування* та зберігання товарів, комісійні виплати *брокерам* тощо.

Цінні папери *(рос.: ценные бумаги; англ.: securities)* – документи, що засвідчують *право власності* або відносини *позики* і відповідають вимогам, встановленим законодавством про Ц. п. Визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або процентів. Розрізняють Ц. п.: 1) **безстрокові** – Ц. п., що не мають встановленого строку погашення або мають строк погашення більше 10 років з моменту їх *емісії* (випуску), або згідно з умовами емісії передбачають право *емітента* приймати одноособове рішення про продовження строку погашення (*ліквідації*) таких Ц. п. незалежно від загального строку їх дії; 2) **гарантовані** – акції та облігації приватних *акціонерних товариств*, по яких уряд гарантує регулярну виплату *доходу*.

Цінні папери інститутів спільного інвестування *(рос.: ценные бумаги институтов совместного инвестирования; англ.: securities of a joint investment institution)* – акції корпоративного інвестиційного фонду та інвестиційні сертифікати пайового інвестиційного фонду.

Ч

Частка меншості *(рос.: доля меньшинства; англ.: minority share)* – частина *чистого прибутку* (збитку) і *чистих активів* дочірнього підприємства, що не належить материнському підприємству (прямо або через інші дочірні підприємства).

Частота рахунку *(рос.: частота счёта; англ.: frequency of account)* – число записів (змін рахунку) на рахунку за одиницю часу, наприклад, за рік.

Чек *(рос.: чек; англ.: check)* – 1) грошовий документ встановленої форми, що містить наказ власника рахунку в кредитній установі про виплату пред'явнику чека вказаної в ньому суми; 2) вид цінного паперу, грошовий документ суворо встановленої форми, в якому міститься нічим не обумовлене розпорядження власника рахунку *(чекодавця)* банку про видачу (оплату) з його рахунку вказаної в чеку суми.

Чек акцептований *(рос.: чек акцептованный; англ.: accepted check)* – *чек*, що містить *акцепт* банку, який гарантує зарахування на рахунок отримувача суми коштів, зазначеної в чеку.

Чек грошовий *(рос.: чек денежный; англ.: cash check)* – письмове розпорядження власника рахунку *(чекодавця)* установі банку, яка обслуговує його, сплатити готівкою певну суму грошей *чекодержателю*.

Чек іменний *(рос.: чек именной; англ.: registered check)* – *чек*, виписаний на ім'я певної особи.

Чек розрахунковий *(рос.: чек расчетный; англ.: payment check)* – чек, оплату якого здійснюють шляхом перерахування грошей з рахунку *чекодавця* на рахунок пред'явника.

Чекодавець *(рос.: чекодатель; англ.: issuer)* – особа, яка виписала чек.

Чекодержатель *(рос.: чекодержатель; англ.: check recipient, payee)* – особа, яка є власником виписаного чека.

Чиста вартість реалізації запасів *(рос.: чистая стоимость реализации запасов; англ.: net realizable value)* – очікувана ціна реалізації запасів в умовах *звичайної діяльності* за вирахуванням очікуваних витрат на завершення їх *виробництва* і реалізацію.

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості *(рос.: чистая реализационная стоимость дебиторской задолженности; англ.: net realization value of accounts receivable)* – сума поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Чумаченко Микола Григорович (01.05.1925 р.) – український вчений, д.е.н., професор, академік НАН України, заслужений діяч науки і техніки України, у 1962 р. захистив канд. дис. "Вопросы анализа рентабельности социалистических промышленных предприятий", в 1970 р. – докт. "Проблемы учета и экономического анализа в управлении промышленным производством". Доробок видатного вченого-економіста складає близько 700 різнопланових та багатогранних робіт з найактуальніших проблем сьогодення. Основні праці присвячені розвитку та вдосконаленню управлінського обліку та контролю, зокрема, обліку витрат на виробництво, обліку готової продукції та її реалізації, системному аналізу собівартості, теорії управлінських рішень, а також економічному, функціонально-вартісному, внутрішньозаводському аналізу, статистико-математичним методам тощо. Під його керівництвом дисертації захистили 12 докторів та 25 кандидатів наук.

Ш

Шахрайство *(рос.: мошенничество; англ.: fraud)* – 1) навмисна дія однієї чи декількох осіб серед керівного складу, службовців або третіх сторін, що призводить до викривлення фінансової звітності; 2) навмисно неправильне відображення і представлення даних обліку та звітності службовими особами і керівництвом підприємства. Ш. полягає в *маніпуляціях обліковими записами і фальсифікації первинних документів, облікових регістрів* і звітності, навмисних змінах записів в обліку, які перекручують суть фінансових і господарських операцій з метою порушення українського законодавства, або прийнятої на підприємстві *облікової політики*, навмисно неправильній *оцінці* активів і методів їх списання, навмисному пропуску або приховуванні результатних записів або документів, навмисному не висвітленні змісту відображених операцій, незаконному одержанні майна, невідповідному відображенні записів в обліку.

Швець Віктор Григорович (19.04.1947 р.) – український вчений, д.е.н., професор, в 1978 р. захистив канд. дис. "Формирование и использование трудовых ресурсов в сельском хозяйстве в условиях НТП: статистико-экономическое исследование (по материалам колхозов УССР)", в 1993 р. – докт. "Статистико-економічне дослідження трудового потенціалу". Опублікував більше 60 наукових праць загальним обсягом понад 87 д.а., в тому числі 3 монографії, підручник для економічних

вузів, ряд навчальних посібників, понад 50 статей та методичних розробок. Основні праці присвячені проблемам теорії бухгалтерського обліку, аудиту і статистики, підготовки бухгалтерських кадрів.

Шевчук Володимир Олександрович (19.04.1955 р.) – український вчений, д.е.н., професор, в 1986 р. захистив канд. дис. "Совершенствование хозяйственного контроля в кооперативной торговле в условиях машинной обработки экономической информации", в 1999 р. – докт. "Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою". Автор ряду наукових праць, які присвячені організаційним аспектам взаємодії контролюючих суб'єктів в умовах суспільно-правової реформи в Україні, контролю інтеграційних та світогосподарських процесів, що відбуваються в умовах глобальних економічних трансформацій, а також контролю за ресурсами в споживчій кооперації, ревізії в роздрібній торгівлі, модифікації бухгалтерського обліку в умовах економічних трансформацій.

Шифр рахунку *(рос.: шифр счета; англ.: account code)* – умовне цифрове позначення (номер) рахунку. У *Плані рахунків* бухгалтерського обліку вказуються найменування кожного рахунку та його шифр. В облікових записах замість словесного найменування рахунків вказують їх шифри, що призводить до скорочення записів. Особливе значення Ш. р. має при автоматизації обліку.

Шкарабан Степан Іванович (06.03.1940 р.) – український вчений, д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, в 1966 р. захистив канд. дис. "Анализ эффективности использования основных фондов розничной торговли потребительской кооперации", у 1986 р. – докт. "Оперативный экономический анализ в управлении промышленным производством: методология и организация". Опублікував понад 180 наукових праць, в тому числі 4 статті болгарською мовою. Основні праці присвячені проблемам оперативного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств, удосконаленню госпрозрахунку в швейній промисловості, аналізу фінансового стану підприємства в ринкових умовах, економічному аналізу в галузях народного господарства.

Шкода матеріальна *(рос.: ущерб материальный; англ.: damages)* – зменшення або знищення майнових чи немайнових (особистих) благ, що охороняються законом та мають певну економічну цінність і виражаються у грошовому вимірнику.

Шпіг Олександр Андрійович (1923–1994) – український вчений, д.е.н., професор, у 1965 р. захистив канд. дис. "Учет и анализ рентабельности в торгах", у 1982 р. – докт. "Проблемы учета и контроля в укреплении хозяйственного расчета (на материалах государственной розничной торговли СССР)". За період творчої діяльності опублікував близько 200 друкованих праць, серед яких підручники, навчальні посібники, монографії. Досліджував проблеми внутрішньогосподарського бухгалтерського

контролю в торгівлі, обліку та аналізу фінансових результатів і рентабельності торговельних підприємств, інвентаризаційної роботи в торгівлі.

Штат *(рос.: штат; англ.: staff)* – постійний склад співробітників відповідного підприємства (установи, організації). Перелік посад співробітників визначається *штатним розкладом.*

Штатний розклад *(рос.: штатное расписание; англ.: list of staff members)* – перелік посад постійних (штатних) співробітників із зазначенням посадових окладів.

Штраф *(рос.: штраф; англ.: fine, penalty)* – адміністративне або судове покарання у вигляді грошового стягнення. Сплачені підприємствами Ш. є невиробничими витратами.

Штрафна санкція (штраф) *(рос.: штрафная санкция (штраф); англ.: penalty sanction)* – 1) плата у фіксованій сумі або вигляді *відсотків* від суми податкового зобов'язання (без урахування *пені* та штрафних санкцій), яка справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним правил оподаткування, визначених відповідними законодавчими та іншими нормативно-правовими актами, на підставі рішення *котролюючого органу*; 2) передбачені договором, документально зафіксовані види та рівні штрафу, що стягується з осіб, які порушили прийняті ними умови, зобов'язання по контракту. Частіше за все штрафні санкції передбачаються за несвоєчасне виконання чи повне невиконання замовлення, недотримання графіку робіт, низьку якість продукції, товарів, послуг, за нанесення інших видів шкоди, збитків.

Ю

Юридична адреса *(рос.: юридический адрес; англ.: legal address)* – офіційно зареєстрована адреса *юридичної особи*, занесена до реєстру та зафіксована при реєстрації.

Юридична відповідальність *(рос.: юридическая ответственность; англ.: legal responsibility)* – відповідальність *юридичних* і *фізичних осіб* за дотримання законів та норм державного регулювання дій і взаємовідносин.

Юридична особа *(рос.: юридическое лицо; англ.: legal entity)* – *підприємство, установа*, організація, що виступає від свого імені в якості самостійного суб'єкта цивільних прав і обов'язків.

Я

Явище *(рос.: явление; англ.: event, phenomenon)* – конкретні події, властивості або процеси, які виражають внутрішні сторони дійсності і представляють форму прояву і виявлення певної сутності.

Якість продукції *(рос.: качество продукции; англ.: product quality)* – сукупність властивостей окремих виробів, які повинні відповідати встановленим технічним умовам і стандартам. Підвищення *Я.* п. має велике господарське значення. Важливу роль при цьому відіграють фактори удосконалення технології *виробництва*, підвищення кваліфікації кадрів, матеріальна зацікавленість та *матеріальна відповідальність працівників* за *якість, оперативний облік* і *контроль.*

Ярлик складський *(рос.: ярлык складской; англ.: warehouse label)* – виготовлена з паперу, деревини або інших матеріалів бірка уніфікованої форми, яка складається на кожен вид матеріальних цінностей на складі і прикріплюється до ячейки стелажу.

Ярмарок *(рос.: ярмарка; англ.: fair)* – 1) періодичний ринок, який організовується в певному місці і на певний термін; 2) виставка-продаж (сезонний розпродаж) одного або багатьох видів *товарів*. *Я.* бувають місцевими, національними і міжнародними.

Предметний покажчик

А

Б

В

Г

Д

Е

Є

Ж

З

І

К

Л

М

Н

О

П

Р

С

Т

У

Ф

Х

Ц

Ч

Ш

Ю

Я

Іменний покажчик

Зміст

Діє система знижок

Купуйте книги у видавця за новим Планом рахунків, стандартами та регістрами обліку

📖 **Бухгалтерський фінансовий облік.** Підручник. / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця; 3-є вид., перероб. та доп. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 672 с.

📖 **Бухгалтерський фінансовий облік.** Практикум. / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця та доц. Л.В. Чижевської; 3-є вид., перероб. та доп. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 512 с.

📖 **Бухгалтерський фінансовий облік. Конспект лекцій.** Навчальний посібник для підготовки до іспитів для студентів вузів. / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 288 с.

📖 **Бутинець Т.А., Чижевська Л.В., Береза С.Л. Бухгалтерський облік.** Навчальний посібник для студентів вузів спеціальності 7.050201 "Менеджмент організацій" та 7.050107 "Економіка підприємств" / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 672 с.

📖 **Бухгалтерський облік.** Практикум. Навчальний посібник для студентів вузів спеціальності 7.050201 "Менеджмент організацій" та 7.050107 "Економіка підприємств". / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 448 с.

📖 **Бутинець Ф.Ф., Чижевська Л.В., Герасимчук Н.В. Бухгалтерський управлінський облік.** Навчальний посібник для студентів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит". – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 448 с.

📖 **Бухгалтерський управлінський облік.** Практикум. Навчальний посібник для студентів вузів. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 256 с.

📖 **Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку.** Підручник для студентів вузів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит". / Вид. 2-е, доп. і перероб. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 640 с.

Діє система знижок

📖 **Бутинець Ф.Ф., Олійник О.В., Шигун М.М., Шулепова С.М. Організація бухгалтерського обліку.** Навчальний посібник для студентів вузів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит". – Житомир; ЖІТІ, 2001. – 576 с.

📖 **Організація бухгалтерського обліку. Практикум.** Навчальний посібник для студентів вузів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит". / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 288 с.

📖 **Малюга Н.М., Лебедзевич Я.В., Горецька Л.Л., Давидюк Т.В. Облік в галузях економічної діяльності: автотранспорт і будівництво.** Навчальний посібник для студентів вузів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит" / За редакцією проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 480 с.

📖 **Облік в галузях економічної діяльності: торгівля, автотранспорт, будівництво.** Практикум. Навчальний посібник для студентів вузів. / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 288 с.

📖 **Бардаш С.В., Дерій В.А., Петренко Н.І. Контроль і ревізія.** Практикум: Навчальний посібник для студентів вузів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит" / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 384 с.

📖 **Бутинець Ф.Ф., Пархоменко В.М., Жиглей І.В. Облік і аналіз ЗЕД.** Підручник для студентів вузів. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 544 с.

📖 **Бутинець Ф.Ф., Жиглей І.В. Облік і аналіз ЗЕД.** Практикум. Навчальний посібник для студентів вузів. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 224 с.

📖 **Аналіз діяльності комерційного банку.** Навчальний посібник. / Колектив авторів. За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця та проф. А.М. Герасимовича. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 384 с.

Книги можна замовити за адресою:

10014, м. Житомир, вул. Театральна, 13, офіс 2, тел. (0412) 37-29-58, тел./факс. 37-55-33 (Ю.Ф. Бутинець), E-mail: dmitry@impuls.zhitomir.ua

або

Кафедра обліку і аудиту Житомирського інженерно-технологічного інституту:

тел. (0412) 24-09-91, E-mail:but@ziet.zhitomir.ua

Довідкове видання

Колектив авторів:

Бутинець Франц Францович, Виговська Наталія Георгіївна, Івахненков Сергій Володимирович, Малюга Наталія Михайлівна, Чижевська Людмила Віталіївна, Бардаш Сергій Володимирович, Бутинець Тетяна Анатоліївна, Пархоменко Валерій Миколайович, Петрук Олександр Михайлович, Береза Світлана Леонідівна, Горецька Людмила Леонідівна, Жиглей Ірина Вікторівна, Шигун Марія Михайлівна, Юрківська Людмила Йосипівна, Барановська Тетяна Василівна, Бутинець Юрій Францович, Герасимчук Наталія Василівна, Давидюк Тетяна Вікторівна, Куліков Сергій Олександрович, Лебедзевич Яна Вікторівна, Олійник Оксана Вікторівна, Остапчук Тетяна Петрівна, Петренко Наталія Іванівна, Шулепова Світлана Михайлівна

Бухгалтерський словник

Відповідальний редактор
доктор економічних наук, професор Ф.Ф. Бутинець

Редактор *Л.Л. Горецька*
Технічний редактор *І.Р. Поліщук*
Коректори *В.Д. Гусаріна, М.О. Козлова*
Художник обкладинки *Т.В. Давидюк*

Підписано до друку 12.04.2001 р. Папір газетний. Формат 60x84 1/16.
Гарнітура "Таймс". Друк офсетний. Ум. др. арк. 20.16.
Обл. вид. арк. 20.2. Замовлення 302.

Житомирський інженерно-технологічний інститут
10005, Україна, м. Житомир, вул. Черняховського, 103,
тел. (0412) 24-09-91, E-mail: but@ziet.zhitomir.ua

ПП "Рута"
10014, Україна, м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17а

Віддруковано в ОП "Житомирська обласна друкарня"
10014, Україна, м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17